

REVIJA
Đakovačkih vezova
2020.

Đakovački vezovi

REVIJA broj 50

Godina XLXX.

Đakovo, srpanj 2020.

NAKLADNIK

Grad Đakovo

UREDNIŠTVO

Marija Burek, Katarina Bušić, Robert Francem,

Marija Gačić, Jasmina Jurković Petras,

Krasanka Kakaš

GLAVNA UREDNICA

Jasmina Jurković Petras

LEKTURA I KOREKTURA

Krasanka Kakaš

OBLIKOVANJE NASLOVNICE

Vjekoslav Valetić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Marinko Hardi

TISAK

Grafički zavod Hrvatske

ISSN 0351 – 1553

Revija je otiskana uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske

Za stručne podatke, mišljenja i stavove
u tekstovima odgovaraju autori

Pozdravna riječ gradonačelnika

Svakim Vezovima Đakovo se potvrđuje kao dostojan domaćin slavonskih i međunarodnih pjesama, plesova i običaja. Prošlogodišnji Vezovi osigurali su visoki organizacijski standard te time motivirali cijeli tim stručnjaka u pripremi još kvalitetnijih sadržaja. I ove godine pripremili smo niz vezovskih cjelina koje su našim gostima trebale osigurati stručnost, znanje, uživanje i razonodu u brojnim programima. Globalna pandemija poremetila je naše planove i usmjerila nas prema novim, alternativnim promišljanjima. U tom duhu bili smo spremni odgovoriti izazovu i prilagoditi se općoj situaciji, ali ne pod cijenu onoga najvrjednijega. Nesigurnost građana, brojnih sudionika i dragih gostiju našega grada došla je do razine na kojoj programske i simboličke natruhe vezovskog programa nisu opravdavale smisao manifestacije i time nisu ostavljale nikakvu mogućnost do li otkazivanja programa. Đakovački vezovi žive u srcima svih nas Đakovčana, ali i svih onih koji Đakovačke vezove vide kao simbol našeg identiteta, tradicije i ljubavi prema narodnom stvaralaštvu. I upravo ljubav i poštovanje

prema Vezovima prisilili su nas da punu pozornost posvetimo onima koji Vezove i čine, a to su ljudi te njihova sigurnost i zdravlje.

Revija koju imate pred sobom dokaz je da Vezovi imaju trajnu vrijednost i život koji ne ovisi o sadašnjem trenutku, o središnjoj manifestaciji, o vanjskim uvjetima i promjenama, o prolaznosti i mišljenjima. Folkloristika i etnologija prepoznaju tu vrijednost kontinuiranim i sustavnim bavljenjem onime što, u formi žive povijesti i očuvanja tradicije, Vezovi nude, i to svim osjetilima, te tako daju dodatnu spoznajnu, rekao bih, intuitivnu vrijednost baštini. Reviji je ove godine jubilarni pedeseti rođendan. Najvažnija publikacija Đakovačkih vezova već pola stoljeća trajno pohranjuje tradicijsko bogatstvo, a upravo u zajedničkom plesu s Đakovačkim vezovima gore spomenutu vezu spoznaje, intuicije i prakse provodi u djelo te arhivira. Svim dosadašnjim urednicima, autorima i timovima koji su vrijedno radili i gradili ime Revije želim sretan rođendan i nastavak uspešnog rada barem još pola stoljeća!

Neiscrpna vrijednost ljepotice i simbola grada, naše katedrale sv. Petra i u ovim teškim okolnostima može poslužiti kao slika onoga što Vezovi jesu. Đakovačke vezove, tu utvrdu tradicije i bogatstva, kao da su gradile vrijedne slavonske ruke od 7 milijuna cigala. Izostanak jedne ne može narušiti stabilnost i opstojnost bezvremene i neprocjenjive vrijednosti koju Vezovi imaju. Da, izostaju ove, naoko tako lijepo 2020. godine, ali ostaju u nama do sljedeće kada će, nadamo se, okolnosti biti drugačije, a Vezovi opet zasjati ulicama grada ljepši, bolji i veći od prethodnih jer Vezovi to zaslужuju, a zaslužuju to i oni zbog kojih Vezovi i jesu ponos srca Slavonije, ponos Đakova – naši Đakovčani!

GRADONAČELNIK GRADA ĐAKOVA
I PREDSJEDNIK ĐAKOVAČKIH VEZOVA

Marin Mandarić, dipl. oec.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Marin Mandarić".

Riječ urednice: Brojni suradnici

Jasmina Jurković Petras

Pola stoljeća brojni suradnici stručnim radovima obogaćuju Reviju Đakovačkih vezova, časopis koji donosi raznovrsne teme iz Đakovštine i Slavonije. Promišljajući o Vezovima i njihovu napretku, pozvali smo suradnike na iznošenje svojih iskustava sa smotri, a sve s ciljem kvalitetnijih Vezova i pratećih sadržaja. Nepredviđeno, ovogodišnji Vezovi ukazali su na to kako smotre folkloru organizacijski mogu biti izazovne, ali i poticajne ponajprije za nova rješenja i modernija promišljanja. Stoga su u Reviji i više nego dobrodošli pregledi slavonskih smotri putem kojih upoznajemo njihov povijesni razvoj, istaknute pojedince i folklorne skupine koji su zajedničkim snagama oblikovali prepoznatljivu folklornu sredinu. Također, ovi radovi donose nam zanimljive podatke o razvoju svojih događanja (skupovi, izložbe, radionice, zabave i dr.), koja su navedene smotre učinila prepoznatljivima.

Ljubiteljima folkloru su, među ostalim, namijenjena dva rada; jedan, aktualan, koji donosi pregled i mogućnosti folklornog rada u digitalnom okruženju i drugi koji je namijenjen osnaživanju voditeljskog kadra pri kulturno-umjetničkim društvima. U tome im može pomoći i tekst o vokalnim solisticama koji nudi razumijevanje statusa *počimajli*, kao i njihova identiteta i društvene pozicije unutar lokalne sredine. Važnost i ulogu amatera pri prikupljanju i prezentiranju etnografske grade obradila je kolegica etnologinja na primjeru rada mladog zaljubljenika u baštinu bilogorskoga kraja. Vjerujemo kako će njegov dobar rad slijediti i drugi naši entuzijasti. Strastveni kolecionar razglednica, također etnolog, ponudio je rad o sakupljačima i jedinstven pogled na njihov skupljački rad i bogate zbirke. Izuzetno važna dokumentacijska građa Etnografskog muzeja u Zagrebu prezentirana je kroz povijesni pregled ovoga važnog muzeja. Rad upućuje na, od javnosti skriven, rad muzealaca pri obradi i dokumentiranju etnografske grade s osvrtom i na, nama posebno vrijedne, slavonske zbirke. O dokumentiranju dragocjenih rukopisa pisala je etnologinja Muzeja Brodskog Posavlja te ovim predstavljanjem otvorila brojne mogućnosti prezentiranja prikupljene građe.

Etnološka literatura obogaćena je i radom o vizualnim simbolima, kojeg je predstavila etnologinja Muzeja Đakovštine te radom o narodnoj nošnji Požeštine, koji će zainteresiranim, ponajprije članovima kulturno-umjetničkih društava, ponuditi točne i kvalitetne podatke pri rekonstrukciji nošnje.

O nematerijalnoj baštini više je radova. Osobit je pregled suradnje umjetnice i muzeja pri prikazu nadnaravnih bića iz tradicijskih vjerovanja Podravine. Svojim radom osječki licitari ukazali su nam na ljepotu licitarskih proizvoda, ali još i važnije, snagu obrtničkog rada u današnjici. Smotra pučkoga crkvenog pjevanja ove godine obilježava dvadeset godina pa tekst dugogodišnjeg suradnika Revije, uz povijesni pregled djelovanja, donosi objedinjen popis dosadašnjih sudionika. Đakovo i Vezovi ovom izuzetnom smotrom pokazuju spremnost za njegovanje i kvalitetno prenošenje naše baštine.

U Reviji svoje su mjesto pronašli i zanimljivi radovi: o šokačkoj kapi, najreprezentativnijem muškom dodatku, o nekadašnjem kućnom interijeru – zavjesama na dovratcima u domaćinstvima, ženskoj pjevačkoj skupini koja njeguje klapski način pjevanja, o dječjim igrama, pjesmicama škakljalicama, o drvenim zvonicima iz našičkog kraja, kao i rad o tikvicama, umijeću njihova šaranja i predstavljanja u bogatoj zbirci kataloga Muzeja Slavonije.

Dugi niz godina Revija objavljuje podatke o vremenskim prilikama u danima održavanja Vezova, a ove godine suradnik meteorolog pojasnio je relevantnost objavljenih podataka.

Ponosno u Reviji objavljujemo i obljetničke radove: 35 godina rada KUD-a „Tena”, kao i 35 godina rada SAKUD-a. Želimo im i dalje uspješan rad, potrebnu snagu i mladost, kao i stručnost u predstavljanju tradicije. Naše „Bećarine” i čić Mata godinama uspješno oblikuju tradicijski identitet đakovštine njegujući prepoznatljivi stil slavonske pjesme te uz dvadesetu obljetnicu djelovanja zasluzuju poseban osrvt u Reviji.

Ove godine časopis upotpunjaju bogati slikovni prilozi suradnika fotografa: Vlatke Berc, Silvije Butković, Mire Germovšek i Zlatka Mesića. Vrijedna dokumentacija prvih Vezova iz Muzeja Đakovštine objavljena je uz rad o recentnim nagradama Đakovačkim vezovima. Povelja RH za iznimian doprinos očuvanju i njegovanju slavonske tradicijske baštine te promicanju hrvatske nacionalne kulture i identiteta bit će na ponos i diku ne samo organizatorima nego i svim Đakovčanima, istinskim domaćinima Vezova.

Kao i u prethodnih 50 brojeva, Revija će nastaviti donositi stručne tekstove, poticati suradnike na promišljanja o prošlosti i budućnosti tradicijskog plesa, pjesme, nošnji, običaja i smotri, a s ciljem zajedničkog napredovanja u očuvanju i prezentiranju vrijedne tradicijske ostavštine.

Revija
Đakovačkih vezova

- 7 Marija Burek, TZ Đakovo: Veliko priznanje Đakovačkim vezovima
- 11 Ivana Domanović, Gradski muzej Požega: Pjevat će Slavonija
- 15 Ljubica Gligorević, Gradski muzej Vinkovci: Dođi u Vinkovce...Vinkovačke jeseni ih krase
- 26 Janja Juzbašić, Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja: Manifestacija Šokačko sijelo u Županji
- 39 Marino Mihalj, etnolog: Predstavljanje etnografske baštine u programskim knjižicama smotre folklora *Brodska kolo*
- 46 Tomislav Livaja, folklorаш: Smotre i velike folklorne manifestacije u 21. stoljeću s gledišta voditelja amaterskih društava
- 51 Marija Petrović, Odbor „Aurea Festa”: Folklorna društva na Požeškom festivalu
- 55 Valentina Dačnik, Hrvatski sabor kulture: Prilagodbe na „novo normalno”: folklor u doba korone
- 57 Enrih Merdić, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku: Kako voditi folklornu skupinu
- 60 Matej Vinarić, O. Š. „Ivan Goran Kovačić“ Đakovo: Kad zapjevam glasa visokoga – o vokalnim solisticama u Brodskom Posavlju
- 64 Vesna Peršić Kovač, Muzej grada Koprivnice: Uloga amatera u istraživanju, prikupljanju i čuvanju etnografske građe: primjer rada Ivana Vinkovića
- 68 Damir Kremenić, etnolog: Sakupljači – ljudi koji uređuju svijet
- 72 Aleksandra Vlatković, Etnografski muzej u Zagrebu: Muzejska dokumentacija – važnost bilježenja
- 77 Karolina Lukač, Muzej Brodskog Posavlja: Glazbeni rukopisi Luke Lukića – pjesme božićnog i korizmenog razdoblja
- 81 Ivana Dević, Muzej Đakovštine Đakovo: O zanimljivom doprinosu etnološkoj literaturi – osvrt na *Zapisnice*
- 83 Mirela Ravas, Konzervatorski odjel u Osijeku: Drveni zvonici u Ostrošincima
- 84 Marija Mesarić, Muzej grada Koprivnice: Čudesni svijet nadnaravnih bića – pogled iza kulisa
- 87 Josip Ranogajec, obrtnik licitar: Obrtnička radionica Blažeković – dio povijesti i pogled u budućnost
- 90 Valentina Dačnik, Hrvatski sabor kulture: *Narodna nošnja Požeštine – Biškupci*, priručnik za rekonstrukciju nošnje
- 93 Antun Lešić: O šokačkoj kapi u Bošnjacima
- 95 Vlado Matoković: *Draperije*, zavjese ili firange iznad vrata u Selcima Đakovačkim
- 97 Vlasta Šabić, Muzej Slavonije Osijek: Sveobuhvatno predstavljanje zbirke tikvičarstva Muzeja Slavonije
- 99 Željko Vurm: Dva desetljeća pučkoga crkvenog pjevanja u okviru Đakovačkih vezova
- 106 Vinko Juzbašić: Marijanska molitva iz Bošnjaka
- 109 Mato Ručević, KUD „Tena“: Velikih 35 godina folklornog rada KUD-a „Tena“
- 111 Manuela Jerković, klapa Certissa: Đakovačka ženska klapa Certissa
- 113 Ana-Marija Sarić, SAKUD Đakovštine: 35 godina Saveza kulturno-umjetničkih društava Đakovštine
- 116 Mario Blekić: Škakljalice
- 120 Kristijan Paljar, meteorolog: Pregled klimatoloških podataka za Đakovačke vezove od 1972. do 2018.

Veliko priznanje Đakovačkim vezovima

Marija Burek

Turistička zajednica Grada Đakova

Đakovačkim vezovima dodijeljena je Povelja Republike Hrvatske za iznimani doprinos očuvanju i njegovanju slavonske tradicijske baštine te promicanju hrvatske nacionalne kulture i identiteta.

Na dan 4. veljače 2020. godine stanovnici Grada Đakova, Đakovštine, zaljubljenici u kulturnu baštinu, kao i organizatori manifestacije Đakovački vezovi bili su izrazito ponosni i emotivni jer je tadašnja predsjednica Republike Hrvatske, Kolinda Grabar-Kitarović, dodijelila odlikovanja i priznanja pojedincima, udrugama i ustanovama koji svojim radom pridonose očuvanju hrvatske kulture i identiteta, te razvoju i ugledu Republike Hrvatske.

Na svečanoj ceremoniji održanoj na Pantovčaku Povelja je uručena predsjedniku Organizacijskog odbora Đakovačkih vezova, gradonačelniku Grada Đakova Marinu Mandariću, u čijoj pratnji je bio i suorganizator manifestacije, Turistička zajednica Grada Đakova, odnosno direktorica Marija Burek.

„U ovoj svečanoj prigodi na kraju svojega mandata dodjeljujem odlikovanja i priznanja pojedincima, udrugama i ustanovama kao izraz zahvalnosti za djela i umijeća koja pridonose razvoju i ugledu naše domovine. Priznanja su izraz poštovanja prema vašim osobnim uspjesima i angažmanima u područjima vašeg profesionalnog rada i posebnih npora u poticanju izvrsnosti u vašim profesijama. To su i priznanja humanitarnom

Dokumentacija Muzeja Đakovštine

radu, kao i stvaranju novih vrijednosti u našem društvu.“

„Naše manifestacije tradicijske kulture čuvari su povijesnog nasljeđa i običaja koji se generacijama s uspjehom prenose s koljena na koljeno, a posebno me veseli što se mladi ljudi sa zadovoljstvom uključuju u promicanje tih temeljnih nacionalnih vrijednosti“, rekla je tadašnja predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović.

Predsjednica je izrazila ponos na osobne uspjehe umjetnika i djelatnika u kulturi, nazvavši ih nositeljima ukupnih društvenih i duhovnih vrijednosti jer su univerzalnim jezikom umjetnosti povezali ljudi i predstavljaju našu domovinu kao zemlju darovitih umjetnika.

Dokumentacija Muzeja Đakovštine

Kratka povijest i sadržaj manifestacije

Prvi Đakovački vezovi održani su 2. i 3. srpnja 1967. godine kao specifična prigodna turističko-kulturna manifestacija u povodu Međunarodne godine turizma. Inicijator osnivanja Đakovačkih vezova bio je dr. Zvonimir Benčević, a već prva manifestacija doživjela je velik uspjeh kod ljudi iz Slavonije, ali i šire.

Manifestacija Đakovački vezovi održava se svake godine krajem lipnja i početkom srpnja. Tu se izvodi izvorni folklor prije svega Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema te drugih krajeva Hrvatske uz prateće priredbe – otvorenja različitih izložbi,

Dokumentacija Muzeja Đakovštine

Dokumentacija Muzeja Đakovštine

konjičke priredbe i natjecanja, glazbeni program, gastrofestival, vinske manifestacije, radionice tradicijske kulture za djecu i odrasle, dječji festival tradicijske kulture, predstavljanje zemlje partnera, etno filmski festival te druge kulturne i turističke priredbe. Manifestacija ima i međunarodni karakter, okuplja izvorne folklorne skupine iz svih dijelova svijeta.

Središnji su događaji Mali vezovi, svečano otvaranje, nastupi folklornih skupina i kao najvažniji – svečana povorka ulicama grada te ceremonija zatvaranja manifestacije pod nazivom „Slavonijo, zemljo plemenita” s bogatim glazbenim programom i Izborom za najbolje nošeno narodno ruho.

Svakog ljeta posebno je živo na Đakovačkim vezovima, jednoj od najvažnijih smotri hrvatskoga folklornog stvaralaštva koja okuplja na desetke tisuća sudionika i oko sto tisuća posjetitelja za vrijeme trajanja programa manifestacije.

U manifestaciji sudjeluje cijeli grad te je svijest o važnosti ove manifestacije i njezinom

kulturno-umjetničkom značaju ukorijenjena u svim stanovnicima ovoga kraja i ta svijest se ne smanjuje, na što su stanovnici vrlo ponosni. Organizator je manifestacije Grad Đakovo, a suorganizator Turistička zajednica Grada Đakova. Od 2018. godine manifestacija službeno ima i zemlju partnera.

Vrijednost ove manifestacije za grad Đakovo i cijelu Republiku Hrvatsku prepoznaju, kroz prošlost i sadašnjost, predsjednici Republike Hrvatske, predsjednici Sabora Republike Hrvatske, Ministarstvo kulture, Ministarstvo turizma, Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske, Hrvatska turistička zajednica, Osječko-baranjska županija, Turistička zajednica Osječko-baranjske županije i mnogi drugi. Njihovo pokroviteljstvo, službene potvrde, ali i neskriveno osobno zadovoljstvo i užitak dodatno naglašavaju vrijednost manifestacije.

Dokumentacija Muzeja Đakovštine

Dokumentacija Muzeja Đakovštine

Dokumentacija Muzeja Đakovštine

Tradicijska manifestacija i suvremeni trendovi u marketingu

Uz vlastito oglašavanje organizatora, dugi niz godina Hrvatska turistička zajednica podržava oglašavanje manifestacije putem Javnog poziva za Udruženo oglašavanje u promotivnim kampanjama javnog i privatnog sektora.

Hrvatska radio-televizija također dugi niz godina prenosi uživo svečano otvaranje i svečanu povorku sudionika ulicama grada, a izbor za najbolje nošeno narodno ruho emitira se u odgođenom prijenosu.

Đakovački vezovi kao jedna od najvažnijih kulturno-zabavnih manifestacija Republike Hrvatske već dugi niz godina prati potrebe informiranja posjetitelja i turista putem tradicionalnih, ali i suvremenih tehnologija, sukladno potrebama tržišta i novim generacijama Yi Z (rođeni 1990-ih i 2000-ih) koje su fokusirane na *online* komunikaciju. Procjenjuje se da će do 2025. pripadnici ovih generacija činiti 50 % ukupnog broja turista na svijetu.

Mrežne stranice, društvene mreže, e-vezovi (*live web streaming*), TV, digitalni *citylight*... samo su neke od platformi na kojima Đakovački vezovi vrše aktivnosti unaprjeđenja brenda i informiranja.

Godine 2018. manifestacija dobiva internetsku stranicu: www.djakovacki-vezovi.hr, dok aktivnosti na društvenim mrežama Facebook i Instagram – @djakovacki.vezovi, @VisitDjakovo – i na YouTube

kanalu Đakovački vezovi uspješno spajaju manifestaciju tradicionalnog tipa sa suvremenim marketinškim trendovima.

Sva događanja na Đakovačkim vezovima predstavljena su i u pratećoj tiskovnoj publikaciji Revija Đakovačkih vezova, koja izlazi od 1970. godine i koja od 2018. godine ima i *online* izdanje na spomenutoj službenoj internetskoj stranici.

Utjecaj Vezova na turizam Grada, Županije i regije

Đakovački vezovi u turističkom smislu spajaju cijelu regiju i produžuju boravak turista u destinaciji. Kada se govori o prosječnom trajanju boravka turista uopće na kontinentu, uglavnom se govori o prosječnom trajanju boravka od dva dana. Iznimke su prisutne, a njihovo postojanje uvjetovano je kvalitativnim i kvantitativnim vrijednostima destinacije. No, prema evidenciji i turističkim podacima zasigurno možemo ustvrditi da je manifestacija, u lipnju i srpnju, glavni motiv dolaska turista u Osječko-baranjsku županiju i regiju te da boravak turista produžuje na više od dva dana. Ono čime ispred jednog od organizatora težimo i dalje činjenica je da posjetitelji spajaju Đakovačke vezove, kao glavni motiv putovanja, s drugim znamenitostima u regiji. Zasigurno su Đakovački vezovi manifestacija koja obuhvaća i razvija sve turističke atribute destinacije Đakovo i

rezultira ekonomskim efektom u vidu popunjenošti smještajnih kapaciteta, potrošnjom u ugostiteljskim objektima te u drugim segmentima proizvodnje i pružanja usluga.

Turizmu i njegovom pozitivnom rastu svakako pridonose inozemna i domaća priznanja i nagrade. Osim ponosa na veliko predsjedničko priznanje, izdvajamo i nagrade koje su mu prethodile. One Đakovačkim vezovima daju polet i energiju za nastavak kvalitetne i stručne organizacije. Izdvojiti ćemo važnije i recentnije:

Đakovački Vezovi – Godišnja turistička nagrada „Anton Štifanić“ 2007.

(Hrvatska turistička zajednica),

Đakovački vezovi – Međunarodna turistička povelja FEST-a, zasluge za turizam 2005.

(Europska federacija turističkih novinara),

„Doživi Hrvatsku – Experience Croatia“ – Oznaka kvalitete u kulturnom turizmu – Kulturno događanje – Đakovački vezovi, pobjednici 2013.

(Ministarstvo turizma, Ministarstvo kulture, Hrvatska turistička zajednica),

50. Đakovački vezovi – Godišnja turistička nagrada „Anton Štifanić“ 2016.

(Hrvatska turistička zajednica),

Đakovački vezovi – dodijeljena oznaka „EFFELABEL“ koja predstavlja izvrsnost i nudi međunarodnu prepoznatljivost jedinstvenosti pojedinog festivala u cijeloj Europi, 2017. – 2018.

(Međunarodni žiri Europskog udruženja festivala),

Grad Đakovo i Općina Gorjani – finalisti EDEN-a u kategoriji europske destinacije izvrsnosti 2016./2017. godine na temu „kulturni turizam“ (Hrvatska turistička zajednica),

Đakovački vezovi – Nacionalna godišnja nagrada „Simply the best“ u kategoriji osobitih događaja, 2017.

(Turistički magazin *Way to Croatia* i Udruga hrvatskih putničkih agencija).

Manifestacija je pridonijela u velikoj mjeri i sljedećem uspjehu:

Grad Đakovo – finalist u kategoriji „Destinacija godine“, potkategorija „Najuspješnija destinacija kontinentalne hrvatske“ – 2018. godina

(Hrvatska turistička zajednica).

Nakon svake opsežne organizacije, kvalitenog i ustrajnog rada, pristigla priznanja i nagrade snažan su poticaj za budućnost. Hrvatska turistička zajednica manifestaciju Đakovački vezovi već dugi niz godina proglašava TOP događanjem Republike Hrvatske (prepoznatljiva događanja za koja se procjenjuje da su motiv dolaska velikog broja posjetitelja te imaju jak promidžbeni učinak u zemlji i inozemstvu), te se ona time nalazi u elitnom društvu najvažnijih događanja. Đakovački vezovi jedan su od zaštitnih znakova grada i regije za koje vjerujemo da će uz neizmjernu ljubav žitelja ovog područja i predanosti organizatora ostati među glavnim događanjima festivala folklora i tradicije Republike Hrvatske.

Predsjednica
RH Kolinda
Grabar-Kitarović
uručuje Povelju
gradonačelniku
Marinu Mandariću i
direktorici TZ Grada
Mariji Burek

Pjevat će Slavonija

Ivana Domanović

Gradski muzej Požega

Krajem kolovoza i početkom rujna 2019. godine Požega je obilježila pedeset obljetnicu požeškog festivala, a u sklopu obilježavanja u Gradskom muzeju Požega postavljena je izložba imena „Pjevat će Slavonija, požeški festival (1969. – 2019.)”.

1960-ih godina u Hrvatskoj se pojavio niz festivala koji su promovirali domaću glazbu, kao što su primjerice „Festival zabavne glazbe Split” ili „Festival kajkavskih popevki Krapina”. Uskoro se pojavila ideja da se jedan takav festival osnuje i u Slavoniji s namjerom suprotstavljanja autohtone glazbe stranim utjecajima i radi promocije slavonske ruralne i urbane glazbene tradicije, te su se osnivači složili da grad slavonskog festivala bude Požega. Tako je osnovan „Muzički festival Slavonije”, a prvi je put održan u lipnju 1969. godine, kada je u Požegu pristiglo mnoštvo poznatih pjevača te stotine posjetitelja.

U Festivalskom vodiču¹ iz 1969. godine jedan od osnivača i prvi direktor MFS-a Branko Hribar između ostalog navodi: „Festival Slavonija 1969. pokušava i Slavoncima i svim ostalim našim sugrađanima pokazati u pjesmi i napjevu otvorenost i širokogrudnost slavonske duše, slavonski smisao za doskočicu i šalu, slavonski trajni životni optimizam – taj danas toliko nužan stimulator da se ustraje u sudaru svih nas s naglim svijetom nove civilizacije. Možda zvuči samouvjereni, ali ovaj festival, njegove pjesme i napjevi u neku ruku trebaju označiti povratak svih nas Slavoniji! Povratak u osjećajnom smislu, povratak zemlji i vedrom nebu koje nas voli i hrani, povratak onim izvoristima koja su davala vitalnost našim očevima i djedovima.”

„Muzički festival Slavonije” ili MFS pod tim je imenom postojao od 1969. do 1981. godine, kada je zbog kompleksnih okolnosti ukinut. Tijekom 1980-ih godina bilo je nekoliko pokušaja da se festival obnovi, a među vođama tih inicijativa istaknuli su se požeški vinogradari i vinari. Konačno, festival se obnavlja 1990. godine pod novim imenom Muzički

festival „Zlatne žice Slavonije”. Za razliku od MFS-a koji se održavao svake godine u lipnju u prostoru sportske dvorane Grabrik, novi festival „Zlatne žice Slavonije” od 1990. godine odvija se svake godine u rujnu na otvornom prostoru središnjeg požeškog Trga Svetog Trojstva.

Novi festival preuzeo je zadaću promicanja malih tamburaških sastava. Godine 1991. festival zbog Domovinskog rata nije održan, ali obnovljen je 1992. godine i otada se redovito održava. Godine 2014. promijenio je ime u „Aurea Fest”. Danas je festival u mnogočemu drugačiji od onog prvog davne 1969. godine, no neke značajke, poput promicanja autohtone slavonske glazbe, običaja, narodnih nošnji itd., ostale su im zajedničke punih pedeset godina.

Nastup Ive Robića na prvom MFS-u, Požega 1969., DASB – Odjel u Požegi

Tijekom godina na festivalu je nastupao niz poznatih imena nekadašnje jugoslavenske, a kasnije hrvatske glazbene scene kao što su Vice Vukov, Ivo Robić, Ivica Šerfezi, Vera Svoboda, Višnja Korbar, Ana Štefok, Krunoslav Kićo Slabinac, Miroslav Škoro, Viktorija Kulišić itd., te je festival iznijedrio niz hitova kao što su *Pjevat će Slavonija*, *Dan plavetan kao lan*, *Stavi svjetiljku u prozor*, *Inati se Slavonijo*, *Ako zora ne svane i mnoge druge*.

Uz festival su se često organizirala i druga po-pratna događanja poput koncerata, nastupa amaterskih zborova, limene glazbe, nastupa recitatora,

¹ MFS festivalski program, 1969: 7

Povorka gradom 1970., DASB – Odjel u Požegi

modne revije, povorke folklornih udruženja i kulturno-umjetničkih društava, nogometne utakmice, prikazivanje filmova, svečani prijemi te mnoga druga događanja.

Budući da Gradski muzej Požega nije imao mnogo građe o povijesti festivala, u pomoć smo pozvali različite institucije i građane Požege kako bi svojim poklonima ili posudbama građe i materijala o festivalu te kazivanjima sudjelovali u pripremi izložbe. To je bila akcija skupljanja materijala koja je trajala od travnja do lipnja 2019. godine. Odaziv je bio velik, za što se još jednom zahvaljujemo svim sudionicima. Posuđeni ili poklonjeni predmeti bili su izloženi na izložbi, a posebnost je ove izložbe i u tome što svi oni koji su donijeli neki predmet ili su imali neku priču o festivalu nisu samo pomogli djelatnicima Gradskog muzeja, već su zajedno s nama oblikovali i stvorili izložbu o najvažnijim trenucima i baštini požeškog festivala. Od institucija koje su nam pomogle donacijama i posudbama građe valja istaknuti Udrugu „Aurea Fest”, Državni arhiv u Slavonskom Brodu – Odjel u Požegi, Glazbeno društvo „Zlatne žice Slavonije”, Glazbenu školu Požega itd. Odaziv građana također je bio velik. Mnogi su nam Požežani donosili svoje fotografije i predmete te različite materijale o festivalu. Mnoštvo je predmeta kasnije poklonjeno Muzeju. Ovakav se način suradnje s građanima pokazao iznimno blagotvoran za Muzej i njegovu ulogu u zajednici.

Izložba je nazvana po poznatoj pjesmi Vice Vukova *Pjevat će Slavonija*, koju je pjevao u Požegi upravo te prve 1969. godine, uz koju se vezuje jedinstvena priča. Naime, riječi pjesme napisao je Miroslav Slavko Mađer, a uglazbio ju je Branko Mihaljević. Ta je pjesma prijavljena na natječaj za

prvi „Muzički festival Slavonije” 1969. godine da bi najprije bila odbijena jer, navodno, nije odgovarala standardima žirija. Ipak, dva tjedna prije početka festivala, Mihaljevića je nazvao Rudolf Reitter, skladatelj, autor i veliki tamburaški stručnjak, koji je smatrao da je pjesmi nanesena velika nepravda te je utjecao na to da se ona ipak uvrsti u program festivala. Zahvaljujući njemu, Vice Vukov pjevao je dvije pjesme na festivalu od kojih je *Pjevat će Slavonija*, iako nije dobila nijednu nagradu osim za najbolje riječi, s vremenom postala toliko popularna da su je pjevali mnogi pjevači, a neki čak i danas misle da je to narodna pjesma. Kasnije je ta pjesma postala neslužbenom himnom festivala.

Istoimena izložba zamišljena je kao vremeplov u Požegu počevši od 1969. godine i osnutka festivala. Izloženi predmeti svjedočili su o povijesti i sadržaju festivala, ali i o drugim sadržajima kao što su moda, društvo i trendovi. Osim na 1969. godinu, naglasak na izložbi stavljen je i na 1990. i 1992. godinu jer te dvije godine (jedna još za vrijeme Jugoslavije, a druga po prvi put u samostalnoj Republici Hrvatskoj) predstavljaju ponovno rađanje festivala koji je lako mogao zauvijek ostati ugašen.

Ivica Šerfezi s obožavateljima, Požega 1969., DASB – Odjel u Požegi

Na izložbi je bio izložen niz predmeta koji su svjedočili o bogatstvu i raznolikosti festivala. To su primjerice gramofonske ploče koje je od 1969. do 1981. godine izdavao Jugoton, tadašnji div jugoslavenske diskografije iz kojega je kasnije izrasla kuća Croatia Records koja je nastavila izdavanje materijala s festivala Zlatne žice Slavonije, kasnije na audiokasetama i CD-ima. Svake godine uz festival su se tiskali i drugi materijali kao što su festivalski programi, muzičke edicije, letci, ulaznice, plakati itd., što je također bilo izloženo na izložbi kao i različiti predmeti poput fotografija,

Dio izložbe „Pjevat će Slavonija, požeški festival (1969. – 2019.)”, snimio B. Ozanjak

dokumenata, pečata, majica te različitih uređaja koji omogućuju gledanje videosnimaka i slušanje omiljenih festivalskih melodija (gramofoni, televizori, radio aparati, magnetofoni, mikrofoni itd.).

Uz izložbu je tiskan i katalog izložbe na hrvatskom i engleskom jeziku, bogato opremljen fotografijama s ciljem povezivanja posjetitelja s festivalom koji je sastavni dio našega grada, a svi su građani Požege na neki način sudionici festivala.

Državni arhiv u Slavonskom Brodu – Odjel u Požegi čuva i niz partitura pjesama kao što su *Zvuci ravnice*, *Kukuruzi se njišu*, *Oj, Požego, željo moja*, *Slavonijo, zemljo plemenita*, *Po dragim stazama* itd., a tu su i drugi materijali poput pozivnica za festival i za popratne sadržaje.

Fotografije s festivala dragocjene su iz više razloga. Prikazuju mnoge aspekte i raznolikost festivala, primjerice postavljanje festivalske pozornice, voditelje, izvođače, Trenkove pandure, povorku gradom, dodjele festivalskih nagrada, zborove i orkestre, publiku, Trg Svetog Trojstva i ulice grada. Najvrjednije fotografije, od kojih su mnoge potpisane, prikazuju izvođače poput Ivice Šerfezija, Ive Robića i Vere Svobode u trenucima druženja s djecom i obožavateljima. Mnogi su od njih u tadašnja vremena bili pristupačni te su provodili vrijeme s građanima u vremenu prije nastupa.

Mnoštvo informacija o festivalu prikupili smo proučavajući novine, posebice *Požeški list* te *Vjesnik* i *Večernji list* koji su se pokazali kao najbolji izvori podataka za istraživanje takvih događanja. Iz mnogobrojnih novinskih članaka možemo vidjeti kako su se mijenjali trendovi te kako se festivalu pokušao dati jugoslavenski štih, odnosno približiti Slavoniju cijeloj tadašnjoj zemlji. Tako u člancima *Večernjeg lista* iz lipnja 1975. godine možemo pročitati o „sedam gradova zbratimljenih s gradom domaćinom”², a to su gradovi poput Kotora i Zrenjanina. Uvijek su tu i vijesti o pobjedničkim pjesmama te reakciji publike, nagradama uručenim izvođačima i slično. U jednom broju *Vjesnika*, od 12. lipnja 1976. godine, možemo pročitati kako je pop-grupa Parni valjak nastupala u Požegi te godine i kako je „večer protekla u mladenačkom plesu nekoliko tisuća Požežana”³. Iz članaka 1979. godine vidimo da su na festivalu nastupali Oliver Dragojević, Novi fosili i Neda Ukraden.⁴ Novinski članci iz rujna 1990. godine donose vijesti o obnovi festivala pod novim imenom „Zlatne žice Slavonije” te kako je sve u znaku berbe grožđa, folklora i tamburaške glazbe. Festival su popratila mnoga druga događanja poput smotri, izložbi, prikazivanja starih običaja vezanih za berbu grožđa, a vidljivo je

² *Večernji list*, 18. 6. 1975.

³ *Vjesnik*, 12. 6. 1976.

⁴ *Večernji list*, 13. 6. 1979.

i premještanje festivala iz Grabrika na Trg Svetog Trojstva (tada još Trg maršala Tita).

Novinski članci i fotografije mogli su se pogledati na izložbi u digitalnom obliku, a na zaslonima su se vrtjeli i filmovi o festivalu. Prvi film potječe iz 1969. godine i prikazuje isječke s prvog MFS-a te dojmove direktora i organizatora festivala. Ovaj nam je video ljubazno ustupila Hrvatska radio-televizija. Drugi video prikazuje obnovljeni festival iz 1990. godine poslije osmogodišnje pauze.

I stari i novi festival uvećek su bili posjećeni. U izdanju *Večernjeg lista* od 20. rujna 1992. godine iznosi se podatak kako je u završnoj večeri festivala uživalo oko 4000 posjetitelja⁵, a 1993. godine piše se o 10 000 posjetitelja⁶, što je tada bio vrlo velik broj za Požegu i velik uspjeh festivala. Te je godine festival prvi put bio pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana.

Izložba je otvorena 23. kolovoza 2019. godine, nekoliko dana prije otvorenja „Aurea Festa“ za čijeg je četverodnevnog trajanja izložbu posjetilo više od 800 posjetitelja. Izložba je pobudila veliku pozornost te je meni osobno kao kustosici i autorici izložbe bilo iznimno zanimljivo dežurati na izložbi, prilikom čega sam naučila još više o festivalu jer su izložbu posjećivali mnogi koji su i sami imali što reći o festivalu i festivalskim dogodovštinama. Tako sam vodila i svojevrsne zabilješke s dežurstava gdje

bih zapisivala te zanimljivosti koje su podložne dalnjem istraživanju, pogotovo jer će biti još festivalskih obljetnica pa možda u budućnosti i neka nova proširenja izložba. Za kraj, važno je napomenuti kako se još jednom potvrdilo da su građani iznimno emotivno vezani za Požegu i sve požeško, a posebice festival. Prilikom dežurstava na izložbi primjetila sam da većina posjetitelja ima potrebu komentirati festival, iznijeti neka svoja sjećanja ili čak donijeti u Muzej kakvu fotografiju ili predmet koji je vezan za njihovu osobnu festivalsku prošlost. Smatram kako su ovakve teme iznimno zahvalne za istraživanje i kako je ova izložba dobar primjer suradnje Muzeja sa zajednicom i zajedničkog stvaranja.

Izvori:

Muzički festival „Slavonija '73“, natječaj Organizacijskog odbora, Štamparsko poduzeće „A. Tajkov“, Požega, 1973.

Privatna arhiva obitelji Badanjak, Požega

Državni arhiv u Slavonskom Brodu – Odjel u Požegi, fond HR-DASSB-PŽ-264 Muzički Festival Slavonije, Slavonska Požega

Arhiv glazbenog društva „Zlatne žice Slavonije“

Požeški list, 1969. – 1994., Arhiva Gradskog muzeja Požega

Večernji list, privatna arhiva Jelenka Topića

Vjesnik, privatna arhiva Jelenka Topića

Dio izložbe „Pjevat će Slavonija, požeški festival (1969. – 2019.)“, snimio B. Ozanjak

5 *Večernji list*, 20. 9. 1992.

6 *Večernji list*, 18. 9. 1993.

Dođi u Vinkovce...

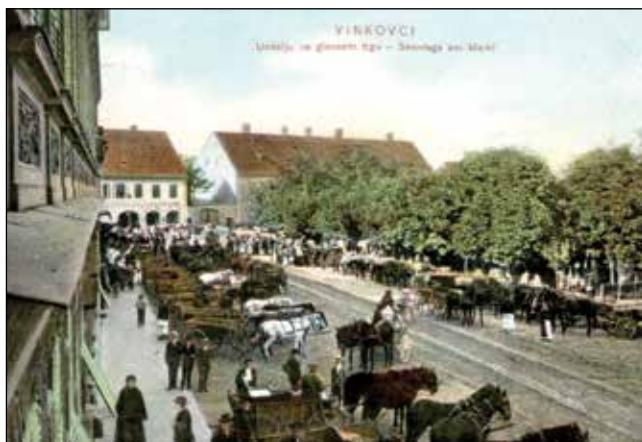
Vinkovačke jeseni ih krase*

mr. sc. Ljubica Gligorević

Gradski muzej Vinkovci

Vinkovačke su jeseni preko polustoljetni hrvatski folklorni, kulturološki i turistički fenomen i trend, kao i manifestacije Brodsko kolo, Đakovački vezovi, županjsko Šokačko sijelo i druge priredbe na tradicijskom tragu, duge tradicije na prostorima istočne Hrvatske. U središtu ovih velebnih manifestacija i njihovih sadržaja temeljne su priredbe smotre folklora, scenske prezentacije folklornih skupina koje u suvremeno vrijeme rekonstruiraju i predstavljaju izvorna očitovanja svojih mesta. Važni su priređeni kriteriji svake smotre u samoj organizaciji, pri proglašenju najuspješnije predstavljenih skupina i u općoj edukaciji i motivaciji. Velike priredbe bile su poticaj osnutku KUD-ova na svojim područjima, ali i novih priredbi i različitih smotri: svih vrsta tradicijskoga ruha, književnog stvaralaštva, tradicijskih glazbala, kazališnih susreta, crkvenog pjevanja,

Razglednica Vinkovaca, 1909. Iz fotodokumentacije Etnološkog odjela Gradskega muzeja Vinkovci.

smotri nacionalnih manjina i hrvatske dijaspore i pojedinačnih tematiziranih iz bogate šokačke tradicijske baštine.

Folklorni amaterizam prije Vinkovačkih jeseni

Seljačka sloga, kulturna, obrazovna i prosvjetna organizacija Hrvatske seljačke stranke, po hrvatskim mjestima počela je intenzivnije dvadesetih godina 20. stoljeća poticati njegovanje tradicijske kulturne baštine. Osnivani su Ogranci Seljačke slogue koji su okupljali prije svega mladež, ali i sredovječne žene i muškarce, ukazujući na važnost i vrijednost svojega autohtonoga pjevanja, plesa, glazbe, društvenoga običajnoga života, predstavljenoga putem igrokaza, vrijednosti i ljepote tradicijskoga ruha svoje sredine. S vremenom samo određeni broj Ogranaka nastavio je djelovati desetljećima u kontinuitetu i produživati svoju kulturnu baštinu. Drugi su se sasvim ugasili ili nakon više desetljeća ponovno obnovili.

Kako bi se uvidjelo koliko su osnutak i rad manifestacije Vinkovačke jeseni na slavonsko-srijemskom području posredno ili neposredno utjecale na rad i razmah folklornoga života po mjestima, potrebno je sagledati osnutak, rad i djelovanje folklornih skupina do 1966. godine na ovim prostorima, koje i sada kontinuirano djeluju.

U Županji je 1903. godine osnovano Hrvatsko pjevačko i čitaoničko društvo „Tomislav“ Županja iz kojega je izrastao sadašnji KUD „Tomislav“. Društvo „Mijat Stojanović“ u Babinoj Gredi, sada KUD, osnovano je 1907. godine, a KUD „Branimir“ u Bošnjacima, 1914. godine.¹ Pri Hrvatskoj čitaonici

* Ovo je skraćena i nešto izmijenjena i dopunjena verzija predavanja održanog na Hrvatskom saboru kulture 24. studenog 2018., u sklopu stručno-znanstvenog skupa *Folklorni amaterizam u RH, prošlost, sadašnjost i budućnost*, u prigodi 70. obljetnice Hrvatskog sabora kulture i 25. Susreta hrvatskih folklornih ansambala i izvornih skupina, što je objavljeno na njihovim mrežnim stranicama: Gligorević, Ljubica. 2018. Vinkovačke jeseni – blagdan baštine, Slavonsko-srijemske smotre folklora. U: *Folklorni amaterizam u RH, prošlost, sadašnjost i budućnost*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture. 8–26. http://www.hrsk.hr/admin/uploads/doc/folklorni_amaterizam_u_rh.pdf

¹ Glas Slavonije Velika obljetnica – Sto godina folklora u Bošnjacima. U Spomenici župe Bošnjaci zabilježeno je da je pred I. svjetski rat osnovano Hrvatsko prosvjetno omladinsko pjevačko društvo Branimir Bošnjaci. U povodu toga u Općini Bošnjaci u tijeku su intenzivne pripreme da se što svečanije obilježi 100. obljetnica folklornog amaterizma. To je bio razlog da posjetimo umirovljeni učiteljski bračni par Josipu i Mateju Juzbašiću, koji su veliki dio sebe utkali u kulturna

Svečani mimohod sudionika na
54. Vinkovačkim jesenima, 2019.,
snimila Ljubica Gligorević

Slakovci od 1919. godine radilo je Tamburaško društvo, a od 1956. to je KUD Seljačka sloga. Ogranak Seljačke slike u Gradištu, sada KUD, aktivan je od 1923. godine, otkada i Ogranak Seljačke slike u Ilači. Godine 1945. Ilačani su KUD-u promijenili naziv u „Slavko Janković”, a od 1962. godine ilački KUD nosi sadašnji naziv „Matija Gubec”. Hrvatsko tamburaško i pjevačko društvo „Posavac” u Vrbanji osnovano je 1924. godine, sada KUD „Posavac” Vrbanja. U Iloku je 1926. godine osnovana Udruga Slovaka, a od 1929. godine to je Slovačka kulturno-prosvjetna udruga „Ljudevit Štúr”. I tako redom do 1966. godine.²

događanja u Bošnjacima. „Sve je počelo kada sam došao iz vojske, 1957. godine. Uključio sam se u rad mnogih društvenih organizacija. Prvo sam pristupio tadašnjem KUD-u „Vladimir Nazor”, zatim Vatrogasnom društvu, streljačkoj družini, Narodnoj čitaonici, Crvenom križu, kino sekciji... Sudjelovao sam u osnivanju ribičkog društva, a bio sam i predsjednik Omladinske organizacije”, kaže Matej, vitalni 78-godišnjak. S KUD-om je prošao Poljsku, Češku, Njemačku, Italiju i Mađarsku. Njegov rad je nemjerljiv u OŠ Vladimira Nazora (sada fra Bernardina Tome Leakovića). U folklornoj skupini učio je djecu šokačkim kolima i pjesmama i nastupao na svim folklornim manifestacijama u Hrvatskoj. Primio je brojna priznanja, zahvalnice i nagradu Mijat Stojanović za rad u školi. Poziva sve koji mogu pomoći u pripremanju monografije o 100. obljetnici. Istovremeno će Muška pjevačka skupina „Baće” obilježiti 40 godina djelovanja, a KUD „Branimir” 100. obljetnicu, čiji je Juzbašić član više od 50 godina. S. Bogutovac. Objavljeno 12. prosinca, 2013. <http://www.glas-slavonije.hr/219646/4/Sto-godina-folklor-a-Bosnjacima>

² Ogranak Seljačke slike Retkovci osnovan je 1932. godine, a 1964. mijenja naziv u KUD Sloga Retkovci. Od 1934. godine u Lipovcu je radilo Kulturno društvo Hrvatski sokol. Godine 1943. naziv društva je Seljačka slike, a od 1968. KUD Šokadija Lipovac. Ogranak Seljačke slike u Bogdanovcima osnovan je 1935. godine – od 1968. to je KUD Seljačka slike. Organizirano djelovanje folklornog društva u Šiškovicima traje od 1935. godine. Od 1972. godine registrirano je kao Ogranak Seljačke

slike, a od 1974. godine mijenja naziv u KUD Slavko Janković Šiškovići. Ogranak Seljačke slike Drenovci osnovan je 1936. godine, sada KUD s nazivom Ogranak Seljačke slike. Ogranak Seljačke slike u Ivankovu osnovan je iste 1936. godine, od 1963. godine to je KUD Ivan Goran Kovačić, iz kojeg je 1992./93. godine izdvojen KUD Seljačka slike. Hrvatsko seljačko kulturno prosvjetno društvo Seljačka slike Nuštar s prekidima radi od 1936. godine. Ogranak Seljačke slike Privlaka osnovan je 1936., a 1974. godine mijenja naziv u KUD Ivan Domac. U mjestu Strošinci od 1936. godine u sklopu Seljačke slike povremeno za velike blagdane nastupala je mladež sve do 1941., a Ogranak Seljačke slike osnovan je 1950. godine, sada u nazivu KUD Seljačka slike. Godine 1937. osnovan je Ogranak Seljačke slike Nijemci. Od 1977. to je KUD pri DVD Nijemci. Folklorna i mješovita pjevačka skupina Rokovaca i Andrijaševaca djeluje pri Hrvatskoj čitaonici od 1937., a 1973. godine registriran je KUD Slavko Janković za ova dva vinkovačka mjesta. U Tordincima od 1938. godine s prekidima djeluje Ogranak Seljačke slike. U tom našem mjestu od 1953. godine s radom počinju pjevački zbor i dramska sekcija te skupina gajdaša. Godine 1972. registriran je KUD Zrinski Tordinci. Rusinski KUD Joakim Govlja Mikluševci osnovan je 1945. godine, a Seljačka slike Antin 1948. godine. Od 1992. godine antinski KUD nosi naziv Lela i Vladimir Matanović. Godine 1948. osnovan je KUD Sloga Bapska. Ogranak Seljačke slike Soljani osnovan je iste godine, a 1971. mijenja ime u KUD Slavonija Soljani. Godine 1949. osnovan je mađarski KUD Ady Endre u Korodu. KUD Ivan Goran Kovačić u Lovasu osnovan je 1950. godine, kada i rusinski KUD Joakim Hardi u Petrovcima. KUD Josip Kozarac iz Štitara osnovan je 1953. godine. Od iste godine u Čakovcima djeluje dramska i folklorna skupina, registrirana 1968. godine kao KUD Bratstvo i jedinstvo Srijemski Čakovci, njegujući mađarske narodne pjesme i plesove. Godine 1998. mijenja naziv u KUD Petofi Sandor. KUD Antun Gustav Matoš Tovarnik utemeljen je 1955. godine, a folklorna skupina Šokadija Prkovci osnovana je 1957. godine. Prkovački KUD 1966. godine mijenja naziv u Razigrana Šokadija. KUD Filipovića Komletinci utemeljen je 1964., a KUD Grančica Čeletovci, 1965. godine. Kao gradska kulturno-umjetnička društva, koja uz izvorni folklor počinju njegovati i koreografirani koji se sve više razvijaju u skladu sa suvremenim životnim okolnostima, godine 1947. osnovano je Hrvatsko željezničko kulturno-umjetničko društvo Maksim Gorki Vinkovci. Društvo devedesetih godina mijenja naziv u Kulturno-umjetničku udružugu Reljković Vinkovci. Već 1950. godine osnovan je KUD Kristal-Sladorana Županja. Godinu kasnije osnovan je gradski KUD Lisinski Vinkovci, a 1952. godine i RKUD Šumari Vinkovci, najprije samo s tamburašima, a od 1972. i s folklornim ansamblom. Šumari u povodu svoje 45. obljetnice kontinuiranog rada, krajem 1997. godine mijenjaju naziv u KUD Šumari Vinkovci.

Slavonsko-srijemske smotre folkloru

U ljeto 1966. godine vinkovački uglednici donijeli su odluku o osnivanju Vinkovačkih jeseni³. U Zagrebu je tada upravo bila održana I. Međunarodna smotra folkloru na kojoj je iz cijele Slavonije i zapadnoga Srijema nastupilo šest folklornih skupina, a iz vinkovačkog kraja samo dvije, iz Nijemaca i Slakovaca. Već sljedeće 1967. godine na središnjoj priredbi Smotra folkloru Vinkovačkih jeseni nastupilo je oko dvadeset izvornih folklornih skupina.

Đakovački vezovi osnovani su 1967. godine, u povodu međunarodne godine turizma.⁴ U Đakovu je uoči blagdana sv. KATE, 23. studenog 2019., održanai jedinstvena na hrvatskim prostorima u kontinuitetu trajanja 22. Smotra povijesnih i građanskih plesova i starogradskih pjesama Hrvatske, utemeljena kao Smotra dvorskih i starogradskih plesova i pjesama Hrvatske u Đakovu 1988. godine. Idejni je tvorac đakovački etnokoreolog, koreograf i veliki promicatelj kulturne baštine Đakovštine Josip Vinkešević (1939. – 2016.), kao i osnivač Smotre folkloru Đakovštine, 1989. u sklopu Đakovačkih vezova i Smotre Ivanjski kresovi u Đakovu, 2000. godine. Svoja shvaćanja o građanskom baštinskom nasljeđu i isprepletenošću s folklorom sažeo je:

Razvojem građanskog društva u 18. stoljeću u Europi, a kod nas u 19. stoljeću, osobito u doba ilirskog pokreta, nastaju građanski plesovi koji se šire našim gradovima, a često ih prihvaća i selo, koje ih prilagođuje svojim folklornim obrascima. Najčešće nam dolaze izvana, iz srednje Europe u sjeverne krajeve Hrvatske ili iz Mediterana u južne krajeve Hrvatske. Za ilirizma se javlja potreba za stvaranjem plesova na temelju umjetnički preoblikovane narodne glazbe. Tako će nastati mnoga kola, jednostavna ili figuralna, sastavljena od nekoliko plesnih figura kao dvoransko kolo ili hrvatsko kolo.

...koncepcija narodne kulture Seljačke sloge između dvaju svjetskih ratova, koja je dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća bila organizator smotri i u potpunosti je nadzirala produkciju i recepciju narodne kulture u javnosti. U toj koncepciji leži osnovni razlog isključivanja gradskog nasljeđa iz poimanja folklora (Vinkešević 2015: 205).

³ 2019. održane su 54. Vinkovačke jeseni u organizaciji Grada Vinkovaca i Zajednice kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije.

⁴ 2019. godine održani su 53. Đakovački vezovi.

U Županji je 1968. osnovano Šokačko sijelo, tradicijska manifestacija koja se održava svake godine u pokladnom razdoblju u veljači u trajanju od oko deset dana.⁵

Još 1962. u Slavonskom Brodu, kao smotra folkloru osnovano je Brodsko kolo.⁶ U počecima, novopokrenute slavonske Smotre folkloru, sada manifestacije, bile su poticaj za osnivanje i rad novih KUD-ova i folklornih priredbi na svojim područjima, ali i širenju novih sadržaja na svojim manifestacijama.

U današnje vrijeme sve su to velebne manifestacije s preko polustoljetnim kontinuiranim trajanjem. U njihovu središtu pozornosti temeljni su sadržaji njegovanja i očuvanja hrvatske tradicijske kulturne baštine – smotre folkloru, ali i brojni turistički, gospodarski, sajmeni, kulturološki, kulinarski, sportski i drugi sadržaji.

Prve Vinkovačke jeseni

Prije organiziranja Vinkovačkih jeseni u nekadašnjem kotaru Vinkovci održavane su povremene smotre folkloru, ponajprije u vinkovačkim mjestima Otoku, Ivankovu i Nijemcima. S obzirom na posebnost, ljepotu i bogatstvo tradicijske kulture ovoga kraja, šezdesetih godina 20. stoljeća to nije bilo dovoljno.

U to vrijeme snažne industrijalizacije i modernizacije, kada se, nažalost, po nekima sve što je tradicijsko smatralo nazadnjim, nenaprednjim, preraslim – trebalo je prepoznati prave vrijednosti,

Dječje Vinkovačke jeseni na 43. Vinkovačkim jesenima, 2008., snimila Ljubica Gligorević

⁵ 2019. održano je županjsko 52. Šokačko sijelo. Uz Malo šokačko sijelo, smotru dječjeg folkloru, organiziraju se i dvije Večeri folkloru, kao smotre folklornih skupina s područja VSŽ.

⁶ Brodsko kolo najstarija je smotra folkloru u istočnoj Hrvatskoj. Godine 2019. održano je 55. po redu. U svojoj strukturiranosti, raspoređeno kroz cijelu kalendarsku godinu i uključuje nekoliko smotri.

Ijepotu i bogatstvo tradicijskoga ruha, različitog rukotvorstva i obrtništva i svih drugih narodnih izričaja. Bilo je to vrijeme raskrižja kada je trebalo poduzeti prave i jedino ispravne korake u njegovanju i očuvanju tradicijske kulture koju baštinimo, a za generacije koje dolaze. Skupina vinkovačkih entuzijasta, velikih zaljubljenika u svoj zavičaj i svoju baštinu – koji su u to vrijeme znali prepoznati vrijednost i važnost narodnih izričaja i osjetiti njihovu ugroženost uvjetovanu suvremenim okolnostima življenja, organizirali su prve Vinkovačke jeseni u subotu 17. rujna 1966. godine.

Osnivači Vinkovačkih jeseni bili su vinkovački uglednici i promicatelji kulture koji su željeli afirmirati izvorno narodno stvaralaštvo: Dragutin Karla Žanić, Miki Meštrović, Grga Mataković, Dionizije Švagelj, Božo Kopić, Dušan Šuša, Antun Tucaković, Milan Bašić, Mika Blažanin i Josip Korda. Među osnivačima Jeseni bili su i poznati hrvatski kipar, Vinkovčanin po rođenju, Vanja Radauš, kome je 2006. godine i u Vinkovcima različitim kulturnim događanjima obilježena 100. obljetnica rođenja, te stručnjaci: muzikolog Slavko Janković (1897. – 1971.) i etnologinja Zdenka Lechner (1918. – 2017.) i dr. sc. Jelka Raduš-Ribarić (1922. – 2015.).

Koliko je na terenu bila važna i odlučujuća stručna potpora i pomoć tadašnjih autoriteta, razaznaje se iz sjećanja Jelke Raduš-Ribarić, iz kojih izdvajam:

...od Skupštine općine dobili smo službena kola za obilazak terena. ...Za dva dana prošli smo dvanaest sela, nagutali se prašine, ali smo stekli i dobre prijatelje, kao naprimjer čič' Matu Karabalića u Rokovcima. Za osam dana ponovili smo našu ophodnju da utvrđimo što su za to vrijeme u pojedinom selu pripremili. Tom prilikom priključio nam se i gospodin Slavko Janković, koji je preuzeo ocjenu glazbene strane priprema. Kolegica Zdenka i ja nadgledale smo odijevanje svake grupe u tradicijsko ruho. Narod je s velikim uzbudjenjem i radošću dočekao tu svoju značajnu priredbu, koja je njegovo ogledalo, a zato se i moglo održati sve do danas, pa i u najtežim danima Domovinskog rata (Radauš-Ribarić 2002: 135).

Od samog uteviljenja Vinkovačke jeseni bile su poticaj osnutku brojnih KUD-ova na ovom području, tako su osnivani mjesni KUD-ovi: KUD „Šokadija“ Stari Mikanovci, 1967. godine, a KUD „Mladost“ Vođinci, 1968. godine, od kada je djelovao i KUD „Osif Kostelnik“ Vukovar, njegujući kulturne

tradicije Rusina i Ukrajinaca. Godine 1970. osnovani su KUD-ovi „Samica“ u Novim Jankovcima i „Josip Lovretić“ u Otoku. Od 1971. registrirani su KUD-ovi „Graničar“ Gunja i „Jankovci“ u Starim Jankovcima, koji u početku njeguju samo mađarsku narodnu tradiciju ovoga kraja. Uz šokačke pjesme i plesove, nakon Domovinskog rata u jankovačkom KUD-u njeguju se i kulturne tradicije Hrvata doseljenih iz župačkog kraja u srednjoj Bosni.⁷

Određeni broj KUD-ova na području Vukovarsko-srijemske županije neumorno djeluje tijekom cijele kalendarske godine, pripremajući i organizirajući različite prigodne sadržaje i priredbe u svojem mjestu i na taj način godinama promiču lokalnu, ali i hrvatsku tradicijsku baštinu. Organizatori su tradicijsko-folklornih priredbi na svojem području i time kontinuirano čuvaju i njeguju tradicijsku baštinu. Tijekom protekloga razdoblja, od osnutka Vinkovačkih jeseni 1966. godine, na ovom području bilo je mjesnih kulturno-umjetničkih društava koja su pokretala određene priredbe, ali, nažalost, i odustajala u njihovu dalnjem organiziranju.

Na svima nama je da u ovo suvremeno vrijeme podržimo velike napore kulturno-umjetničkih društava Vukovarsko-srijemske županije u njihovom nesebičnom i plemenitom radu i odricanju, da pohvalimo njihovo sudjelovanje u radu i u trajanju manifestacije Vinkovačke jeseni, ali i u organizaciji svih prestižnih i nabrojenih projekata u njegovanju i čuvanju tradicijske kulturne baštine u svojim mjestima. Dapače, da ih i posebno istaknemo. Zasigurno zasluzuju sve naše pohvale, priznanja i nagrade!

Temeljna struktuiranost folklornih sadržaja Vinkovačkih jeseni

*Oj Vinkovci, grade na Bosutu,
Što god imaš, sve ti je na glasu,
Zato čuvaj iz povijesti tvoje,
Lijepe, stare, običaje svoje!⁸*

7 Istaknuti su samo novoosnovani KUD-ovi s početka organiziranja Vinkovačkih jeseni.

Prema Adresaru ZAKUD-a VSŽ s kraja 2016. godine, na popisu su 83 KUD-a s područja istočne Hrvatske i Vojvodine, četiri pjevačke skupine, Gradska glazba Županja, Udruga pisaca i pjesnika Sveti Mihovil iz Drenovaca, Centar za kulen Bošnjaci i 36 konjogojskih udruga i pojedinaca – vlasnika konjjskih grla, okupljenih u ovu Zajednicu.

8 Narodni stihovi koji najčešće najavljuju nadolazeće Vinkovačke jeseni:

*Oj, Vinkovci, alaj ste na glasu,
Vinkovačke jeseni vas krasu!
Neka vrisnu žice tamburice,
Nek' zaigra srce bećarice!*

ili

Oj, Vinkovci grade od starina,

Manifestacija Vinkovačke jeseni postala je fenomen i vinkovački, slavonsko-srijemski i hrvatski brend, ne samo po vizualnom identitetu već i po kvaliteti i važnosti – u folklorno-kulturološkom i manifestacijskom smislu svakako najpoznatiji ovoga kulturno-povijesnoga kraja!⁹ Održavaju se deset dana u rujanskom razdoblju, postaju tematizirane i uz brojne folklorne sadržaje dobili su i turističke, gospodarstvene i općenito kulturološke. Okupljaju veliki broj sudionika iz cijele Hrvatske i Hrvate diljem svijeta, ukupno preko 3000, i privlače veliku pozornost publike koja prati brojne organizirane priredbe i događanja. Posljednjih godina organizator Grad Vinkovci¹⁰ unosi različite urbane sadržaje i time ističući Vinkovce kao najstarije europsko naselje, u kojima je nastanjenost u kontinuitetu više od 8000 godina.

Temeljni folklorni sadržaji Vinkovačkih jeseni su: *Folklorne večeri*, *Smotra izvornog folklora Vukovarsko-srijemske županije*, *Dječje Vinkovačke jeseni*, *Svečanost otvorenja Vinkovačkih jeseni*, *Državna smotra izvornog hrvatskog folklora* i *Svečani mimohod sudionika i revija konjskih zaprega i konjanika*, što privlači najveću pozornost publike.

U središtu pozornosti ovoga rada jesu smotre folklora, ponajprije Folklorne večeri Vinkovačkih jeseni – Smotra izvornog folklora Vukovarsko-srijemske županije i Smotra dječjih folklornih skupina.

Folklorne večeri Vinkovačkih jeseni

Od 1972. godine, kao nešto što je trebalo prethoditi središnjim priredbama Vinkovačkih jeseni i na neki način najaviti ih, uvedeni su Folklorni dani. Bilo je to nekoliko priredbi posvećenih folklornim skupinama bivše vinkovačke općine, pripremljenih za scenski nastup kako bi se imale prigodu predstaviti svojim programom.

Koliko su se vinkovačke folklorne skupine brižno i odgovorno pripremale sedamdesetih godina za

U tebi je srce Šokadije,
Najlipši si od gradova sviju,
Ti nam dičiš našu Slavoniju!

9 Za 54 godine uspješnog organiziranja i trajanja, na prijedlog Turističke zajednice grada Vinkovaca, Hrvatska turistička zajednica dodijelila je Vinkovačkim jesenima 4. srpnja 2006. godine godišnju nagradu Anton Štifanić za njegovanje tradicijske kulture i baštine, što je iznimno doprinos razvitku hrvatskog turizma, ali i nacionalne samobitnosti, izrazito važne u tranzicijsko i globalizacijsko-integracijsko vrijeme. Vinkovačke jeseni dobole su i visoku europsku turističku nagradu – Povelju zasluga za turizam 2004. godine.

10 Organizator folklornih sadržaja Vinkovačkih jeseni Zajednica je kulturno-umjetničkih djelatnosti VSŽ – ZAKUD VSŽ.

nastupe na Vinkovačkim jesenima, može se iščitati primjerice iz arhivalije, od sedam stranica gusto tipkanog teksta, sačuvane u Etnološkom odjelu Gradskog muzeja Vinkovci, a vezano za prijavu nastupa KUD-a „Matija Gubec“ Ilača, što je ispunio tadašnji vođa skupine, Mato Matošević, službenik. Jedino je izostala precizno naznačena godina!¹¹

Uz podatak o osamnaest sudionika, izvođača plesova i pjesama, njihovoj dobi od 17 do 43 godine i predvodniku plesa Antunu Martinoviću, zemljoradniku, u ovom dokumentu naznačeno je kako su njih sedamnaestero sudionika plesa i pjesama domaći, a jedan je doseljenik. Nadalje je posebno ispisana bilješka:

Napominjemo vam da imamo 18 izvođača plesova i pjesama, posebno imamo 6 svirača, jednog vođu grupe, tri pospremačice i jednog pazitelja, ili ukupno 29 učesnika za Smotru. Vi ste naveli da grupa ne bi trebala brojati više od 25 izvođača, ali s obzirom da idemo daleko, trebaju nam tri osobe koje znaju češljati djevojke i snaše, a iste će ih i oblačiti, pa prema tome ne možemo učestvovati s manje od 29 osoba.

Što se tiče podataka za ples koji će se izvoditi, od domaćih naziva pa nadalje sve je naznačeno: *Srijemska kolo*, 18 izvođača, 9 muških i 9 ženskih; *Sijeno slama*, isti broj i spolna struktura izvođača, kao i za treće ‘Ajd na livo. Glazbena pratnja za ova tri plesa je tamburaški sastav. Četvrto izvođeno kolo je *Todorica*, s 12 izvođača, 4 muška i 8 ženskih, a uz pratnju tamburaša i dvojnica. Potreban prostorni oblik za izvedbu je 6 x 6 metara i nemaju posebne predmete za ples. Ovi plesovi još se uvijek plešu u Ilači u uobičajenim prigodama, za blagdane i svadbe. Nadalje, u oslikavanju toga vremena i samih početaka Vinkovačkih jeseni, u Prijavnici je zapisano:

Ples je uvježban prema sjećanju starijih ljudi. Do 1969. godine navedeni plesovi su se plesali na blagdane i u svadbama, ali pomalo, jer su preovladali moderni plesovi. Ovo Društvo se nije moglo pomiriti sa tim da ovi stari plesovi zamru i da se zaborave, pa se prišlo uvježbavanju mlađih osoba. Starije osobe znaju itekako dobro da igraju sve stare plesove. Ovo Društvo učestvovalo je u emisiji „Pjesmom i plesom kroz sedam sela“, koje je organiziralo Prosvjetno vijeće Vinkovci, nadalje učestvovalo je u „Propagandnom reliju“ za Vinkovačke jeseni, u kojem je ovo Društvo

11 Prema naznačenim i istaknutim podacima iz 1970. godine, moglo bi se zaključiti da je riječ o 1971. godini.

obišlo autobusom Vukovar, Borovo, Osijek, Đakovo, Slavonski Brod, Županju i Vinkovce i u tim mjestima izvelo stare igre, a poslije izvedenog plesa pozivali prisutne na Vinkovačke jeseni. Ovo Društvo je učestvovalo na Smotri folklora Slavonije u Vinkovcima na Vinkovačkim jesenima U 1970. godini ovo društvo je samo organizovalo Folklornu svadbu u Ilači (7. 2. 1970.) i na Smotri kulturnog amaterizma u Vinkovcima 12. 4. 1970. Za te prilike svakako da se moralo uvježbati plesove.

U ilačkoj Prijavnici napisana su tri imena, svi poljodjelci, koji su uvježbavali skupinu: Đuro Lukić (r. 1927.), Mato Strgar (1930.) i Antun Martinović (1941.). Te godine i glazbena pratnja sastavljena je od poljodjelaca Bože Filića, Đure Lukšića i Ivana Lipavića, svi rođeni 1911. godine. Dopisano je:

Muzička pratnja sastoje se od malo starijih osoba koji su po sjećanju i po pričanju još starijih osoba obnovili svirku, a isti su učestvovali i na svim kulturnim priredbama na kojima su učestvovali i plesači.

U segmentu ilačke Prijavnice o narodnom pjevanju napisano je kako se predložena svatovska pjesma pjeva od starina u svatovima poslije večere, još se uvijek redovito pjeva u Ilači u životnoj praksi, i to kao zborna pjesma, a pjevaju je više stariji, mlađi pomalo. Pjesmu su stariji čuli od svojih starijih. Ispisan je i tekst pjesme:

Sjedi ptica na grančici, perja gizdava,
Iz kljuna joj voda teče, a iz perja ne.
Pijte čašu mili kume, na vama je red,
Red, red, red, u čaši je med.
Ispij je medno, na dnu je srebro,
Ispij je zato, na dnu je zlato.

Pijte čašu stari svate, na vama je red,
Red, red, red, u čaši je med.
Ispij je medno, na dnu je srebro,
Ispij je zato, na dnu je zlato.

Pijte čašu domaćine, na vama je red,
Red, red, red, u čaši je med.
Ispij je medno, na dnu je srebro,
Ispij je zato, na dnu je zlato.

Pijte čašu svi svatovi na vama je red,
Red, red, red, u čaši je med.

Ispij je medno, na dnu je srebro,
Ispij je zato, na dnu je zlato.

U ilačkoj Prijavnici za nastupe na Vinkovačkim jesenima isписан je i tekst druge pjesme koja nije vezana za običaje, već prela i sijela:

Oj travice sitnice, sitnice,oj travice sitnice,
Sve si polje prekrila, prekrila,
sve si polje prekrila,
Samo nisi maleno, maleno, samo nisi maleno,
Gdje no raste božur cvijet, božur cvijet,
gdje no raste božur cvijet,
I pitoma ružica, ružica, i pitoma ružica.

Božur ruži govori, govori, božur ruži govori,
Al' da mi je tvoj miris, tvoj miris,
al' da mi je tvoj miris,
Širom bi se širio, širio, širom bi se širio,
I mirisom mirio, mirio, i mirisom mirio,
Kao svila predena, predena, kao svila predena,
Oko zlatna vretena, vretena,
oko zlatna vretena.

Uz napisanu pjesmu naznačeno je da je pjeva veći broj pjevača, više pjevača u dva glasa, a bolji pjevač predvodi pjevanje uz koje nema svirke ni užvika i ijujuškanja. Nadalje, zapisano je o narodnoj svirci. Rabljena su glazbala prim, basprim, kontra, bas, dvojnice i prim II, od starina su i ne zna se kada su i gdje izrađeni. Svirači – tamburaši će samo svirati, a ne i pjevati. Dvojničar svira sam melodiju „Lego čoban na zelenu travu“. Dvojničar će predvoditi svirkom za ples „Ajd na livo“ i „Todorica“, a sa njim će svirati prim, basprim, prim II, kontra i bas. Kod plesa „Srijemsко kolo“, dvojničar neće svirati, a kod plesa „Sijeno slama“, dvojničar i prim će naizmjenično voditi svirku.

I još slijedi temeljiti ilački ispis o svim dijelovima muške, odnosno ženske nošnje. Za muškarce: Na glavama imaju crne plišane šešire. Na tijelu imaju: Košulja koja je od domaćeg platna, na prsima je ukrašena ručnim radom, od vrata do pojasa sitnim rasplitom. Košulja je na dolnjem dijelu izrađena isto sitnim rasplitom. Gaće isto su od domaćeg platna kao i košulja bijele boje. Gaće isto na dolnjem dijelu izrađene su sa sitnim rasplitom. Na gornjem dijelu imaju posebno crni prsluk crne boje koji je prošaran crvenom i bijelom svilom. Oko pasa opasani su sa tkanicom – trobojnicom, domaće izrade, otkano

u boji: crveno, bijelo, plavo, o kojoj tkanici vise po šest gombica od vune izšarane raznovrsnim bojama. Na nogama imaju bijele vunene čarape izrađene od domaće vune, a obuća su opanci kožni, zvani opančići. Djevojke na glavama imaju pletenicu od kose (perika), bijeli vijenac izrađen od voska koji se stavlja preko glave. Na tijelu imaju na gornjem dijelu bijeli oplećak, koji ima šlingovane rukave. Preko oplećka imaju marame crvene boje, takozvane prandare. Na donjem dijelu imaju skute bijele boje domaće izrade, koji su na dolnjem dijelu izrađeni šlingom i to obično oblače po troje skute, a gornji skuti su vezenka izrađena svilom razne boje u cvjetnim motivima, a između cvjetnih motiva posuto šljokicama. Oko pasa imaju pojас crvene boje izvezen sa srebrnim nitima. Naprijed imaju kecelje od svile crvene boje, takozvani zapreg. Na nogama imaju bijele čarape pletene od konca, a obuća su opanci kožni, zvani opančići. Snaše imaju sve isto kao i djevojke, samo na glavi imaju drugačije: zavoj zvani zlatara preko glave, a na zadnjem dijelu imaju krila, po domaćem zvani krajevi. I zlatara i krajevi vezeni su sa srebrnim nitima.

Što se tiče drugih dodataka, odnosno nakita, u Prijavnici Ilačana stoji: Ženske imaju oko vrata po jedan do dva reda malih dukatića i jedan do dva reda velikih dukata zvani suferini koje nose na prsima. Muški nemaju nakita. To su inače blagdanske, svečane narodne nošnje, a nosi ih svijet mlađih godina i srednjih godina, dok svijet starijih godina slabije oblači narodnu nošnju. Svi učesnici imaju svoju narodnu nošnju i čuvaju je u obitelji. Ova narodna nošnja potiče iz našeg sela Ilača. Iste narodne nošnje sa malim razlikama imaju i sela oko Ilače, a to su: Tovarnik, Gibarac, Bapska, Lovas, Sotin, Tompojevci i Berak.

Revija konjskih zaprega na 54. Vinkovačkim jesenima, 2019., snimila Ljubica Gligorević

Evo nešto i o starosti nošnji, tadašnjem čuvanju i obnovi: *Pojedini primjeri stari su preko 50 godina. Sadašnji primjeri, ima ih i starih, a novi obnovljeni vjerno imitiraju stare primjerke. Narodne nošnje ne da nedostaju, nego će za skoro vrijeme nestati, jer se ne može nabaviti, pa će se morati izrađivati nove, naprimjer marame prandare crvene boje. Naše selo ima desetak primjeraka, koji se jako čuvaju, nerado se daju – posuđuju. Svi ostali dijelovi i primjeri mogu se izraditi u samom selu Ilača. Prije godinu ili dvije, neki turisti iz Francuske obilazili su ona sela gdje ima takve narodne nošnje i za jeftine novce kupovali narodnu nošnju. Jedino u Ilači nisu mogli kupiti narodnu nošnju, jer niko nije htio prodati. Naprotiv u Ilači se sada sve više obnavljaju svi primjeri.*

Perike (pletene) za djevojke i zavoje za zlatare za mlade žene – snaše u Ilači izrađuje jedna starija žena Bertić Kata, a vijence za djevojke izrađuje jedna srednja žena Bertić Manda. Ostale dijelove nošnje izrađuju i mlade i starije žene po domaćinstvima. Obuću za muške i ženske izrađuje jedan dosta star opančar Štimac Mato. Košulje i gaće za muškarce, oplećke, skute i vezenke za djevojke i mlade žene, izrađuje se po domaćinstvima.

Ovakav iscrpan i odgovorno napisan Prijavni ispis ilačkog KUD-a „Matija Gubec” za nastup prvih godina Vinkovačkih jeseni navodi nas na brojna korisna promišljanja i zaključke o tadašnjem odnosu izvornih nositelja tradicijske kulture prema svojoj baštini, zbog čega se ona, na sreću, do današnjeg vremena održala i opstala unatoč i usprkos svemu. Dakako, zahvaljujući i Jesenima kao jednom od poticajima, oslonaca i promotora!

Već od 1974. godine priredba Folklorni dani promjenila je naziv u Folklorne večeri, koji nosi i sada. S obzirom na to da Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vinkovci od 1993. godine okuplja folklorne skupine s područja ustanovljene Vukovarsko-srijemske županije, od iste se godine na Folklornim večerima predstavljaju folklorne skupine s područja cijele Županije, koje uspijevaju pripremiti svoje programe za te nastupe.

Posljednjih godina Folklorne večeri Vinkovačkih jeseni protežu se i na šest dana, s nastupom preko pedeset izvornih folklornih skupina i do deset koreografiranih s ovoga područja. Nastupe izvornih folklornih skupina prati Prosudbeni ocjenjivački sud u kojem su etnolog, etnomuzikolog i folkloristi zaduženi za odijevanje u narodne nošnje, nošenje popratnih predmeta, prezentaciju

običaja, pjevanje, glazbu i ples, koji nakon održanih Večeri te Okruglog stola – stručnoga razgovora s predstvincima i voditeljima KUD-ova, proglašavaju najbolje pripremljene i najuspješnije predstavljene folklorne skupine te godine s područja Županije prema izrađenim Kriterijima.¹² Kao nagradu za uspješan rad i dobro predstavljanje ove skupine stječu mogućnost nastupa sljedeće godine na Svečanosti otvorenja Vinkovačkih jeseni, najbolje tri na Državnoj Smotri izvornog hrvatskog folklora Vinkovačkih jeseni, raspoređeno u tri skupine,¹³ te na brojnim smotrama diljem Hrvatske. Tako je i na drugim slavonskim smotrama folklora.

Istodobno, domaći KUD-ovi ugošćujući gostujuće folklorne skupine u svojim domovima tijekom manifestacija, stječu mogućnost uzvratnoga gostovanja tijekom godine u njihovim mjestima i prezentiranja svojega programa. Na taj plemeniti način ne samo što se njeguje, čuva, produžuje i prezentira svoja kulturna baština već se uspostavljaju kontakti, druženja i priateljstva, te se upoznaje s drugim sredinama i lokalnom baštinom s područja cijele Hrvatske, ali i inozemstva u globalnom njegovanju i produženju bogate i različite tradicijske kulturne baštine.

U autorskom priručniku za seminarsku nastavu Mihael Feric, glazbeni pedagog, dirigent i promicatelj tamburaštva, melograf i publicist iz Slavonskoga Broda, ustanovljuje:

Folklor, ili tradicijska, pučka, narodna umjetnost, kompleksna je cjelina koju čine glazba, ples i scenski pokret, običaji i obredna baština, predanja i vjerovanja, usmena književnost, rukotvorine i ostali oblici likovnog izražavanja.

... Tradicijska glazbena i sva druga folklorna baština jedna je od važnih odrednica našega nacionalnog identiteta, a kao kulturna i umjetnička baština zahtijeva trajnu zaštitu i prenošenje na sadašnja i buduća pokoljenja (Feric 2016: 3).

Akademik Jerko Bezić ističe u Muzičkoj enciklopediji (1971.) definiciju Međunarodnog vijeća za folklornu glazbu (*International Folk Music Council – IFMC*), usvojenu na VII. konferenciji u Sao Paolu 1954. godine, po kojoj „tradiciju oblikuje kontinuitet koji povezuje sadašnjost s prošlošću,

variranje koje nastaje stvaralačkim impulsom pojedinca ili skupine, te selekcija skupine koja odabire jedan ili više oblika u kojima ta glazba dalje živi”. U ovoj definiciji sažeta je bit folklorne glazbe (Feric 2016: 6).

Dječje Vinkovačke jeseni – smotra dječjih folklornih skupina

Od samoga početka Vinkovačkih jeseni organizatori su vodili računa da i najmlađe uključe u njihov rad i nastupe, znajući kako su upravo djeca pravi potencijal budućnosti – nositelji i prenositelji kulturne baštine i ove manifestacije. Tako su 1970. godine organizirane prve Male Vinkovačke jeseni, koje su već sljedeće godine nazvane Dječje Vinkovačke jeseni. Isti naziv nose i danas. Uz djecu okupljenu oko folklora upriličena su druženja djece iz vrtića, predstavljanja njihovih igara i zabave, sve do koncerata na kojima su sami nastupali ili koji su bili posvećeni njima i njihovu uzrastu.

Ugodaj nakon završenih Dječjih Vinkovačkih jeseni, 2008., snimila Ljubica Gligorević

Posljednjih godina Dječje Vinkovačke jeseni sve više dobivaju onaj pravi i potrebnii folklorni sadržaj primijeren ovoj manifestaciji, uključujući mimohod ulicama grada i nastupe dječjih folklornih skupina s područja Vukovarsko-srijemske županije na završnoj priredbi, tjedan dana uoči Velikoga mimohoda, ali i gostujućih skupina iz cijele Hrvatske. Na Županijskoj smotri dječjeg folklora koja se održavala do 2013. u Vođincima, pa Bogdanovcima i posljednjih godina u Cerni,¹⁴ trebalo bi slijediti određene kriterije za

12 Vidi Prilog 1.

13 Najbolja proglašena skupina s područja VSŽ nastupa u elitnom večernjem subotnjem terminu Državne smotre izvornog hrvatskog folklora, zajedno s desetak najboljih skupina s područja cijele Hrvatske, što se najčešće snima i za HRT i s odgodom prezentira gledateljima, a druge dvije u samoj završnici Vinkovačkih jeseni nedjeljom, kada u dva termina nastupaju i ostale gostujuće skupine iz Hrvatske.

14 Održana je 20. Županijska smotra dječjeg folklora u Cerni. S ciljem predstavljanja običaja, druženja i djelovanja na kulturnom i društvenom području u organizaciji KUD-a „Tomislav“ Cerna i ZAKUD-a Vukovarsko-srijemske županije, 9. lipnja 2018. održana je 20. Smotra dječjih

Veliko šokačko kolo na završetku 54. Vinkovačkih jeseni, 2019., snimila Ljubica Gligorević

odabir i proglašenje najuspješnije pripremljenih i predstavljenih skupina.¹⁵

Zaključno

Vinkovačke jeseni simbol su grada Vinkovaca, vinkovačkog kraja i nacionalnog hrvatskog identiteta. Zamišljene su kao folklorna manifestacija s njegovanjem, produženjem i promidžbom tradicijske kulturne baštine, što su i u današnje vrijeme njezini središnji sadržaji.

Istodobno, Jeseni su godinama širile svoj profil uključujući u okvire trajanja manifestacije brojne druge popratne sadržaje: predstavljanja različitih izložbi, knjiga, održavanje predavanja i stručnih skupova, književnih večeri, koncerata, turističkih prezentacija, gospodarskih, sajmenih događanja i savjetovanja, sportskih priredbi i različitih drugih sadržaja. Željelo se pokazati bogatstvo i brojnost različitih događanja na ovim prostorima

folklornih skupina Vukovarsko-srijemske županije. Na smotri su nastupali: „Apševački veseljaci“ Apševci, „Mijat Sojanović“ Babina Greda, „Kolo“ Vukovar, „Ivan Goran Kovačić“ Štitar, „Sava“ Rajevo Selo, „Mladost“ Vodinci, „Seljačka sloga“ Bogdanovci, „Grančica“ Đeletovci, „Tomislav“ Černa, „Ljudevit Štar“ Ilok, „Slavko Mađer“ Cerić i „Lisinski“ Vinkovci, „Ondrey Pekar“ Soljani, „Tomislav“ Županja, „Đenka“ Đurići, „Šumari“ Vinkovci, „Graničari“ Gunja, „Razigrana šokadija“ Prkovci, „Joakim Golvja“ Mikluševci, KUD pri DVD-u Nijemci, „Julije Benešić“ Ilok, „Slavko Janković“ Šiškovići, „Sloga“ Bapska, Dječja folklorna skupina „Bošnjaci“ i „Slavko Janković“ Rokovci-Andrijaševci. U posebnom dijelu programa nastupile su članice KUD-a „Slavko Janković“ Rokovci-Andrijaševci sa spletom kola na violini. <http://www.vusz.hr/novosti-najave-i-sluzbeno-bavijesti/odrzana-20-zupanijska-smotra-djecjeg-folkloра-u-cerni>

15. 15. Igre na Bedenku, 3. Županijska smotra dječjeg folklora, Vodinci, 22. i 23. lipnja 2011. Te godine sudjelovale su 32 folklorne skupine s područja VSŽ, među kojima su proglašene najuspješnije predstavljene prema Kriterijima scenskog (otvorenog vanjskog) nastupa djece i njihova predstavljanja u današnje vrijeme rekonstruiranih tradicijskih dječjih igara, kola i običaja uz zavičajni govor svojega mesta. Primjereno spremjeni u ruhu mjesta iz kojeg dolaze, uz počesljane frizurice, te pokrivala glave – i uz dječjem uzrastu prikladnu pjesmu i svirku. Kao ocjenjivačica i izbornica 2011. godine, etnologinja Gradskoga muzeja Vinkovci, mr. sc. Ljubica Gligorević, muzej. savjetnica, priredila je Kriterije (Prilog 2).

u ukupnosti suvremenoga života i stvaranja. Tako su i na Svečanosti otvorenja Vinkovačkih jeseni posljednjih godina prevagnuli oni visoko umjetnički sadržaji i izričaji u odnosu na temeljne izvorne, amaterske, one tradicijske iz naroda, koje želimo na ovaj način sačuvati i po kojima bi Vinkovačke jeseni i u trećem tisućljeću trebale biti prepoznatljive.

Kako su sve češće različite suvremene paradigme u konceptualizaciji Vinkovačkih jeseni, one u današnje vrijeme sve više poprimaju i urbane sadržaje.

Uz Organizacijski odbor Vinkovačkih jeseni, Grad Vinkovce i Zajednicu kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, koja okuplja školovane stručnjake, ali nedovoljno i amatere ovoga područja za različite angažmane, nužno je i utemeljenje krovnoga autoritativnog programskog vijeća stručnjaka Vinkovačkih jeseni, kako bi one u budućnosti bile što kvalitetnije u samom osmišljavanju sadržaja, oblikovanju, praćenju i prezentaciji. Takvo programsко vijeće nužno je u radu svih većih manifestacija.

U naše suvremeno vrijeme globalizacija je učinila svoje za nove pojavnosti unutar čuvanja, njegovanja i prezentiranja tradicijskih očitovanja na brojnim smotrama folklora. Kao etnologinja želim ustvrditi kako su se uz obitelji i njihovo čuvanje tradicijskoga nasljeđa generacijama, muzejske i druge institucije kulture, pojavile i nove kategorije velikih zaljubljenika – privatnih sakupljača tradicijskoga ruha, u dobrom, ali nerijetko i drugom slobodnjem kontekstu improvizacije i generalizacije.

Narodne nošnje kroz prošlost bile su živo tkivo, razvijale su se u svojoj ljepoti i raskoši, kroz pomodarske trendove „rasle“ su i mijenjale se. Procesi transformacija intenzivirani su preslojavanjima i utjecajima građanske kulture. Obnavljanje i njegovanje narodnoga ruha devedesetih godina 20. stoljeća, nakon Domovinskoga rata, specifična je razvojna faza na stradalim prostorima istočne Hrvatske zbog niza okolnosti, koja time zaslužuje posebnu stručnu pozornost i raspravu.

Zaštićena hrvatska nematerijalna umijeća i vještine u svim izričajima, i ona na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi čovječanstva: pjevanja, svirke, govora, rukotvorstva i obrtništva, upravo na svim većim ili manjim manifestacijama – smotrama folklora dobivaju na važnosti i vrijednosti u svojoj punini. Dobivaju i na prenošenju na mlađe generacije, u budućnost, s porukom prema svijetu.

Kroz više od pedeset godina scenskog i manifestacijskog predstavljanja KUD-ova na velikim priredbama Vinkovačkih jeseni, Brodskog kola, Đakovačkih vezova, ili Šokačkog sijela u Županji, dogodile su se neminovne sudioničke smjene generacija, izvorne transformacije, rekonstrukcije folklornih izričaja, ali i kulturološko-sociološke, ruralno-urbane i općenito modernizirane promjene.

Literatura:

- Ferić, Mihael. 2016. *Folkorna glazba Panonske zone*. Kulturni centar Gatalinka. Vinkovci.
- Gligorević, Ljubica. 2001. Vinkovačke jeseni – blagdan baštine. U: *Vinkovci, Jeseni te krase*. Hit Art Zagreb. Zagreb. 3-11.
- Gligorević, Ljubica. 2008. Folklor i scena. U: *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Institut za etnologiju i folkloristiku, biblioteka Nova etnografija / Hrvatsko etnološko društvo. Zagreb. 163-175.
- Gligorević, Ljubica. 2012. Vukovarsko-srijemska folklorna društva i tradicijske priredbe. U: *Monografija VSŽ Prostor, ljudi, identitet*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – VSŽ. Zagreb – Vukovar. 311-318.
- Ivančan, Ivan. 1971. *Folklor i scena*. Prosjetni sabor Hrvatske. Zagreb.
- Koordinacioni odbor VJ. 1975. 10. Vinkovačkih jeseni. Vinkovačke jeseni. Vinkovci.
- Koordinacioni odbor VJ. 1985. Vinkovačke jeseni 1966. – 1985. Vinkovačke jeseni. Vinkovci.
- Radauš-Ribarić, Jelka. 2002. Prve Vinkovačke jeseni 1966. godine. U: *Vinkovci i okolica*, Posebno izdanje. SN Privlačica. Vinkovci. 135.
- Trideset Vinkovačkih jeseni. 1996. Vinkovačke jeseni. Vinkovci.
- Vinkešević, Josip. 23. 8. – 30. 8. 2015. Kola. U: *20. Seminar folklora Panonske zone*. KC Gatalinka Vinkovci. Vinkovci. 204-223.

Građa:

- Bilteni Vinkovačkih jeseni do 1990. godine
- Dokumentacija – Arhivska građa Etnološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci, 1979. – 2018.
- Gligorević, Ljubica. 1990./2020. Terensko istraživanje, foto i video građa. Gradski muzej Vinkovci. Vinkovci.
- Gligorević, Ljubica. 2006. 40 Vinkovačkih jeseni u kulturno-povijesnom i suvremenom kontekstu: rukopis. 1-48.

Izvor:

- Održana 20. Županijska smotra dječjeg folklora u Cerni <http://www.vusz.hr/novosti-najave-i-sluzbene-obavijesti/odrzana-20-zupanijska-smotra-djecjeg-folklora-u-cerni> (Posjet 30. studenog 2018.)

Velika obljetnica – Sto godina folklora u Bošnjacima <http://www.glas-slavonije.hr/219646/4/Sto-godina-folklora-u-Bosnjacima> (Posjet 14. prosinca, 2013.)

Promidžbeni programi Vinkovačkih jeseni do 2019.

Vinkovačke novosti (List), uvezana godišta 1966. – 2019.

Prilog 1.

KRITERIJI ZA OCJENJIVANJE SCENSKIH NASTUPA FOLKLORNIH SKUPINA U TRAJANJU IZVEDBE OD 8 MINUTA

Na temelju zaključka sa sastanka *Stručnog povjerenstva Smotre izvornog folklora VSŽ Folklorne večeri*, održanog dana 3. veljače 2017. u prostorijama ZAKUD-a VSŽ u Vinkovcima. Tadašnje Stručno Povjerenstvo *Folklornih večeri VSŽ* 51. VJ: etnomuzikologinja Zdenka Ivanković, prof., folklorist Aleksandar Nović i etnologinja, mr. sc. Ljubica Gligorević.

Pjevanje:

- čistoća i točnost jednoglasnog, dvoglasnog i troglasnog pjevanja,
- izvornost tradicijskih napjeva mjesta predstavljanja,
- usklađenost pjevača i orkestra u tempu, počecima i završecima napjeva,
- funkcija glasova u višeglasju (jedna počimalja / više pratećih glasova / manje vodećih glasova...).

Ples:

- izvornost i točnost plesnih koraka i kola/plesa mjesta predstavljanja, bez ubacivanja koreografiranih koraka ili figura neprihvatljivih izvornoj izvedbi.

Svirka:

- točnost, preciznost i izvornost svirke na tradicijskim glazbalima: frula, dvojnice, gajde, samica itd.,
- točnost, preciznost, izvornost svirke i međusobna ugođenost instrumenata tamburaškog sastava,
- usklađenost zajedničkog sviranja tamburaškog sastava s tradicijskim glazbalima,
- u tamburaškom sastavu može svirati violina, ali ne može svirati i harmonika,

- kod folklornih skupina nacionalnih manjina: Mađara, Rusina, Ukrajinaca, Slovaka itd., izvornost svirke na tradicijskim glazbalima: frule, gajde, pikula, keramičke posude s napetom kožom... / puhački sastavi / miješani sastavi uz cimbal, violine, tambure, tradicijska glazbala itd.

Tradicijsko odijevanje / pridruženi predmeti, predstavljanje običaja, dijalektalni govor:

- skladnost izvornog/rekonstruiranog tradicijskoga radnog/svečanog ruha svih sudionika folklorne skupine, primjereno tradicijsko češljanje i nakit / pokrivalo glave i obuća,
- dopušteno kombiniranje izvornih i rekonstruiranih odjevnih predmeta koji pripadaju istom stilu narodne nošnje,
- pravilnost i kvaliteta izvedbi rekonstrukcija cijelih nošnji i pojedinačnih dijelova,
- nošenje pripadajućih pridruženih uporabnih i ukrasnih predmeta/rekvizita,
- djevojke i snaše mogu biti našminkane u suglasju s onime kako je to bilo u prošlosti u njihovu mjestu, a tako trebaju biti uređeni i nokti,
- nije obvezno nošenje pravih dukata,
- sudionici ne trebaju nositi neprimjerjen nakit ili što drugo (sat, suvremeno prstenje, narukvice i sl.),
- u predstavljanju kratkih sličica iz života svojega mesta govoriti pripadajućim dijalektalnim govorom.

Opći dojam (folklorista, etnomuzikologa, muzikologa, etnologa):

- kvaliteta nastupa i opći scenski dojam predstavljanja,
- pozicioniranje na sceni svih sudionika / prilagođena pozicija svirača u odnosu na plesače/ solista iz tamburaškog sastava u odnosu na skupinu,
- u scenskom predstavljanju sličica iz života / mješnih običaja,

- uskladiti omjer pjesme, plesa, svirke i običajne izvedbe,
- omjer ženskih i muških plesača,
- omjer domaćih i gostujućih članova/sudionika,
- primjereni odlazak sa scene, bez naklona, mahanja rukama i slično.

Prilog 2.

IGRE NA BEDENKU

Kategorije prema uzrastu za nastup:

- mlađe skupine djece, do 10 godina (nastupaju na *Bedenu u središtu mjesta*),
- mješovita: mlađa – starija skupina djece (nastupaju na mjesnoj Ljetnoj pozornici),
- odraslija skupina djece, od 10 do 14 godina (nastupaju na mjesnoj Ljetnoj pozornici).

Kategorije prema izboru skupina:

- mlađe skupine djece,
- mješovita: mlađa – starija skupina djece,
- odraslija skupina djece,
- skupina djece (mlađa – starija) koja je najuspješnije oponašala odrasle u svim izričajima – *onako kako djeca nisu predstavljala tradicijsku kulturu u prošlosti...* (proglašava se samo jedna skupina).

Kriteriji:

- izvornost u rekonstrukciji scenskog (otvorenog vanjskog) nastupa djece i njihova predstavljanja u današnje vrijeme,
- izvornost i autentičnost u predstavljanju tradicijskih dječjih igara, kola i običaja uz zavičajni govor svojega mesta,
- primjereno spremjeni u ruho mesta iz kojeg dolaze, uz počešljane frizure, te postavljena pokrivala glave.
- dječjem uzrastu prikladna pjesma i svirka,
- izvedba programa u trajanju 4 – 6 minuta,
- brojnost skupine od 10 do 35 djece.

Manifestacija Šokačko sijelo u Županji

mr. sc. Janja Juzbašić

Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja

Manifestacija Šokačko sijelo osnovana je 1968. godine u Županji kao smotra folklora koja će za nekoliko godina obilježiti šezdeset godina postojanja i uspješnoga rada u očuvanju i predstavljanju izvorne tradicijske baštine županjskoga kraja. Sijelo je godinama raslo, od lokalne smotre folklora do današnje na kojoj gostuju mnoge inozemne skupine te se odvijaju različiti kulturno-zabavni, turistički, jezično-znanstveni, etnografski, gospodarski i ostali sadržaji. Prema mnogobrojnim izvorima i novije objavljenim etnološkim radovima poznato je još u prijelaznom razdoblju iz 18. stoljeća u 19. stoljeće, a pogotovo u 20. stoljeću da je na području Slavonije došlo do osnivanja različitih društvenih skupina koje su se zauzimale za očuvanje različitih oblika kulturne baštine. Iako se ti pristupi u oživljavanju razlikuju, pretpostavlja se da je buđenje svijesti o vrijednosti „nedirnute seoske kulture” u većoj mjeri potaknula zabrinutost da bi tradicionalni oblici u potpunosti mogli odumrijeti pa su „...stvorili potrebu da se narodna tradicija sačuva i predstavi drugima” (Ceribašić 1992: 313). Nadalje, prethodno navedena autorica kaže da su: „Zbog stalnih žalopejki da im vlastiti identitet izmiče pod nogama, seljaci umjesto da, danas bismo rekli, spontano glazbovanjem, obogaćuju svoju svakodnevnicu (pri tome smo u zabludi da su seljaci po cijele dane samo to činili) počinju u predvečerja odlaziti na sastanke upravo da bi pjevali, plesali i svirali.” Smatra da je to jedan od prijelomnih trenutaka u Hrvatskoj, a koji je na određen način utjecao na pokretanje organiziranoga djelovanja različitih folklornih skupina i oblika predstavljanja. Dakle, duboko svjesni da je u tom razdoblju već počeo proces nastanka tzv. življene kulture, prišlo se razradi različitih mogućnosti i pristupa u očuvanju, promoviranju, pa i oživljavanju hrvatske seljačke kulture. Primjerice, početkom 20. stoljeća u okviru rada Hrvatske seljačke stranke koja osniva kulturnu, obrazovnu i prosvjetnu organizaciju Seljačka sloga 1925. godine, radi se na izradi različitih nacionalnih programa koji će pripomoći očuvanju

Preslika prvog plakata Šokačkog sijela iz 1968. godine

hrvatskoga nacionalnog i etničkog identiteta. Pod okriljem Seljačke sloge, navodi Ceribašić, otvaraju se čitaonice i osnivaju amaterske glazbeno-scenske i plesne skupine, a njihovi prvi voditelji često su bili učitelji, ali i stručnjaci etnografi, koji su pomagali i nadzirali njihov rad. No, u kasnijem razdoblju nije sve išlo tako sjajno pa se navodi da je takav razvoj prekinut političkim prilikama, tj. uvođenjem Šestosiječanske diktature kojom je zabranjen rad Hrvatske seljačke stranke, a zatim je uslijedila zabrana rada svih udruženja koja su imala nacionalno obilježje. Takva situacija potrajala je do 1953. kada je obnovljena Seljačka sloga te su u novom ozračju u rad uključeni stručni suradnici, etnolozi Milovan Gavazzi i Branimir Bratanić, kojima treba zahvaliti što su na jednom od prvih sastanaka organiziranih s predstvincima tadašnje vlasti donijeli dalekosežne zaključke koji će bitno utjecati na razvoj svih kasnije osnovanih smotri diljem Hrvatske. Ubrzo nakon toga rad Seljačke sloge rezultirao je činjenicom da je početkom Drugoga svjetskog rata gotovo svako selo imalo amatersku skupinu pjevača, svirača i plesača, a svake godine održavale su se i lokalne smotre folklora (Sremac 1978: 103). U razdoblju iza Drugoga svjetskog rata na području Slavonije osnovane su mnogobrojne, danas poznate smotre folklora kao što su Vinkovačke jeseni, Đakovački vezovi, te Šokačko sijelo u Županji.

O osnivanju Šokačkog sijela

U prvoj monografiji pod nazivom „Šokačko sijelo (1968. – 1982.)”, izdanoj prigodom obilježavanja 25. obljetnice, objavljeni su članci nekolicine autora koji su s različitih stajališta predstavili programe te manifestacije. No, kako je došlo do inicijative za osnivanjem Sijela, saznajemo u tekstu Josipa Šimunovića koji je napisao sljedeće: *U veljači 1967. godine prof. Ivan Baotić i ja bili smo gosti na „Prvom šokačkom sijelu” u Zagrebu u organizaciji tamošnjeg KUD-a „Šokadija”, a mi smo bili predstavnici Županje upućeni od strane naše općine u cilju razvijanja suradnje i pomoći tek osnovanom „Društvu Slavonaca u Zagrebu”. Sve je bilo u duhu i ruhu slavonsko-šokačkom: tamburaši, folklori, pjesma, poskočice, bećarac, slavonska jela... Tada sam rekao: „Pa zar smo mi morali iz Županje, srca Šokadije, doći u Zagreb da bismo doživjeli Šokadiju”. I odmah nakon povratka upoznao sam Upravni odbor RKUD „Kristal”, te je donesen zaključak da se tako nešto organizira i kod nas. S ovom informacijom upoznao sam Antuna Grigića, Branka Sinčića, Josipa Barišića, Ivana Hermana kao istaknute kulturne djelatnike. Tako su počeli razgovori oko stvaranja za organizaciju „Sijela”. Prigodom održavanja prvoga Sijela tiskan je plakat s programom, koji donosi točan popis sudionika, vrijeme održavanja i ostale informacije o Sijelu. Od 1968. godine pa do 1990. godine kulturno-zabavna manifestacija Šokačko sijelo organizira se u okviru djelatnosti Narodnog sveučilišta u Županji. Važno je spomenuti kako su se u okviru te radne organizacije kreirali, dogovarali i realizirali mnogobrojni programi Šokačkoga sijela. Najveći dio posla u organiziranju Šokačkoga sijela godinama je vodio tadašnji direktor Narodnog sveučilišta, Branko Sinčić.¹ Odlukom Skupštine općine na temelju Zakona o poduzećima 31. prosinca 1990. ukida se daljnje djelovanje Radne organizacije Narodno sveučilište, a formira se Javno poduzeće „Antun Gustav Matoš”². U*

1 Kako je jedna od nekoliko važnih osoba koje su dale velik doprinos Sijelu, posjetili smo ga 6. siječnja 2002. godine. Smatra kako njegov doprinos ne treba posebno isticati. Želja mu je zahvaliti svima koji su na bilo koji način pridonijeli Sijelu. Primjerice, to je velik broj kulturnih i prosvjetnih djelatnika, djelatnika Sveučilišta koji su mu nesobično pomagali, a potom i svi članovi folklornih skupina te udruga koji su uveličali Šokačko sijelo.

2 Dakle, Narodno sveučilište dijeli se na nekoliko posebnih ustanova, a imenovanje Organizacionoga odbora, potom i Izvršnoga odbora, preuzima Skupština općine Županja, danas Gradske poglavarstvo Županje. Inicijativni odbor za osnivanje Zajednice organizacije u kulturi (ZOK) Općine Županja 1. listopada 1990. godine saziva Osnivačku skupštinu pod predsjedanjem Stanislava Oršolića te dostavlja poziv za Skupštinu s ciljevima i zadacima Sekretarijatu društvenih djelatnosti SO

prijelaznom razdoblju, odnosno za formiranja nove demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj te u godini izbora 1991. godine Šokačko sijelo praktički ostaje bez matične ustanove, ali u okviru proračunskih sredstava Grada planiraju se određeni iznosi za tu manifestaciju.³ Dakle, od osnivanja Grada Županje pa sve do današnjih dana Šokačko sijelo se među inima organizira ponajprije zahvaljujući osiguranim sredstvima Grada Županje, a potom se bitna znatna sredstva, već gotovo desetak godina, osiguravaju i u proračunu Vukovarsko-srijemske županije, Ministarstva kulture, Ministarstva turizma te gospodarstvenika grada Županje, pa i šire.⁴

Večeri folklora

Ako pogledamo nastupe unatrag nekoliko desetljeća, o kojima postoji opsežna audiovizualna dokumentacija i fotodokumentacija, uvjerit ćemo se kako se na Sijelu predstavljaju tradicijski oblici pjevanja, plesanja i odijevanja. Unatoč utjecaju novih strujanja, ponajprije mislimo na sve veću prisutnost koreografiranog folklora, ipak još uvijek ima folklornih udruga koje s velikom ljubavlju predstavljaju izvorne starinske običaje, nošnju, pjesme i plesove svojega kraja. Također, svjedoci smo vremena u kojemu se Sijelo tematski, kao i neke druge smotre u okolini, veže za neki iluzorni pojam u tradicijskoj baštini pa dolazi do odstupanja od izvornosti te miješanja elemenata slikovnih uprizorenja koja potiskuju i zasjenjuju izvorno oblikovane običaje, plesove i glazbu. Dakle, u osnovnoj koncepciji Sijelo ima sva obilježja smotre folklora za koju se potom manje ili više vežu ostali zanimljivi popratni sadržaji, a u tom kraju posebice

Županja i Fondu za kulturu Općine Županja te Javnom poduzeću „Antun Gustav Matoš” o formiranju te organizacije. U okviru te organizacije planiraju se provesti i organizacijski poslovi u vezi sa Šokačkim sijelom.

3 Danas se Šokačko sijelo organizira ponajprije sredstvima Grada, a Organizacioni i Izvršni odbori formiraju se uz suglasnost Gradskog poglavarstva Županje i Gradske vijeće Županje, na prijedlog Komisije za kulturu Grada Županje. Gradske poglavarstvo imenuje i potvrđuje Izvršni odbor, a Gradske vijeće imenuje i potvrđuje Organizacioni odbor. Potom slijedi usvajanje Programa Šokačkog sijela, koji donosi predsjednik Izvršnog odbora, a zatim se usvaja i financijsko izvješće.

4 Njihova finansijska potpora nezaobilazna je u organiziraju jedne takve manifestacije. Stoga donosimo zanimljive podatke o finansijama Sijela kako bi i na temelju tih podataka vidjeli kako je Sijelo iz godine u godinu raslo u veću i zanimljiviju manifestaciju s puno događanja i popratnih sadržaja. Prema uvidu u neka finansijska izvješća vidljivo je kako su iz godine u godinu rasli troškovi Sijela. Planirana sredstva za održavanje prvog Sijela iznosila su samo 5.000,00 dinara (nismo našli podatak o tome koliko je i utrošenih sredstava u tim prvim godinama). No, u odnosu na sedamdesete godine, iznosi koji su se izdvajali bili su mnogo veći od početnih sredstava. Primjerice, 1979. godine Sijelo je imalo i pozitivan saldo u iznosu od 22.538,00 dinara, a ukupno je utrošeno 308.805,00 dinara. Porast troškova vidljiv je iz godine u godinu pa 1981. godine rashodi za Šokačko sijelo iznose 589.103,00 dinara, a već sljedeće (1982.) iznose 811.535,00 dinara.

Svečanost otvorenja Sijela 2016.

oni koji su u svezi s njegovanjem tradicijske kulture starosjedilaca Šokaca. U osnovnoj koncepciji te smotre, pa i drugih s područja Slavonije, u izvedbi na sceni sudjeluju skupni i pojedinačni izvođači koji nastoje što vjernije replicirati tradicijske plesove i pjesme, glazbu, odjeću i sl. Današnji suvremeni etnolozi i etnomuzikolozi prepoznaju u takvim smotrama, doduše ovisno o koncepciji, dvije kategorije izvođača. Jedne su seoske folklorne skupine koje pak više ili manje autentično prikazuju folklorne tradicije svojega sela ili kraja, a druge su gradske folklorne skupine koje prikazuju svoje i druge krajeve, s većim ili manjim udaljavanjem od onih koje pripadaju izvornom. Gotovo u pravilu kod drugih su to zadane koreografske cjeline sa stilskom prezentacijom (Sremac 1978: 98). Prezentacije folklornoga sadržaja odvijaju se na otvorenim ili zatvorenim pozornicama s gotovo obveznim mimohodom ulicama grada, koji su danas u gotovo svim smotrama s područja Slavonije, pa i šire, prerasli u središnje događaje navedenih manifestacija. Svaka od slavonskih smotri, pa i Sijelo, ističe se po nekim svojim specifičnostima i programima koji se razlikuju od godine do godine i sve se već godinama održavaju u ustaljenim terminima.

U prethodno spomenutom zapisu vidljivo je kako su zabavi u Zagrebu uz naziv šokačka (misli

se na okupljanje pripadnika hrv. etničke skupine Šokaca) dodali naziv *pokladna*.⁵ Smatramo to važnim istaknuti zbog toga što je i ta manifestacija, uz prezentaciju izvornih folklornih sadržaja te obuhvaćajući običaje tijekom godine i običaje koji prate čovjekov život, osobita po tome što se već od druge godine nakon osnivanja organizira mimohod pod maskama ulicama Županje, pokladna povorka, jer se Sijelo od samoga osnivanja do danas održava u vrijeme poklada. Večeri folkloru u svojim su nam programima u više navrata prikazale nekoliko gotovo zaboravljenih plesova panonske folklorne zone. U scenskom prikazu mogli su se vidjeti dijelovi svečanih, primjerice svatovskih, običaja ili uz pjesmu prezentacija ostalih običaja u svakodnevnim ili sezonskim poslovima; žetveni običaji, pečenje rakije, čijanje perja, svinjokolja i dr. Takoder, često su se na pozornici mogli čuti pomalo zaboravljeni tradicijski instrumenti, gajde, dvojnice, okarina i dr. Posebno je zanimljivo pratiti kako su tijekom godina kulturno-umjetnička društva prikazivala svake godine neku drugu nošnju iz svojega sela,

⁵ Taj naziv označava određeno prijelazno razdoblje u pučkom kalendaru u kojem se, u skladu s drevnim vjerovanjima, simbolično obračunavalо s nevoljama protekle godine i nastojalo se različitim magijskim postupcima utjecati da nova godina u svakom pogledu bude bolja (zapisala je Zorica Vitez, u predgovoru kataloga 34. Međunarodne smotre folkloru u Zagrebu, koja je 2000. godine bila posvećena temi poklada i karnevala).

Večeri folklora u sklopu manifestacije „Šokačko sijelo”, 2001.

najčešće prilagođenu običaju ili plesovima koje izvode.⁶

Sve do novijega razdoblja suradnja s KUD-ovima iz bliže okolice bila je na zavidnoj razini, a stručne komisije godinama su formirale stručne osobe (etnolozi, glazbeni pedagozi i drugi), pomagale su i savjetovale. Njihova zadaća sastojala se ponajprije od odlaska na teren kako bi mogli odabirati programe i ujedno upozoravati na neke nedostatke. U novije vrijeme organizatori Večeri folklora dvije su KUU iz Županje (KUU „Kristal – Sladorana” i KUU „Tomislav”) koje na te večeri samo izabiru svoje goste te su na tim večerima uz nekoliko društava s područja županjskog kraja često u gostima i folklorna društva s područja Slavonije, Baranje i Srijema. Na trećoj večeri folklora uglavnom gostuju folklorna društva izvan Slavonije ili iz susjednih zemalja, najčešće su to različita društva ili orkestri iz prijateljskih gradova grada Županje.⁷

Pokladno jahanje najavljuje početak Sijela

Pokladno jahanje u prijašnjim vremenima održavalo se u samim počecima poklada, od 2. veljače, odnosno od Marina. Djevojke i snaše imale su određen dan za spremanje u poklade, tzv. *bule* i *vuk*, a mladi momci jašući na konjima, odjeveni u tradicijsku zimsku nošnju ili preodjeveni u Turke, vršili su ophod po selu ulazeći u *avlige*

⁶ O unaprijed zadanim propozicijama godinama je brinuo Organizacijski ili, kako se već naziva u Županji, Izvršni odbor Šokačkoga sijela. No, bez obzira na to što su takvi odbori ili unutar odbora formirane komisije činile velike napore oko čuvanja izvornosti i originalnosti programa, još se uvijek znalo dogoditi da bude znatnih odstupanja od dogovorenih propozicija.

⁷ Već deset godina gostuju društva iz prijateljskog mesta ili okolice Duge Rese, Wilamowica i okolice (Poljska), Ljubuškog i susjednih sela iz BiH te iz Krive Palanke u Makedoniji, nedavnim potpisivanjemovelja s mjestima Rajecké Teplice (Slovačka) i Stara Wieś (Češka) očekuju se nastupi folklornih društava i iz tih zemalja. Bilo je gostiju i iz ostalih susjednih zemalja (Austrije, Njemačke, Madarske i dr.).

(dvorišta) dobrih domaćina. Običaj pokladnog jahanja vuče svoje korijene još iz vremena Vojne krajine, kada je granica između Austro-Ugarske Monarhije i Osmanskog carstva bila rijeka Sava, a naši graničari čuvali i branili granicu na Savi. Nakon pada Osmanskog carstva nastavio se običaj da momci prerušeni u Turke i jašući na konjima plaše djevojke i snaše pa bi se pomislilo da su u selo provalili Turci s druge strane Save. Zato se taj običaj i zadržao na prostorima uz Savu, što nije bio običaj u drugom dijelu Slavonije, nekadašnjoj Paoriji. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća Ilija Lešić Bartolov, zaljubljenik u tradiciju, s nekolicinom Županjaca obnavlja običaj pokladnog jahanja koji je bio zabranjen nakon Drugoga svjetskog rata. Osnivanjem Konjogojske udruge „Stari Graničar” u Županji 1993. godine pokladno jahanje ulazi u program Šokačkog sijela te je od tada nezamjenjivi dio manifestacije, kojim se manifestacija Šokačko sijelo i najavljuje. Jedan je od ciljeva konjogojske udruge i očuvanje toga našeg običaja, koji uz pomoć Šokačkog sijela prenosimo na mlađe naraštaje jer jedino tako njihov rad i ta manifestacija imaju svoj puni smisao. Godinama je pokladno jahanje organizirao predsjednik Konjogojske udruge „Stari Graničar” Vinko Filipović, a u novije vrijeme organizator je i njegov sin Karlo te Marko Maroševac.

Nakon što je 1968. godine došlo do spontane manifestacije nazvane Šokačko sijelo, već se 1969. godine pojavila potreba program Sijela nadopuniti novim i zanimljivim sadržajima. Te je godine prvi put uz gradsku glazbu od Hotela „Jelen” prema naselju Šećerana krenula pokladna povorka koja je završila u Restoranu „Kristal” i od 17 sati sudionici povorce mogli su se zabavljati uz pratnju VIS-a „Kristal”. U izvješćima Narodnog sveučilišta o Šokačkom sijelu i u Osrtu uz 15. obljetnicu, vidljivo je kako je ta manifestacija potaknula obnavljanje tada već zaboravljenih pokladnih običaja iz toga kraja. Ponajprije se to odnosi na neke specifične običaje u svezu s prerušavanjem, koje u okolici Županje nazivaju *fašingari*, *bušari* i *kurjače*, dok se nazivi *tute*, *bule*, *vračare*, *Turci* i ostali likovi odnose na specifičan oblik preoblačenja. U tom dijelu programa sudjelovale su najčešće tradicijske skupine maski ili pojedinačne maske, potom nekoliko suvremeno maskiranih skupina ili prerušenih osoba te skupine konjanika – *jahača* i zaprege. S obzirom na specifičnost nekih običaja u županjskom kraju, ukratko ćemo se osvrnuti na neke od njih. Primjerice, to su zanimljiva maskiranja

čiji korijeni vjerojatno vuku podrijetlo iz vremena vladavine Osmanskog Carstva na tim područjima. To su dva pokladna običaja u kojima su žene nositelji radnje i jedan u kojem uglavnom sudjeluju muškarci. Stoga ih izdvojimo. Običaj u kojemu se djevojke preoblače u bule, tj. o običaju *bule* te o običaju *vuk*, u kojemu sudjeluju udane žene, doznajemo više u knjizi *Zavičajna tkanica* autora Ivice Janjića. Ivica Janjić zabilježio je kazivanje Županke Marije Miličić Marančićeve, koja navodi: *Spremljale su se u narodnu nošnju i prekrale tobož kao bule sa tirangletom. Toj ovako bilo k'o ve firangle. Išle su okolo i pjevale, kolo igrale, eto veselile se k'o mlade. A tako isto i snaše. One su opet sebi osnovale „vuk” i onda k'o ovce 'vatale se. Prva je šibu nosila, barjaktar, pa kad zavrne kolo, onda onu stražnju zna malo ošinit'. Pjesme su pjevale svakakve, a najviše su pjevale „Nejaković konja jaše na zlačenom sindiriću”. Udane žene u sadašnje vrijeme nose specifičan tip zimske odjeće koji se u istom razdoblju nosio i u ostalim selima. Primjerice, u Bošnjacima za sličan tip odjeće kažu „crveni somet” i vrlo često su, u tzv. pokladnoj odjeći, nastupali na Sijelu, dok u ostalim selima u okolici taj tip odjeće nije isključivo u svezi s pokladama. Uz pjesme i šetano kolo obilaze selo ulazeći u dvorišta gdje ih domaćini časte kolačima ili nekim drugim specijalitetima. U tom razdoblju izvodi se i običaj poznat pod nazivom *jahači* koji obuhvaća skupinu muškaraca koji jašu na konjima. Oni u skupinama također vrše ophod selom i, što je zanimljivo, jašući ulaze u dvorišta gdje ih također počaste domaćini. U pravilu, odjeveni su u tradicijsku zimsku odjeću s nekim manjim pojedinostima maskiranja, a nekoliko ih se zna odjenuti u improviziranu tursku tradicijsku odjeću pa ih nazivaju *Turci*. Ti običaji uvijek su bili dio povorke u Županji, ali su se izvodili i na sceni.⁸*

U toj pokladnoj povorci već godinama sudjeluje više od trideset skupina s više od tisuću maskiranih osoba koje burnim pljeskom prati nekoliko tisuća gledatelja. U prvoj pokladnoj povorci, koja je održana 1970. godine, sudjelovalo je svega nekoliko skupina. No, treba naglasiti da je nešto manji broj sudionika i gostiju bio za vrijeme Domovinskog rata, a s tim je uslijedio i jednogodišnji prekid, 1992. godine kada se pokladna povorka nije održala

iz sigurnosnih razloga. Pokladnu povorku uvijek organiziraju predsjednici Izvršnoga odbora koji brinu i o mnogim detaljima, kao što su osiguranje prehrane i prijevoza gostiju, brinu o najmu pozornica, rasvjete i šatora, pripremaju različite tiskovine, plakate, pozivnice, programe i dr. U novije vrijeme uoči manifestacije predstavnici Sijela predstavljaju je gostujući na različitim televizijskim i radijskim emisijama te se organizira promocija Sijela na Trgu bana Jelačića u Zagrebu.

Otvorenje Sijela

U 60-im godinama službenog otvorenja najveće županske gradske manifestacije nije ni bilo. Sijelo se sastojalo od dviju ili tri večeri nastupa folklornih skupina, večeri tamburaške glazbe, večeri u kojih se birala najljepša nošnja, odnosno najljepša Šokica i Šokac, pokladne povorce i zabave (turističke, seljačke zabave i maskenbala). U vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj vladali su posebni uvjeti održavanja Sijela i otvorenju se nije mogla pridavati veća važnost. Tek 1994. godine Sijelo dobiva svoju priredbu pod nazivom „Otvorenje Šokačkoga sijela”. U nastajanju da taj dio Slavonije, koji je bio pod stalnom općom opasnošću, dobije moralnu potporu ostalog dijela domovine, te je godine otvorene pod nazivom *Nek tambura svira* održeno kao javno snimanje HRT-a u sportskoj dvorani Osnovne škole Ivana Kozarca. Uz KUD-ove iz našega kraja nastupili su i drugi tamburaški sastavi i pjevači, kao Boris Ćiro Gašparac, Marta Nikolin, Šima Jovanovac, a nastupio je i Tamburaški orkestar HRT-a pod vodstvom dirigenta Siniše Leopolda. Voditelji su bili Suzana Nikolić i Branko Uvodić. Od tada se na Sijelima sceni, temama i općem dojmu pridavala sve veća važnost.⁹ Uslijedile su teme poput *Ovim šorom, jagodo, Hajd' u lov, Škripi ćeram* i dr. Na pozornici su se mogle vidjeti rekonstrukcije seoskoga dvorišta, scene šume, a kasnije su u pripremi scene i scenarija sudjelovali etnologinja Janja Juzbašić, Stanislav Oršolić, Magdalena Lonačarević, koji su osmisli teme: *Poklade su, milo janje moje; Sjećanje na Ivana Hermana; Tamburo, miljenice* i dr., a na sceni se mogao vidjeti rekonstruirani graničarski čardak (danas zgrada Zavičajnoga muzeja „Stjepan Gruber” u Županji), rekonstrukcija parobroda „Sloga”, župna crkva, kapelica s dijelom šokačkih kuća

8 Od sudionika te povorce, u kojima su se najčešće prezentirali navedeni običaji iz Županije i okoline, treba navesti da je Organizacijski odbor pozivajući skupine uvek nastaoao usmenim ili pisanim putem uputiti ili obavijestiti da u pokladnoj povorci prezentiraju pokladne ili karnevalske običaje svojega kraja.

9 Voditelj KUU „Tomislav”, Ivica Janjić, godinama nakon Domovinskog rata osmišljavao je tekstove i kompletan scenarij otvorenja, desetak godina zaredom. Primjerice, za večer otvorenja svake godine uz određenu temu radena je i specifična scena na pozornici, koju je godinama izrađivao i osmišljavao amaterski slikar Pero Avramović.

i sl. U novije vrijeme scenarij otvorenja priprema Ivan Zlatunić, voditelj KUU „Kristal”, koji je obradio nekoliko tema: *Oj, Županjo, oj, Županjo, bečki perivoje; Oj, Županjo, uvik si mi mila; Baka tkala, mama sačuvala; Odavno smo graničari stari i dr.*

Izbor najljepše Šokice (Šokački cvit) i ostale zabave

Svake godine programi su se nadopunjavali novim sadržajima. Tako već druge godine nakon osnivanja Sijela počinje izbor najljepše Šokice, potom i Šokaca u tradicijskoj odjeći. Za izbor izvornih nošnji u prvim godinama Sijela prijavljuju se uglavnom osobe koje dolaze i kao sudionici folklornog dijela programa. S obzirom na to da je i taj dio programa pobudio velik interes, na trećem Sijelu organizira se posebna večer pod nazivom *Frolina večer*. Tu večer godinama je organizirao i osmišljavao prof. Ivan Herman, poznati humorist, akademski slikar i pučki pisac koji, nažalost, danas nije među nama. U proteklih četrdeset godina Šokačkoga sijela našim su pozornicama prošetale stotine lijepih djevojaka. Priredba za izbor Šokačkoga cvita uvijek je bila jedna od najatraktivnijih u programu Sijela i pokazala je da se Slavonija može ponositi onim što u svojim njedrima njeguje ne samo čuvanjem izvornih narodnih nošnji, nego i mladošću te ljepotom koja će ih znati pokazati. Od 1995. godine pa do današnjih dana izbor za najljepšu Šokicu nosi naziv „Šokački cvit“. Uz ljepotu djevojke članovi prosudbene komisije ocjenjivali su i starost te očuvanost nošnje, kao i umijeće nošenja toga starog ruha. Djevojke moraju predstavljati cjelinu skladnosti nošnje, mladosti, ljepote stasa, hoda i ljupkosti, pri čemu su detalji poput načina češljanja, ukrasa na glavi, na rukama i vratu te izbor čarapa i obuće bili vrlo važni. Godinama se birala i ljepotica publike, zbrajanjem glasova, a u prosudbenoj komisiji sudjelovali su mnogi članovi, od stručnjaka etnologa i političara do običnih ljudi. Od 1969. do 2007. godine u ocjenjivačkom sudu bili su predstavnici društveno-političkih zajednica i predstavnici državnih ili lokalnih vlasti¹⁰, predstavnici Odbora Šokačkog sijela i KUD-ova¹¹, često su bili gosti i predstavnici

sponszora¹². Osim stručnjaka različitih društveno-humanističkih struka, u ocjenjivačkom sudu i žiriju¹³ sudjelovale su i bivše ljepotice, spremalje i roditelji¹⁴. U novije vrijeme u prosudbenoj komisiji bili su najistaknutiji hrvatski političari¹⁵.

Nekoliko je zanimljivih zapažanja nekadašnjeg voditelja izbora za najljepšu Šokicu koje je o navedenoj zabavnoj večeri objavio u autorskoj knjizi *Zapis Frole Traktoriste*. On iznosi razmišljanja nekih Županjaca koji su mu na određeni način davalii podršku govoreći: „Najviše volim doc“ na tvoje veče jer se naslušam taki gluparija u njekoliko sati što ne čujem inače za godinu dana!“ (Herman 1985). Može se zaključiti da se za tu zabavnu večer uvijek tražila ulaznica više. Na njegov poznati humoristični način navodi kako je jedne godine pozvao tri pobjednika „Frolinih kvizova“, koji se organizirao unutar te zabave da se predstave publici i da ih na taj način nagradi za vjernost, pa kaže: „...a ono doveli sa sobom svu bližu i daljnju rodbinu, pa sam imao grdne muke da ih po troje nasaračim na jednu stolicu“ (Herman 1985: 35). U njegovoj zabavi sudjelovali su mnogobrojni priznati glazbeni umjetnici kao što su Vera Svoboda, Krunoslav Kićo Slabinac, Pero i Blaženka Nikolin, Višnja Korbar i mnogi drugi.

Od tradicionalnih zabava danas je zanimljiva i tzv. Seljačka zabava, koja ima dublje korijene od navedene zabave. U arhivskoj dokumentaciji Zavičajnoga muzeja „Stjepan Gruber“ u Županji zabilježeno je da su se u Županji, ali i u drugim mjestima u okolini, već na početku 20. stoljeća na pokladni utorak održavale seoske zabave na Marino. U Županji ta se zabava održavala u Hotelu „Weinberger“ (današnji Hotel „Jelen“), a drugdje najčešće u Domu kulture. Vjerljivo su tu začeci Seljačke zabave koja je sve do današnjih dana postala nezaobilazan dio programa Šokačkog sijela. Njezina osobitost je u tome što se sve do današnjeg vremena zadржалo pravilo da se na zabavu dolazi u različitim vrstama tradicijske odjeće. Na zabave tipa maskenbala dolazilo se u

12 Slavica Tomčić, Štefica Kojić, Katica Šimunović-Pauković, Dragica Pavlinušić, Dubravka Baotić.

13 Ivan Jelić, Višnja Plemić, Manda Svirac, Renata Vujnović, Janja Juzbašić, Branka Uzelac, Renata Devetak, Danijela Kegalj, Jolanta Danek (Poljska) te Dragan Velichovski (Sjeverna Makedonija).

14 Ivana Leretić, Ivan Šušnjara, Rajna Raguž, Martina Filipović, Martina Macko, Mateja Leretić, Ana Bačić, Eva Lučić i Mara Oršolić.

15 Od župana Vukovarsko-srijemske županije, predsjednika Hrvatske gospodarske komore, ministara iz različitih ministarstava, preko predsjednika Hrvatskog sabora te do predsjednice Republike Hrvatske – Kolinde Grabar-Kitarović (2017. godine).

10 Branko Sinčić, Josip Barišić, Viktor Primorac, Stipa Maleničić, Nikola Sajter, Matej Janković, Antun Malbašić, Andrija Matić, Davor Miličević, Nikola Šafer, Petar Čobanković.

11 Joža Šimunović, Mata Lončarević, Kaja Lončarević, Katica Alatrović, Ilija Dretvić, Martin Verković, Ilija Lešić Bartolov, Matej Juzbašić, Slavko Šokić, Magdalena Lončarević, Anica Baturina, Mirko Bačić, Vinko Filipović.

različitoj maskirnoj odjeći. No, Seljačka zabava ima i ostalih zanimljivih sadržaja; primjerice, organizira se natjecanje u krunjenju kukuruza, a vrlo je zanimljivo organizirano i raspoznavanje tajnog predmeta kojem treba naći odgovarajući izvorni naziv, zatim čitanje šaljive pošte u kojoj je zadatak, primjerice, izmisliti neku novu izreku, pjesmu (tipa bećarac) i sl.¹⁶

Nekada se održavala Turistička zabava. Uz sva vesela zbivanja, zabave je bilo premalo za sve one koji su htjeli naplesati se, a ne samo uživati u plesu drugih, pa je zbog toga 28. veljače 1981. godine u Restoranu „Kristal“ Turističko društvo Županja organiziralo prvu Turističku zabavu. Ta prva Turistička zabava bila je uistinu turistička, odisala je novinama: visibabama i cicamacama na stolovima, bogatom gastronomskom ponudom sponzora, koji su nudili i turistička putovanja. Iduće je godine bilo teško nabaviti ulaznice i za Turističku zabavu. Ona se uspješno održavala sve dok je postojalo Turističko društvo, a koje je 1989. godine prestalo s radom.¹⁷ U okviru svih Turističkih zabava nastojali smo prezentirati mlade barmene Obrtničko-industrijske škole, koji su pripremali koktele, zatim Udrugu kuhara Vukovarsko-srijemske županije, koji su pripremali jela iz bakine kuhinje te degustacije specijaliteta iz cijele Hrvatske. Organizirane su i modne revije u etnostilu Tači Sposa, Viola, krojačko-veziljskog obrta iz Vinkovaca i revije učenika Obrtničko-industrijske škole iz Županje. Program Turističkih zabava¹⁸ upotpunjavali su nastupi brojnih izvođača poput mađioničara iz Ivankova i izvođača latinoameričkog plesa. Za veselje i dobru zabavu bili su zaduženi tamburaški sastavi, snaš Kata piljarica, pučki pisac Ivica Oršolić i brojni drugi izvođači.

Od 1970. do 1998. godine maskenbali kao večernja zabava održavali su se uglavnom u Restoranu „Kristal“. Bila je to prilika da se srednja generacija Županjaca opusti, zabavi i da zasviraju mnogi sastavi i zapjevaju tada slavni zabavljači¹⁹.

16 Dugogodišnji organizator te zabave je KUU „Tomislav“ iz Županje.

17 Taj prekid potrajan je do 1999. godine, kada se osniva Turistička zajednica grada Županje, koja među svojim raznovrsnim djelatnostima nastavlja s organiziranjem turističke zabave.

18 Turistička zabava krajem 90-ih godina održavala se u Restoranu „Kristal“, Hotelu „Jelen“, Motelu „Rastovica“ i Kinu „Mladost“, u suradnji s Restoranom „Graničar“.

19 VIS „Lotosi“ prvi se put pojavljuju na takvoj zabavi 1976. godine, kad prate Alagu Gagića, a sudionike maskenbala zabavljaju sve do 1982. godine. Godine 1979. svirao je VIS „Crveni makovi“ iz Osijeka, a pjevao Marko Novosel. U isti sastav 1980. godine pjeva Tomislav Ivčić. Godine 1981. na maskenbalu su ponovno zasvirali županjski Lotosi i pratili Žarka Dančua, a 1982. Sandru Kulier. Godine 1990. sviraju Lotosi, a gošti

Godine 1999. maskenbal je u organizaciji Gimnazije prebačen u SKUC „Marko Polo“, a 2001. i 2002. godine povorka je svoj nastavak i proglašenje najboljih maski imala u šatoru Šokačkoga sijela.

Godine 2003. KUU „Kristal – Sladorana“ organizira u Restoranu „Kristal“ zabavu uz TS „Žute dunje“, a 2006. i 2007. oživljava ideja sa šatorom kao mjestom zabave maskiranih osoba – sudionika pokladne povorke. U SKUC-u se, međutim, za mlade i dalje održava zabava pod maskama. Unatrag nekoliko godina maskenbali se održavaju istim žaru kao i ranije, ali je ta zabava iz godine u godinu dobivala novo ime pa se prije nekoliko godina nazivala *Pop-rock sijelo*, a unatrag dvije godine izniknula je još jedna nova zabava, Šokački čušpajz, koju organizira Radio Županja, a na kojoj se uz dobru glazbu izvode i šaljivi skečevi – *stand-up* predstave.

Malo šokačko sijelo i Malo literarno sijelo

U Šokačkom sijelu zaslugu treba dati i programima koji su promovirali pisani šokačku riječ, od najmlađih generacija okupljenih u Malom literarnom šokačkom sijelu do promocija knjiga i održavanja različitih susreta pisaca te zanimljivih dramskih programa. Godine 1972. pojavljuje se važna literarna manifestacija pod nazivom „Pionirsко literarno sijelo“, koja će do današnjih dana, ali pod drugim nazivom (Malo literarno sijelo), okupljati učenike osnovnih, a kasnije i srednjih škola, te poticati njihovo stvaralaštvo. Svake godine upriličena su natjecanja za najbolje rade. Tako je sa zavičajnom, slavonskom tematikom ostalo do danas. U prilog njezinoj važnosti navodimo da je 1972. godine tiskana zbirka najuspješnijih literarnih radova učenika pod nazivom „Mirisi zavičaja“. Kako bi se obogatio literarno događanje, prije dvadesetak godina počelo se u program Maloga literarnog sijela uvoditi male tamburaše i folkloraše te se vrlo brzo pokazalo kako se u županjskoj Posavini izuzetno vrijedno i kvalitetno radi s djecom mlađe dobi naših KUD-ova, te je zbog silnog zanimanja i bogatstva sadržaja program znao potrajati više od tri sata, s golemim brojem sudionika. Iz tog razloga razdvojeno je Malo literarno šokačko sijelo

karnevalske zabave su, između ostalih, ružne *buše* iz Draža, Bukovlja i Pakracu. Zabava takve vrste izostala je iz poznatih razloga 1991. godine, ali je 1992., a i 1993. godine održana u Hotelu „Jelen“, da bi se 1994. godine vratila u Restoran „Kristal“ kad je nastupio TS „Patria“. Godine 1996. zabava pod maskama organizirana je u Hotelu „Centar“, bivšem Hotelu „Jelen“, sa Slavonskim bećarima i Martom Nikolin, 1998. godine ponovno u restoranu „Kristal“ kada su goste zabavljali Zlatni dukati, a voditelj je bio Karlo Oršolić.

od Maloga šokačkog sijela, čime su se do bile dvije manifestacije tradicijske baštine s velikim brojem sudionika i sjajnim programskim sadržajima, a poglavito golemlim interesom publike koja dolazi gledati i uživati u ljepoti naše budućnosti – djeci od vrtičke dobi do završnih razreda osnovne škole. U novije vrijeme, uz ravnatelja Gradske knjižnice Županja, Juricu Buljana, smotru dječjeg folklora vodi Marija Svičević, voditeljica KUU „Tomislav“. Svojim igrama, plesovima, pjesmom jamče budućnost naših KUD-ova, svjedoče kako se ne moramo brinuti za tradicijsku baštinu našega kraja. Oni su desetljećima prenosi i prenositi će ubuduće šokačku rič, pjesmu i kolo.

Organizator je toga dijela programa od osnivanja Sijela Gradska knjižnica Županja koja je desetljećima promovirala stotine literarnih iskaza (poetskih i proznih), u kojima su bilježili ono što nesvesno osjećaju – čudesnu ljepotu Slavonije, čije čari može doživjeti samo onaj koji je iz njezina krila nastao. Organizatorima je slatka briga okupiti male književnike, ugostiti ih sladoledom u veljači, omogućiti da se njihovi radovi putem Radija Županja čuju diljem Šokadije, a u pisanim medijima ostanu zabilježeni za budućnost, upriličiti im susret s velikanima i suvremenim mladim autorima iz Društva hrvatskih književnika za djecu i mlade, a najteži je zadatak prosuditi kojih je šest literarnih uradaka predloženo za jednakopravnu nagradu na pojedinom Sijelu, zapisao je u *Monografiji 40 Šokačkih sijela* Jurica Buljan, ravnatelj Gradske knjižnice Županja. Također navodi da se među nagrađenima tijekom ovih četrdesetak godina mogu pronaći i današnji sveučilišni profesori, književnici i književni kritičari te mnogi drugi zaljubljenici u književnost (Buljan 2009: 95).

U promociji pisane riječi na Šokačkom sijelu važno mjesto zauzima i večer na kojoj nastupaju pučki pisci koja se naziva „Sijelo pučkih pisaca“. To je večer na kojoj su nastupili mnogobrojni pisci, u početku samo iz županjskoga kraja, a danas i iz cijele Slavonije. O toj večeri književnik Zvonimir Stjepanović navodi: *Želja je da osim veselosti i razigranosti, našem Sijelu ubuduće pridodamo i jednu edukacijsku crtlu. To se može postići na više načina, a jedan je i taj što bismo se prisjećali pučkih i suvremenih književnih stvaralaca, prvenstveno onih iz županjskoga kraja. Navodili bismo njihove životopise, ali i posebnosti opusa. I sami bismo se začudili koliki je taj korpus šokačke književnosti velik, ali nažalost, široj javnosti, i nedovoljno poznat!* Također navodi da je glavna osobitost svih

radova koji su se godinama iščitavali, recitirali: *da se šokački život prije više od stotinu godina preselio u tekst, u pjesničku riječ* (Stjepanović 2009: 119).

Izložbe, promocije knjiga i prezentacije

U sedamdesetim godinama 20. stoljeća sadržaji Sijela upotpunjaju se i različitim etnografskim, likovnim, pa i gospodarskim izložbama. Iako nemamo pouzdanih podataka o tome je li na prvom Šokačkom sijelu 1968. godine organizirana izložba, prema zapisnicima RKUD-a „Kristal“ (od 21. 12. 1967.) saznajemo da su takvi sadržaji planirani već od dana njezina utemeljenja. No, prema danas dostupnim podacima, do realizacije prve izložbe došlo je na trećem Šokačkom sijelu (1971.). Inicijativa je potekla od kruga likovnih stvaratelja i ostalih kulturnih djelatnika u našemu gradu. Za Šokačko sijelo 1971. godine organizirana je prva zajednička izložba slikara amatera s područja Županje, Šapca i Brčkoga. U godinama koje slijede redaju se mnogobrojne zanimljive izložbe na kojima se na različite načine nastoji što autentičnije predstaviti izvornu tradicijsku baštinu toga kraja. Stoga od početka Šokačkoga sijela možemo pratiti bogatu i raznoliku izložbenu djelatnost te ona s vremenom postaje jedan od nezaobilaznih programa te manifestacije.

Prema promidžbenom letku iz 1972. godine u organizaciju druge prigodne izložbe pod nazivom *Izložba narodnih rukotvorina* uključile su se i članice Aktiva žena Županje, a od 1973. godine u organizaciji izložbi sudjeluje Muzej u Županji (danas Zavičajni muzej „Stjepan Gruber“, Županji).

Suradnja Muzeja u Županji i manifestacije Šokačko sijelo od toga vremena traje sve do današnjih dana i očituje se i u mnogim drugim oblicima i vidovima suradnje kao što su organizacija stručnih savjetovanja, okruglih stolova ili sudjelovanjem muzejskih djelatnika u radu Organizacijskoga ili Izvršnoga odbora. U nedavno izdanoj Spomenici Muzeja zapisao je tadašnji ravnatelj, dr. sc. Boško Marijan, *da je suradnja sa Šokačkim sijelom postala uobičajenom, gotovo tradicijom*. O tome nam svjedoči i mnogobrojna arhivska građa koja je u toj ustanovi sačuvana o Sijelu. Ona je jednim dijelom prezentirana na dokumentarnoj izložbi pod nazivom „35 godina Šokačkoga sijela“ koju je Muzej u Županji organizirao 2002. godine, ali i u toj monografiji koja izlazi uz 40. obljetnicu te manifestacije. Suradnja sa Šokačkim sijelom ponajprije Etnološkoga odjela, kojemu je i osnovna djelatnost

prikupljanje, proučavanje i prezentacija tradicijske baštine toga kraja, ne bi bila moguća i bez mnogo-brojnih suradnika Muzeja u Županji, udruga, ustanova i pojedinca koji su svih ovih godina dali nesebičan doprinos u realizaciji različitih izložbi i ostalih programa o kojima u toj monografiji pišu drugi autori. Stoga u nastavku teksta navodimo nekoliko osnovnih podataka o izložbenoj djelatnosti u sklopu naše najveće kulturno-zabavne manifestacije u gradu. Dakako, posebna pozornost pridavala se pripremanju etnografskih izložbi, za koje je nerijetko građu trebalo prvo istražiti. Na etnografska istraživanja naših lokaliteta pozivani su i etnolozi iz ostalih muzeja i ustanova. Tako je nekoliko puta u županjskom kraju istraživala etnologinja Zdenka Lechner na temu *Uređivanje glave (djevojačke pletenice)*, *Šaranje tikvica u Gradištu*, *Šlinganje u Bošnjacima* i *Narodne nošnje u Županji*, potom etnologinja Manda Svirac na poziv Muzeja 1981. godine istražuje *Bijeli vez u Bošnjacima, Gunji i Vrbanji*.

Mnogima je do danas ostala u sjećanju izložba kustosa Ivana Jelića koji je sa suradnicima Martinom Verkovićem, Josipom Hudolinom i ostalima 1974. godine organizirao izložbu pod nazivom „Šokci u Vojnoj krajini”. Na njoj je prezentirana mnogobrojna do tada nepoznata povjesna dokumentacija i građa iz toga kraja, koju je svojevremeno prikupio i u Muzej pohranio Stjepan Gruber. Kustosica Višnja Plemić sudjelovala je u pripremama brojnih izložbi na kojima se predstavljala etnografska baština pojedinih mjeseta u tadašnjoj Općini Županja, Štitar, Gunja, Vrbanja, Bošnjaci i Babina Greda. Za Sijelo 1977. godine Višnja Plemić priredila je izložbu „Otarci”, a potom 1978. godine izložbu „Marame oko vrata i oglavlja”. Te su njezine autorske izložbe potaknule pojedine zaljubljenike u narodnu baštinu da se i oni odvaže na pripremanje samostalnih izložbi. Primjerice, 1987. godine dugogodišnji suradnik Muzeja, istraživač, publicist Ivan Čosić Bukvin pripremio je zanimljivu izložbu pod nazivom „Posude za tekućinu”. Nadalje, kustosica povjesničarka u Muzeju, Manda Zelić, postavila je dvije zanimljive izložbe povjesno-etnografskoga sadržaja u sklopu Sijela koje su prezentirale temu o tradicijskim obrtima u tome kraju.

Već od prvih godina Sijela ostvarena je suradnja s mnogim istaknutim akademskim i amaterskim likovnim stvarateljima. Godine 1974. organizirana je izložba pod naslovom „Žena u djelima Albine Jakić”. Nadalje, u sklopu Sijela izlagali su mnogi stvaratelji koji više nisu među nama, a čija se djela ubrajaju u sam vrh hrvatskoga slikarstva, kao što

su Božidar Kopić i Ivan Herman. Zanimljivo je da su ljubitelji likovne umjetnosti u Sijelu tada mogli vidjeti i djela recentnih hrvatskih slikara poput Ferdinanda Kulmera, Ivice Šiška i Vasilija Jordana. Njihovi napori u ranim godinama postojanja Sijela, ili u novije vrijeme, dali su nesebičan prinos jednoj od najvećih manifestacija u kulturi toga dijela Slavonije te ih se ovom prigodom rado prisjećamo, kao i svih domaćih umjetnika koji su s oduševljenjem pripremili mnogobrojne izložbe.

Nekoliko zanimljivih izložbi drugačijeg tipa poput izložbi fotografija, raznih gospodarskih izložbi, izložbi golubova, kunića i ostalih egzotičnih životinja također su nekoliko puta bile organizirane za Sijelo. Prema riječima našega poznatog novinara i zaljubljenika u fotografiju, nedavno preminuloga Stjepana Tomića, saznajemo da se o *umjetničkoj fotografiji u ovom kraju počelo tek govoriti u Sijelu*. Iako je poznato da su u jednoj od prvi fotografiskih radionica u Županji (radionici Karla Nemeca) nastale prve fotografije toga mjesta i ljudi, još prije Prvoga svjetskog rata, trebamo toj vrsti medija te svim fotografima zahvaliti na njihovu trudu jer su oni u fotografiji zaustavili jedno vrijeme (jedno razdoblje/jedan trenutak) i njihove fotografije postale su svjedoci vremena i Sijela. Samostalne ili skupne izložbe umjetničkih fotografija organizirane su u okviru Sijela već nekoliko godina nakon osnivanja. Godine 1974. organizirana je izložba umjetničkih fotografija i starih razglednica koje su pobudile veliko zanimanje posjetitelja i probudile nostalgično sjećanje. Druga je izložba bila pod nazivom „Šokci i Šokadija u likovnim djelima i umjetničkoj fotografiji”. Treća je organizirana 1981. i o njoj Stjepan Tomić (novinar i publicist) kaže kako je stručni ocjenjivački sud bio vrlo strog te su za izložbu izabrane samo najbolje od najboljih. Na toj izložbi prvi se put mogla vidjeti fotografija Županje iz ptičje perspektive. Četvrta izložba fotografija tematski je bila vezana za prirodna bogatstva i ljepote toga kraja te je organizirana pod nazivom „Spomenici prirode”. Prezentacija životinjskoga svijeta, pa čak i nekih egzotičnih životinja iz drugih krajeva, na Sijelu je organizirana nekoliko puta zaredom. Županjska se javnost putem te izložbe prvi put upoznala s radom tek osnovanoga Društva ljubitelja životinja s područja Općine Županja. Ta je izložba bila organizirana u okviru 12. Šokačkoga sijela (1980.) ispred dvorane „Kristal”, gdje se održavalo Pionirsko literarno sijelo. Nakon završetka programa na literarnom sijelu prethodno navedena udruga ljubitelja životinja s područja

Okrugli stol u sklopu Šokačkog sijela, 2003.

Općine Županja priredila je nesvakidašnji prizor za djecu i sudionike manifestacije jer su pustili jato golubova koji su ponijeli tekst „Mir, mladost, sloboda“. Sljedeće 1981. godine pa sve do 1986. godine, organiziraju tu izložbu s gostima koji dolaze i izvan tadašnje Općine Županja. Prema riječima Stjepana Tomića, izložbu životinja posjetilo je više od tisuću posjetitelja. U organizaciji navedenih izložbi sudjelovali su Mirko Lukić, Martin Verković, Svetozar Petrović i drugi. Postoje podaci o izložbama koje su godinama organizirali članovi Udruženja samostalnih privrednika općine. To su izložbe poljoprivrednih strojeva i priključnih uređaja iz toga kraja, jedna je organizirana 1983. godine. Na nekoliko fotografija vidimo da su, primjerice, novi tipovi kombajna i drugih poljoprivrednih uređaja, proizvedeni u tadašnjem Pogonu za poljoprivrednu mehanizaciju „Đuro Đaković“, promovirani na Sijelu. Nekoliko godina posjetitelji su ih mogli vidjeti na kraju pokladne povorke ili izložene na određenim mjestima u gradu.

Od 1988. godine u Zavičajnom muzeju „Stjepan Gruber“ u Županji osnovan je i posebni Etnološki odjel i zaposlena je etnologinja koja od početka 90-ih u sklopu Sijela brine o organizaciji izložbi etnografskoga sadržaja. Do današnjih dana u prostorima Muzeja, zgradi staroga vojnokrajinskog čardaka, organizirano je više od dvadeset takvih izložbi, od čega je petnaest autorskih izložbi kustosice etnologinje Janje Juzbašić. U 1989. godini na izložbi je prezentirala istraživanja o tradicijskoj i sakralnoj arhitekturi, dječjoj odjeći i igračkama, tradicijskoj uporabi drva, vezovima u županjskom kraju, specifičnim oblicima uporabe hrvatskoga grba u tradiciji, ženskim oglavlјima, tradicijskom nakitu i tradicijskom odijevanju Šokaca s područja županjske Posavine. Izložbe u Sijelu uvijek su se otvarale

na vrlo svečan način. U službenom dijelu otvorenja obično je sudjelovao jedan od predstavnika Organizacijskoga odbora, predstavnik tadašnje društveno-političke zajednice (najčešće SIZ-a za kulturu, Skupštine općine ili generalni pokrovitelj Sijela). Nadalje, goste ili posjetitelje svakako bi pozdravio i glavni organizator, u Muzeju u Županji to je obično bio tadašnji direktor ili ravnatelj, a potom bi autor ili njegovi suradnici nešto više rekli o koncepciji i ostalim detaljima postavljene izložbe. Izložbe u Sijelu u pravilu su bile, a tako je i danas, popraćene glazbenim ili scenskim nastupima, najčešće ženskim ili muškim pjevačkim skupinama, članovima KUD-a ili samo tamburašima. Za sve goste i uzvanike bili su organizirani prigodni domjenci sa slavonskim specijalitetima, vinom i dobrom rakijom.

Sve novije izložbe, ali i neke iz ranijega razdoblja, bile su popraćene katalogom i ostalim promidžbenim materijalima. Na kraju treba navesti da se svim izložbama u Sijelu uvijek pridavala i vrlo velika medijska pozornost. U gotovo svim starim županjskim novinama koje su izlazile pod nazivom *Županjski vjesnik* ili u novije pokrenutom *Županjskom listu*, potom u nekadašnjem i današnjem dnevnom tisku, mogu se pročitati mnogobrojni članci i saznati mnoge zanimljivosti o izložbama, ali i o ostalim programima u Sijelu. U okviru promidžbenih programa ili posebnih emisija Radija Županja, Vinkovačke televizije i HTV-a te nekih drugih medijskih kuća, izložbe su uvijek bile prezentirane javnosti. Izložbe imaju svoje dragocjeno mjesto u sklopu održavanja Šokačkog sijela i znače njegovo programsko obogaćenje.

U Županji 1991. godine Magdalena Lončarević osniva prvu samostalu privatnu galeriju pod nazivom „Veliki kraj“, koja djeluje sve do današnjih dana. U toj galeriji u sklopu Šokačkih sijela izlagali su najugledniji akademski stvaratelji toga kraja, pa i šire, te mnogobrojni stvaratelji amateri. Dapače, zaslugom voditeljice galerije mnogobrojni samouki umjetnici toga kraja prvi su put bili predstavljeni javnosti, a većini je Magdalena Lončarević napisala i prve retke likovnih osvrta. Zanimljivo je navesti da je prostor galerije smješten u središtu grada, u tradicijskoj šokačkoj kući koja sa svojim osobitim interijerom i uvijek otvorenom kapijom jednostavno mami svakoga gosta Županje i godinama okuplja mnogobrojne zaljubljenike u likovnu umjetnost i kulturu. Bez obzira na to što su se na dvorište te županske osamljenice sa svih strana nadvile novoizgrađene katnice, u njemu i ispred njega i danas se u vrijeme Sijela odvijaju mnogobrojne

zanimljive popratne manifestacije – radionice staroga papira, izložbe knjiga i prezentacije suvenira županjskoga kraja i sl. Na tim prezentacijama gostovali su umjetnici različitih profila pokazujući svoju svestranost, ali i osobnost u raznim vrstama izričaja i oblicima duhovnoga stvaralaštva. Ta galerija ugostila je mnogobrojne generacije pučkih pisaca i književnika pa je nemjerljiv njezin doprinos najvećoj županjskoj manifestaciji.

Već unatrag više od deset godina izložbe se odvijaju i u galeriji Likovne udruge Županja (galeriji „LUŽ”), koju vodi slikar Zlatko Kokanović. U toj galeriji izlagali su mnogobrojni članovi navedene udruge, kao i ostali priznati umjetnici amateri iz čitave Slavonije.

Stručna predavanja, okrugli stolovi i savjetovanja

U sklopu Sijela povremeno su bila organizirana stručna predavanja, savjetovanja i okrugli stolovi. Tako je 20. veljače 1981. godine organizirano savjetovanje na temu *Županjska Posavina – etnološki lokalitet*. Organizator skupa bio je Muzej u Županji, a okupio je istaknute stručnjake iz različitih područja koji su održali brojne zanimljive referate. Njihova predavanja pokazala su da je povjesna i etnografska baština toga kraja vrlo malo istražena te da se stručnim i znanstvenim istraživanjima našega područja mora pridavati više pozornosti te ih što više poticati. Najveći dio organizacije poslova odradila je tadašnja direktorka Muzeja u Županji, Višnja Plemić, koja je u predavanju *O radu županjskog muzeja na očuvanju etnografske građe* pokazala što je ta ustanova učinila i koji su njezini zadaci u budućim etnografskim istraživanjima. Na tom skupu referate su održali i Todor Gruev na temu *Problemi i modaliteti zaštite nepokretnih etnografskih objekata općine Županja*, potom Zdenka Lechner koja je prezentirala najnoviju etnografsku istraživanja o šaranju tikvica pod nazivom *O šaranju tikvica u županjskom kraju*. Istraživanja na temu čobanskih igara na tom skupu predstavila je Irma Krstonijević, a Marko Landeka održao je predavanje na temu *Doprinos Mijata Stojanovića hrvatskoj etnologiji*, povodom 100. obljetnice smrti Mijata Stojanovića²⁰. Iako je do sličnoga skupa u sklopu manifestacije Šokačko sijelo moralо proći više od deset godina, ipak moramo naglasiti da je prethodno spomenuto

savjetovanje pokrenulo brojna ostala istraživanja, čiji su rezultati većim dijelom objavljivani u sljedećim brojevima *Županjskoga zbornika* i u nekim drugim publikacijama iz toga kraja. U okviru Šokačkog sijela 1995. godine organiziran je (17. veljače) okrugli stol na temu *Oko problema tradicijskih oglavlja županjske Posavine i šire*. Uvodno predavanje o ženskim frizurama u županjskom kraju održale su mr. sc. Manda Svirac i etnologinja Janja Juzbašić. Potom je Mato Batorović iz Muzeja grada Ilaka održao predavanje o češljanju Šokica u Srijemu, a referat Jelke Mihaljević naslovljen *Tradicijsko oglavlje baranjskih Hrvatica* bio je pročitan. Nakon održanih referata razvio se vrlo kvalitetan, stručan razgovor u kojem su sudjelovale dr. sc. Jelka Radauš-Ribarić (iz Zagreba), mr. sc. Ljubica Gligorević (iz Vinkovaca), etnologinja Mirjana Zec (iz Dubrovnika), etnologinja Branka Uzelac (iz Muzeja Đakovštine), Marija Senčić (direktorica Turističke zajednice Vinkovci), Branka Žakula (iz Male škole folklora „Gatalinka“ iz Vinkovaca) te mnogi drugi posjetitelji i predstavnici medija na tom skupu. Kao važan zaključak prihvaćen je dogovor kako bi svaki događaj koji sadrži elemente njegovanja tradicijske kulture, ponajprije smotre folklora, trebao u svoj program uvoditi određenu temu i pozivati stručnjake da iznose svoja mišljenja. Posebno je važna suradnja stručnjaka s voditeljima folklornih skupina. S obzirom na to da je na tom skupu tema bila tradicijsko uređenje i kićenje frizura i oglavlja u Slavoniji, doneseni su vrlo važni zaključci koji su još jednom potvrdili da su frizura i oglavlje neizostavan dio tradicijskih oblika ruha. Stoga, navodi se dalje u zaključcima, nedopustivo je tu tradiciju iz bilo kojih razloga mijenjati ili utjecati na promjene zamjenjujući ih najčešće modernim gradskim frizurama ili nekim hrvatskoj tradiciji stranim elementima, što je u posljednje vrijeme česta pojava. Još jedan važan zaključak toga skupa bio je da bi se s najviše razine (Ministarstva kulture, Županije i Grada) trebali na sve smotre slati stručnjaci za glazbu i ples, etnolozi i folkloristi, koji bi na cijelom hrvatskom prostoru pratili ta događanja i upozoravali na nedostatke te nastojali pomoći.

Okrugli stolovi održali su se i 2001., 2002. i 2003. godine. Okrugli stol na temu *Tradicijske okućnice i suvremenost* održan je 25. veljače 2001., potom 7. veljače 2002. na temu *Etnopark kod Županje – jučer, danas, sutra i posljednji*, 24. veljače 2003., održan je na temu *Suradnja organizacijskih odbora smotri folklora Slavonije i Baranje*. Cilj svakoga

²⁰ Njihova izlaganja mogu se pročitati u Županjskom zborniku br. 7.

održanog okruglog stola, savjetovanja i predavanja bio je upozoriti na neke nepravilnosti u očuvanju baštine, bilo da je riječ o frizurama, tradicijskoj arhitekturi ili plesnim tradicijama. Na njima, kao što smo vidjeli, donosili su se stručni i ispravni iskazi koji su trebali utirati put očuvanju raznih oblika duhovne i materijalne baštine koje je trebalo uvažavati i poštovati.

Večer uz tamburu

Županja, kao kolijevka sviranja na tamburi, od 1987. godine u stalan program Šokačkog sijela uvodi Večer uz tamburu, prvu takve vrste u Hrvatskoj. Ideja o toj večeri niknula je od vrsnih tamburaša i pjevača iz Županje i okolice – Stjepana Brace Šinke, Šime Jovanovca, Stanislava Oršolića i Krešimira Stjepana Bogutovca. Valja spomenuti da su već krajem 19. stoljeća u županjskom kraju danas poznati glazbenici Srećko Albini te Mladen Pozajić i njegova sestra Melita Lorković isticali kako su slušali tamburicu koja je imala vrlo važan utjecaj na njihov glazbeni odgoj. To dokazuje i nekoliko fotografija na kojima se vidi da su i krajem 19. stoljeća te tijekom 20. stoljeća u Županji i okolnim selima postojali tamburaški sastavi koji su se gotovo profesionalno bavili sviranjem na tamburici; svirali su u svatovima i u ostalim prigodama ne samo u županjskom kraju već i šire. Danas najveća tamburaška imena u državi naučila su svirati taj instrument baš u Županji i okolini. U županjskom kraju u razdoblju prije, a pogotovo nakon Domovinskog rata, djelovalo je uvijek otprilike petnaest tamburaških sastava, a profesionalno i danas svira više od sto tamburaša. Zahvaljujući bogatoj fotodokumentaciji Šokačkog sijela, možemo vidjeti da gotovo nema tamburaškog sastava ili orkestra s područja Hrvatske koji nije barem jednom nastupio na toj manifestaciji. Na velikom broju fotografija iz prošlosti Županje, bilo da je riječ o svatovima, pokladama ili sijelima, mogu se vidjeti naši ljudi s tamburom u ruci.

U vrijeme održavanja Šokačkoga sijela 1986. godine upriličena je večer uz tamburu pod nazivom „Druženje uz tamburu”. Zainteresiranost izvođača i publike bila je velika. Stoga je odlučeno da se svake godine za vrijeme Šokačkoga sijela održi i Večer uz tamburu. Iz godine u godinu na pozornicu Kina „Kristal” dolaze brojni tamburaški sastavi, ali i tamburaški orkestri, čime Večer uz tamburu postaje kvalitetnijom i zanimljivijom.

Pokladna povorka 2014.

Zaključak

Namjera utežitelja Šokačkoga sijela bila je da putem jedinstvenoga programskega koncepta pruži građanstvu raznolike kulturne programe s posebnim isticanjem etnografsko-ethnoloških i folklornih sadržaja. Citirajući dio teksta Branka Sinčića, objavljenog u prvoj monografiji, možemo zaključiti da: ... programska concepcija „Sijela“ nije bila statična. Ona se stalno dopunjavalila, osmišljavalila i osvježavala, kako novim sadržajima tako i nastojanjima za što boljim dometima u kvaliteti viđenih i izvedenih programa. Sve je to dalo jedan stvaralački zamah ovoj manifestaciji, njezinim sudionicima pa je ona uspješno prebrodila raznolike teškoće u svom rastu i nastajanju (Sinčić 1982: 5).

Stanislav Oršolić u istoj je monografiji zabilježio: Malo tko može sakriti uzbudjenje izazvano mnoštvom šokačkih nošnji, fascinantno lijepih i skladnih šokačkih bećara, „uzam“ tambure – živopisni prizor lijepog i neponovljivog... Iz te prošlosti progovorio je praiskonski duh ovog šokačkog, slavonskog naroda kroz pjesmu, svirku, ples i običaje, splet šara što su ih tkale marne ruke vrijednih Šokica (Orošlić 1982: 10).

Mnogo lijepih običaja, zaboravljenih plesova i pjesama viđeno je na pozornicama Sijela. Već godinama ispred kafića Ambar za sve posjetitelje organizira se prezentacija šokačke svinjokolje, a na glavnem trgu u sklopu pokladne povorke Turistička zajednica je u novije vrijeme organizirala prezentaciju pečenja rakije pod nazivom „Pečečića rakiju“, koja je posljednjih godina prerasla u veliki sajam tradicijskih rukotvorina i domaćih proizvoda pod nazivom „Sajam zlatne niti“. Jedan

od novijih programa Sijela je *Vigor kup barmen*, natjecanje u pripremanju koktela. Organizator je Obrtničko-industrijska škola u Županji, u suradnji s Turističkom zajednicom. Posljednjih nekoliko godina organiziraju se i radionice tradicijskih glazbala te različite etnološke radionice. Godinama se prigodno, najčešće u skladu s temom Sijela, uređuju i izloži različitim trgovinama među kojima komisija nagrađuje najbolje uređeni izlog.

Na kraju ovoga teksta želimo zahvaliti svima onima koji su na bilo koji način pridonijeli da se svih ovih godina Šokačko sijelo organizira. Dakako, uz zahvalu mnogobrojnim članovima kulturno-umjetničkih udruga i njihovim predsjednicima, treba zahvaliti i svim dosadašnjim te sadašnjim predsjednicima Šokačkog sijela, bili oni u ulozi predsjednika Organizacijskog odbora, a koju su nekada uglavnom obnašali predsjednici Skupštine općine Županja, ili u novije vrijeme gradonačelnici Županje, ili pak osobe koje su imenovane za predsjednika Izvršnoga odbora. To su od 1968. do 2020. godine bili: Branko Sinčić, Josip Barišić, Stanislav Oršolić, Martin Verković, Miroslav Šarčević, Andrija Rosotrunović, Adam Čaić, Viktor Primorac, Franjo Kobašević, Nikola Sajter, Ilija Vestermajer, Stanislav Bašić, Ivan Herman, Franjo Plazibat, Matej Juzbašić, Slavko Šokičić, Antun Malbašić, Janja Juzbašić, Ljubica Brdarić, Vinko Filipović, Terezija Nemec i Davor Miličević. Također, treba zahvaliti svim dugogodišnjim sponzorima Sijela kojih je svake godine oko pedeset gospodarskih subjekata te uz sredstva iz državnih i lokalnih proračuna čine glavne izvore prihoda bez koji se ta manifestacija zasigurno ne bih održala više od 50 godina. Vjerujemo da će nove generacije koje dolaze prepoznati vrijednost očuvanja tradicijske baštine Šokaca županjskoga kraja i šire, te na taj način ukupno pridonijeti očuvanju hrvatskoga kulturnog identiteta.

Literatura:

- Buljan, Jurica. 2009. „Malo šokačko sijelo”. Monografija „40 Šokačkih sijela”. Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja, 95–97.
- Ceribašić, Naila. Slavonska folklorna glazba kroz koncepciju smotri i istraživanja, u: *Narodna umjetnost* 29, Zagreb, 297–322.
- Herman, Ivan. 1985. *Zapisi Frole Traktoriste*. Privlačica. Edicija Mali dukat. Vinkovci.
- Juzbašić, Janja. 2009. „Šokačko sijelo 1968. – 2007.”, „Večeri folkloru”, „Izložbe u Sijelu”, „Okrugli stolovi i savjetovanja”. Monografija „40 Šokačkih sijela”. Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja.
- Lončarević, Magdalena. 2009. „Otvorenje Sijela”. Monografija „40 Šokačkih sijela”. Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja.
- Lozica, Ivan. 1997. Hrvatski karnevali. Golden marketing. Zagreb.
- Marijan, Boško. 2004. „50 godina Muzeja u Županji”. Spomenica Zavičajni muzej Stjepana Grubera 1953. – 2003. Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja.
- Oršolić, Stanislav. 1982. „Njegovanje folklornih tradicija županjskog kraja na kulturno-zabavnoj manifestaciji „Šokačko sijelo”. Monografija „Šokačko sijelo 1968. – 1982.” Narodno sveučilište, Županja, 10–17.
- Sinčić, Branko. 1982. „Kratka kronologija kulturno-umjetničke manifestacije Šokačko sijelo”. U monografiji „Šokačko sijelo 1968. – 1982”. Narodno sveučilište, Županja, 5–10.
- Sremac, Stjepan. 1978. „Smotre folkloru u Hrvatskoj nekad i danas”, Narodna umjetnost, Zagreb, 15, 97–116. „Regionalne smotre folkloru u Hrvatskoj”, Rad XXIII. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije. Slavonski Brod 1976., Zagreb, 287–288.
- Stjepanović, Zvonimir. 2009. „Sijelo pučkih pisaca. Neka i dalje bude takо!”. Šokačko sijelo 1968. – 2007. Monografija „40 Šokačkih sijela”. Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja, 9–94.
- Šimunović, Katica i Bačić, Mirko. 2009. „Zabave u Sijelu”. Monografija „40 Šokačkih sijela”. Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja.
- Širola, Božidar. 1940. *Hrvatska narodna glazba: pregled hrvatske muzikologije*. Matica hrvatska, Mala knjižnica, Kolo 5; sv. 30. Zagreb.
- Vitez, Zorica. 2000. 34. međunarodna smotra folkloru = 34th International folklore festival,
- Zagrebački ljetni festival = Zagreb Summer Festival /urednica Zorica Vitez.
- Zagreb, Koncertna direkcija Zagreb, 55.
- Zelić, Manda i Juzbašić, Janja. 1993. *Kulturna baština županjske Posavine (arheologija – povijest – etnologija)*. Katalog izložbe, Etnografski muzej, Zagreb.
- Zelić, Manda. 1995. *Obrtnička udruženja i razvoj obrtništva županjske Posavine*. Katalog izložbe. Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja. 2.
- Županović, Lovro. 1980. *Stoljeća hrvatske glazbe*. Školska knjiga, Zagreb.

Predstavljanje etnografske baštine u programskim knjižicama smotre folkloru

*Brodsko kolo**

Marino Mihalj, mag. ethnol. et anthrop.

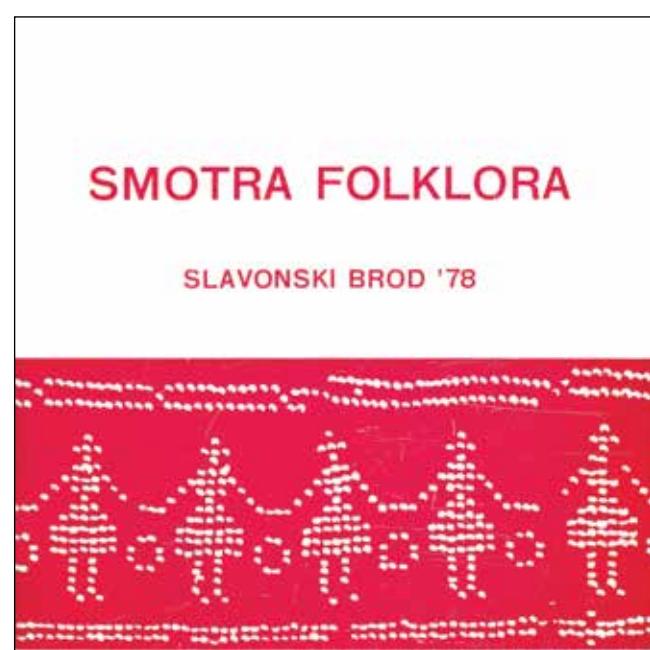

Brodsko kolo (do 1991. godine Smotra folkloru Slavonski Brod), smatra se najstarijom smotrom folkloru u Hrvatskoj.¹ Smotra se razvila iz folklornih smotri općinskog, rajonskog i kotarskog karaktera na brodskom području, čija se održavanja mogu pratiti još od djelovanja Seljačke slove između dva svjetska rata. U organizaciji smotre djelovali su odbori s raznim političkim i ekonomskim ciljevima, ali svrha smotre bila je jasna: „da postane tradicionalna i podsticaj za oživljavanje kulturnog amaterizma u selima Brodskog Posavlja“ (Brodski list, 31. maja 1968. prema Toldi 2004: 14). Prekretnicu čini 1976. godina kada je smotra pratila 23. kongres Saveza udruženja folklorista Jugoslavije. Od te godine u organizaciji smotre počinje sudjelovati stručni programski odbor.² Smotra dobiva i unaprijed tiskani program sa zapisima plesova, pjesama i običaja. Ta programska knjižica jedan je od čimbenika koji odražava festivalizaciju tradicijske kulture na Brodskom kolu i dio je predstavljanja smotre široj javnosti. Izdavane su od 1976. godine (s izuzetkom ratne 1992. godine, kada se ni smotra nije održala) i pogodan su materijal za istraživanje na više razina. Cilj je ovoga teksta analizirati i protumačiti predstavljanje etnografske baštine u programskim knjižicama izdavanim u razdoblju od 1976. do 2018. godine, a naglasak je stavljen na odabir etnografskih motiva za predstavljanje smotre

javnosti. Popratne etnografske izložbe smotre, koje je Muzej Brodskoga Posavlja organizirao sam ili u suradnji s KUD-ovima s područja Brodskog Posavlja, ispočetka su imale samostalne kataloge, ali s vremenom opisni tekstovi izložbi prelaze u sadržaj programske knjižice. Važan je i osrt Zvonimira Toldija, etnologa i povjesničara, umirovljenog muzejskog savjetnika Muzeja Brodskog Posavlja i dugogodišnjeg suradnika smotre, koji je kroz razgovor pojasnio ulogu struke u oblikovanju i organizaciji smotre folkloru.

Teorijski i metodološki okvir za istraživanje

Arhivski izvori i polustrukturirani intervju analiziran je kroz teorije predstavljanja (Gofman 2000) i selektivnosti tradicijskih elemenata (Williams 1965). Erving Goffman iz socioloških istraživanja zaključuje da pojedinac na situaciju

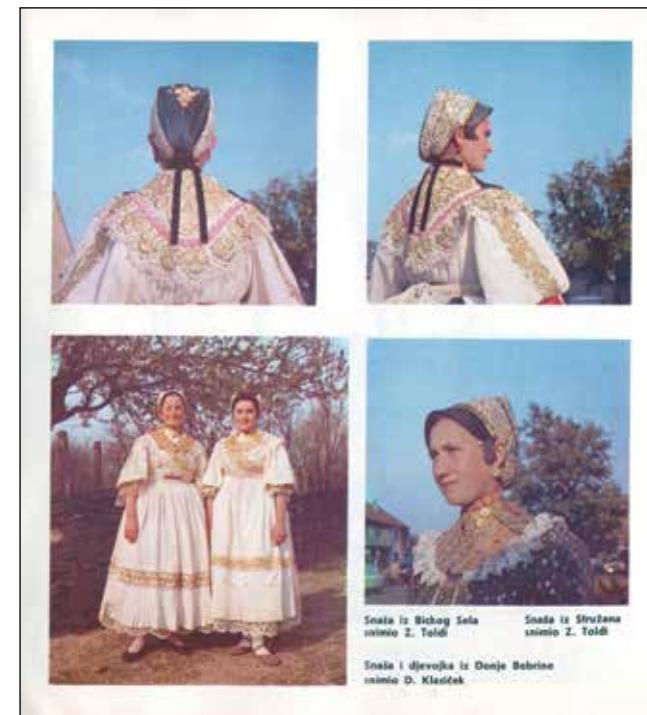
Vizualni identitet smotre od 1973. do 1991. godine, arhiva MBP

* Diplomski rad „Predstavljanje etnografske baštine na smotrama folkloru. Primjer Brodskog kola“ pod mentorstvom dr. sc. Nevene Škrbić Alempijević i dr. sc. Tihane Petrović Leš obranjen je u listopadu 2019. godine na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju na Filozofском fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Sljedeći tekst sažetak je jednog poglavlja diplomskega rada.

1 Iako je službena godina njezina pokretanja nepotvrđena, 1963. godina smatra se početnom jer se od te godine može pratiti kontinuitet održavanja smotre.

2 Muzej Brodskog Posavlja suradnik je Brodskog kola od 1973. godine. Iste godine ondašnji etnolog Muzeja, Zvonimir Toldi, osmišljava dojmljiv vizualni identitet motiva kola s vunenih narukvica štici iz fundusa Muzeja. Osim toga, postavlja i prvu etnografsku izložbu.

utječe predstavljanjem na određeni način koji drugima ostavlja dojam koji on želi i koji ih navodi da dobrovoljno sudjeluju u skladu s njegovim planovima (2000: 17–18.). To se tumačenje prenosi i na folklorne festivale, na našem području poznatije kao smotre folklora. Oni su kulturni prostori pa je važno istražiti kakva je kultura predstavljena na sceni i kako se festival predstavlja javnosti. Smotre folklora na našem području održavaju se od dvadesetih godina prošloga stoljeća. Od samih početaka u osmišljavanju programa sudjeluju etnolozi i folkloristi (Vitez 2001: 176). Termin festivalizacija u ovom se kontekstu koristi kao proces „stvaranja festivala“ (Kelemen i Škrbić Alempijević 2012: 51), kojim se označava sceničnost, izdvajanje određenih kulturnih elemenata i njihovo stavljanje u kontekst festivala. U slučaju smotri folklora, za predstavljanje se često koristi termin „izvornost“. Taj se termin u stručnoj literaturi javlja šezdesetih godina. U sebi zbraja odlike narodne kulture iz druge polovice tridesetih godina – seljačko, starinsko, domaće i čisto, bez utjecaja. Dakle, smotre počivaju na predodžbi o gotovo nepromijenjenom nekadašnjem načinu života koji se ostvaruje u pjesmama, plesovima i nošnjama (Ceribašić 2003: 260–261), ali tome u prilog svakako ne idu pjesme i plesovi koji su postali dijelom života nakon Drugoga svjetskog rata, a koji se mogu uočiti na smotrama folklora (Ceribašić 2008: 260). Kategorija „izvornosti“ ne svjedoči o načinu na koji su naši preci živjeli, već o našoj percepciji kako su živjeli, a u većini slučajeva govore o tome kako tumačimo prošlost prema suvremenim kriterijima (Škrbić Alempijević i Mesarić Žabčić 2010: 320). Ipak, „izvornost“ je folklornim skupinama važna odrednica identiteta jer gotovo svaka folkorna skupina na repertoaru ima lokalno specifičnu pjesmu ili ples (Ceribašić 2008: 264). S druge strane, takav postupak selekcije olakšavao je komunikaciju stručnjaka i suradnika na terenu, a takva je primjena u praksi i danas. Selekcija počinje samim odabirom razdoblja, a određeni dijelovi biraju se zbog svoje vrijednosti, stoga je selekcija i posrednik u konstruiranju tradicije kako bi se kreirao identitet za određenu skupinu (Williams 1998: 54). Problem je što se takvom selekcijom predstavlja ono najbolje što je dugim trajanjem i predstavljanjem estetski izbrušeno (Vitez 2001: 176–177). Legitimnost „izvornosti“ na Brodskom kolu stjecala se aktivnim dijalogom stručnoga programskog odbora s folklornim skupinama. Zajedno su osmišljavali reprezentativni program,

Prve kolorizirane fotografije u programsкоj knjižici iz 1988. godine, arhiva MBP

a ta se praksa odvijala dok je stručni odbor imao mogućnost obavljati takva istraživanja. Stručni i umjetnički odbori festivala nastoje mijenjati kriterije i pronalaziti nove pristupe u predstavljanju tradicije prilagođene suvremenosti (Marošević 2008: 256). Tako se i zamci jednolične „izvornosti“ nastojalo izbjegći 1990-ih širenjem programa Brodskog kola na više manjih tematskih smotri. Biranje reprezentativnih i autentičnih dijelova baštine određenog lokaliteta jest problematično, no obilazeći teren, folklorne su skupine dobivale moralnu podršku i priznanje za svoje djelovanje. Stručni programski odbor Brodskoga kola razgovorima je s posljednjim nositeljima tradicijskog sloja ne samo dobio vrijedan etnografski materijal, već je i dao povratnu informaciju folklornoj skupini o legitimnosti njihove prezentacije na sceni kao i o „najoriginalnijim“ dijelovima njihove baštine, koja je bila snažan marker njihova identiteta. Iz dijaloga s folklornim skupinama konstruirala se i definicija pojma „izvornosti“ na području Brodskoga Posavlja. Iako Brodsko kolo od samih početaka u podnaslovu smotre nosi i naziv „smotra izvornoga folklora“, pristup samom konceptu izvornosti mijenja se tijekom godina. Stručni i organizacijski odbor u uvodnim je tekstovima prvih programskih knjižica definirao ciljeve smotre. U tom narativu bilo je prisutno i njegovanje izvornih kulturnih elemenata. Iako je njegovanje izvornosti u programskoj knjižici

bilo čitljivo u različitim omjerima pisanog i vizualnog materijala, u posljednje vrijeme vizualni materijal prevladava.

Predstavljanje etnografskih motiva u programskim knjižicama

Analiza etnografskih tema prisutnih u programskoj knjižici pokazala je šarolik spektar sadržaja koji su se smanjivali s godinama. Nakon dugogodišnjega aktivnog terenskog djelovanja programske odbora smotre nije postojala zainteresirana mlada snaga koja bi mogla nastaviti takav pristup. Prva knjižica pozornost je usmjerila na prezentaciju folklornih skupina i njihovih nastupa. Formativne godine programske knjižice, izdavane krajem 1970-ih, nastojale su uključiti mnoštvo etnografskog sadržaja: tekstovi pjesama i notni zapisi, opisi običaja, fotografije sudionika u narodnoj nošnji, predmeti iz narodnog rukotvorstva, narodna poezija (zagonetke, izreke, *bećarci*). Najčešće se pritom koristila dokumentacijska građa Muzeja Brodskog Posavlja, koja uključuje građu s terena te tonske snimke i fotografije sa smotri. U knjižici iz 1977. godine na kraju stihova narodnih pjesama zapisani su i kazivači, godina njihova rođenja i lokalitet, međutim, fotografije su bez opisa. Posebno su zanimljivi *bećarci* koji govore o suvremenim temama rada u tvornici, posebno Agrokombinatu „Jasinje“ (pokrovitelj smotre) te lokalnoj tvornici Đuri Đaković i inozemstvu:

Pitaju me kojeg sam zanata,
berem grožđe Agrokombinata.
Ala imam mladog majstorčića,
u tvornice Đure Đakovića.

Te je godine smotru pratila etnografska izložba „Djevojačka kitnja“, čija je tema bila ponova – nova odjeća koju je djevojka dobivala u adolescentskom razdoblju za različite svečane prigode. Rad stručnog programske odbora na terenu rezultirao je bogatim vizualnim materijalom kataloga. Fotografirane su djevojke koje su se baš te godine ponovile. Na smotri 1978. godine program je posvećen etnografu Luki Iliću Oriovčaninu (1817. – 1878.) i njegovu djelu *Narodni slavonski običaji* iz 1846. godine, kojim je „ostavio vjernu sliku narodnog života slavonskog sela sredinom prošlog stoljeća“, a smotra će nastaviti „Oriovčaninov rad pravilno vrednujući narodno stvaralaštvo ne dopuštajući da padne u zaborav“. Običaji predstavljeni u knjižici interpretirani su u duhu

Stranica posvećena pobjednici Izbora za najljepšu Hrvaticu u programskoj knjižici 2004. godine, arhiva MBP

kultурno-povijesne etnologije dominantne na našem području do sedamdesetih godina. Zapis je vremenski definiran, no opis je kulturno-povijesni. Toldi je, primjerice, običaj *kićenja bunara* u Gundincima iz 1978. godine interpretirao kao „(vjerovanje) da obnovljeno mlado zelenilo sadrži vitalnu snagu, koja se može prenijeti na dom i sve živo u njemu“, no napominje da je to značenje „izgubljeno, pa je taj običaj samo dječja zabava“. Iako je znanost napustila takav pristup i fenomene promatra u suvremenom društvenom kontekstu, funkciji i povijesnim promjenama, laicima pozornost privlače tekstovi s interpretacijama. Konceptu održavanja narodnog stvaralaštva još prisutnoga u svakodnevici pridonose shematski motivi za izradu narodnog rukotvorstva, a prisutni su u gotovo svakoj publikaciji. Godine 1979. počeo je niz smotri tematskoga sadržaja: običaji uz poslove, svadbeni običaji (1980.), proljetni običaji (1981.), maskiranja i šale (1982.). Niz je prekinut 1983. dvadesetom obljetnicom manifestacije. Iako tematski pristup daje mogućnost razumijevanja konteksta tradicijske glazbe i plesa, što ujedno omogućuje i dulje te šire poznavanje određene kulturne forme (Vitez 2008: 113), jedan od najtežih zadatak u čuvanju folklorne baštine upravo je čuvanje i zaštita običaja (Lozica 2008: 241–249 [1985.]). Praksa tematskih smotri bila je inovativna u prezentaciji folklorne baštine na sceni, što je s oduševljenjem prihvatala i struka, ali o takvom pristupu više se raspravljalo koncem

devedesetih kada je Međunarodna smotra folklora Zagreb započela s praksom tematskih smotri. Etnografski sadržaj programske knjižice pratio je temu smotre. Običaji uz poslove bili su prezentirani fotografijama različitih rezervata potrebnih za rad s lokalnim nazivima (*preslica*, *greben*, *lopar*, *otavnjak*), te pjesmama koje su pratile rad (Žito žele ja i moja želja [Sibinj]). Etnografskom izložbom „Svilogostvo“ prikazao se postupak izrade svile – od opisa manufakture koje su se time bavile, uzgoja dudovog svilca i odmatanja čahura pa do konačnog produkta. Toldijevi su izvori povijesni dokumenti koji su omogućili praćenje fenomena svilogostva u brodskom kraju. Osamdesetih godina etnografska izložba ulazi u programsку knjižicu i okupira njezin sadržaj. Ta invencija nije nužno loša jer poziva gledatelje, kojima će sigurno u nekom trenutku kroz ruke proći programska knjižica, u muzej. Tako su godine 1981. tema bili proljetni običaji, no etnografski sadržaj ne prati temu smotre, već izložbu „Narodno posuđe“ koja je predstavljena fotografijama posuđa te motiva za rezbarjenje. Dvadeseta godišnjica smotre, 1983. godine, u programsku knjižicu unijela je kratak pregled dotadašnjeg programa s popisom događanja u okviru smotre te sudionicima. Obljetničke su publikacije (1983., 2004.), osim potvrđivanja legitimite smotre, uvele i važne dokumentacijske elemente. Na jednom su mjestu izlistani svi nastupi čije su sastavnice (repertoar, voditelji, *počimalje*, nošnja) razlomljene i popisane. Godine 1983. prvi je put održana i dječja smotra pa su u knjižicu uključeni i opisi dječjih igara, pjesama i plesova. Sredinom osamdesetih godina iznošenje sadržaja u programskoj knjižici ustaljuje se s povremenim izmjenama koje ne narušavaju koncept. Obvezan je popis programa i njihov sadržaj, a iznose se notni zapisi i tekstovi pjesama te opisi kola i kinetografija koja se izvodi na smotri. U knjižici se nalazi kratak tekst o aktualnoj etnografskoj izložbi. One su se usmjerile na predstavljanje narodnih rukotvorina, ponajviše tekstila, iz fundusa muzeja ili u suradnji s folklornim skupinama te pojedincima iz određenih lokaliteta. „Svatovski peškiri – danas“ bila je tema izložbe 1985. godine sa zaključkom da se „u novije vrijeme svatovski običaji u ovom dijelu Slavonije sve više gube i često su peškiri jedini vidljivi znak tradicijskog“ (Ferić et al. 1985: s. p.). Fotografije etnografskog sadržaja u knjižici uglavnom prate temu izložbe, a rezultat su ili terenskog istraživanja ili su fotografirane na prijašnjim smotrama. U nešto su manjem opsegu opisi običaja, *bećaraca* i

pjesama koji su od početka dominirali sadržajem programske knjižice. Iz tog se zaključuje da se do sredine osamdesetih postigao vrhunac prikazivanja i predstavljanja etnografskih tema, a programska knjižica, osim što je donosila vremenik održavanja programa na smotri, postala je i katalog aktualne izložbe. Krajem osamdesetih u programskoj knjižici pojavljuju se i kolorizirane fotografije, većinom nastale na terenskim istraživanjima. Početak devedesetih, osim novoga vizualnog identiteta s motivom šlinganog čoška, donio je i nove popratne programe u okviru smotre pa se „nekoć jednodnevna folklorna smotra pretvorila u kulturnu i tradicijsku manifestaciju od više tjedana i mnogo raznolikih programa“ (Ferić et al. 1994: s. p.). Razdoblje devedesetih godina prošloga stoljeća donijelo je određene promjene u predstavljanju tradicije na području cijele Hrvatske. Umjesto standardnog kriterija predstavljanja folklornih tradicija određenog kulturno-geografskog područja, osnovane su specijalizirane smotre posvećene dijelovima tradicija, pristupima ili pak nositeljima tradicija. Riječ je o umnažanju legitimnih baština, žanrova, nositelja tradicija, festivalskih programa i okvira, institucija i mehanizama potpore, što u cjelini više nije moguće objasniti tezom o hibridnom spolu izvornosti i stilizacije (Ceribašić 2003: 293–299.). Umnažanje programa značilo je i uvođenje njihovih rasporeda u sadržaj programske knjižice pa etnografski sadržaj u njima ostaju samo notni zapisi i tekstovi pjesama. „Izbor za najljepšu Hrvaticu“ prvi je put organiziran 1997. godine. Taj izbor utjecao je na kasnije programske knjižice. U njima je na samom početku bila fotografija prošlogodišnje pobjednice, čime se sadržaj fotografija proširio na etnografsku baštinu države. Najljepša Hrvatica može biti iz bilo kojeg dijela Hrvatske, pa i dijaspore. Etnografske izložbe devedesetih godina usmjerile su se na narodnu nošnju Brodskoga Posavlja i njezinu izradu – „Kobaške marame“ (1994.), „Nošnje Starih Perkovaca“ (1995.), „Zlatovez Sibinja“ (1996.). Godine 1998. izložbe prelaze granice Brodskoga Posavlja izložbom „Obnova ruha otoka Mljet“, koja je rezultat projekta obnove ruha otoka Mljet. Naznake promjena u programskoj knjižici 1990-ih u potpunosti se ostvaruju na prelasku u novo tisućljeće. Etnografski sadržaj usmjerava se isključivo na Brodsko kolo i popratne smotre – pjesme i njihovi notni zapisi izvedeni su na središnjoj smotri ili na nekom od drugih folklornih programa, fotografije prikazuju nastupe folklornih

skupina na smotri. Godine 2007. kvadratni format knjižice zamjenjuje pravokutni, a na naslovnoj stranici nalazi se fotografija jedne folklorne skupine iz Brodskoga Posavlja koja pleše kolo. Unutar knjižice, fotografije su obuhvaćale nastupe raznih folklornih skupina na smotri folklora i „Izbora za najljepšu Hrvaticu”. Etnografske izložbe nastavile su s prikazivanjem tradicijskih oblika koji su svoje mjesto pronašli i u suvremenosti. KUD „Sloga” iz Sikirevaca 2008. godine predstavio je izradu sunčane čipke u tome mjestu jer se nigdje u brodskim selima ne *motiva* koliko u Sikirevcima. U pojedinim programskim knjižicama može se pronaći i pokoji notni zapis, ali knjižice se nakon 2010. godine fokusiraju na prikaz rasporeda programa na smotri uz fotografije isključivo s programa smotre, ali one nisu ograničene samo na sudionike iz Brodskog Posavlja, nego i šire.

Zaključak

Analiza programske knjižice pokazala se vrijednim izvorom za analizu jedne folklorne manifestacije na više razina – od političkih, preko ekonomskih pa do čuvanja tradicije, koji su bili temelj ovoga istraživanja. Analiza programskih knjižica i kataloga izložbi pokazala je da je „izvornost” na ovoj smotri bila fokusirana na očuvanje tradicijskih oblika, osobito onih koji su još živjeli u životima sudionika smotre i koji su se mogli prilagoditi svakodnevnom trenutku – elementi iz narodnog rukotvorstva i narodnog pjesničkog stvaralaštva. Najprisutniji je etnografski motiv narodna nošnja. Ona je u mnogim slučajevima, ne samo folklornih manifestacija nego i izvan njih, zbog svoje vizualnosti izrazit nositelj selektivnosti (Kelemen 2005: 397) i vrijednosti jer joj se često ne daje precizna vremenska odrednica, kao što se daje, primjerice, pjesmama i plesovima. Narodna nošnja poslužila je kao inspiracija za oba vizualna identiteta Brodskoga kola, najprisutniji je sadržaj na fotografijama u programskoj knjižici, a i brojne popratne etnografske izložbe tematizirale su izradu, ukrašavanje i promjene narodne nošnje, ali i primjene u svakodnevici. Stručni programski odbor kroz selekciju tradicijskih oblika, koji su zatim prezentirani na popratnim etnografskim izložbama i u programskoj knjižici, stvarao je sliku „izvorne smotre folklora” Brodskoga Posavlja, koja se u poslijeratnom razdoblju devedesetih s prikazivanja tradicije Brodskoga Posavlja prebacila na potvrđivanje vlastite legitimnosti. Iako je selekcija tradicijskih elemenata značila odbacivanje određenog broja

elemenata, ona je ipak bila nužna pri stvaranju prepoznatljive slike jedne folklorne manifestacije. Programska knjižica važan je medij i u upoznavanju publike s radom i djelovanjem etnološke struke, s tradicijskom kulturom toga područja, a osim toga i dokument izvanmuzejskog rada, sredstvo komunikacije s drugim smotrama i manifestacijama te institucijama.

Izvori:

Programske knjižice Smotra folklora Slavonski brod (1976. – 1990.) i Brodsko kolo (1991. – 2018.)

Literatura:

Ceribašić, Naila. 2003. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Zagreb: Biblioteka Nova etnografija.

Ceribašić, Naila. 2008. „Folklor i folklorizam” U: *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez. Zagreb: HED, Biblioteka Nova etnografija, Institut za etnologiju i folkloristiku, 259–271.

Gofman, Erving. 2000. *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. Beograd: Geopetika.

Kelemen, Petra. 2005. „Propitkivanje pojma selektivne tradicije na primjeru udruge Čuvarica ognjišta Krasno”. *Senjski zbornik* 32: 393–408.

Marošević, Grozdana. 2008. [1992.] „Glazba na zagrebačkim smotrama folklora: Od pjevačkog zbara do plesne folklorne skupine”. U: *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*, ur. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez. Zagreb: HED, Biblioteka Nova etnografija, Institut za etnologiju i folkloristiku, 251–259.

Škrbić Alempijević, Nevena i Mesarić Žabčić, Rebeka. 2010. „Croatian coastal festivals and the construction of the Mediterranean”. U *Studio ethnologica Croatica* vol. 22: 317–337.

Škrbić Alempijević, Nevena i Kelemen, Petra. 2012. *Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturnoantropološki osvrti na festivale*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Toldi, Zvonimir. 2004. *Brodsko kolo. 40 godina promicanja folklorne baštine*. Slavonski Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

Vitez, Zorica. 2001. „O smotrama folklora”. *Etnološka tribina* 24/31: 176–178.

Vitez, Zorica. 2008. „Zagrebačka međunarodna smotra folkloru: iskustva i dvojbe”. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 45: 109–123.

Williams, Raymond. 1965. „The Analysis of Culture” U *The Long Revolution*, Penguin: Harmondsworth, 57–88.

Kazivaci:

Zvonimir Toldi, prof., umirovljeni etnolog i povjesničar, Slavonski Brod

Katalozi izložbi:

- Toldi, Antun Zvonimir. *Djevojačka kitnja*, katalog izložbe (rujan – listopad 1976.), Slavonski Brod: Muzej Brodskog Posavlja.
- Toldi, Zvonimir. *Muške narodne nošnje Brodskog Posavlja*, katalog izložbe (24. rujna – 24. listopada 1978.), Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Slavonski Brod.
- Toldi, Zvonimir. *Svilogojstvo*, katalog izložbe, Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Slavonski Brod.
- Toldi, Zvonimir. *Tkalje podcrkavačke župe*, katalog izložbe (lipanj 1997.), Slavonski Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

Programske knjižice (kronološki redoslijed):

- Samoupravna interesna zajednica kulture Općine Slavonski Brod, *Smotra folkloru Slavonski Brod* 1976. Slavonski Brod, 1976.
- Lakić, Nebojša. 1977. *Smotra folkloru Slavonski Brod '77*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine.
- Lakić, Nebojša. 1978. *Smotra folkloru Slavonski Brod '78*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod.
- Lakić, Nebojša. 1979. *Smotra folkloru Slavonski Brod '79*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod.
- Ferić, Mihael i Toldi, Zvonimir. 1980. *Smotra folkloru Slavonski Brod '80*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Slavonski Brod.
- Ferić, Mihael; Ivanković, Đuro; Missoni, Snježana i Toldi, Zvonimir. 1981. *Smotra folkloru Slavonski Brod '81*. Slavonski Brod: Savez kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.
- Ferić, Mihael; Ivanković, Đuro; Missoni, Snježana i Toldi, Zvonimir. 1982. *Smotra folkloru Slavonski Brod '82*. Slavonski Brod: Savez kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.
- Ferić, Mihael; Ivanković, Đuro; Missoni, Snježana i Toldi, Zvonimir. 1983. *Smotra folkloru Slavonski Brod '83*. Slavonski Brod: Savez kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.
- Ferić, Mihael; Ivanković, Đuro; Missoni, Snježana i Toldi, Zvonimir. 1984. *Smotra folkloru Slavonski Brod '84*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.
- Ferić, Mihael; Ivanković, Đuro; Missoni, Snježana i Toldi, Zvonimir. 1985. *Smotra folkloru Slavonski Brod '85. U povodu 40 godina oslobođenja zemlje i pobjede nad fašizmom*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.
- Ivanković, Đuro; Kasun, Dražen; Martinac, Krunoslav i Toldi, Zvonimir. 1986. *Smotra folkloru Slavonski Brod '86*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.
- Missoni, Snježana; Stojković, Mihajlo i Toldi, Zvonimir. 1987. *Smotra folkloru Slavonski Brod '87. U povodu*

50. godišnjice dolaska druga Tita na čelo KPJ i 50. godišnjice osnivanja KPH. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

Ančić, Janja; Ivanković, Đuro; Missoni, Snježana; Stojković, Mihajlo i Toldi, Zvonimir. 1988. *25 Smotra folkloru Slavonski Brod '88*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

Ančić, Janja; Ivanković, Đuro; Missoni, Snježana; Stojković, Mihajlo i Toldi, Zvonimir. 1989. *Smotra folkloru Slavonski Brod '89*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

Alković, Katica; Ančić, Janja; Baćo, Antun i Toldi, Zvonimir. 1990. *Smotra folkloru Slavonski Brod '90*. Slavonski Brod: Savez amaterskih kulturno umjetničkih društava općine Slavonski Brod.

Goll, Miroslav; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 1991. *Brodsko kolo. 28. smotra folkloru. Slavonski Brod '91*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav; Missoni, Snježana; NovoseL, Nikola i Toldi, Zvonimir. 1993. *Brodsko kolo. 29. smotra folkloru. Slavonski Brod '93*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Goll, Miroslav; Missoni, Snježana i Toldi, Zvonimir. 1994. *Brodsko kolo. 30. smotra folkloru. Slavonski Brod '94*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 1995. *Brodsko kolo. 31. smotra folkloru. Slavonski Brod '95*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav; Petrik, Jadranka i Toldi, Zvonimir. 1996. *Brodsko kolo. 32. smotra folkloru. Slavonski Brod '96*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav; Petrik, Jadranka i Toldi, Zvonimir. 1997. *Brodsko kolo. 33. smotra folkloru. Slavonski Brod '97*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 1998. *Brodsko kolo. 34. smotra folkloru. Slavonski Brod '98*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 1999. *Brodsko kolo. 35. smotra folkloru. Slavonski Brod '99*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 2001. *Brodsko kolo. 37. smotra folkloru. Slavonski Brod 2001*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 2002. *Brodsko kolo. 38. smotra folkloru. Slavonski Brod 2002*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 2003. *Brodsko kolo. 39. smotra folkloru. Slavonski Brod 2003*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 2004. *Brodsko kolo. 40. smotra folkloru. Slavonski Brod 2004*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

Ferić, Mihael; Goll, Miroslav i Toldi, Zvonimir. 2005. *Brodsko kolo. 41. smotra folkloru. Slavonski Brod 2005*. Slavonski Brod: Folklojni ansambl Broda.

- Ferić, Mihael i Toldi, Zvonimir. 2006. *Brodska kolo*. 42. *smotra folkloра*. Slavonski Brod 2006. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2007. 43. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2007. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2008. 44. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2008. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2009. 45. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2009. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2010. 46. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2010. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Baboselac, Mata; Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2011. 47. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2011. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Baboselac, Mata; Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2012. 48. *Brodska kolo. Smotra folkloра*.
- Slavonski Brod 2012. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Baboselac, Mata; Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2013. 49. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2013. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2014. 50. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2014. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2015. 51. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2015. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2016. 52. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2016. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2017. 53. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2017. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.
- Kljajin, Milan; Perčević, Josip i Toldi, Zvonimir. 2018. 54. *Brodska kolo. Smotra folkloра*. Slavonski Brod 2018. Slavonski Brod: Folklorni ansambl Broda.

Smotre i velike folklorne manifestacije u 21. stoljeću s gledišta voditelja amaterskih društava

Tomislav Livaja, mag. educ. art.

Ovaj rad bavi se istraživanjem smislenosti organizacije folklornih amaterskih društava i smotri, pregledava i opisuje probleme suvremenoga folklornog amaterizma i navodi pretpostavke koje će biti ključne u bližoj budućnosti za dugotrajniji razvitak i očuvanje baštine kao takve. Rad je pisan iz subjektivnog stajališta i odraz je dugogodišnjeg iskustva, dotiče se stručnih i objektivnih mjerila koja u Republici Hrvatskoj još nisu institucionalizirana.

Umjetnost u narodu

Kako bih podrobnije objasnio ovu temu, trebamo se vratiti samom izvoru; što je to umjetnost u narodu i što mu ona predstavlja? Kako se narod odnosio prema toj umjetnosti i možemo li zamisliti kako je izgledao nekakav običaj u selu? Narod na šokačkom selu bio je prilično pitom; čim bi začuli *na drumu* svirače, odmah bi se vidjele glave *na kapijama i pendžerima*, pa ako je kakvo poznato lice u rulji, nedugo bi se i sami priključili veselju. I taj običaj naš je narod sačuvaо do danas; čim je neko društvo, tu su prvi, posebice gdje se jede i pije. Stara narodna izreka najbolje govori o takvom mentalnom sklopu: *Gdje se pjesma vodi, odmah priđi, gdje šutnja vlada, zaobiđi!*

Ljudi danas teško mogu razumjeti kakvim je životom narod do nedavno živio na našim selima. Izuzmemli romantičarsko poimanje *dobrih starih vremena*, brojni stari predmeti i povijesno-etnografski zapisi upućuju nas na živote punе odricanja, napornoga fizičkog rada, požrtvovnosti, velikim dijelom neimaštine i slabih ekonomskih primanja. Sva sela su, ne tako davno, bila prilično izolirana, ponajviše šumama, a povezana putevima. Klima je bila agresivna, zime jake i duge, bez struje i vode, narod je jedva čekao proljeće па da se nađe na ulici. Život je bio na ulici, ne u kućama kao što je to danas.

Autor dok čeka nastup na Vinkovačkim jesenima 2019., osobna arhiva

Ritam života zasigurno je sve do sredine 20. stoljeća bio znatno drukčiji; zimi su ljudi provodili dane u sobama i uz peći, izlazili u snijeg samo u nuždi, a ljeti su teško radili kako ne bi gladovali.

U takvoj sili života, uz narodno tekstilno rukotvorstvo, glazba je postala vjeran suputnik; od osamljenog čobana do razularene skupine; glazba, osobito pjesma, usko je vezana za naš narod. I te pjesme koliko god bile veseljačke, opijene su nekom težačkom tugom i sjetom pa i za najsretnije dane,

ne može slušatelj a da se ne priupita: vesele li se ikad ovi ljudi ičemu?

Najstariji korpsi pjesama toliko su pročišćeni i minimalni da nalikuju kakvoj magiji, no takvi napjevi odveć su endemski i na snimkama i među živim narodom da možemo samo otprilike rekonstruirati kakav su dojam ostavljale na narod. Tako, na primjer, *ljlje* ili *kraljice* imitirajući slavenska božanstva, sve redom djevojke za udaju, idu u procesiju, pokazuju se, hvale, plešu kola kod domaćina. Sitni i zujavi glasovi tih djevojčuga pomalo su i jezivi, jer biti kralj u *ljljama* nije mogla svaka; to je mogla cura koja zna *igrat i pjevat*, koja je *dobro opravita*, a spremna je za udaju, pa su joj ovo neki od posljednjih djevojačkih ophoda.

Većina naših kola obrednog je karaktera. Sitno drmanje, udaranje nogama o zemlju, napjevi i vrtnja u kolu, slavenski su rituali od kojih su neki i sačuvani u zapisima koji svjedoče da su kola imala svrhu; primoliti božicu Mokoš za bolje usjeve.

Na početku dvadesetog stoljeća naići ćemo na tri tipa napjeva:

1. Nazalni rustikalni napjevi koji su ostavština rituala. Ovi napjevi opsegom su mali, svega do pet tonova durske ljestvice, s mnoštvom teksta o slavenskoj ostavštini, uvijek dio nekakvog običaja, nikad pjevane na klupčicama i iz dosade, nego *jer se moraju*. Zvuk je dosta rustikalni i energičan, prizori su emotivno nabijeni.

2. Deseterci. Pomodarske pjesme popijevke su što ih je narod nekad izmislio, prečuo pa izmijenio iz grada, starogradske pjesme i pjesme uz pratnju te šaljive pjesme što se pjevaju uz koji promil alkohola. Za razliku od prvog tipa pjesama, svrha im je uvijek veselje ili sjeta za izgubljenom ljubavi i izgubljenom mladosti.

3. Crkvene pjesme. Crkvene pjesme pod utjecajem bizantskih kanona nematerijalno su kulturno dobro Hrvatske. Iako su svećenici nastojali očuvati crkveno klasično pjevanje i osjeti se utjecaj orguljaša i redovnica, upravo je bitka nazalnog, istočnjačkog, bečkog i crkvenog sjajna primjesa koja se čuje u ženskoj crkvenoj pjesmi. Danas je opus svih pjesama toliko skroman da se pitamo što je narod to uopće ikad stvarao.

Smatram kako je naš narod vokalan narod. Ples, glazba i nošnja isključivo prate pjesmu. Pjesma je najdominantnije izražavanje i treba joj dati najviše pozornosti. Prije nego nastavim dalje od ovog uvoda, treba samo spomenuti kult gajdaša. Uvriježeno i često nametnuto mišljenje da su

tambure bile uz narod od pamтивјека zapravo je suvremena mitotvorina koje se pojedinci još uvijek slijepo drže.

Naime, današnje ponašanje tamburaša; pomodarstvo, svirka za novac, koketiranje s klasičnom glazbom i *bećarluk*, nije se nimalo promijenilo i po tom je tamburaška glazba ostala dosljedna kroz desetljeća. Ako pitate bilo kojeg voditelja, reći će vam istu stvar: problemi s tamburašima. Tamburaši nikada nisu voljeli svirati stara kola, nego su uvijek izmicali tom tradicijskom, ali su, jer su Šokci dobro plaćali i sami bili svirači, bili primorani biti na usluzi. Tamburaši su svojevrsno nužno zlo gdje dobra glazba znači i dobru atmosferu, a bez dobre glazbe nema dobre atmosfere. Ovim navedenim ne znači da je tradicijska glazba lošija, no ipak, tamburaški orkestar koji je harmonijski točan uvijek je u narodu izazivao divljenje i znatiželju, pa je narod to bio spremjan i platiti.

Ipak, u starini, rijetko je tamburaški orkestar svirao nedjeljama i *poslenim* danom. Tamburaši su se tijekom 19. stoljeća educirali kod trzalačkih glazbenika u gradovima i u vojsci pa to donosili u puk, a narod je takvu glazbu prihvaćao. Neka su sela ostala vjerna starijim glazbalima kao što su gajde i samica vrlo dugo; neki i do sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća jer su gajdaši i samičari uvijek bili voljni svirati ona „monotona kola i pjesme” što tamburašima *diju tlak*. Osim toga, kontrast svoj toj navedenoj tuzi jest zapravo ritmičan, snažan i dominantan instrument kao što su gajde i gajdaš, koji je uvijek bio osobenjak jer da je drukčiji, ne bi ni svirao *taj đavolji instrument*.

Suživot gajdaša, samičara i pjevača gotovo je oplipljiv; u boji glasova pjevača čuju se gajde kao i u harmoniji, opsegu, ali i u glasnoći i ukrasima. Gajde su utjecale i na violine i na tamburaše, koji će kasnije u potpunosti suzbiti ovaj instrument pa će pjevanje kao takvo ostati jedino što nas podsjeća na ta vremena.

Narod na našim selima opstao je isključivo zbog nužnoga suživota i suradnje. Ovdje se kolektivno dobro stavljalo nad dobro pojedinca pa se to dobro pojedinca nerijetko žrtvovalo kako bi ono kolektivno opstalo. Čak i u najtežim poslovima koje danas za čovjeka radi stroj narod se skupljao i pomagao onom pojedincu koji je gazda, a taj bi za urađen posao *mobu* i narod nahrario i napojio, a nekad i dobro ugostio, da se na kraju radnoga dana dobro napije i proveseli uz glazbu i pjesmu jer bi u

suprotnom propao od umora i samoće. Ove subote on je gazda i on časti, a svake druge netko drugi iz sela pa na taj način jedni druge potpomažu, iako bi nerijetko jedni drugima zabili nož u leđa. Žene tako jedne drugima peku kolače i *reduju*, šiju i izmjenjuju ručne radove, pa je to prilika i da se najbolja pokaže, ona koja pjeva u prvim redovima u crkvi pa se o tome na daleko i na dugo priča; kakva se pjesma tad povela u *avliji*.

Doba tamburaške glazbe, smotri i prvih KUD-ova

Zlatno doba folklorne umjetnosti na Balkanu počelo je nedugo nakon Drugog svjetskog rata i završilo je početkom novog tisućljeća. Iako je ovo razdoblje gotovo i kulturne tekovine doba mrtve su, narod još uvijek odbija promijeniti norme, godinama toliko utkane.

Balkanski otpor središnima moći Beču i Budimpešti, a kasnije su tu ulogu preuzezli socijalizam i komunizam, hranio je ideju o seljaštvu, narodnosti, narodnoj umjetnosti, različitosti, selu, običajima i tradiciji, pa im je i orkestirao i podilazio. To će seljačkim sloganima dati kozmička krila pa će se za tu svrhu i načiniti prve smotre.

Zašto su smotre bile dobre, a danas više ne funkcionišu? Zato što je narodna umjetnost tada narodu bila prirodna, a danas nije. Ljudi danas samo reproduciraju, ne produciraju. Voditelji onog doba nisu morali puno raditi s narodom jer je u narodu bilo toliko *uštimanih* pojedinaca da su čak morali i odabirati koga će staviti naprijed. I to je ono što se kod prvih amaterskih društava jako osjeti; to narodno umijeće s kojim su ti izvođači bili upoznati cijeli život, *sklepano* u nekakav jednostavan scenski prikaz jer bi bilo kakva dorada bila suvišna i sakrila bi energičnost i predanost puka koji negdje ponosno predstavlja svoje izolirano selo i prvi put se sreće s morem ili nekim dalekim gradom.

Možemo zamisliti kako je za neke *babu Lizu* i *čića Tunju* bio životni podvig doći na Zagrebačku smotru folklora i ondje za svoje selo i u ime svojih djedova pjevati kakvu *staroversku pjesmu* da narod čuje i zna da se tamo negdje u nekom selu tako nešto fino radi kao što je ta pjesma. Tad je to imalo smisla za sve. Ti iskreni, neokaljani, godinama stvarani, pa čak i surovi napjevi pobudivali su točno kod promatrača kao i kod samih pjevača; tu energiju da se i sami priključimo toj pjesmi i plesu, da se uskladimo i ujedinimo u neko veće jedinstvo i budemo dio te divote i ljestvica.

No, kako će se mediji i konzumerizam sve više uplitati, sve što je dobro i crvljivo je. Ubrzo će za takve entuzijaste pritisak biti prevelik pa će se početi pribjegavati potrebama pojedinaca, a i skore smrti starijih članova pridonijet će rastvaranju skupina prema pojedincu i time će ovo doba doživjeti svoj kolaps.

Danas smotre, posebice po nekakvim selima, po mom mišljenju nemaju apsolutno nikakva smisla. One su zapravo svojevrsna tragikomedija kojoj se nitko ne želi suprotstaviti jer se svode na profit i privid da se nešto radi, a to što se radi, daleko je od dobrog. Smotre su već osamdesetih godina 20. stoljeća prestale poticati svoj turistički, društveni i ponajprije kulturni potencijal i postale masakr društava gdje su i oni najhrabriji okrenuli leđa nekad divnim tvorevinama. Politizirane i *publicizirane*, instrumentalizirane tako da se dobije potpora lokalnih *mjesnika*, gdje je nerijetko održan i koji srdačan „visokoobrazovani“ govor i političko obraćanje, smotre su postale dno naše kulture i raširile se kao tumor u najzabačenija sela i uništile ono malo što se još dalo uništiti. (Nekada se na tim smotrama dobro jelo: pečenke i čobanci, sada kupovne safalade.)

Zašto je moj stav toliko rigorozan? Pogledajmo samo neke od statistika posjećenosti i uspješnosti malih (seoskih, općinskih, pa i županijskih) smotri. Koji je turistički potencijal tih smotri? Kako je smotra pridonijela finansijski? Koja je kvaliteta izvedbi? Odgovor postaje jasan: da nema novca poreznih obveznika, gotovo sam siguran da smotre ne bi postojale, program i izvedba društava osrednji je do loš; počinje pjesmom i završava bećarcem, publika je ujedno i izvođač, a smotre su privatne zabave gdje nema nikakva sadržaja za turiste.

Te smotre izrodile su čudovišne pojedince koji su zabili posljednje čavle u lijes tradicijske kulture; ljudi koji o folkloru nemaju pojma, a iz folklora vuku goleme interese; finansijske, političke i društvene. Neki od njih još imaju obraza biti sudionici kakvih skupina, ali kvalitetom ne briljiraju.

Upravo loše vođenje smotri, manjak institucionalizacije, brojnost smotri, loša organizacija ostavit će nam veliku cijenu. Često se trebamo pitati čemu folklorna društva trebaju postojati ako ne za smotre. Nekim društvima glavni cilj je isključivo nastup. I upravo taj pristup; da se negdje mora biti pod svaku cijenu označuje kraj doba o kojem sam pričao. Posljednja faza ovakvog načina jest koketiranje sa suvremenom glazbom i izobličavanje narodnog, a

posebnoj kataklizmi ovoga pridonijele su upravo neke od najvećih organizacija za koje moram odvojiti posebno poglavlje.

Velike manifestacije – mašine za mljevenje mesa

Zagrebačka smotra folklora, Vinkovačke jeseni, Brodsko kolo te Đakovački vezovi – naše krovne organizacije folklora, okrunjene raznim ZAKUD-ima i divnim prefiksima, već četvrt stoljeća prijestolona-sljeđuju i kontroliraju određene tekovine folklornog izričaja.

Ove krovne manifestacije i dalje su seljačke smotre, samo što se održavaju u većim mjestima, uz veću finansijsku potporu. 2019. godine na folklornim večerima Vinkovačkih jeseni broj sudionika Vukovarsko-srijemske županije gotovo se prepolovio te je uočen vrlo malen broj sudionika u pojedinim društвima. Osim toga, pojedini članovi sudjelovali su i u više skupina kao pomagači. Zanimljivost je da su sela Srijema u potpunosti povinkovčena; ne samo da se ne vide ni plesovi ni pjesme toga kraja nego je i nošnja, nažalost, ponajprije zbog rata; upitne kvalitete.

Na smotri pjevanja Osječko-baranjske županije 2017. godine ne mogu se dogovoriti tko će biti predsjednik, a tko komisija, pa odlična društva zapadaju u agoniju i odlučuju ne sudjelovati više u kamenovanju samoprovzanoih stručnjaka koji ne znaju pjeva li se u Šljivoševcima dvoglasno ili troglasno, ali to nije ni važno.

Brojni entuzijasti vrlobrzo ostaju bez entuzijazma kada ih kritiziraju ljudi koji o folklornom izričaju ne znaju puno pa primjerice folklorni način pjevanja kritiziraju s gledišta klasičnog po čemu je on, tim stručnjacima, prenазалан, *dernjav* i upitan.

Sve navedene manifestacije nahranjene su iz proračuna Ministarstva kulture RH i drugih poreznih blagajni, a ljudima pružaju kruha i igara, skupe „domaće proizvode”, jeftinu zabavu i razrijeđeno pivo. Ovdje vrijedi pravilo bolje kvantiteta nego kvaliteta pa ćete na Đakovačkim vezovima gledati dvadeset loših društava umjesto dva dobra. I sve to funkcioniра dok netko to može platiti ili dok ima sadržaja. No sadržaj je jasan: izlazak na pozornicu, pjesma, lagano kolo, Šokačko kolo i izlazimo s bećarcem.

Poseban sam bezobrazluk 2019. godine doživio upravo na navedenoj smotri gdje su društva spremno čekala nastup koji je otkazan zbog kiše,

nije bio organiziran zatvoren prostor, a golemi šator bio je prepun pivopija i vinopija koji su na golemlim ekranima pratili utakmicu. Društвima nije bilo druge nego sjetno pojesti nabubrjelu safaladu i vratiti se kući plaćenim autobusom te pitati se čemu su uopće dali taj vikend.

Način odabira društva nije transparentan, najčešće je ostavljen pojedincima unutar već uhodanog sustava; tako se događa da ona društva koja i pokažu napredak ne budu odabrana za neke druge manifestacije jer pojedinci odabiru samo ona društva koja su im već znana, a ne znači da su ustrajala kvalitetom.

Za kraj, ljudi se mogu pitati pa kako bi po mome mišljenju izgledala kvalitetna manifestacija. Navest ћu vam u posebnom poglavlju jednu manifestaciju na kojoj sam sudjelovao u njemačkom gradu Balingenu, gdje se manifestacija ne održava svake, nego svake treće godine. Komisija je već pola godine pred nastupe odredila skupine koje mogu sudjelovati. Rad takvih skupina pratila je na internetu te kontaktirala i određene stručnjake. Program je bio poslan dva mjeseca prije same manifestacije. Sve je plaćeno; hrana, putni trošak, čak i određeni honorari. Novac se daje u kuverti. Organizator vas je pozvao, dao vam hranu i smještaj, platio vas te je na vama da se ponašate profesionalno. Na vama neće biti samo da imate pola sata programa, nego se opravdanost festivala gleda i na druge načine:

1. Međusobno druženje i upoznavanje sudionika – ostavljeno je dovoljno prostora da ljudi razgovaraju, sviraju i organizator se brine da nametljivci ne budu preagresivni.
2. Ujutro se ne budi rano, ali ipak se budi; odlazak u grad, sviranje na ulici, snimanje za televiziju, fotografiranje, davanje intervjua – bez iznimki.
3. Odlazak u organizirane posjete školama, vrtićima, staračkim domovima te prezentiranje u sklopu njihovih programa. Ovo, dakako, donosi i finansijsku korist.
4. Turistička ponuda; svi CD-i, određeni suveniri, sama svirka, posjeti u uskoj su suradnji s organizatorom te i oni imaju određenu korist od toga.
5. Internet je druga pozornica.
6. Svakodnevni koncerti koji moraju biti na razini, od kojih je jedan veliki koncert povezan sa stručnim ustanovama – kazalištima, ansamblima ili glazbenim akademijama.

-
7. Turističko razgledavanje znamenitosti.
 8. Razmjena kontakta u kojima se jasno vidi hoćete li ikad više biti pozvani.
 9. Postoji još toliko alternativa.

Umjesto zaključka

Ne trebamo li se pitati što radimo krivo ako se društva gase, narodno blago prekraja i uništava i ako se rade devijacije napjeva? Što to imaju Bugarke koje su 1989. godine dobine nagradu Grammy za najbolje folklorne pjevačice svijeta i gruzijski pjevači koji cjelovečernje koncerne održavaju po najljepšim dvoranama svijeta? Kako je moguće da je Bugarska okupila čak tristo trideset tri gajdaša za Guinnessov rekord, a toliko ih nije bilo u cijeloj povijesti Hrvata? Zašto španjolske akademije imaju poseban pravac glazbarstvo i tradicijska umijeća? Zar su svi ti narodi pametniji od nas?

Čuo sam i počeo prihvati, a ta me činjenica i rastuže, da je to i kletva naših naroda; uništi svoje, preuzmi tuđe pa to svojataj. Valjda je to način na koji živimo. Nije li i dalje folklor ako današnja djevojka ne pjeva više nazalno i sitno jer njezine glasnice i ne mogu drukčije? Ne radi li

i ona isto ono što su nekadašnje pjevačice radile? Da ukrašava i pjeva kako želi baš kao i nekad? Nije li inzistiranje na tom arhaičnom svojevrsno nasilje i imitiranje? Što je zapravo folklor? Čemu sve to sumanuto rukotvorstvo koje je nekoć za cilj imalo prezentirati ženu kao predmet, a danas nema veće uloge od kostima?

Moj odgovor je da nije sve staro loše, niti je sve novo dobro. I da umjetnost; riječ koja dolazi od umijeća – sofisticiranih sposobnosti, nije uvijek zabava. Posebice ne jeftina zabava na što smo mi danas sveli našu folklornu umjetnost.

Za kraj trebam spomenuti da zemlje na kojima počiva današnja Republika Hrvatska nikada nisu bile središta neke visoke kulture kao što se time mogu pohvaliti Flamanci, ali je narodna umjetnost, heterogenost kultura, religija i naroda učinila ovu nesretnu zemlju trećom u svijetu po broju nematerijalnih kulturnih dobara u svijetu, poslije Kine i Japana, i jedino je to kulturno dobro, ono narodno i ono iskonsko, čemu su se i najveći umjetnici nekada divili, po čemu bismo trebali biti poznati u svijetu umjesto da to uništavamo. A uništavamo sporo, ali dosljedno.

Folklorna društva na Požeškom festivalu

Marija Petrović

„Aurea Fest“ Požega

Prošle, 2019. godine, „Aurea Fest“ Požega obilježio je velikih pedeset godina od prvog festivala koji je nosio naziv „Muzički festival Slavonije“. Daleke 1968., sedamnaest mjeseci prije prvog festivala, u glavama nekoliko entuzijasta, a na čelu s Brankom Hribarom, prvim direktorom festivala, rodila se zamisao da se u Požegi pokrene festival. Festival se pripremao više od godinu dana, a misao vodilja osnivača bila je da to bude kulturna manifestacija koja će promicati novo stvaralaštvo na značajkama slavonske ruralne i urbane glazbene tradicije. U početku, festival se održavao u lipnju. Prvi festival održan je od 12. do 14. lipnja 1969., a tek devedesetih godina, prilikom obnove festivala, počinje se održavati u rujnu jer se tada krenulo i s idejom da se održi „Požeška berba grožđa“.

Kulturno-umjetničko društvo „Šijaci“ iz Biškupaca imalo je veliku čast sudjelovati na prvom festivalu. Predstavili su se pjesmama i kolima podpapučkoga kraja. Neki od sadašnjih članova bili su sudionici tog prvog mimohoda. Uz sjetu, često se znaju prisjetiti kako su se pripremali za taj nastup, koliko su uvježbavali koreografiju i kako je svaki detalj nošnje morao biti *na svom mjestu*. Tadašnja voditeljica KUD-a Marija Tomašević bila je posebno ponosna i često je kasnije znala govoriti kako na prvi festival nisu bili pozvani svi KUD-ovi, nego samo odabrani. Može se reći da je tadašnje sudjelovanje na Požeškom festivalu bila stvar svojevrsnog prestiža. Mimohod nije bio rezerviran samo za kul-

turno-umjetnička društva, nego i za sve izvođače koji su nastupali s novim pjesmama na festivalskoj pozornici. A prvi festival okupio je renomirana imena tadašnje glazbene scene: Veru Svobodu, Josipa Šuteja, Đanija Šeginu, Ivu Robića, Zvonka Spišića, Vicu Vukova, Višnju Korbar i mnoge druge.

Zamisao je bila da se festival održi u trajanju od tri večeri. Prva večer bila je namijenjena novim pjesmama slavonske tematike, a druga za pjesme zabavnog karaktera. Iz svake večeri publiku i stručno prosudbeno povjereno birali su najbolje pjesme za završnu večer. Također, sve pjesme snimljene su i izdane na LP ploči, odnosno na nosaču zvuka. Požeški festival već prve godine dobiva dvije svoje himne, a to su pjesma *Kukuruzi se njisu* koju je izveo Ivo Robić te pjesma koja je dobila nagradu za najbolji tekst *Pjevat će Slavonija* u izvedbi Vice Vukova. Organizacija festivala bila je vrlo zahtjevna jer su se organizatori susretali s mnogobrojnim i nemalim problemima. Ponajprije, bilo je potrebno pronaći prikladno mjesto za održavanje jedne takve manifestacije. Kao najbolje rješenje pokazao se, tada nenatkriveni, sportski centar Grabrik. Iz Zagreba je dovezena i na krov postavljena cerada kako bi se organizatori osigurali od nepredvidljivih vremenskih prilika. No, kako to inače biva, kiša je nemalo padala i nakupljala se na sredini cerade. Cerada je *popustila* i u jednom trenutku sve prisutne okupala! Međutim, ta *mala* nepogoda nije obeshrabrilna ni gledatelje, a ni organizatore. Ulaz se na festival plaćao, a organizatori su sav prikupljeni novac donirali upravo za dovršetak sportske dvorane Grabrik, koja 2015. godine mijenja naziv u Sportska dvorana Tomislav Pirc. Festival je tada uživo prenosi TV Zagreb, ta je činjenica bila svima od velike važnosti, a posebno izvođačima. Još jedan problem za organizatore festivala bilo je i pitanje smještaja izvođača. Stoga su u Požeškom listu objavili oglas kako traže prenosište za izvođače. Cijena noćenja iznosila je tadašnjih 5 dinara!

U takvom organizacijskom obliku festival je trajao do 1981. godine, a u tih desetak godina Požega je uvelike promijenila svoj izgled: ulice su

Snimka fotografije iz 1970., osobna arhiva

Na ulicama Požege: povorka 1971., osobna arhiva

asfaltirane, fasade na kućama obnovljene, te je svaki stanovnik grada živio za festival. I sljedećih godina, nakon 1981., organizatori su pokušavali organizirati festival, nastupali su pjevači i iz susjednih država, ali ipak, najviše zbog nedostataka finansijskih sredstava, festival nije zaživio onako kako je prvotno bio zamišljen.

Nakon deset godina i nekoliko neuspjelih pokušaja ponovnog organiziranja festivala, požeški vinari i vinogradari okupljaju se oko ideje da organiziraju manifestaciju „Požeška berba grožđa“. U tu priču, koja se zadržala i do današnjih dana, uključuju se i gospodin Ivo Pavić, koji postaje direktor festivala, te profesor Veljko Valentin Škorvaga. U mimohodu gradskim ulicama sudjeluju kulturno-umjetnička društva i vinari koji s kolima i prikolicama punim grožđa prikazuju običaj cijedenja mošta i pravljena vina. Po dolasku na trg svečano se otvara prvi festival pod nazivom „Zlatne žice Slavonije“. Festival je trajao tri dana. Nakon „Berbe grožđa“, prvi dan na pozornici izmjenjivala su se manje poznata tamburaška imena Slavonije i Baranje, a isto tako i drugi dan. Finale festivala bilo je treći dan kad je na pozornici izvedeno dvanaest novih pjesama u izvedbi Krunoslava Kiće Slabinca, Šime Jovanovca, Kristala, Borisa Ćire Gašparca ili (kako voli da mu se kaže) Ćire Požeškog, Đuke Čaića i Zlatnog lampaša i drugih. Kako bi festival bio i kulturni događaj, ne samo za grad Požegu nego i šire, u suradnji s udruženjem Društva vinogradara, vinara i Društva voćara organizirana je izložba Vinogradarska oprema. Zatim, u požeškoj Narodnoj knjižnici i čitaonici, danas Gradskoj knjižnici Požega, izložba pod nazivom „Požeška kotlina – baština“, a u Hrvatskoj knjižnici i čitaonici Pleternica izložba pod nazivom „Etnografske posebnosti požeškog kraja“. Gradski muzej Požega postavio je izložbu slike Jose Jande, rođenog u Kaptolu 1911. godine.

Na Tekiji se održavao jedan zanimljiv i drugačiji ponoćni koncert, a koji su organizatori nazvali „Koncert za zaljubljene“. Nastupali su mladi sastavi Požeštine: Bekrije, Estam, ali i tada popularne Gazde. Nažalost, taj koncert više nije u sklopu festivala i na tom se mjestu ne održavaju koncerti, iako je samo okruženje mjesta savršeno za takve događaje.

Ratno vrijeme zaustavilo je zanos koji su imali organizatori prvog festivala „Zlatne žice Slavonije“, tako da se sljedeće godine festival ne održava. 1992. godina iznimno je važna za festival jer je to prvi Požeški festival koji se održava u samostalnoj Republici Hrvatskoj. Požeški festival, kako ga Požežani vole nazivati, dao je mnoge pjesme i otvorio put tamburi i mnogobrojnim tamburašima. Na velikoj festivalskoj pozornici pojavljuju se renomirana imena glazbene scene, ali i mnoštvo novih tamburaških grupa. Od 1990. godine festival se održava na otvorenom te svake godine zbog nepredvidljivosti vremenske prognoze zadaje glavobolje organizatorima.

„Aurea Fest“

Prekretnicu u organizacijskom obliku festival doživljava 2014. godine. Veliki vizionar i dugogodišnji umjetnički direktor festivala, Veljko Valentin Škorvaga, osmišljava festival koji traje sedam dana i sedam noći. Programi se, uz nastupe na velikoj pozornici, šire po cijelom gradu. Svaki program ima svog prodirektora, koji u okvirima svog programa taj program i realizira. Tako imamo festival običaja, jazza, ulični festival, dječji festival, festival elektronske glazbe, a vrhunac svega je festival popularne glazbe i „Zlatne žice Slavonije“ – festival tamburaške glazbe. Program festivala otvara Festival običaja.

Izbor najgizdavije Šokice, 2019., osobna arhiva

Koliko je tradicija važna za Požegu možemo zaključiti i po tome što su organizatori festivala za prvi dan stavili Festival običaja. Tako nam festival svake godine započinje mimohodom KUD-ova, „Požeškom berbom grožđa”, a na čelu mimohoda neizostavne su mažoretkinje, kao i Gradska glazba, Povijesna postrojba „Trenkovi panduri” i Gradska straža. Kako to inače biva u mimohodima, začelje je rezervirano za konje i konjanike, a to su članovi konjogojske udruge iz Požege i Pleternice sa svojim konjima, konjanicima i zapregama. Svake godine na Festival običaja pozivaju se sva kulturno-umjetnička društva s područja Požeško-slavonske županije kako bi široj publici predstavili tradiciju i običaje naših Slavonaca, Požežana, Poljadijaca, Graničara i Šijaka. U prvim godinama festivala gotovo svi KUD-ovi željeli su sudjelovati u mimohodu i pokazati što rade i na koji način predstavljaju običaje, pjesme i kola požeškog kraja. No nažalost, kako godine prolaze, opada želja KUD-ova za sudjelovanjem na festivalu. Međutim, po pitanju organizacije rada KUD-ova u Požeštini postoji problem, a tiče se voditelja. Budući da je danas teško članove društava potaknuti da se okušaju u vođenju društva, posljedično se dogodila situacija u kojoj jedna voditeljica vodi pet kulturno-umjetničkih društava! Uz dužno poštovanje, ipak za toliki broj društava treba osmisliti koreografiju i/ili prikaz običaja i postaviti ih na pozornicu. Kulturna zajednica Požeško-slavonske županije posljednjih šest do sedam godina organizira seminare za voditelje, potencijalne voditelje i članove društava. Možda bi za potencijalne voditelje bilo zanimljivo da Zajednica svake godine osigura i financijska sredstva za nekoliko osoba koje bi otišle na Zimsku ili Ljetnu školu hrvatskog folklora koje se svake godine organiziraju u Koprivnici odnosno Zadru. Osim problema vezanih za nedostatak voditelja, postoji i problem vezan za tamburaše. Naime, iz požeške nadaleko poznate glazbene škole, svake godine izade nemali broj školovanih tamburaša, ali kada je u pitanju zastupljenost školovanih tamburaša u KUD-ovima, nailazimo na problem jer mladi ili nisu dovoljno zainteresirani za sviranje u folkloru ili traže novčanu naknadu za svoj rad, što velikoj većini KUD-ova uz i ovako tešku financijsku situaciju društava predstavlja velik problem. Iz gore navedenog, proizlazi kako u današnje vrijeme velika većina ne želi sudjelovati u radu društava ako za to nisu plaćeni. Nekada su KUD-ovi bili mjesto okupljanja i druženja članova, a u današnje vrijeme sve se više svodi na to da se rade dvije do

tri probe pred nastup i koje moraju završiti u točno određeno vrijeme te se na nastup nerijetko ide nedovoljno pripremljeno.

Kulturno-umjetnička društva publici se predstavljaju s programom u trajanju do sedam minuta, a sva su društva pozvana da nastupaju i u pješačkoj zoni gdje Festival običaja svaki dan na raspolaganju ima po šezdeset minuta. Ali, da se vratimo još jednoj zanimljivosti Festivala običaja, a to je izbor najgizdavije Šokice. Zamišljeno je da se od prijavljenih kandidatkinja bira najzvornija nošnja, najbećarastija Šokica i najgizdavija Šokica. Na prvom izboru već se pojavio važan nedostatak, a to je da su kandidatkinje dosta šutljive i imaju tremu pred publikom te se teško može izabrati najbećarastija Šokica. Tako je unazad dvije godine donesena odluka da se bira samo najgizdavija Šokica i dvije pratilje.

Svake godine sve posjećeniji je i Dječji festival. Odvija se na Trgu sv. Terezije Avilske i tamo se djeca druže s madioničarom, pjevaju, plešu, a posebno je posjećeno Drvo bajki. To je projekt Gradskog kazališta Požega u kojem oko drva ginka na Trgu sjede djeca, a glumci izvode dječje predstave koje su toliko živopisne i kvalitetne da djeca ne žele da predstava završi. Za djecu je, po uzoru na glazbene emisije *The Voice*, *Supertalent* i tome slično osmišljen izbor naziva „Super glas”. Na audicijama se biraju najbolji izvođači koji se u nedjelju, posljednji dan festivala, natječu za „Super glas”. Pobjednik „Super glasa” izvodi svoju pobjedničku pjesmu na velikoj pozornici prije završne večeri festivala.

Svakako treba istaknuti i veliki doprinos i našeg *Big banda* i njegovog voditelja Zvjezdana Marjanovića. Na njegovu inicijativu i inicijativu Damjana Pirovića, umjetničkog direktora, zaživio je festival i na bivšem atletskom stadionu gdje se održava koncert *Big banda*, a nakon njega do kasno u noć koncerti renomiranih domaćih i stranih *hip-hop*, *funky*, *soul*, *rock* izvođača. Posljednje dvije godine u Glazbenoj školi Požega održani su nastupi Amire Medunjanin te Gabi Novak i Matije Dedića. Iako je dvorana Glazbene škole velika, za te koncerete tražila se karta više. Koncerti na atletskom stadionu (osim koncerta *Big banda*) i koncert u Glazbenoj školi jedini su koncerti koji se naplaćuju. Ostala su događanja na svim lokacijama po gradu besplatna. Kako bi se osigurala sredstva, pokušalo se s naplaćivanjem ulaznica, ali nažalost,

kod publike se naišlo na otpor i na prazan središnji Trg Svetog Trojstva.

Festival danas

Danas festival traje četiri dana. U ta četiri dana sažeto je sve najbolje od programa i izvođača. Prema napisima mnogobrojnih novinara, prošle godine festival je ispunio sva očekivanja u programskom dijelu. Kako i priliči jednom tako velikom jubileju, u Gradskom muzeju Požega organizirana je izložba primjereno i značajnog naziva „Pjevat će Slavonija”, zatim je velik odjek imao revijalni koncert izabranih pjesama od osnutka festivala. Ipak, festival i poslije pedeset godina ima iste probleme, a to je gdje smjestiti sve izvođače i kako na vrijeme osigurati sredstva za festival. Pokrovitelj i vlasnik festivala je

Grad Požega, a festival vode i program osmišljavaju i realiziraju članovi Udruge „Aurea Fest”. Nakon pedeset godina, možemo reći da je „Aurea Fest” ili Požeški festival postigao da se slavonska pjesma, tambura, običaji čuju i (o)čuvaju. Nadamo se da će organizatori unatoč problemima koji su obilježili početak, a vjeruje se i dobar dio godine, ipak uspješno organizirati i ovogodišnji festival.

Kroz godine izmjenjivao se koncept programa, direktori, izvođači, nazivi festivala, a jedino što je uvijek bilo standardno jest mimohod kulturno-umjetničkih udruga, konjanika, mažoretkinja, povijesnih postrojbi, limene glazbe i „Požeška berba grožđa”. I za nas Požežane, kako god se festival u budućnosti bude zvao, on će uvijek biti *Požeški festival!* Vjerujemo kako će folklorna društva i dalje biti dio festivala te prenositi tradiciju pjesme kojom su Požega i naš festival obilježeni.

„Aurea Fest“ 2019., osobna arhiva

Prilagodbe na „novo normalno”: folklor u doba korone

Valentina Dačnik

Hrvatski sabor kulture

Nenadano i vrlo iznenada našli smo se u neobičnoj situaciji prekida rada i prilagodbe na rad u digitalnom i virtualnom svijetu, još uvijek malo iskorištenom u našem djelovanju. U ovom prikazu donosim osobni osvrt, zapažanja, osjećaje i promišljanja o stručnom radu svoje organizacije – Hrvatskog sabora kulture, i svojevrsni hodogram do važnoga prvog folklorног *online* seminara.

Sada kada se prisjećam, mogu ponoviti: odjednom je buknulo! Koronavirus, pandemija, zaraza, zabrane, distanciranje, dezinficijens, preporuke, socijalni kontakt bili su pojmovi koji su preplavili medijski, ali i onaj osobni, unutarnji prostor. Strah od nepoznatog, snuždena i smrknuta lica, nemogućnost druženja, zabrana fizičkog kontakta...

U 2020. započeli smo, ili bolje rečeno, nastavili naše uobičajene aktivnosti izvještavanja o realiziranim programima, planiranja, razgovaranja i kreativnog promišljanja. Tih dana naša svakodnevica bila je ispunjena pisanjem natječajnih projekata i organiziranjem raznih seminara i radionica. Pomno su planirane i godišnje manifestacije u organizaciji Hrvatskog sabora kulture. Uskoro su počeli stizati dopisi s istaknutim tekstom odgađanja i otkazivanja – kako manifestacija tako i finansijske potpore. Prvi upitnici nad glavama i razmišljanje: *A što sad? Kako dalje?*

Krajem ožujka posljedice širenja koronavirusa postale su sve ozbiljnije. Vijesti su bile prepune informacija o respiratorima i crnih statistika. Kulturna događanja, probe skupina, formalna i neformalna druženja, koncerti i slično utihнули su. Samo se govorilo i razmišljalo o virusu koji je tektonski pomicao svakodnevnicu.

S druge stane, u HSK-u bili smo svjedoci stvarnosti u kojoj su umjetnici i kulturni djelatnici ostali bez prihoda i mogućnosti rada, kao i mnogi ljudi u drugim djelatnostima.

Dogodila se i još jedna nepogoda. Potres u Zagrebu. Dana 22. ožujka u 6:24 naš glavni grad pogodio je potres jačine 5,5 stupnjeva po Richteru. Ovo je dodatno ugrozilo i ovako težak rad. Uznemirenost i ponovni strah uvukli su se u sve nas. Zgrada u Zvonimirovoj, gdje je smješten HSK, dobila je žutu naljepnicu.

Shvatili smo da nas prilike dovode u poziciju preispitivanja vlastitog djelovanja i organizacije uobičajenih aktivnosti. U radu od kuće svakodnevni virtualni sastanci bili su nužni. Negdje u pozadini sva moderna tehnologija strpljivo je čekala na trenutak kada će biti od velike pomoći u poslovanju, održavanju kontakata, zблиžavanju ljudi i ispitivanju različitih mogućnosti prijenosa znanja, iskustava i ideja. Tako smo travanj proveli u daljnjoj reorganizaciji. U punom smislu te riječi. Podloga su bili odobreni projekti prema godišnjem Planu i programu, ali pitanje njihove izvedbe bilo je ono o čemu smo intenzivno razmišljali. Puno je pomogla i odluka Ministarstva kulture RH kojom smo dobili mogućnost reorganizacije i pomicanja datuma realizacije projekata.

U koštac s novonastalom situacijom i svima novim načinom realizacije naših programa prva se uhvatila kolegica Martina Brumen s kreativnom radionicom za likovne stvaratelje „Slikamo akvareлом“. Prva *online* radionica Hrvatskog sabora kulture zaživjela je krajem travnja putem Zoom aplikacije. Tih dana nigdje nije bilo moguće kupiti web kameru, pa je i to bila prva stvar koju je HSK kupio polovnu preko jednog internetskog oglasnika. Kako je vrijeme u karanteni prolazilo, sve više ljudi okušavalo se u takvom novom načinu rada te imalo potrebu nastaviti svoje kulturne aktivnosti, pa makar i u virtualnom okruženju.

Društvene mreže, ponajprije Facebook stranice, bile su pune screen shotova zajedničkih virtualnih probi, novih glazbenih obrada i pokojeg plesnog koraka.

Kao stručna suradnica za plesnu kulturu u HSK-u bila sam zabrinuta. Što ču s folklorom? Kako na ekranu plesati? Ima li to smisla? Samo su neka od pitanja koja su mi prolazila kroz glavu. Plan i program nekako mi je išao na ruku jer sam naglasak stavila na metodiku rada s folklorenim skupinama, osnovama scenskog prikazivanja folklora i sličnim temama koje su kronično nedostajale našim članicama i njihovim voditeljima.

Ideja koju sam s prof. Enrihom Merdićem počela razvijati i prije „doba korone“ sada se pokazala kao vrlo dobra. Početkom svibnja zabrane okupljanja još su na snazi, svi rituali i obilježavanja Međunarodnog praznika rada nisu izvedivi u punom opsegu pa smo baš taj prvomajski vikend odabrali za realizaciju prvog folklorenog *online* seminara u povijesti Hrvatskog sabora kulture. Nije nas obeshrabrio ni dobiveni komentar *Kako baš na 1. maj?* jer smo vjerovali da će socijalno distanciranje i smanjena mogućnost fizičkih okupljanja rezultirati većim brojem *online* sudionika.

Paralelno proučavajući mogućnosti Zoom aplikacije, raspisala sam Poziv na seminar i razmišljala hoće li se uopće tko prijaviti. U suradnji s prof. Merdićem oblikovali smo program i naš *online* seminar dobio je i svoj naslov: *Kako voditi folklorenu grupu?*

Jednostavno, ali opet kompleksno pitanje. *Online* seminar održao se tijekom tri dana, od 1. do 3. svibnja 2020. i bio je podijeljen u tri cjeline. Uključivao je teorijski i praktični dio, a vođenje proba promatralo se kroz odgojni, obrazovni, umjetnički i društveni pristup. Opisan je i nastavni proces te se dotaknula metodika rada s različitim folklorenim skupinama. Sudionici su dobili i zadatak koji je prof. Merdić posljednji dan analizirao.

Poseban poticaj našem radu dale su vrlo pozitivne reakcije preko devedeset (9!) polaznika iz Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine te Vojvodine. Sudionici su dijelili objave o svom sudjelovanju putem društvenih mreža, a i slali svoje komentare e-poštom.

Hvala i Vama i profesoru na zanimljivim predavanjima koja će nam koristiti u radu u našim folklorenim grupama. Ustrajte u organizaciji ovakvih online seminara i ubuduće jer tako olakšavate edukaciju i nama iz manjih sredina koji zbog posla ili drugih okolnosti nismo u mogućnosti izdvojiti nekoliko dana ili vikend da bi se educirali. Mislim da bi bilo zainteresiranih.

Svako dobro i srdačan pozdrav iz Marije Bistrice!

Bio je to pozitivan vjetar u leđa pa su se zaredali *online* seminari/radionice i u drugim djelatnostima. Krajem travnja HSK je raspisao Poziv za predlaganje *online* autorskih i originalnih umjetničko-edukativnih seminara i/ili radionica namijenjenih voditeljima amaterskih kulturno-umjetničkih udruga. Za plesnu djelatnost ukupno je pristiglo sedam prijava od kojih je pet prihvaćeno. U prijevodu, to znači novi krug kreativnog obrazovanja u „novo normalnim“ uvjetima kroz nadolazeće ljeto.

Kako je pitanje što nam donosi jesen i hoće li se unutar folklorne djelatnosti moći ostvariti puni fizički kontakt u plesu, trenutačno radim na osmišljavanju novih *online* folklorenih seminara/radionica. S puno nade planiramo organizirati Susret hrvatskih folklorenih ansambala i izvornih skupina u Čakovcu i Sisku u listopadu. No ako to ipak iz nekog razloga ne bude moguće, okrenut ćemo se novim tehnologijama i na inovativan i virtualan način prikazati ponajbolja folklorena ostvarenja amatera iz cijele Hrvatske. U planu su svakako i međunarodne virtualne suradnje.

Jednog dana kada budemo stari i kada svojim unucima budemo prepričavali ove turbulentne događaje, priče će započinjati u tonu, znaš ono, kad je bila korona.... A sada, dok još živimo u doba korone, preispitajmo sve ideje, mogućnosti, ali i predrasude u prezentaciji tradicijske kulture. Na sceni i na ekranu.

Kako voditi folklornu skupinu

prof. dr. sc. Enrih Merdić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

U Hrvatskoj rade mnogobrojne folklorne skupine (u ovom tekstu koristit ću termin *folkloarna skupina* za sve one skupine koje se bave folklorom, a to su: izvorne folklorne skupine, KUD-ovi, folklorni ansamblji i ansamblji). Te se brojne folklorne skupine osnivaju, rade, udružuju se, gase se, propadaju i to sve predstavlja život. Unutar rada u folklornoj skupini postoji cijeli niz aktivnosti i različitih aktera: od rukovodstva, članova, gardarobijera, simpatizera do, naravno, voditelja. Za voditelje ne postoji institucionalno obrazovanje ili mogućnost obuke voditelja, postoje mnogobrojni seminari koji se uglavnom bave prezentacijom folklorne građe (koja je, usput rečeno, iznimno bogata). Zapravo malo tko shvaća koja sva znanja i vještine mora imati jedan voditelj folklorne skupine. Budući da sam po struci profesor i dugogodišnji voditelj KUD-a „Tena“ iz Đakova, pokušat ću vam predstaviti kompleksnost toga posla. Kroz cijeli niz godina sakupljao sam iskustva i razvijao se kao voditelj. Stoga već dugi niz godina ovu tematiku predstavljam na raznim seminarima, a ovaj posljednji, u organizaciji Hrvatskog sabora kulture, bio je *online* i bio je izuzetno posjećen (gotovo sto polaznika). Stoga i na ovaj način ovu tematiku želim približiti široj bazi folklornih entuzijasta kojima će neke od ovih smjernica ukazati na to na koji način obogatiti rad u društvu.

Nema formalnog obrazovanja za voditelje folklornih skupina

Rad u folklornim skupinama izuzetno je težak i odgovoran posao. Bez obzira na to je li riječ o izvornim skupinama ili reproduktivnim ansamblima, načela rada moraju biti ista. Izuzetno važnu ulogu imaju voditelji jer su oni ti koji usmjeravaju folklornu skupinu. Možemo slobodno reći da je skupina odraz voditelja. Da bi voditelj mogao uspješno voditi skupinu, moraju se ispuniti neke norme. Nažalost, u Hrvatskoj ne postoji institucionalizirano obrazovanje koje bi osposobilo voditelje za njihov odgovoran posao. Jedino mjesto gdje se može

ponešto naučiti jesu seminari, a ostatak vještina i spoznaja, nažalost, voditelji moraju steći sami.

Iznimno je važno poznavati folklornu građu

I dok se folkloarna građa obrađuje na seminarima, vrlo se malo govori o metodama rada ili načinima poučavanja. Prevedimo to na razumljiviji jezik. Završi li netko studij biologije, kemije, matematike ili hrvatskog jezika, to ne znači nužno da će biti dobar profesor. Dobar profesor bit će onaj koji ovlađa znanjima iz područja pedagogije, didaktike, psihologije odgoja i obrazovanja i metodike te na taj način nauči kako se poučavaju drugi.

Za voditelja je od iznimne važnosti poznavanje folklorne građe. Folkloarna građa, kako sam već naveo, ne može se dobiti u školama (odnedavno postoji srednjoškolsko obrazovanje za plesača u Školi za klasični balet u Zagrebu, Odjel za narodne plesove), ali može se dobiti na nekoliko načina. Tu su ponajprije (najdostupniji i široj javnosti) folklorni seminari na kojima su predavači uglavnom poznavatelji folklorne građe nekog područja. Drugo mjesto na kojem se može doći do folklorne građe jesu institucije: Institut za etnologiju i folkloristiku, fakulteti (odsjeci za etnologiju) i neki muzeji gdje se može dobiti folkloarna građa sakupljena od stručnjaka etnologa. I na kraju treće mjesto, ali najvažnije, gdje se može dobiti folkloarna građa jest na njezinom izvoru tj. u selu. Tu se mora biti vrlo oprezan pri sakupljanju folklorne građe, a o tome se može posebno govoriti.

Kada voditelj posjeduje folklornu građu, vrlo je važno da njome vlada, odnosno da sa sigurnošću može otplesati neki korak, otpjevati pjesmu ili dionicu ili pak objasniti značenje običaja koji se izvodi. Tek sada dolazi do izražaja sposobnost voditelja da prenese to znanje na članove folklorne skupine koju vodi (didaktika).

I ne samo folkloarna građa

Budući da je rad voditelja u folklornoj skupini znatno širi od od samog prenošenja i poučavanja

folklorne grade, moramo se osvrnuti i na načela vođenja folklorne skupine. To je znatno teži dio posla. Budući da je folklorena skupina sastavljena od članova koji su dobrovoljno pristupili skupini, zadatku je voditelja okupiti (okupljati) ih, zainteresirati ih za rad, unijeti zadovoljstvo postizanjem uspjeha (dobrih nastupa), šaliti se, zabaviti se, a ipak držati skupinu pod čvrstom kontrolom (psihologija odgoja i obrazovanja).

Prilikom rada voditelj se mora držati određenih načela u radu. Nabrojiti ćemo neke: stvaranje autoriteta, stvaranje radne atmosfere, poticanje zajedništva, određivanje pravila u skupini (npr. nekašnjenje), striktno pridržavanje pravila, pojedinačno obraćanje onima koji se ne drže pravila, kažnjavanje, nestvaranje „zvijezda” i „zvezdica” u skupini.

Psihologija vođenja folklorne skupine

Za rad u folklorenoj skupini potreban je doživljaj. On može biti intelektualan i emocionalan. Intelektualni se odnosi na angažman intelektualnih funkcija kojima se stječu znanja i razvijaju sposobnosti. To su, na primjer, percipiranje i pamćenje. Da bi usvojili neka znanja, jednostavno moramo intelektualno doživljavati. Nasuprot njima, emocionalni doživljaji reguliraju odnos članova prema radu i stupanj njihove aktivnosti. O ovome doživljaju ovisi hoće li im rad biti privlačan ili odbojan, zanimljiv ili nezanimljiv, radostan ili apatičan. O emocionalnom doživljaju ovisi hoće li članovi za vrijeme rada biti pažljivi i koncentrirani ili nezainteresirani i nedisciplinirani. Stvoriti pozitivnu situaciju znači potaknuti emocionalne doživljaje članova (Lenjin: „Bez emocija nema stvaranja“). Stvaranje pozitivne situacije i pozitivne emocije djelovat će dinamogeno – pokretački.

Motivacija je aktivirajuće usmjeravanje trenutačnih životnih akcija koje vode ka cilju koji se smatra pozitivnim. Stoga je izuzetno važno pred skupinu postaviti takve motive koji će ih pokrenuti. Dobar voditelj mora znati motivirati svoju folklorenu skupinu za rad, ali isto tako i za uspjeh. Motivi u folklorenoj skupini mogu biti raznoliki, od okupljanja i druženja (obveza nekog rada ili trošenje slobodnog vremena), do ulaska u ekipu, učenja novih plesova, pjesama, nastupa, koncerta ili pak turneja. Osjećaj uspjeha dobar je osjećaj i svatko se želi vratiti tom osjećaju ako ga je ikada iskusio.

Nekoliko aspekata rada u folklorenoj skupini

Značenje rada u folklorenim skupinama očituje se kroz nekoliko aspekata. Rad u folklorenoj skupini ponajprije treba pružiti znanja o folkloru (ples, pjesma, glazba), razvijati izražajne sposobnosti pojedinog člana (plesačke, pjevačke, sviračke), razvijati vrijednost očuvanja narodne baštine, obogatiti emocionalni život, razviti radne navike i smisao za kolektivni rad. Kada tako sveobuhvatno pogledamo, vidimo da je rad u folklorenoj skupini izuzetno važan i trebalo bi ga promicati. Iako rad folklorenih skupina nije popraćen od strane medija (TV, radio), folklorne skupine okupljaju veliki broj mladih (ali ne i samo mladih) ljudi u Hrvatskoj.

Zbog te činjenice važno je dobro sastaviti sadržaj rada u folklorenoj skupini. To se prije svega odnosi na izbor građe. Na izbor građe utječu različiti faktori koji uvelike određuju rad folklorne skupine. To su: dob članova, sposobnosti članova, materijalna osnova, usmjerenost rada, sposobnosti voditelja i uprave folklorne skupine. Kada sagledamo ove čimbenike, iako možemo zaključiti da zapravo ne postoje dvije iste skupine, što pridonosi daljnjem radu jer je raznolikost upravo osnova folklora uopće.

Kada govorimo o rasporedu gradiva koje će obrađivati pojedina folklorena skupina, može se reći da i tu postoje različiti čimbenici koji utječu na raspored gradiva. Prije svega tu je prilagođenost gradiva (folklorne građe) sposobnostima skupine, a tu se onda treba držati dva načela: od jednostavnijeg i lakšeg prema složenijem i težem i od poznatog prema nepoznatom. Takvim načinom rada sigurno ćemo postići veću motivaciju među članovima. Nadalje, raspored po koncentričnim krugovima upućuje na to da bi se trebali obraditi prvo lokalni plesovi, potom susjednih regija, a prema mogućnostima skupine čak i pjesme i plesovi stranih zemalja. Raspored gradiva možemo organizirati i po dijelovima rada unutar folklorne skupine pa se to odnosi na ples, pjesmu, oblačenje, održavanje opreme, i to baš tim redoslijedom budući da on omogućuje nadogradnju.

Metode rada u folklorenoj skupini

Metode rada koje se trebaju koristiti u radu s folklorenom skupinom mogu se zapravo izvesti gotovo iz svakog nastavnog sata. Metode koje su najprimjerene za rad u folklorenoj skupini

jesu: metoda demonstracije, metoda izlaganja, metoda uvježbavanja, metoda praktičnih radova, metoda razgovora. Metoda demonstracije nije ma kakvo pokazivanje, ona predstavlja plansko pokazivanje rukovođeno promatranjem (plesa, nošnje, ukrasa) s ciljem da članovi dobiju jasnu predodžbu o osnovnom koraku, vertikalnom kretanju, držanju tijela, ruku itd., odnosu plesača, izrazu lica... Najbolje je za tu namjenu organizirati demonstratore. Naravno, odmah se postavlja pitanje tko može biti demonstrator jer je izbor demonstratora od ključne važnosti. Izvorni plesač i pjevač, autentičnog podrijetla, najbolji je izbor jer se uživo najbolje mogu doživjeti sve „životno važne sitnice”. Dovesti demonstratore, i to više njih koji su ujedno i kazivači, jednako je dobitku na lutriji. U današnje vrijeme moderne tehnologije kvalitetan videomaterijal ili audiomaterijal može poslužiti kao demonstrator. Demonstrator može biti i voditelj skupine (što je najčešće slučaj), ali tu leži i potencijalni problem budući da se za demonstraciju nastavnik – voditelj skupine mora posebno prirediti (često to nije slučaj).

Metoda izlaganja jedna je od osnovnih metoda koja se koristi u radu folklornih skupina i zapravo se odnosi na dio kada se izlažu činjenice. Ona je vrlo važna za stjecanje znanja članova koji uče novi ples, običaj ili pak koreografiju. Vrlo je važno da članovi folklorne skupine znaju što se pleše, zašto, kada, gdje se pleše; potrebno je također znati opisati područje odakle je koreografija, ali i znati značenje koreografije. Također je potrebno iznijeti činjenice vezane za nošnje, a napose postupak oblačenja nošnji. Potrebno je ponavljati ove spoznaje budući da se članovi svake folklorne skupine izmjenjuju (dolaze nove mlade snage).

Metoda uvježbavanja metoda je koja uzima najviše vremena u radu folklorne skupine. To se

odnosi na uvježbavanje plesa (dijela koraka), pjesme (dionice), koreografije. Kada se ponavlja, izuzetno je važno uvijek se kritički osvrnuti na pogreške.

Metoda praktičnih radova primjenjuje se kada treba nešto materijalno napraviti. Ova metoda podrazumijeva razvijanje sposobnosti pojedinog člana za obavljanje nekih poslova koji su vrlo važni u radu folklorne skupine. To su sljedeći poslovi: ispeglati nošnju, složiti nošnju, napraviti rekvizite (maske, čobanske štapove), izmjeniti žicu i slično. Svakoj od ovih radnji prethodi demonstracija, a potom ispravljanje i uvježbavanje tako da te sposobnosti ostaju trajno usvojene, a vrlo često korisne su i izvan rada folklorne skupine.

Jedna od najvažnijih metoda jest metoda razgovora. Ova metoda prožima cijelokupan rad u folklornoj skupini. Ona ima važan utjecaj na članove. Treba se postaviti tako da bude motivacijska, kroz nju se može obaviti aktivacija članova. Ovom metodom prenose se iskustva, što je izuzetno važno za rad folklorne skupine. Kvalitetnom uporabom metode prenosi se emocionalni doživljaj članova te možemo reći da je to metoda pokretanja sveukupne energije (ili bolje rečeno sinergije) folklorne skupine. Metoda razgovora nije puko razgovaranje, nego je potrebna pomna priprema za njezinu uporabu. Osnova su razgovora pitanja koja imaju jasno definiran sadržaj i slijed. Samo dobro pripremljena pitanja i u pravom trenutku postavljena donose kvalitetu.

I da zaključimo, osim učenja folklorne građe za dobrog voditelja potrebna je i pedagoško-psihološko-metodička izobrazba koja pravi razliku od voditelja do voditelja. Tko želi biti dobar voditelj folklorne skupine, mora se educirati i na tom području.

Kad zapjevam glasa visokoga – o vokalnim solisticama u Brodskom Posavlju

Matej Vinarić

OŠ „Ivan Goran Kovačić“ Đakovo

Tradicijsko pjevanje Panonske zone karakteriza višeglasje u kojem vodeći glas pjeva jedna osoba. *Počimalja* (Donji Andrijevci, Podvinje), *počimajla* (Vrpolje, Babrina Greda), *počimaljka* (Klakar), *vodilja* (Stupnički Kuti) ili *prednjača* (Velika Kopanica) osoba je koja započinje pjesmu i vodi glavnu (najčešće tonski najvišu) dionicu u pjesmi. U ovom radu ukratko se osvrćem na društvenu ulogu vokalnih solistica u ruralnim područjima Brodskog Posavlja te na oblikovanje njihova identiteta pod utjecajem društva u kojem te individue djeluju. Za potrebe ovoga rada, umjesto sintagme vokalna solistica u tradicijskom pjevanju, koristit ću naziv *počimalja*.

Literatura 19. i 20. stoljeća donosi tek fragmentarne zapise o počimaljama. Jedan od najstarijih zapisa jest zapis Mate Topalovića u djelu *Tamburaši ilirski* iz 1842. godine, u kojem autor prilikom opisa izvedbe šetanih kola govori: „Tom prilikom već dogovore se najveštije pevačice, pa se razdele na dve strane, tj. koja će zavadjet, koje počimaju” (Hadžihusjenović-Valašek 2009: 204). Kuhač (1880: 252) prilikom opisa šetanih kola zapisao je: „(...) prednjača pjeva jedan stih, a ostale igračice ga opetuju.” Prema Lovretiću, počimalje su osnovna karika u stroju koji pokreće pučko pjevanje u Otku. On je jedan od prvih etnografa koji donosi nešto duži opis uloge počimalje u društvu, pri tome navodeći i njihova ime i prezimena (Lovretić 1990: 463–464). Lovretić naglašava važnost počimalje u liturgijskom pjevanju, a manji naglasak stavlja na važnost počimalje u svjetovnom pjevanju. Opisujući Komletince i Otok, Bartol Jurić (1902: 357) govori o djevojačkim crkvenim redovima: „U Komlatinci kleči u prvom redu trinaest divojaka. Počimaljka je samo jedna, koja sidi u prvom redu na poli, a ima devet redi divojaka. (...) Počimajle moraju počimat pjesmu u crkvi, na prošencijonu i na ukopu. Druge cure što kleče u prvom red, zovu se pivačice, trbzanke, jer kleče iza one tarabice, kud se ide velikom oltaru.” O počimaljama u Brodskom Posavlju najviše zapisa ostavio je Zvonimir Toldi. U članku Župa, to je nješta

veliko (Toldi, 1994: 91) zapisao je: „Između cura iz župe uvike se počimalja bira, prednjača u Velikoj Kopanice kažu. Lipe i iz bogate kuće. Župljanke su mogle na pjevanje velečasnom ići, pa jim velečasni glasove i nasamo isporbavo, samo da što bolju prednjaču izabere.” Postati počimalja, bila je velika čast, stoga Toldi u drugom tekstu bilježi: „Đevojke se za prvi red otimaje, do počimalje se držalo. Išle su mame i tetke velečasnom i kulinje nositi samo da se njiova diva što boljeg mjesta dopade. U jednom selu orguljaš redove namišćo. Točno se zna da j' baka počimalje gaće i rubinu orguljašu dala skrojiti” (Toldi 1994: 95). Iz novije literature treba spomenuti Miroslavu Hadžihusjenović-Valašek (2009: 208) koja piše: „Zadivljuje pamćenje tih počimalja koje uspješno izvode sto do dvjesto pjesama, a poznaju ih već po samom naslovu pjesme. Osobito su bile cijenjene počimalje u crkvi. Postojala su stroga pravila pri obnašanju takve uloge koju su određivali svećenici, mjesni župnici. Većina tih počimalji i pevačica danas su starije žene koje još uvijek njeguju lijepe i stare crkvene pjesme.”

O počimaljama

Ako pogledam dosadašnje zapise, kao i rezultate vlastitoga terenskog istraživanja iz 2017. godine, lako se može zaključiti da su počimalje bile vezane za život župne zajednice u kojoj su djelovale, ali i za svjetovnu glazbu. Stoga možemo napraviti određenu podjelu koja je rezultat: različitih generacija, utjecaja Crkve na pučko pjevanje te same prakse javnog izvođenja narodne glazbe. Počimalje možemo podijeliti u tri dobne skupine: a) one koje su rođene do sredine 20. stoljeća, b) one koje su rođene od sredine 20. stoljeća do osamdesetih godina prošlog stoljeća, c) rođene nakon 1990. godine. Svaka od navedene tri skupine ima zajedničke karakteristike, ali i razlike, koje su rezultat već navedenih uvjeta. Primjerice, zajedničko je svim počimaljama: da je njihov talent netko prepoznao, da se netko u njihovu bližem

okruženju bavio glazbom, da su odrasle pod utjecajem narodne glazbe, da je njihovo pjevanje vezano i za crkvenu i za svjetovnu glazbu te da one društvenu ulogu počimalji poistovjećuju sa svojim identitetom, odnosno sa samima sobom.

Djevojke i orguljaš iz Novog Grada, 1917. godine
(Preuzeto: <https://www.facebook.com/616757825049107/photos/>, 1. 4. 2020.)

Jedna je od zajedničkih karakteristika svih počimalja da su odrasle pod utjecajem narodne glazbe ili da se u njihovu okruženju netko bavio glazbom. Često je najstarija dobna skupina navodila da je od roditelja čula pjesme *koje danas nige ne čuješ*¹, što može potvrditi da su od najranijih dana svojega djetinjstva doista bile pod utjecajem narodne, seljačke glazbe. Tome u prilog ide i činjenica da u to vrijeme nije bilo radija preko kojega bi bili dostupni drugi žanrovi glazbe, što će imati pripadnice druge dvije skupine. Osim jakog utjecaja uže okoline, na njihovu glazbenu poduku jak utjecaj imala je Crkva. Naime, do sredine šezdesetih godina u crkvama Brodskog Posavlja djevojke su stajale u redovima ispred pregradne ograde oltara. Ovisno o veličini sela bilo je i više redova djevojaka. Poziciju gdje će stajati koja djevojka određivao je sam župnik. Pjevalo se najčešće *a capella*, dok su bogatije župe imale harmonij i orguljaša, a funkciju orguljaša često je vršio seoski učitelj. Središnje mjesto u prvom redu djevojaka imala je počimalja. Ona je redovito bila cura iz župe. Cure iz filijala, kada bi dolazile, pjevale bi sa strane, nikada nisu stajale u redovima djevojaka. Počimalju je odabirao sam župnik. Župnici su bili ti koji su prvi prepoznivali talente kod mlađih djevojaka. Do počimalje, koja je redovito stajala u središtu reda, stajale su jedna ili dvije djevojke koje su također pjevale prvi glas, odnosno vodeću dionicu i bile su podrška počimalji. Nakon što bi se počimalja udala, one bi je naslijedile na poziciji počimalje ili

bi neka od mlađih djevojaka preuzeila tu funkciju. Po udaji djevojka, pa tako i počimalja, izlazi iz reda djevojaka i stoji izvan redova s ostalim snašama i ženama. Ona više i ne smije počinjati pjevati, odnosno ona gubi svoju funkciju. Nakon udaje uskoro bi uslijedilo rođenje djeteta te bi se majka morala brinuti za njega. Također, dugo se održalo vjerovanje da je žena nakon porođaja četrdeset dana nečista te da ne smije izlaziti iz kuće (usp. Vitez 2001: 314).

Takva je situacija s većinom počimalji rođenih do 1950. godine. Djevojke rođene 1950. posljednje su stajale u redovima djevojaka jer poslije njih redovi djevojaka u crkvama nestaju, što je posljedica promjena koje su uvedene u liturgiju nakon II. Vatikanskog koncila.

Prema kazivačima, u kolu je mogao zapjevati tko god je htio. Naravno, i počimalja je znala zapjevati, ali sama njezina važnost bila je primarno za pjevanje u crkvi. Često počimalja koja je pjevala u crkvi nije smjela zapjevati u kolu, jer bi to bila sramota, ili nije smjela jer je morala čuvati glas za pjevanje u crkvi. Žene koje su bile počimalje do svoje udaje ekspanzijom kulturno-umjetničkih društava u dugo poslovici šezdesetih godina prošlog stoljeća znale bi katkada vratiti funkciju počimalje, ali u većini slučajeva izgubile su prvo tu funkciju po kojoj su bile poznate.

U drugu skupinu kazivačica ubrajam one koje su rođene nakon 1950. godine. I dok je ranije bio vidljiv utjecaj Crkve na samo oblikovanje funkcije počimalje, sada se situacija prilično mijenja, što možemo povezati i s ustrojstvom socijalističke vlasti koja je umanjila važnost Crkve u društvu, ali i s općom modernizacijom društva. Za razliku od djevojaka u prethodnom razdoblju, njihov talent za pjevanje otkrivali su nastavnici u školama. U drugoj polovici 20. stoljeća na selo u veliki broj obitelji dolaze radioprijemnici i prvi televizijski prijemnici, mladež je sve više izložena različitim glazbenim stilovima. Iako izloženi velikim brojem različitih stilova i žanrova, u školi se na satovima glazbenog odgoja redovito velika pozornost posvećivala narodnim pjesmama. Nastavnici glazbenog odgoja prepoznavali bi talente koje bi uključivali u foklorna društva u kojima bi te djevojke postale počimalje. Počimalje bi bile do udaje, a onda ukoliko bi brzo došla djeca, svoju funkciju prepustile bi nekome drugome. Kada bi se stekli uvjeti, onda bi se vratile pjevati u pratećim glasovima ili bi ponovno preuzele funkciju počimalji. Osim što su pjevale u školi i u folklornim društvima, te djevojke i žene postajale su i članice crkvenih zborova, ali funkcija koju su počimalje imale u crkvi sada gotovo je

¹ „Koje danas nigdje ne čuješ”, prema kazivanju Lucije Ferić iz Stupničkih Kuta (rođena 1938.).

neusporediva s funkcijom počimalje u crkvi u prethodnom razdoblju.

Počimalje rođene devedesetih godina prošlog stoljeća, i one koje su rođene početkom ovoga stoljeća, danas su aktualne počimalje. One u pravilu dolaze iz obitelji u kojima se netko bavio glazbom. Njihova karijera u društvenoj ulozi počimalje rijetko je povezana sa školom, a još rjeđe s crkvenim pjevanjem. Reformom školskog sustava devedestih godina prošlog stoljeća glazbena kultura održava se jednom tjedno po 45 minuta. Također, više u prvi plan ne dolaze narodne pjesme, već se javljaju različiti žanrovi glazbe iz raznih država svijeta. Nadalje, u crkvenoj glazbi pučko pjevanje u većini je zamijenjeno zborskim pjevanjem. Stoga je posljednja skupina počimalji isključivo vezana za folklorna društva. Njihov talent prepoznaju različiti voditelji umjetničkih društva ili stariji članovi koji ih pozovu na probu. Na probi ih onda voditelj, ovisno o njihovim vokalnim mogućnostima, „stavlja u određeni glas“. Današnje počimalje izložene su različitim izvorima glazbe, kao i različitim europskim, ali i svjetskim žanrovima. Često je upravo internet glavno sredstvo pomoći kojega današnje počimalje traže sebi uzore u vokalnim solisticama Lada ili nekih drugih poluprofesionalih hrvatskih ansambala. S prethodnim skupinama povezuje ih činjenica da većina njih još nije udana, a čest je slučaj da i danas, one koje su mlađe, udajom prestaju biti počimalje.

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Tomislav“ iz Donjih Andrijevaca, predvođena počimaljama: Barbarom Koledić i Mateom Vinarić, svibanj 2017. (Izvor: Fototeka KUD-a „Tomislav“ Donji Andrijevci)

Društveni identitet

Francuski sociolog i antropolog Marcel Mauss smatrao je da je *individua* proizvod suvremenoga društva, te da je u ranijim društvima individua bila u većoj mjeri integrirana u društvo, i to ne kao izdvojeni član, nego pripadnik određene društvene skupine. Odnosno, pojedinac je određen društvenim ugledom, društvenom ulogom

i statusom, a tek onda određenim osobnim karakteristikama (Mauss 1982: 249). Počimalje su sastavni dio društva, odnosno zajednice mještana u kojoj žive. Međutim, prema određenim, već spomenutim, karakteristikama, one se izdvajaju u društву. Stariji sloj počimalja, odnosno počimalje čiji je glavni zadatak bio započinjanje pjevanja u crkvi bile su izrazito cijenjene kao dio društvene zajednice. Uz župnika, učitelja, šumara – lugara i liječnika (ukoliko bi ga određeno naselje uopće imalo), počimalja je bila sljedeća u društvenoj hijerarhiji. Crkveno bogoslužje bilo je središnji događaj tjedna u ruralnoj zajednici. Prema kazivanju Ružice Pitlović, djevojački Stanić, iz Klakara, koja je bila počimalja u crkvi, kada nije ne bi bilo na misi, župnik praktički nekada nije htio održati misu. Cijela misa je, uz župnika, ovisila i o njoj. Nju je ponajprije u cijelom društvu izdvajao njezin talent, odnosno njezino pjevanje. Tu bi se djelomično mogli pozvati na tvrdnje antropologa Maussa. Ona je u društvu bila obilježena svojom društvenom ulogom i statusom, a taj su joj ugled i status osigurale njezine osobne karakteristike. Nakon što bi se udala, što je već spomenuto, ona je gubila tu društvenu funkciju i postala bi sastavni dio društva koji se sada divio drugoj djevojci koja je preuzela tu funkciju. Drugi i treći sloj počimalja, koji je više bio vezan, a i dan-danas je tako, za folklorno pjevanje, imao je sličan status. Današnje mlađe počimalje rekle su da ih u selu većina ljudi prepoznaće upravo po činjenici da one započinju pjevanje, kako u svome vlastitom kulturno-umjetničkom društву tako i na raznim neformalnim druženjima. Rijetko će ih netko prepoznati prema njihovoј profesiji u kojoj su zaposlene, prema imovinskom statusu u naselju i slično, već isključivo po činjenici da su one počimalje. Članovi kulturno-umjetničkih društva svjesni su da ukoliko im je počimalja bolesna ili spriječena nastupiti, ili samo doći na probu, od nastupa kao i od probe neće biti ništa. Jedna, iako uža društvena zajednica, ponovno ovisi isključivo o jednoj osobi koju određuje njezin talent.

Identitet određuje osobu prema nekim njezim općim karakteristikama. Stoga je identitet svojevrsni odnos po kojemu je netko jednak sam sebi.² Većina kazivačica rekla je kako one fuknciju počimalje smatraju svojom obavezom koja im je dodijeljena, ali je ona s vremenom postala dio njih. Sama dodijeljena društvena uloga integrirala se u njihov identitet, to jest često su odgovarale da kada su jednom dobile priliku započeti pjesmu, da su

² Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26909>, pristup: 1. 4. 2020.

odmah na prvu osjećale veliki ponos, a s vremenom im je to postalo sasvim normalno. One su funkciju počimalje poistovjetile sa svojom osobnošću. Mlade počimalje Josipa Bardak i Karla Babić rekle su mi da sada nakon niza godina „staža počimalje“ to smatraju dijelom svojega života, odnosno onim što ih odvaja od drugih djevojaka.

Ključno pitanje koje se postavlja: mogu li počimalje društvenu ulogu koja im je dana toliko integrirati u svoj identitet da se tijekom cijelog života smatraju počimaljama? Odnosno, može li ta društvena uloga obilježiti cijeli njihov život ili samo vrijeme u kojem se bave ili su se bavile folklorom? Kada krenemo s najstarijim slojem počimalja, čije je pjevanje bilo isključivo vezano za crkvu i sakralne napjeve, one su udajom gubile funkciju počimalje jer je njihovo mjesto zauzela druga djevojka. One su prestajale biti počimalje u crkvi, ali nerijetko su pronašle nova mjesta na kojima su mogle pokazivati svoj talent. Takav slučaj zabilježen je s Marijom (Maricom) Lazić iz Podvinja, koja je godinama nakon svoje udaje, nakon što su djeca porasla, postala jednom od glavnih članica ženske pjevačke skupine „Podvinjke“ pri KUD-u „Podvinje“. Ona je bila glavna počimalja, a jedno vrijeme i voditeljica te skupine, te je čak i u starije dane dok je mogla hodati, sa štakom išla na nastupe i puna ponosa započinjala pjevati. Sličan slučaj je i s Ružicom Pitlović iz Klakara, koja je nakon što se udala na kratko vrijeme prestala biti počimalja, ali ubrzo se vratila na „stari posao“ u crkvu, jer nije bilo odgovarajuće zamjene. Kasnije je postala članica mjesnoga kulturno-umjetničkog društva u kojem je također bila počimalja, a danas, već kao baka, glavna je počimalja u Ženskoj pučkoj pjevačkoj skupini „Snaše“ iz Klakara. Možda zbog čiste potrebe, jer nije bilo dostojne zamjene, ove žene nastavile su svoju „karijeru“ počimalje do duboke starosti. Društvena uloga koja im je dodijeljena postala je dio njih, odnosno dio njihova identiteta. Možda će katkada iz nekih razloga u određenom razdoblju života biti spriječene izvršavati društvenu ulogu počimalje, ali čim se otvorí prva prilika, one će ponovno zapjevati.

Smotra folklora Brodsko kolo, koja u svojim programima ima i program posvećen tradicijskom pjevanju, s izborom najbolje počimalje još je više popularizirala važnost počimalji u društvu. Upravo tu smotru možemo poistovjetiti s *Eurosongom*, natjecanjem u kome se na malom geografskom području bira *celebrity* na godinu dana, odnosno do održavanja nove smotre kada će neka druga djevojka preuzeti titulu najbolje počimalje u toj

godini. Iz svega navedenog može se zaključiti da su svjetski trendovi utjecali i na stare Šokce koji su uvijek imali svoje *celebrityje*, a takva tradicija ostala je do današnjih dana, doduše u nešto izmijenjenom, ali ne manje važnom obliku.

Članice IPPS „Snaše“ iz Klakara, predvođene počimaljom Pitlović na smotri a capella pjevanja „Kad zapjevam i malo zagudim“. (Izvor: Fototeka Mate Baboselca – Mišinog iz Donje Bebrane, 1998.)

Literatura i izvori:

- Hadžihusejnović-Valašek, Miroslava. 2009. „Šetana kola, stagradske i crkvene pučke pjesme – tri karakteristične glazbene vrste“. U: /Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije. Božo Biškupić, Vesna Kusin, Branka Šulc, ur./ Zagreb Galerija Klovićevi dvori, 202–209.
- Jurić, Bartol. 1902. (1990.) Otok. Vinkovci: Kulturno informativni centar „Privlačica“ (Pretisak iz Zbornika za narodni život i običaje južnih Slovaca, JAZU Zagreb, Knjiga II-1897., III-1898., VII-1902., XXI-1961., XXIII-1918.).
- Kuhač-Šandor, Franjo. 1880. Južno-slovjenske narodne pobjeckve sv. 3. Zagreb: C. Albrecht
- Lovretić, Josip. 1897. (1990.) Otok. Vinkovci: Kulturno informativni centar „Privlačica“ (Pretisak iz Zbornika za narodni život i običaje južnih Slovaca, JAZU Zagreb, Knjiga II-1897., III-1898., VII-1902., XXI-1961., XXIII-1918.).
- Mauss, Marcel. 1982. Sociologija i antropologija. Sv. 1. Beograd: Prosveta.
- Toldi, Zvonimir. 1994. „Župa, to je nešta veliko“ U: /Nek se spominja i pamti. Dunja Vanić, ur. Slavonski Brod: Brodsko kolo.
- Vitez, Zorica. 2001. „Narodni običaji“. U: /Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha. Zorica Vitez, Aleksandra Muraj, ur. Zagreb: Galerija Klovićevi Dvori.
- Hrvatska enciklopedija. 2020. „Identitet“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26909> (1. 4. 2020.)

Uloga amatera u istraživanju, prikupljanju i čuvanju etnografske građe: primjer rada Ivana Vinkovića

Vesna Peršić Kovač

Muzej grada Koprivnice

Uvodno razmatranje

Analizirajući rad i iskustva tijekom dvadesetak godina profesionalnoga bavljenja različitim poslovima vezanim za etnološku struku u mujejskoj ustanovi i javnoj upravi, uočila sam da je kvaliteta i uspješnost mojega rada često ovisila o mreži suradnika na terenu. Bilo da je bila riječ o uspostavljanju prvog kontakta s kazivačima ili pak nekoj kompleksnijoj aktivnosti poput sudjelovanja u pripremi izložbe, pedagoške aktivnosti ili drugim vrstama stručnoga rada, suradnja s poznavateljima i istraživačima (amaterima) tradicijske kulture lokalnih sredina često je bila od presudne važnosti, a oni sami predstavljali su onu najvažniju kariku u procesu uspješno provedenoga projekta. Sudjelovanje u praćenju različitih smotri i folklornih manifestacija natjecateljskog ili revijalnog tipa pri tome je u više navrata pridonijelo uspostavi kontakata s navedenim suradnicima, koji su u velikom postotku ujedno i aktivni sudionici rada folklornih amaterskih udruga, najčešće u svojstvu voditelja ili predsjednika udruge. Tijekom jedne od navedenih smotri, a nakon uočenih znatnih promjena u prezentaciji odjeće, pjesme i plesa tijekom nastupa, uspostavljen je kontakt s tada vrlo mladim voditeljem folklorne skupine Ivanom Vinkovićem. Kako je nakon svake smotre obveza stručnjaka koji prate nastupe (među folklorašima popularno nazvanima članovi prosudbene komisije ili stručnog povjerenstva) održati razgovor i analizu nastupa skupina s voditeljima, već tom prilikom uočen je velik potencijal i neuobičajene reakcije mladog voditelja koje su obećavale dobru suradnju i puno novih saznanja. Pokazalo se da prvotna očekivanja nisu ni izdaleka mogla predvidjeti sav potencijal, trud i marljivost u prikupljanju materijalnih i duhovnih elemenata zavičajne kulture (nekoliko zavičaja!) koje je Ivan proveo tijekom više

godina suradnje što su uslijedile. Upravo ta velika ljubav, marljivost i upornost u traženju naravnog blaga nalažu mi da se detaljnije udubim u otkrivanje motiva i izvora te i tolike posvećenosti.

Bilogorska nošnja iz zbirke Ivana Vinkovića, 2017., osobna arhiva

Kada i kako je sve je počelo

U tom procesu najviše odgovora mogao mi je pružiti Ivan osobno pa sam uz višesatni razgovor iskoristila priliku i obišla njegovu zbirku. Najviše informacija dao je tijekom razgovora, instinktivno razumijevajući što bi trebao obrazložiti i ostavljajući prostora tek za nekoliko pitanja i sugestija. Na upit o počecima svojega zanimanja za nošnje i običaje odgovara vrlo opsežno i s osobitom toplinom u glasu koja svjedoči o velikom emocionalnom angažmanu i vezanosti za predmete istraživanja. Prema njegovim sjećanjima, prvi se put s nošnjom susreo prije četrnaest godina kao učenik 3. razreda osnovne škole, kada se uključio u dječju folklornu skupinu Hrvatskog obrtničkog radničkog kulturno-umjetničkog društva „Golub“ Bjelovar kao plesač u dječjoj skupini. Presudnim ipak smatra trenutak u kojem su ga neki od članova navedene udruge, koji su istodobno bili i članovi Kulturno-umjetničke udruge „Ivan vitez Trnski“ iz Nove Rače, pozvali

da s njima nastupi na županijskoj smotri. Pozivu se rado odazvao, svjestan da problem nedostatka muških plesača može uvelike utjecati na kvalitetu izvedbe. Osobito ga je oduševilo to što je skupina izabrana za sudjelovanje na Vinkovačkim jesenima pa je odlučio ostati i dalje njihovim članom. A ostao je to sve do danas, dakle punih osam godina. Oduševljenje navedenim nastupom iskazuje tijekom opisa običaja koji su tom prilikom prikazali: predstavljali su bilogorske *durđare* uz stihove „Faljen Isus gospodaru” i „Dobro jutro, ujna, evo vama Đurđa”. Tada se prvi put susreo s bilogorskim običajima i načinom rada u izvornoj folklornoj skupini, ali i starijim sviračima, plesačima i pjevačima koji su mu prenijeli napjeve i plesove, način na koji se oni izvode, ali i brojne anegdote te razmišljanja ljudi koji su uz to živjeli, kojima je predmet našega današnjeg proučavanja bio dijelom svakodnevice. Sakupljati nošnje počeo je još i prije, kada je kao plesač u „Golubu” prešao iz djeće u skupinu odraslih i bila mu je potrebna nošnja. Tada mu je baka dala *domaće* platno koje je čuvala na tavanu te mu ponudila pomoć u izradi. Pokazala mu je postupak izbjeljivanja platna iskuhanjem i pronašla *šnajdericu* koja je nošnju sašila. S obzirom na to da je pokazao velik interes, baka mu je pokazala i nekoliko tekstilnih predmeta iz svoje obiteljske ostavštine, izrađenih i ukrašenih različitim tehnikama ručnog rada. Ona je bila i prva osoba koja ga je upoznala s vrstom i namjenom pojedinih predmeta te tehnikama izrade i ukrašavanja: *natkivanje*, *dupljanje*, *našivavanje*, *šlinganje*. Budući da je uvijek nešto šivala, uz nju je naučio šivati. S vremenom je shvatio da osim

obiteljske ostavštine želi sakupiti i druge predmete te je s puno entuzijazma krenuo obilaziti mjesta na kojima je pretpostavio da će ih pronaći. Ponajprije, obišao je bjelovarsku tržnicu, odnosno *plac*, na kojoj je kupio prvi predmet za svoju zbirku: prekrivač za krevet – *natkanu kopertu* s natpisom: „Ova ruža nek ti veli da te srce moje želi! Mi ćemo se voleti celog veka, ja i ti”, sjeća se i iznosa koji je tom prilikom platio. Prisjeća se i brojnih darovatelja koji su mu darivali predmete iz svoje obiteljske baštine.

Područja djelovanja

A) Istraživanje, prikupljanje i rekonstrukcija

Osim već spomenutog prikupljanja predmeta tradicijske kulture i formiranja bogate zbirke, Ivan Vinković bavi se istraživanjem i prikupljanjem običaja, napjeva i plesova. Obilaskom terena i razgovorom s kazivačima bilježi i čuva vještine, razmišljanja i vrijednosti koje već i sami sudionici polako napuštaju i zaboravljaju. Njegovim trudom, uz svaki prikupljeni predmet ostaje zabilježena i priča o osobama koje su ga izradivale, koristile i čuvale te njihova razmišljanja, obiteljske veze i životni događaji.

Osim toga, u vrlo ranoj dobi započeo je s izradom replika i rekonstrukcijom odjevnih predmeta i tome pristupa izuzetno pedantno. Izradi svakog od njih prethodi detaljno istraživanje koje obuhvaća prikupljanje fotografija, usporedbu s originalnim predmetima, razgovor s kazivačima i vlasnicima. Rekonstrukcijama se počeo baviti još od početka prikupljanja predmeta u zbirku, kada je na nekim od njih uočio oštećenja te je shvatio da su mu originali previše dragocjeni i podložni oštećenjima da bi se u njima nastupalo. Kako je u samom početku formiranja zbirke dobio i šivaći stroj, popularnu *singericu* (u ovom slučaju marke Rast i Gasser), odlučio je u početku potajno, „jer kako će to biti da muški šiva”, naučiti šivati. Naravno, i u tome mu je baka bila uzor i najbolja savjetnica.

O različitim tehnikama ručnog rada najviše ga je naučila bakina rođakinja iz Brezovljana. Prvi ručni rad bio mu je jedan zidnjak, nakon čega je počeo izrađivati replike bilogorskih vezenih, *našivanih poculica* te nastavio s rekonstrukcijama bilogorske *bjeline*, najstarijega poznatog tipa odjevnih predmeta. No, nije stao na tome, već je na temelju fotografija i razgovora s kazivačicama nastavio istraživati i kasnije faze odijevanja te se odvažio na rekonstrukciju pojedinih odjevnih predmeta

Ivan Vinković u nošnji iz zbirke, prikaz svatovskih običaja, 2018., osobna arhiva

poput, primjerice, *tušlina* – bluze izrađene od kupovne tkanine i ukrašene vezom ili čipkom te nekoliko vrsta *fertuna* – pregača, različitih zanimljivih krojeva i načina ukrašavanja. O izradi rekonstrukcija učio je od članica folklornih udruga u Rači i Velikom Trojstvu, u čijem radu sudjeluje. Pri tome važnim smatra iskustvo koje su mu prenijele članice udruga na temelju kojeg je zaključio kako replike i rekonstrukcije moraju biti izvedene tako da izgledaju u skladu s originalom, ali im treba dodati elemente koji će folklorušima omogućiti da ih lakše obuku i jednostavnije nose prilikom nastupa. Kao primjer navodi način vezanja *rubače* – sukne koju su žene tijekom svakodnevnog nošenja vezivale u struku *pantljikom* – vrpcem koja bi se provukla kroz rupu na drugoj strani *rasporka*. To je bilo moguće kod sukni izrađenih po mjeri, ali u radu folklornih skupina nije primjenjivo budući da su one namijenjene plesačicama različitih tjelesnih proporcija. Kako bi to bilo moguće, potrebno je s obje strane *rasporka* staviti vrpcu kako bi se širina sukne mogla prilagođavati po potrebi. Posebno je ponosan na rekonstrukcije nošnji koje je izrađivao za vlastitu zbirku te za društvo Ogranak Seljačke sluge Buševac, kojima je izradio bilogorske nošnje, ističući da su, iako replike, izrađene od materijala i uz tradicijske tehnike izrade i ukrašavanja pa je teško razlikovati ih od originala. Kao jedan od svojih osobitih uspjeha ističe opremanje navedene skupine bilogorskim nošnjama – lokalitet Cirkvena, iz vlastite zbirke za nastup na smotri za što su dobili vrlo pozitivno mišljenje naše poznate etnologinje Ivanke Ivkanec (koja je slučajno rodom iz Cirkvene i dobar je poznavatelj njihove nošnje!).

B) Izložbe, radionice i predavanja

Već kao učenik Ekonomsko i birotehničke škole Bjelovar započeo je provoditi aktivnosti usmjerene na informiranje zainteresiranih učenika i nastavnika o svojim istraživanjima, a putem izložbi pokazao je i dio predmeta iz zbirke. I tom zadatku pristupio je vrlo odgovorno i pedantno te nastojao posjetiteljima prenijeti barem dio ljubavi za zavičajnu kulturnu baštinu koja ga pokreće i tjera da što više toga zabilježi, sačuva i spasi od zaborava. U razdoblju od 2013. do 2018. organizirao je sljedeće izložbe:

- Izložba zidnjaka, Knjižnica Ekonomsko i birotehničke škole Bjelovar, rujan 2013. godine,

KUD „Prigorje“ Krizevci na otvorenju izložbe „Iz Ivanove škrinje“, 2018., osobna arhiva

- Izložba „Od lana do platna“, Knjižnica Ekonomsko i birotehničke škole Bjelovar, koncem 2013. godine,
- Izložba „Od lana do platna“, Knjižnica Petar Preradović Bjelovar, veljača 2014. godine,
- Izložba „Iz Ivanove škrinje“, Knjižnica Ekonomsko i birotehničke škole Bjelovar, ožujak 2018. godine.

Tijekom 2017. s profesoricom Zorkom Renić radio je na izložbi „Iz bakine baule“, koja je govorila o povijesti doseljavanja ljudi iz okolice Vranskog jezera nakon potapanja u bjelovarski kraj. U studenom 2014. godine s temom *Od lana do platna* predstavljao je Ekonomsku i birotehničku školu Bjelovar u Tuhejljskim toplicama na projektu E-medica, čime je škola postigla veliki uspjeh i svrstala se u red najboljih srednjih škola u Hrvatskoj. U Ekonomskoj i birotehničkoj školi održao je četiri predavanja: *Ljepo naše b'jelo ruvo* – o narodnoj nošnji, *Ama al je ljepo u svatoma biti* – o svatovskim običajima Bilogore, *Bilarice bilo beru* – o ivanjskim ophodima bilogorskog kraja te *Mitološka bića Bilogore*. Sve navedene aktivnosti provodio je u suradnji i uz veliku podršku profesorica Alice Baćeković Pavelić i Blaženke Urh te ravnatelja škole Vojislava Kranželića, a predavanja je održao i u drugim srednjim školama u Bjelovaru.

Osobito dobru suradnju ostvaruje i s Posudionicom i radionicom narodnih nošnji u Zagrebu, gdje je održao nekoliko predavanja i radionica: 2014. godine prezentirao je narodnu nošnju iz Cirkvene, stariju i noviju varijantu, 2019. godine ženska oglavlja Cirkvene i Nove Rače te 2020. narodno ruho Križevačkoga prigorja. Ovdje treba naglasiti kako je kod svakog predavanja i prezentacije (osobito se to odnosi na nošnju) pripremio i pokazao predmete iz vlastite zbirke,

pravilan način odijevanja i nošenja odjeće, a govorio je i o čuvanju, čišćenju i održavanju tekstilnih predmeta. Uspješnu suradnju s Posudionicom ostvario je i tijekom 2016. i 2018. godine, kada je svoj rad na rekonstrukciji nošnje prezentirao na manifestaciji „Obnavljamo baštinu” u Trnjanim. Tom prilikom predstavljene su nošnje Marinovca i Velikog Ravna.

Kultурно-umjetničko društvo „Prigorje“ Križevci

Kao mladi entuzijast i zaljubljenik u izvorni folklor prvi se put susreće s članovima KUD-a „Prigorje“ Križevci tijekom njihova nastupa na županijskoj smotri 2015. godine. Već tada uočava neke nedostatke i nelogičnosti u njihovu nastupu: odjeća koja nije usklađena i uredna, žene starije životne dobi pjevaju pjesmu *Skupljajte se djevojčice* namijenjenu djevojkama i slično. Ipak, odmah uočava kako je riječ o izvornoj pjevačkoj skupini iznimno lijepih i usklađenih glasova. Prilika da svoja razmišljanja prenese članovima navedenog društva pružila mu se uskoro, tijekom nastupa na manifestaciji Ivanjski kresovi u Đakovu, gdje stupa s njima u kontakt. Njegove kritike i sugestije rezultirale su molbom za suradnjom u uređenju nošnje, a kasnije i ulogom voditelja folklorne skupine. Iako je nekoliko članica bilo skeptično zbog njegovih godina (tada još nije bio ni punoljetan), od 28. siječnja 2016. preuzeo je ulogu voditelja. To je već na početku suradnje rezultiralo značajnim uspjesima koji uključuju nastupe na dvije državne smotre. To im je bio pravi vjetar u leđa i do tada nezamisliv uspjeh, ali i poticaj na daljnje istraživanje i aktivnosti. Potaknuo ih je na istraživanje nošnji, sakupljanje starih fotografija i predmeta. Iako mu je Bilogora zavičaj i najviše je istraživao upravo to područje, Križevačko prigorje jako je zavolio i prigrlio kao svoje. S članovima društva ostvario je izuzetnu suradnju, uzajamno učenje i veliko poštovanje. S njima je ostvario brojne uspješne nastupe, organizirao radionice i izložbe, a vrhunac je provođenje projekta „Uključivanje starijeg stanovništva u kulturni život križevačkog kraja”, u razdoblju od srpnja 2018. do srpnja 2019. Cilj mu je bio uključivanje i unaprjeđenje kvalitete života osoba starijih od pedeset četiri godine poboljšanjem pristupa kulturnim i umjetničkim aktivnostima. Provedena su istraživanja materijalne i duhovne kulture Križevačkog prigorja s naglaskom na mesta Veliki Raven i Glogovnica. Održane

su brojne radionice, druženja, izložbe i nastupi, a projekt je kulminirao izdavanjem publikacije „Narodne nošnje Križevačkog prigorja”, za koju je Ivan Vinković priredio nošnje i napisao tekst.

C) O zbirici

Ivanova etnografska zbirka danas broji više od tisuću različitih predmeta podijeljenih po vrsti i područjima. Najzastupljenije su narodne nošnje iz Bilogore, Križevačkoga prigorja i Podravine, a ima i nešto predmeta iz Hercegovine, Pokuplja, Moslavine i Slavonije. Osobito su mu dragi predmeti tekstilnog posoblja. Uz tekstilne predmete sakuplja i pokućstvo, pomagala za obradu lana i posuđe. Istoči kako u zbirci čuva nekoliko spavačih soba iz različitih razdoblja te dijelove kuhinjskog namještaja. Predmete zavičajnog podrijetla naziva i pamti prema lokalnim nazivima, a uz svaki se veže ime i priča osobe od koje je preuzet. Navodimo samo dio nazivlja prema Ivanovu kazivanju: ručnici, koperte, vanjkušnice, čilimi, zidnjaci, vilani, sljeganke, stolnjaci, oplečki, gaće, rubače, rubne, rubinke, pocuknjenke, fertuni, lajbeki, bluze, jaklini, haljetki, tušlini, pocul'ce, špice, peče, svilenjaci, štofani, delen i plišani rupci, šamije, krunaši, pocuknjenke, rajtozne lače, anjcugi, kepenjak, tkanice, šaren'ce, ponjave, širci'ni, šeširi, šbare, taške, tepihi, torbe, čizme, opanjki, cipele, klonpe, nakit starinski, ormari, kredenci, kreveti, mebl'ni, grebena, vretena, trl'ce, kolovrati, preslice, vitlen'ce, raspon'ce, ničan'ce, brda, t'jegle, ribeži, kace, kor'ta, klupčan'ce, šivaće mašine i još mnogo toga.

Želje i planovi za budućnost

Budući da već godinama sakuplja predmete i svakim danom ih je sve više, shvatio je kako podatke o njima mora zapisivati. Oformio je knjigu inventara u koju je počeo zapisivati osnovne informacije za svaki od predmeta: lokalitet, od koga je predmet nabavljen, naziv, namjenu, cijenu. Kako zbirka svakim danom broji sve više predmeta, ima namjeru svaki od njih fotografirati i pridružiti zapisu te digitalizirati. Ipak, kao najvažnije ističe kako i u budućnosti namjerava nastaviti istraživanja i suradnju s kazivačima, rad na rekonstrukciji nošnji i savladavanje novih tehnika ručnog rada, što je aktivnost koja ga najviše veseli i opušta.

Sakupljači – ljudi koji uređuju svijet

Damir Kremenić

Hrvatsko kulturno društvo Braće Radića

Ljudi sakupljaju različite predmete – od vrećica sa šećerom do starih automobila. Neke zbirke imaju samo sentimentalnu vrijednost, a neke su pravi mali muzeji koji čuvaju priče o malim mjestima i gradovima, o nekim prošlim životima. U nepostojanju muzeja u nekim dijelovima Hrvatske, a osobito u malim mjestima, privatne zbirke postaju mjesto čuvanja kolektivnog sjećanja. Bez malih zbirki mnoštvo podataka, predmeta i životnih priča otislo bi u zaborav, kao da nikada nisu ni postojali.

Sakupljači su samoprovani čuvari sjećanja. Spremajući raznolike predmete, produljuju im život, ali produljuju i živote onih kojih više nema, a stvarali su te predmete za obogaćivanje svoje okoline, ili zato da sebe osobno malo uljepšaju. I onda – ljudi nestanu, a predmeti ostaju. I pričaju priče onima koji znaju i hoće slušati.

Privatne zbirke čiji su stvaratelji osvješteniji, ili imaju sreću živjeti u sredini koja prepozna svoju prošlost i njezinu vrijednost, uspijevaju popisati i fotografirati svoje zbirke. Nakon registracije zbirke postaju spomenici kulture ravnopravni kakvom dvoru, katedrali ili muzeju. S tom razlikom da ovdje nema kustosa s radnim vremenom.

Sakupljači – ludaci ili genijalci

„Idealni sakupljač odabire srednji put između vreve svijeta i duhovnosti: zbirka kao materijalizirani poredak brižljivo odabranih stvari jest polje na kojem on ostvaruje svoju osobnu životnu svrhu... A zbirka je vrijeme – osobno životno vrijeme sakupljača – izraženo u predmetima.

Idealni sakupljač je, prema Helmutu Plessneru (1892. – 1985.), čovjek općenito – ekscentrik. On pridaje stvarima osobnu vrijednost, neovisno o njihovoj funkciji ili upotrebljivosti. Sakupljanje se, za razliku od pukog nagomilavanja kojim se skupljaju stvari za kasniju upotrebu, suprotstavlja isključivo svrhovitom ophodjenju sa stvarima. Sakupljanje... nije nikakvo proizvoljno sakupljanje stvari, nikakva točna kopija svijeta. Sakupljanje zahtijeva prije svega kreativnu kompetenciju, sposobnost stvaranja i uređivanja svijeta.

Sakupljač ima izbor da sakuplja ono što želi. Zbirka izražava njegovu nesvodivu subjektivnu odluku o tome što će ući u njegov svijet, a što ne. Idealni sakupljač vjerojatno ima tako jaku, iako često potisnutu sklonost skepsi, budući da ne želi prihvati unaprijed stvoren i dan obrazac svjetskog poretka, već razvija vlastito tumačenje svijeta.

Sakupljač kao skeptik razvrstava stvari: on zadržava pravo da daje stvarima vrijednost koju one u uobičajenom poretku nemaju ili imaju u manjoj mjeri. Jer koliko u tom uobičajenom poretku vrijede pivski čepovi ili potrošene telefonske kartice? Sakupljač se s tom uobičajenom vrijednošću ne zadovoljava, jer on spoznaje da su svi obrasci poretka svijeta tek proizvoljne postavke. Otuda njegova hrabrost za, doduše, jednako tako proizvoljnim, ali bitno vlastitim tumačenjem svijeta” (Sommer, 2009).

Ovaj podulji citat iz knjige *Umijeće sumnje: nagovor na skeptičko mišljenje* Andreasa Ursu Sommera lijepo određuje neke pojmove o sakupljačima. Iako se može reći da je malo uvredljivo reći da su to ekscentrični, kao sakupljač potpisujem svaku iznesenu tvrdnju. Sklon sam, ipak, vjerovati u krug koji spaja ludost i genijalnost.

Posebno mi se sviđa ovo sređivanje svijeta. Jer, uređena zbirka (a nesređena zbirka nije zbirka, nego hrpa nagomilanih stvari), zaista je maleni djelić sređenoga svijeta. To je svjetlo krijesnice u mraku onih krajeva u kojima nema dovoljno kulturnih ustanova, stručnjaka i muzeja koji su zaduženi za sređivanje svijeta. Pritom, sakupljač ima slobodu nabavljanja onoga što ga veseli. Tako sam kreirao svoj svijet. Nekada su zbirke skup trivijalnih predmeta, ali većina ima muzejsku vrijednost.

Još je važno i to što sakupljači stvaraju svoj svijet iz ljubavi. A to se često radi bolje nego kada se nešto radi (samo) kao dužnost.

Nastanak zbirke

Često zbirka nastaje neprimjetno. „To mi je od pokojne bake.” Pa susjeda Mica pokloni tkani ručnik s rijetko viđenim motivom pijetla. Ili se počnu

Dio zbirke Živka i Željka Sajka u Novskoj postao je jezgra budućeg muzeja. Privremeni postav u Pučkom otvorenom učilištu u Novskoj, osobna arhiva.

spremati razglednice koje su poslali dragi ljudi. U jednom se trenutku kod pospremanja špajze pronađu razglednice koje su donesene s raznih putovanja. I odjednom, ja osobno, kao dijete, imam sedam stotina razglednica. Počinjem ih uočavati, moliti prijatelje da ih daju, a oni sretni da se mogu riješiti tog *andrila*. Pročuje se da sakupljam razglednice. I u jednom trenutku, za koji se nikada ne može reći kada se dogodio, sve se otme kontroli. Počinju se tražiti novi motivi, razglednice Krnjaka iz 1901. godine, svih pet motiva razglednica Kornića koje je izdao moj pradjet za svoju trgovinu, grize me želja da izdam razglednicu crkve u Travnom koju gledam s balkona, i tu je prijeđena ona crta kada sakupljač postaje stvaratelj. Danas moja zbirka razglednica ima 114.000 primjeraka. Ivan Vinković iz Bjelovara počinje raditi poculice i šivati nošnje, Josip Štefić, poznatiji u folkloraškim krugovima kao Kefa, slaže svoju prvu seljačku sobu u Marjančacima u staroj kući. Gotovo je, „zarazili smo se”, kako kaže Kefa. Ujedno „spašavamo da se ne baci”. I čuvamo priče i učimo. Učimo kako se nekada radilo i stvaralo, a ujedno se učimo i strpljivosti. Nema nošnje napravljene na brzinu niti spremljene zbirke u kratko vrijeme.

Kada se pročuje da netko sprema stvari, nošnje, razglednice ili nešto drugo, pojedinci koji ne znaju što će s nekim predmetima, a žele da se sačuva svaki djelić hrvatske kulturne baštine, poklanjaju sakupljačima, da se sačuva. Sakupljači se i međusobno povezuju u mrežu za nabavu, javljaju jedan drugome gdje se što može kupiti ili nabaviti, mijenjaju pojedine predmete i tako popunjavaju svoju i tuđe zbirke. U zbirku Sajko u Novsku tako stižu vatrogasni šljemovi iz Buzeta i obogaćuju ovaj dio zbirke.

Održavanje zbirke

Zbirku čine sređeni predmeti. Tekstilni predmeti često dolaze prljavi i neizglačani. Razglednice znaju doći s trakom seloteja kojom su bile zalijepljene iznad blagajne u trgovini, ili prašnjave sa susjedovog tavana. Sve predmete treba očistiti. Veliku pomoć pružila je knjižica *Upute za čuvanje etnografskih zbirki* Ane Mlinar i Zvjezdane Antoš, gdje se daju savjeti kako očistiti predmete. Ujedno je dan pregled tridesetak etnografskih zbirki iz cijele Hrvatske, kao poticaj za sakupljanje, popisivanje i sređivanje postojećih i novih zbirki.

Sami sakupljači često, da bi sredili predmete iz svoje zbirke, usvajaju znanja kako održavati predmete, kako ih očistiti, a često i obnoviti koji sitniji dio ili izraditi novi. Tako ekonomisti postaju vrsne muške vezilje, inženjeri građevine glaćaju *faldice* od nekoliko milimetara, župnici se pretvaraju u etnologe, a skladištarji u restauratore tekstila. Posebna su vrijednost predmeti koje su sakupljači sami izradili. Osim samog čuvanja predmeta, tako postaju i nositelji znanja – glaćanja, vezenja, tkanja, šivanja, obrade kože, metala, ali i rješavaju različite tehničke probleme kojima se u ustanovama bave posebno obrazovani stručnjaci, restauratori i konzervatori.

Rastom zbirke rastu i problemi. Počinju se puniti sobe, garaže, podrumi, spremišta. Zbirka raste, a prostor za njezino čuvanje isti je. Razumijevanje najbliže okoline obrnuto je proporcionalno s veličinom zbirke. Što je zbirka veća, to je manje razumijevanja ukućana. Počinju prigovori. Sakupljači često „bježe” od svojih bližnjih u zbirke. Sretni su ukoliko imaju poseban prostor, garažu, staru kuću u kojoj se više ne živi ili nešto slično. No, i taj prostor treba urediti. Za to su potrebna sredstva, napose ako je zbirka smještena u staroj kući. Ili je treba kupiti.

Zanimljivo je da su sakupljači, koliko ih poznam u svojoj okolini, uglavnom muškarci. Žene vjerojatno nemaju vremena za takve „bedastoće”.

Kamo s tolikim stvarima?

Za smještaj svoje zbirke slikar Božidar Škofać kupio je u Letovaniću nekoliko drvenih kuća i preselio ih na svoje imanje, nedaleko od drvene barokne crkvice svetih Fabijana i Sebastijana. Tako je ovo malo mjesto s ni pet stotina stanovnika dobilo kulturni sadržaj u srcu sela, kakav nemaju ni mnogo veća naselja.

I drugi slikar, Josip Cugovčan, kupio je u Podravskim Sesvetama imanje pokraj svoje kuće, za smještaj zbirke. Osim smještaja predmeta, u tom prostoru priređuje i povremene izložbe, npr. pisanica iz Hrvatske i svijeta.

U Novskoj se uređuje bivši hotel Knapp u središtu grada za smještaj zbirke Živka Sajka iz prekrcanog podruma, spremišta i s terase. Gospođa Francika moći će napokon u miru objesiti veš a da ne zapinje za muzejske predmete.

Što kad jednog dana... odemo?

Najveći problem svakog sakupljača je kako sačuvati zbirku kada se vlasniku približi kraj ili kada prođe trenutak posljednjeg rastanka sa zbirkom. Dio sakupljača neće razmišljati o budućnosti zbirke, ali većina će nastojati produžiti život zbirke nakon svoga biološkog odlaska. Često najbliži nemaju osjećaj za zbirku, dodijala im je u vremenu kada zbirka nisu imali prostora za život, kada se dio sredstava umjesto za životne potrebe i razonodu odvajao za nabavu novih predmeta, a njihov najbliži, umjesto sudjelovanja u obiteljskim susretima, zatvarao je zbirku i bio nedostižan za druženje.

Najgore je kada nasljednici uniše zbirku. Zapale je na dvorištu ili bace na smetlište. Tako još jednom ubiju svoga bližnjeg, koji je uložio mnogo vremena i novca u njezino stvaranje. Nešto razumniji nasljednici nastojat će sačuvati zbirku. Nasljednici zbirke Hosi u Maloj Gorici, ne žečeći zatrti trag svog oca, poklonili su zbirku školi u Petrinji, u kojoj nema muzejske ustanove. Tako su sačuvali kulturno dobro i uspomenu na svog oca. Drugi nasljednici vratit će barem dio uloženog i prodati zbirku sličnim zaljubljenicima. Time nastavljaju život zbirke, ujedinjuju je s drugom postojećom zbirkom i znatno joj povećavaju vrijednost, napose ako je riječ o sličnim predmetima ili istom kulturnom okruženju. Povećavaju, naravno, onu kulturološku vrijednost, a o materijalnoj da i ne govorimo. Tako je nedavno zbirka iz Velikog Ravna u Bilogori prešla u privatnu etnografsku zbirku Ivana Vinkovića u Bjelovar, obogatila je i upotpunila. Druga privatna zbirka upravo se rastače u istoj Bilogori i uskoro joj neće ostati ni spomena. Tako na malom području imamo sve pojavnosti različitih sudsibna zbirki. Prva je stvaranje nove zbirke, prikupljanje, sređivanje, popisivanje, izrada novih predmeta, potraga za predmetima i pronalaženje pojava o kojima struka ne zna ništa ili malo. Druga je muzej

Seljačka soba u staroj kući, dio zbirke Josipa Štefića Kefe u Marjančacima, osobna arhiva

koji ne surađuje sa sakupljačima, iako je Ana Mlinar još 2002. godine ukazivala na potrebu da se u muzejima zapošljavaju ljudi kojima će osnovni posao biti pomaganje sakupljačima. Pojavljuje se i treća, ona najgora situacija, kada sakupljač rasprodaje predmete iz svoje zbirke, poništavajući tako trud vlastitog života, razočaran nemogućnošću održavanja zbirke i nedostatkom zanimanja nasljednika. I to se sve događa na području koje se pješice prođe za desetak minuta. To ukazuje na nedostatak brige i želje društva da iskoristi znanje, želju, sredstva i ludost pojedinaca koji prikupljaju kulturnu baštinu svoga kraja i posvećuju joj svoje živote.

I osobno sam se uvjerio koliko je teško pokrenuti službene strukture da se otvari ustanova ili mjesto gdje će se čuvati već sakupljene privatne zbirke. Za smještaj etnografske zbirke u Korniću, koja je tada imala sedamstotinjak predmeta, čekali smo prostor šest godina, iako je postojala odluka Grada Krka da se otkupi objekt za smještaj zbirke. U to doba prodane su tri kuće idealne za smještaj zbirke. Tek kada je Frane Mrakovčić kupio staru kuću i dao je Katedri Čakavskog sabora Kornić za

smještaj zbirke, Grad Krk sudjelovao je sredstvima za uređenje objekta.

Posao popisivanja kulturološki raznolike zbirke Živka i Željka Sajka u Novskoj trajao je sedam godina. Cijelo se vrijeme govorilo o gradskom prostoru za čuvanje zbirke, koja je bogatija u raznolikosti i brojnosti od zbirki mnogih muzeja. I cijelo se vrijeme vlasnik zbirke bojao da neće dočekati uređeni prostor u kojem će biti njegova zbirka koju je poklonio svome gradu. Srećom, dočekao je i prostor i zapošljavanje svoga sina kao čuvara zbirke. Time je budućnost zbirke osigurana. Tako je, slično kao u Etnografskom muzeju u Zagrebu, točno stoljeće nakon što je zbirka trgovca Salomona Bergera postala jezgra muzeja, zbirka Živka i Željka Sajka postala jezgra budućega gradskog muzeja Novske. Dio gradske uprave Novske, napose Sonja Marohnić Horvat, zadužena (i) za kulturnu baštinu, uvidjela je vrijednost privatne zbirke Živka i Željka Sajka, pomogla oko popisivanja i sređivanja zbirke, a Grad Novska priredio je manji postav u okviru Narodnog sveučilišta, u zgradi u kojoj je i knjižnica. Upravo se uređuje zgrada bivšeg hotela Knapp u središtu grada, kamo će se preseliti i drugi dijelovi ove goleme zbirke. A kako postojanje zbirke može pozitivno utjecati i na druge situacije, ukazuje događaj u toj istoj Novskoj. U vrijeme dok sam popisivao gore navedenu zbirku, pronađen je dio ljekarničkog ormara. Povezao sam restauratoricu i gradsku upravu, ormar je obnovljen i izložen u knjižnici, a Živko Sajko iz svoje je zbirke priključio nekoliko bočica, dokumenata i ljekarničku vagu, koje su nakon mnogo vremena vraćene u svoje okruženje.

Drugi sakupljač, Josip Šamanić iz Svetog Vida-Miholjica na Krku još uvijek čeka ostvarenje svoje želje za postavljanjem zbirke u tošu – mlinu za masline. Svojedobno je otkupio dio mlina, koji je bio vlasništvo druge osobe, za smještaj etnografskih predmeta vezanih za preradu maslina. Zbirka je nedavno popisana, izrađen je prijedlog za uređenje zgrade i čeka se postavljanje zbirke.

Josip Štefić Kefa pokušava s nadležnim Konzervatorskim odjelom u Osijeku popisati svoju golemu zbirku. Nema razumijevanja od svoje lokalne samouprave i ništa se ne događa.

Ivan Vinković iz Bjelovara marljivo sakuplja nošnje i tekstil iz Bilogore. Kao srednjoškolac pripremio je nekoliko izložbi nošnji, svoga mlađeg brata uči nazive i tehnike kojima su pojedini dijelovi nošnji rađeni, a dio prikupljenih nošnji proslijedio

je KUD-u „Prigorje“ u Križevcima, koji vodi. Osim što je spasio od uništenja brojne nošnje, podignuo je razinu rada u svome društvu, održava seminare o nošnjama Bilogore, izdaje knjigu o nošnjama, sa svojim kudovcima izvodi programe financirane od Europske unije i mijenja sliku o etnografskoj baštini manje poznatoga dijela Hrvatske. I ima samo dvadeset četiri godine.

Josip Cugovčan iz Podravskih Sesveta izrađuje (između ostalog) višebojne podravske pisanice, okuplja majstor(ic)e iz cijele Hrvatske, drži radionice izrade pisanica, priređuje izložbe u muzejima, raznaša pisanice po svijetu i uz to ima dvije kuće pune predmeta. Lokalne općinare to ne zanima.

I živjet će dugo i sretno

Svaka zbirka nastala je iz želje pojedinca da nešto stvari. Možda motivi i samim sakupljačima nisu jasni i na njih možda i ne misle, ali stvaraju. Zbirke šećerića i kutija šibica zaista ispunjavaju želju pojedinca i nemaju neku „ludu“ kulturnu vrijednost, iako su i one znak vremena u kojem su nastale. Velike kulturološke zbirke, etnografske napose, čijim je nastajanjem spriječeno uništavanje one najraširenije, raznolike i vrlo posebne etnografske baštine, zaslužuju svaku pažnju. I muzealaca, kojima bi to trebalo i službeno biti dio posla, na tragu ideje Ane Milnar o pomoći struke pojedincima, i onim zaposlenicima u općinama i gradovima koji su zaduženi za kulturu. Negdje smo u Hrvatskoj na dobrom putu, negdje se ne događa ništa. A samo zajedničkim naporima stručnjaka, lokalne uprave i sakupljača moguće je potpuno sačuvati zbirke. Pojedinci će, onda, nositi sakupljačima predmete umjesto da ih bacaju, sakupljači će preuzeti dio posla muzealaca, a turisti će imati dodatni sadržaj i poticaj za posjet i malim mjestima. Doći će to vrijeme. A zbirke će tada živjeti dugo i sretno.

Literatura:

- Sommer, Andreas Urs. *Umijeće sumnje: nagovor na skeptičko mišljenje*. Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2009.
Milnar, Ana; Zvjezdana Antoš. *Upute za čuvanje etnografskih zbirki*. Zagreb, Hrvatsko etnološko društvo, 2004.
Milnar, Ana. Privatne etnografske zbirke kao kulturno dobro – konzervatorski aspekt, u: *Zbornik III. Simpozija etnologov konservatorjev Slovenije in Hrvaške – SEK 2002, Brežice* [objavljeno na CD-u], ur. Strgar D. Novo Mesto, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Novo Mesto, 2002.

Muzejska dokumentacija – važnost bilježenja

mr. sc. Aleksandra Vlatković

Etnografski muzej u Zagrebu

Žene u narodnim nošnjama, snimila u Osijeku Tereza Paulić 1929. godine (Dokumentacija EMZ, N-1416)

Muzejska dokumentacija u Zakonu o muzejima (NN 61/18) definirana je kao „sustavno izrađen, prikupljen, organiziran i pohranjen skup podataka koji je nastao tijekom procesa stručne obrade, zaštite i prezentacije svih muzejskih predmeta koji govore o njihovu stvaranju, svojstvima, povijesti, stjecanju, konzervaciji i prate sve ostale promjene od njihova ulaska u muzej” (čl. 3 Zakona o muzejima).

Iako izuzetno važan aspekt muzejske djelatnosti, muzejska dokumentacija u praksi je dugo imala podređen položaj u usporedbi s muzejskom građom te je relativno kasno obuhvaćena i definirana kroz normativne akte.¹ Značajniji pomak u odnosu

prema muzejskoj dokumentaciji u propisima donosi Zakon o muzejima iz 1998. godine (NN 142/1998), koji muzejsku dokumentaciju izjednačava s muzejskom građom kada je riječ o zaštiti i očuvanju te je štititi kao kulturno dobro. Prema ovom Zakonu muzejska dokumentacija podrazumijeva „podatke o muzejskim predmetima koji su potrebni za njihovu stručnu obradu, identifikaciju, određivanje podrijetla i stanja u kojem su pribavljeni, te za uvid u stanje muzejske građe”. Usljedilo je donošenje Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja

¹ Prvi Zakon o muzejskoj djelatnosti u Hrvatskoj donesen je 1960. godine (NN 49/1960), a nakon dvije godine Savjet za kulturu NR Hrvatske propisao je Uputstva o načinu vođenja knjiga muzejske građe i kartoteka

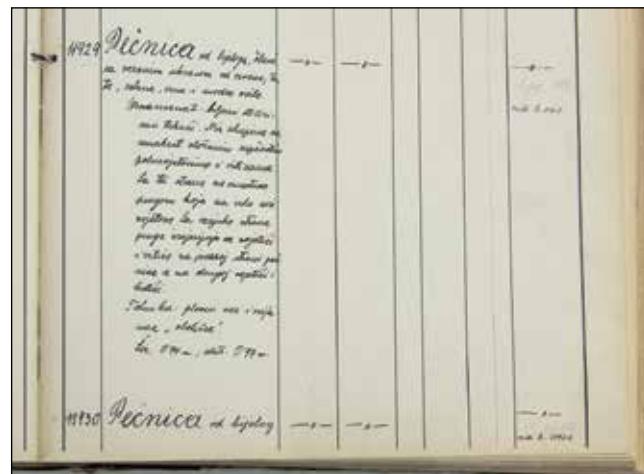
u muzejima i muzejskim zbirkama (Šola ur. 1987: 7). Usljedile su izmjene i dopune Zakona 1965. godine te donošenje novog Zakona o muzejskoj djelatnosti 1977. (NN 12/1977), a 1989. godine Muzejski savjet Hrvatske propisao je Upute o osnovama za vođenje dokumentacije o predmetima muzejske građe, kojima se nastojalo definirati te kod stručnjaka osvijestiti i potaknuti proces stvaranja normirane i jedinstvene muzejske dokumentacije.

muzejske dokumentacije o muzejskoj građi (NN 108/2002), koji je u stvari prvi propis kojim se pobliže definira sadržaj, oblike i načine vođenja muzejske dokumentacije.² Kao svrhu vođenja muzejske dokumentacije Pravilnik navodi da se „preko pregledno i sustavno obrađenih fondova pruži točna informacija o muzejskoj građi, njezinu stanju, izložbama, drugim manifestacijama i aktivnostima muzeja, te o povijesti muzeja sa stručnog i znanstvenog aspekta” (čl. 3 Pravilnika).

Muzejska dokumentacija u Pravilniku je podijeljena na primarnu, sekundarnu i tercijarnu.³ Primarna dokumentacija: „obuhvaća prvu i najveću skupinu podataka o muzejskoj građi. Dobiveni podaci rezultat su evidentiranja, analize i stručne obrade predmeta. Primarnu dokumentaciju čine: inventarna knjiga muzejskih predmeta, katalog muzejskih predmeta, knjiga ulaska muzejskih predmeta, knjiga izlaska muzejskih predmeta, knjiga pohrane muzejskih predmeta i zapisnici o reviziji muzejske građe” (čl. 5 Pravilnika).

Sekundarna dokumentacija „obuhvaća popratne i dopunske fondove muzejske djelatnosti. Sekundarni muzejski fondovi mogu biti organizirani prema medijima prikazivanja i prema sadržaju. Sekundarnu muzejsku dokumentaciju čine: inventarne knjige audio-vizualnih fondova, inventarna knjiga hemeroteke, knjiga evidencije o izložbama, evidencija o konzervatorsko-restauratorskim postupcima, evidencija o pedagoškoj djelatnosti, evidencija o stručnom i znanstvenom radu, evidencija o izdavačkoj djelatnosti, dokumentacija o marketingu i odnosima s javnošću te dokumentacija o osnivanju i povijesti muzeja” (čl. 23 Pravilnika).

Tercijarnu dokumentaciju „čine pomagala u obliku raznovrsnih kataloga i indeksa: predmetnih, autorskih, kronoloških, topografskih i drugih, primjerenih djelatnosti muzeja” (čl. 38 Pravilnika).

Zapis u inventarnoj knjizi EMZ za maramu pečnicu inventarnog broja EMZ 11929

Počeci i razvoj vođenja dokumentacija Etnografskog muzeja u Zagrebu⁴

Temelji vođenja dokumentacije o muzejskim predmetima u Etnografskom muzeju u Zagrebu postavljeni su prije zakonskih okvira i regulativa, odnosno odmah po osnutku Muzeja 1919. godine, kada su uvedene inventarne knjige za temeljne zbirke Muzeja⁵ te zajednička inventarna knjiga (*Ethnographica*).⁶ Krajem 1920-ih godina, uz navedene inventarne knjige muzejskih predmeta, započinje se s vođenjem knjige ulaza i knjige izlaza muzejskih predmeta te kartoteke s kataloškim listićima, vođene prema inventarnom broju, predmetu i lokalitetu.

Od samih početaka djelovanja Muzeja paralelno s prikupljanjem muzejske građe prikupljala se i dokumentacijska građa, čime su postavljeni temelji današnjih dokumentacijskih fondova Etnografskog muzeja u Zagrebu. Tako je ubrzo po osnutku započeto vođenje inventarne knjige negativa, fotoarhiva i dijapositiva te i kartoteke negativa (prema predmetu i lokalitetu).⁷ Počeci prikupljanja

2 Treba spomenuti i Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije (NN 30/2006), donesen 2006. godine, kojim su pobliže utvrđene odredbe vezane za zaštitu muzejske dokumentacije.

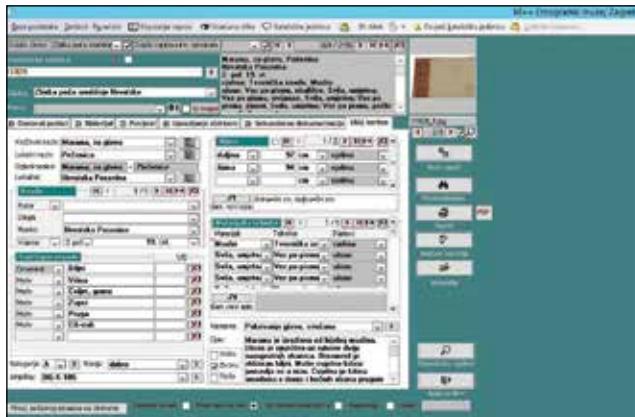
3 Podjela muzejske dokumentacije na primarnu, sekundarnu i tercijarnu bila je prisutna i prije spomenutoga Pravilnika. Muzeolog Ivo Maroević dokumentaciju dijeli i objašnjava prema sadržaju i funkciji. Primarna dokumentacija nastaje u neposrednom dodiru s predmetima, a podaci o njima nastaju „istraživanjem, zaštitom i komuniciranjem predmeta baštine, pokrivaju njihovo poznавање i sve vrste zbivanja u njima i oko njih ili zbivanja u kojima je predmet subjekt ili objekt” (Maroević 1993: 191). Stoga Maroević kao dio primarne dokumentacije shvaća i gradu dokumentacijskih zbirki poput planoteke, fototeke, hemeroteke, zbirke uzoraka, fonoteke, filmoteka, videoteka ili dijateke. Sekundarna dokumentacija obuhvaća prijenos primarne dokumentacije u druge medije (mikrofilm, magnetne vrpce, diskete). Tercijarnu čine „pregledi, kartoteke, katalogi, indeksi, popisi i svi drugi oblici pregleda nad dokumentacijom” (Maroević 1993: 192–193).

4 Muzejska dokumentacija te organizacija i vođenje dokumentacije u Etnografskom muzeju u Zagrebu tema su rada A. Vlatković, objavljenog u Etnološkim istraživanjima 24, 2019.

5 Naredbom o osnivanju Etnografskog odjela Hrvatskog narodnog muzeja iz 1919. godine objedinjene su sve veće etnografske zbirke Hrvatskoga narodnog muzeja u Zagrebu koje čine temeljne zbirke Etnografskog muzeja: etnografska zbirka Historijsko-arheološkoga odjela Narodnoga muzeja u Zagrebu, zbirka proizvoda pukčoga obrta pod nazivom „Zbirka Berger”, zbirke iz Trgovačko obrtne komore u Zagrebu, zbirka iz Hrvatskoga muzeja pedagoško-književnoga zabora u Zagrebu, zbirka Muzeja za umjetnost i obrt kraljevske obrtne škole u Zagrebu (Gjetvaj 1989: 60; Zorić 2015: 54).

6 Tijekom sljedećih godina uvedeno je još nekoliko inventarnih knjiga različitih signatura poput ZGZ, ES, Va, Ex, G te Arcana.

7 Od 1972. do 2005. godine vođena je i evidencija stručnog rada te kartoteka prema autoru, vrsti građe i lokalitetu. Preostala dokumentacijska građa prikupljana je te tek djelomice sistematizirana i popisana.

Zapis iz inventarne knjige za isti predmet obrađen u računalnoj bazi M++

Zapis iz inventarne knjige za isti predmet obrađen kroz digitalnu aplikaciju Modulor++

dokumentacijske građe vezani su za intenzivna i sustavna terenska istraživanja Vladimira Tkalčića⁸ i Milovana Gavazzija⁹, prvih kustosa Etnografskog muzeja. Građa je prikupljana u svrhu proučavanja, rekognosciranja terena te istraživanja etnografskih tema uz primjenu fotografskoga, filmskoga i fonografskoga snimanja. Uz audiovizualnu građu kao rezultat terenskih istraživanja prikupljena je i bogata rukopisna građa (terenske bilježnice, skice, izvještaji s terena i slično).¹⁰

Osim dokumentacijske građe, nastale kao rezultat terenskih istraživanja, vrlo rano pristupilo se prikupljanju građe koja prati djelatnost Muzeja, a koja je danas razvrstana kroz fondove sekundarne dokumentacije – Hemeroteka, Izdavačka djelatnost, Stručni i znanstveni rad, Izložbe Dokumentacija o povijesti i osnivanju Muzeja te stručni arhiv.

U procesu nastajanja dokumentacije o muzejskoj građi Etnografskog muzeja ključnu ulogu imali su kustosi¹¹, dok su u kontekstu vođenja i organizacije muzejske dokumentacije iznimno značenje i doprinos imali Vladimir Tkalčić, Paula Gabrić i Nada Gjetvaj, ne samo u okviru Etnografskoga muzeja nego i izvan njega.

Uloga Zdenke Lechner u vođenju i organizaciji dokumentacije za etnografske zbirke u Slavoniji

Ulogu ključne osobe u procesu stvaranja temelja i razvoja dokumentacije za etnografsku građu na područje Slavonije imala je Zdenka Lechner¹², koja kao prvi etnolog na tom području savjetuje slavonske muzealce o radu na etnografskoj građi i pripremi postava u njihovim muzejima ili sama radi na tome (Slavonski Brod, Vinkovci, Županja, Požega, Virovitica, Valpovo, Šarengrad) (Šabić 1998: 173).

Važan je i izuzetno intenzivan terenski rad Zdenke Lechner, koji je rezultirao iznimno bogatom i vrijednom dokumentacijskom građom (fotografije, terenske bilježnice, korespondencija sa suradnicima na terenu, rukopisi, izvještaji i sl.).¹³ U radu o etnografskoj građi i zbirkama na području Slavonije na samom početku ističe kako „ostaje kao veliki dug svih slavonskih muzeja: terensko istraživanje i sistematsko kompletiranje pojedinih zbirk s odgovarajućom obradom“ (Lechner 1975:83), naglašavajući kako „nestaju predmeti, nestaju kazivači o kojima često ovisi dobro poznavanje predmeta i njegove funkcije“ (Ibidem 1975: 86). Svjesna važnosti prikupljanja podataka o predmetima, a s obzirom na bogatstvo etnografske baštine Slavonije, u radu ističe potrebu za većim brojem etnologa u muzejima (Ibidem 1975: 84).

Važnost etnografske građe i njezinog dokumentiranja istaknula je i u izlaganju naslova

8 Vladimir Tkalčić (1883. – 1971.) muzeolog i kulturni djelatnik, zaposlen kao prvi kustos Etnografskoga muzeja u kojem je radio do 1934. godine.

9 Milovan Gavazzi (1895. – 1992.) etnolog, kao kustos zaposlen u Etnografskom muzeju od 1922. do 1927. godine.

10 Među važnijim istraživanjima u prvim godinama djelovanja Muzeja svakako se ističe Pokupska ekspedicija iz 1923. godine, a tijekom kasnijih godina treba istaknuti istraživanja okolice Zagreba (Resnik 1969., Čučerje 1974., Ščitarjevo 1975., Markuševec 1976., Šestine 1979.).

11 Treba istaknuti i rad Tereze Paulić, Zdenke Sertić i Blaženke Szenczi, koje su svojim radovima (crtežima, skicama, nacrtima i sl.) vizualno znatno obogatile muzejsku dokumentaciju.

12 Zdenka Lechner (1918. – 2017.), etnologinja i muzejska djelatnica, prva etnologinja Muzeja Slavonije Osijek.

13 Građa se nalazi u Zbirci dokumentacijske građe Etnografskog odjela Muzeja Slavonije Osijek, dio je 2018. godine darovan Etnografskom muzeju u Zagrebu, dok se dio gradi nalazi u privatnom vlasništvu.

Etnografska zbirka i način inventiranja, koje je održala na Konferenciji slavonske podružnice muzejskih radnika u Osijeku 1952. godine, a gdje navodi kako je „naučno obradjeni etnografski materijal dokument naše kulture i kulturne individualnosti“ te da se ne smije „dopustiti da bude takovih članova naših muzeja, koji nemaju razumijevanja ili smatraju taj posao i materijal bezvrijednim ili barem sporednim“, a u nastavku izlaganja ističe kako „etnografska gradja bez podataka nema velike ni potpune vrijednosti. Bez podataka ona i nije dokument“ (Lechner 1952: 1, 4).

Pri vođenju muzejske dokumentacije vodila se primjerom Etnografskog muzeja u Zagrebu, prateći rad i smjernice kolegice Paule Gabrić¹⁴. Tako je u Etnografskom odjelu Muzeja Slavonije Osijek vodila i/ili oblikovala sljedeću dokumentaciju:

- ❖ Knjiga ulaska vođena je kao jedinstvena knjiga na razini Muzeja, a uvedena je sredinom 20. stoljeća.¹⁵ U knjigu se uz tekući broj ulaska upisivala slovna oznaka Odjela kojem predmet pripada. Iako se u knjigu ulaska u pravilu unosilo najosnovnije podatke o predmetu, vrlo često zapisi su iscrpniji nego u inventarnoj knjizi u koju su naknadno upisivani. Zdenka Lechner vodila je i priručnu evidenciju Odjela u kojoj su bili prijepisi podatka za etnografske predmete iz zajedničke knjige ulaska, često s detaljnijim podacima i opisom.
- ❖ Inventarna knjiga vođena je zasebno za Etnografski odjel te sadrži osnovne podatke o predmetu: inventarni broj, naziv i opis predmeta (skicu), lokalitet, podatak o nabavi (izvor, način nabave, cijena i slično), o broju komada, dimenzije, broj knjige ulaska i bilješke.¹⁶ Inventarni broj dodjeljivan je po principu tekućih brojeva sa slovnom ili brojčanom podoznakom u slučaju cjelina.
- ❖ Inventarne kartice (skede) vođene su za predmete iz Etnografskog odjela te sadrže

podatke iz inventarne knjige u odnosu na koju imaju detaljnije razrađenu strukturu podataka.

- ❖ Inventarni omoti rađeni su za dio građe Etnografskog odjela te su uz inventarnu karticu ili više njih sadržavali napomene o literaturi i izvorima vezanim za predmet, kao i podatke do kojih se došlo proučavajući predmet, zatim skice i crteže predmeta, krojeve, fotografije i sličnu građu.
- ❖ Priručne kartoteke kao pomoćne evidencije koje su služile osoblju muzeja, ali i vanjskim korisnicima, a vođene su prema lokalitetu i vrsti predmeta, s tim da je odvojeno vođena kartoteka književnih i dijalektoloških naziva.¹⁷

Zapis iz terenske bilježnice Tereze Paulić s terena u Brođancima 1933. godine (Dokumentacija EMZ, 321/2)

¹⁴ Više o radu Paule Gabrić na vođenju dokumentacije vidi u Katalog Etnografskog muzeja: inventiranje muzejskih predmeta i sistem inventarnih knjiga te katalogiziranje s naročitim osvrtom na specifičnosti etnografske struke (Gabrić 1954.) i Dokumentacija Etnografskog muzeja u Zagrebu (Vlatković 2019).

¹⁵ Vođenje zajedničke knjige ulaska u Muzej Slavonije Osijek uvedeno je prije dolaska Z. Lechner.

¹⁶ U tekstu Etnografska zbirka i način inventariziranja Z. Lechner navodi kako inventarna knjiga treba sadržavati sljedeće rubrike: broj; naziv – opis, skica; porijeklo – mjesto; broj komada; od koga je nabavljeno – i tko je nabavio; broj fototeka; bilješke. U praksi Etnografskog odjela inventarna knjiga imala je sljedeće rubrike: redni broj; naziv i opis predmeta; veličina i broj komada; podrijetlo – mjesto; nabavljeno – kada i od koga; broj knjige ulaska; nabavna cijena; bilješke (Lechner 1952:8).

Dokumentaciju je dodatno obogatila skicama u čiju je izradu uključivala i suradnike s terena. Uredila je i priručnu knjižnicu Etnografskog odjela Muzeja Slavonije Osijek te utemeljila fototeku, smatrajući kako terenki rad mora biti popraćen fotografijama (Šabić 1998: 172).

¹⁷ Predmeti su razvrstani u devetnaest skupina prema podjeli preuzetoj od Etnografskog muzeja u Zagrebu (Lechner 1952: 11).

Prihvativši model Paule Gabrić u organizaciji i vođenju dokumentacije Etnografskog odjela Muzeja Slavonije Osijek, Zdenka Lechner bila je ukorak s tadašnjim muzeološkim tendencijama s obzirom na to da se sredinom 20. stoljeća na svjetskoj razini počelo intenzivno raspravlјati o važnosti i značenju kvalitetne stručne obrade. O radu Zdenke Lechner pohvalno je 1956. godine pisao i muzeolog Antun Bauer utvrdivši kako muzeji u Đakovu i Osijeku, koji su preuzeli sustav inventiranja etnografske građe od kolegice Paule Gabrić, imaju „vjerojatno najsolidnije uredjeni muzejski inventar u našim muzejima” (Bauer 1956: 20).

S obzirom na napredak i razvoj suvremene tehnologije, danas se veći dio dokumentacijske građe isporučuje u digitalnom obliku, a i sama muzejska dokumentacija (primarna, sekundarna i tercijarna) vodi se kroz računalni program te uvelike olakšava upravljanje podacima. Upravo zbog lakše dostupnosti nastoji se digitalizirati staru dokumentacijsku građu te je pri tom i što detaljnije obraditi kako bi vrijedni podaci koje sadrži pridonijeli dalnjem stvaranju znanja o baštini. Proces digitalizacije muzejske građe i dokumentacije obuhvaća tako digitalizaciju same građe te prijepis i strukturiranje podataka iz nekadašnjih inventarnih knjiga i kartica ili stručnu obradu (ukoliko građa nije inventirana i obrađena) kroz inventarne knjige koje se danas vode u računalnom obliku.¹⁸ U ovom procesu podaci se oblikuju kroz ujednačen i standardiziran pristup obrade, a sve s ciljem poboljšanja i povećanja dostupnosti građe korisnicima.

Literatura i izvori:

- Bauer, Antun. 1956. „Neke primjedbe na stručno inventiranje u muzejima”. *Muzeologija* 5: 16–27.
- Gabrić, Paula. 1954. „Katalog Etnografskog muzeja: inventiranje muzejskih predmeta i sistem inventarnih knjiga te katalogiziranje s naročitim osvrtom na specifičnosti etnografske struke”. *Muzeologija* 4: 3–66.
- Gjetvaj, Nada. 1989. „Etnografski muzej u Zagrebu – u povodu 70. obljetnice”. *Etnološka istraživanja* 5.
- Lechner, Zdenka. 1975. „Etnografija i slavonski muzeji”. *Muzeologija* 19: 83–88.
- Lechner, 1952. *Etnografska zbirka i način inventiranja*, izlaganje na Konferenciji slavonske podružnice muzejskih radnika u Osijeku, Muzejski arhiv, Građa za muzeologiju, 27, Izdano u rukopisu, Osijek, 1952.
- Maroević, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1993.
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (NN 108/2002).
- Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije* (NN 30/2006).
- Šabić, 1998. „Rad Zdenke Lechner u Muzeju Slavonije Osijek od 1951. do 1965. godine”. *Etnološka tribina* 21, Vol. 28: 167–178.
- Šola, Tomislav, ur. 1987. „Dokumentacija i klasifikacija muzejskih i galerijskih predmeta”. *Muzeologija*, vol. 25: 3–117.
- Vlatković, Aleksandra. 2019. „Dokumentacija Etnografskog muzeja u Zagrebu”. *Etnografska istraživanja* 24: 61–74.
- Zakon o muzejima* (NN 142/1998, NN 110/2015, NN 61/2018)

¹⁸ Digitalizacija je u Etnografskom muzeju u Zagrebu počela početkom 1990-ih, a od 2009. godine primarna, sekundarna i tercijarna dokumentacija vodi se kroz programski paket za računalno vođenje muzejske dokumentacije M++/Modulor++.

Glazbeni rukopisi Luke Lukića - pjesme božićnog i korizmenog razdoblja

Karolina Lukač

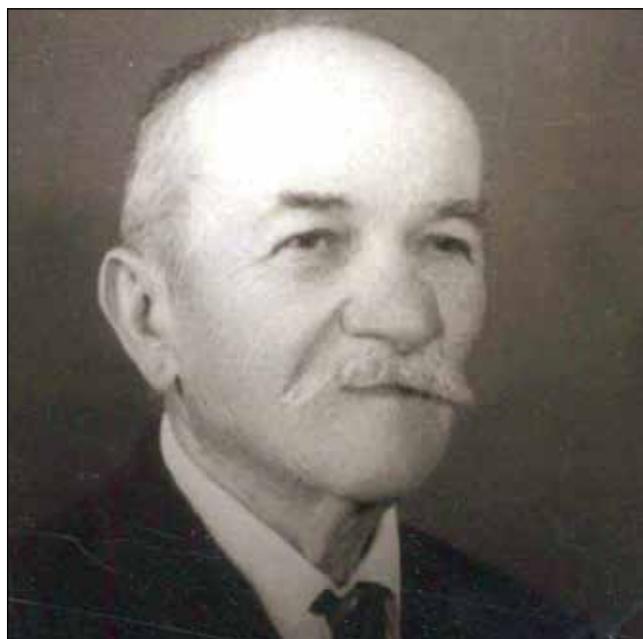
Muzej Brodskog Posavlja

Etnomuzikološka djelatnost Luke Lukića

Luka Lukić, učitelj, etnolog, etnomuzikolog, melograf, rođen je 4. prosinca 1875. godine u Brodskom Varošu. Školovao se u Varošu, Brodu i Petrinji gdje stječe znanja iz glazbene teorije i prakse koja su mu pomogla u kasnijoj etnomuzikološkoj djelatnosti. Kao učitelj radio je u Gaju, Brezinama, Kaniži i Klakaru ili Klakarju, kako ga sam naziva, te se paralelno bavio podučavanjem pjevanja, sviranja orgulja i violine, vođenjem crkvenog zabora i melografirom. Vođenje zborova u seoskim je župnim crkvama opstajalo upravo zahvaljujući trudu učitelja, župnika i časnih sestara. U Klakaru Lukić ostaje do odlaska u mirovinu 1937. godine i povratka u Varoš, gdje nastavlja intenzivno prepisivati i raditi na prikupljenoj građi. Umire u Varošu 28. svibnja 1956. godine.

U bilježenju svih aspekata života i običaja brodske okolice, kao i raznih narodnih napjeva, Lukić se vodio „Osnovom za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu“ Antuna Radića.¹ Osim prikupljanjem pučkih napjeva, bavio se i opisivanjem pjevanja, crtao je i opisivao glazbala kao i sve one pojave iz narodnog života koje su bile vezane za glazbenu praksu brodskog Posavlja. Od obilne bibliografije Lukićevih radova, u Etnografskom odjelu Muzeja Brodskog Posavlja čuvaju se bilježnice i zasebni listovi različitog sadržaja (novosti i crtice iz seoskog života te zapisi o zbivanjima u selu i okolini za vrijeme Prvog i Drugog svjetskog rata); bilježnice i omotnice s crtežima, pismima i raznim bilješkama; pjesmarice i notni zapisi. Glazbeni rukopisi mogu se podijeliti u tri skupine – kazala, note i napjevi, pjesmarice i ostalo. Većina rukopisa u formi je kajdanki i bilježnica s tekstovima i notnim zapisima narodnih pučkih napjeva, s naznačenim imenima kazivača, mjestima i vremenom kad su zapisani. Bilježenjem podataka o vremenu i kazivaču, odnosno pjevaču

Učitelj Luka Lukić, Muzej Brodskog Posavlja, inv. br. MBP-26303

pjesme, Lukić se držao naputaka Stanka Vraza², prema kojem je potrebno istaknuti ime i mjesto gdje je pjesma skupljena.³ Najviše zapisanih pjesama prikupio je od svoje tete Tekle Lukić te u selima Varoš i Klakar, no u svome se etnomuzikološkom radu nije ograničio samo na spomenuta sela, već je nastojao obuhvatiti širu okolicu Slavonskog Broda. To potvrđuju njegovi radovi objavljeni u glazbenom časopisu *Sveta Cecilija* u kojem je objavio desetak etnomuzikoloških zapisas opisima narodnih običaja. Suradnja s navedenim časopisom tekla je od 1920.

² Hrvatski i slovenski pjesnik, kritičar i prevoditelj (Cerovec, Slovenija, 30. lipnja 1810. – Zagreb, 24. svibnja 1851.), pravog imena Jakob Frass. Iznimnu važnost pridavao je sakupljanju narodnoga blaga s naglaskom na narodne pjesme i napjeve.

³ Godine 1842. u prvoj knjizi *Kola* (str. 124–128) objavljen je članak *Narodne pe'sme u Slavonii* gdje Vraz iznosi kritike o Topalovićevu djelu *Tamburaši ilirski*, ali i hvali označavanje mjeseta prikupljanja. Stanko Vraz, „Narodne pe'sme u Slavonii“, u: De'la Stanka Vraza, V. dio, Matica Hrvatska, Zagreb, 1877. Isto Andrea Sapunar Knežević i Marijana Togon, „Stanko Vraz kao folklorist“, *Croatica et Slavica Iadertina*, Zadar, 7/1 (2011.), 200–201.

¹ Etnolog, političar i publicist (Trebarjevo Desno, 11. lipnja 1868. – Zagreb, 10. veljače 1919.).

do 1936. godine. Najvrjednijim radom objavljenim u *Svetoj Ceciliji* smatra se studija „O pućkom pjevanju u Slavoniji“ iz 1923. godine, gdje uz opise vokalne folklorne glazbe i karakterističnih pojava na području Brodskog Posavlja daje dvadesetak cjelovitih zapisa napjeva kao i fragmente pojedinih svjetovnih i crkvenih pjesama. Osim s tadašnjom Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Maticom hrvatskom i Institutom za narodnu umjetnost, Lukić je intenzivno surađivao s akademikom Vinkom Žgancem⁴ na čije je inzistiranje uredio zapise narodnih napjeva te ih prepisao na melografske kartice.⁵

Pjesme božićnog razdoblja

Prema tradicijskom kalendaru početkom nove godine ne smatra se 1. siječnja, već božićno-novogodišnji blagdani, pa se nerijetko sam Božić naziva novom godinom odnosno novim ljetom, što potvrđuju brojne pjesme i druga građa.⁶ Hrvatski božićni običaji prožeti su brojnim tradicijama, a jedno od važnijih obilježja adventa i Božića raznovrsne su pućke pjesme stoljećima nastajale nadahnute gregorijanskim koralima. Najstarije zapisane hrvatske božićne pjesme *Bog se rodi v Vitliomi* i *Proslavimo Otca Boga*, prema sačuvanom „Pariškom zborniku (Code Slave 11)“⁷, potječe iz 14. stoljeća, iako se može pretpostaviti da su po postanku još i starije. U pjesmarici „Napivi bogoljubnih cerkvenih pisamah“, Budim 1850., koja je nastala na istoku Hrvatske, a koju je pripremio slavonski franjevac Marijan Jaić,⁸ zapisana je pjesma *Radujte se,*

narodi! i danas dobro poznata, rado pjevana te snažno ukorijenjena u hrvatskom narodu. Pjesmu *Radujte se, narodi!* kojom se izražava radoš izazvana Isusovim rođenjem u svojim je glazbenim rukopisima zabilježio i sam Lukić.⁹

Osim pjesama koje su i danas dobro poznate, zabilježio je i one manje poznate božićne pjesme nastale u Slavoniji kao što su *Na salašu kraj Betlema*¹⁰ i *Ustajte pastiri.*

Tema pastira spada u najopjevajije motive božićnog razdoblja. Mnoge pjesme pastirske tematike smatraju se ostacima srednjovjekovnih i baroknih prikazanja, iz čega potječe i oblik šaljive barokne pastirske pjesme. U 19. stoljeću te se pjesme reduciraju i prepravljaju kako bi se novim izmjenama odstranilo elemente šaljivog, a time i neprimjerenog izvođenju u crkvama. Upravo u takve reducirane pjesme ubraja se navedena *Na salašu kraj Betlema*, zabilježena i kao koleda koju pjevaju *betemaši* obilazeći kuće u selu, čestitajući blagdan domaćinima i predstavljajući scene iz božićnog zbivanja. Varijantu pjesme August Šenoa uvrstio je u „Antologiju pjesništva hrvatskoga i srbskoga (narodnoga i umjetnoga)“ tiskanu u izdanju Matice hrvatske, 1876. u Zagrebu.¹¹

Pjesme koje se pjevaju u određenom razdoblju u crkvenoj godini, među koje se ubrajaju i pjesme božićnog razdoblja, smatraju se u narodu svetim pjesmama. Mogu se podijeliti na one koje se pjevaju u crkvi i one koje se pjevaju na neliturgijskim slavlјima. Najčešće se izvode *a cappella* i to spontano. U pućkom crkvenom pjevanju na području Slavonije prema običaju pjesmu započinje pjevačica *počimalja* koja određuje intonaciju, tempo i vodi sam napjev.¹² „U crkve pjevaju djevojke, a pomažu im i žene. U crkve su dva reda djevojaka, prvi i drugi. U svakom je redu napolak počimaljka koja počima pjevat. (...) Počimaljka (vodjačica) počme, a druge sekundiraju.“¹³

Kako crkveno pućko pjevanje spaja sakralnu i tradicijsku glazbu, svaka pjesma nosi osobitosti kraja u kojem se pjeva, pa nije bila rijetkost da je pastire *na salašu kraj Betlema* pratilo zvuk dvojnica, tambura ili gajdi.

9 Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/16 i E/N/11.

10 E/N/16 i E/N/11

11 Mihanović-Salopek, Hrvatka, „Šaljiva božićna postbarokna pastoralna kao odraz božićnih igara“, *Dani Hrvatskoga kazališta: Grada i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 23/1, (Split, 1997), 562.

12 Posavec, Zrinka, „Božićne pućke pjesme u Slavoniji, Baranji, Srijemu i Bačkoj“, *Na salašu kraj Betlema* (Zagreb, 2005.), 8.

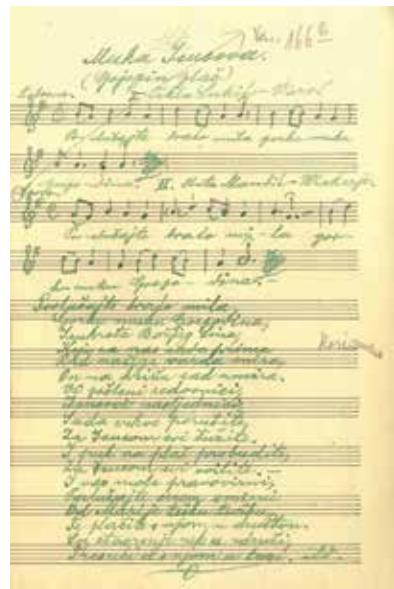
13 Lukić, Luka, „Crkveno pjevanje“, *Svirka*, Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Stara zbirka, SZ 96 a.

„Na salašu kod Betlema“ Stare crkvene pjesme do g. 1890., Iz rukopisne ostavštine Luke Lukića, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/11

„Radujte se narodi“ Stare crkvene pjesme do g. 1890., Iz rukopisne ostavštine Luke Lukića, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/16

„Muke Isusova (Gospojin plač)“, Iz rukopisne ostavštine Luke Lukića, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/12

Korizmene pjesme

Korizma, koja započinje čistom srijedom ili Pepelnicom, vrijeme je u kojem se kršćani postom i pokorom pripremaju za slavljenje Uskrsa. Naziv korizma dolazi od latinske riječi *quadragesima*. U nekim hrvatskim krajevima uz izraz korizma uobičajio se i naziv četrdesetnica, jer se njezino trajanje temelji na simboličkom biblijskom broju od četrdeset dana. U razdoblju od Pepelnice do usksne nedjelje izvodile su se pjesme pokorničke tematike koje se mogu podijeliti na pjesme koje se izvode na korizmenim pobožnostima; koje se izvode na procesijama u spomen Isusove muke i smrti i na pjesme koje se izvode na procesijama u povodu Isusova uskrsnuća.¹⁴

Korizmene pjesme sadržane su i u nekoliko Lukićevih glazbenih rukopisa koji se čuvaju u Muzeju Brodskog Posavlja. Rukopis „Stare crkvene pjesme do g. 1880.“¹⁵ sadrži šezdeset napjeva, podijeljenih na crkvene, božićne i korizmene pjesme, dok rukopis „Stare crkvene pjesme do g. 1890.“¹⁶ sadrži trideset dvije stare crkvene, božićne i korizmene pjesme iz Varoša i Klakara s navedenim podacima o izvođačima i mjestu. Prvi zapisani napjev u rukopisu je Svet, svet, svet, *pivajmo*.

Rukopis¹⁷ sa dvadeset sedam crkvenih pjesama iz Varoša, Klakara i Gromačnika, koji se može sma-

trati nastavkom ili dijelom rukopisa „Stare crkvene pjesme do g. 1890.“, podijeljen je na korizmene, usksne, crkvene, adventske i božićne pjesme, pjesme o Mariji i naricaljke. U ovom rukopisu zapisane su i dvije varijante *Muke Isusove (Gospojin plač)*. Jedna je zapisana prema kazivanju Kate Mandić iz Klakarja, dok je drugu, prema Vincu br. 204–16, kako je zabilježio Lukić, kazivala Tekla Lukić iz Varoša. U procesijama koje posjećuju Božje grobove na Veliki petak i u noći između Velikog četvrtka i Velikog petka u cijeloj je Hrvatskoj zabilježeno pjevanje *Gospinog plača*. Prema Ferdinandu Brixiju¹⁸ prvi trag ovoj pjesmi može se pronaći u latinsko-kršćanskoj literaturi Engleske iz 11. stoljeća pod imenom *Planctus beatae Virginis*, a pripisuje se sv. Anselmu (1033. – 1109.).¹⁹ Janko Barlē²⁰ smatrao je kako je izvor te pjesme u prvom izdanju zbornika hrvatskih i latinskih crkvenih pjesama *Cithara octochorda*, u korizmenim pjesmama pod latinskim nazivom *Planctus B. V. Mariae, seu passio secundum Joannem rhythmice exposita, ad notam*,²¹ dok Rudolf Strohal²² smatra kako je pjesma pronađena i u glagoljskim rukopisima. *Planctus* je u svjetskoj književnosti često bio obradivan, pa tako iz područja Slavonije dolazi verzija napjeva *Gospina plača* iz okolice Slavonskog Broda u notnom zapisu Franje Pokaza, autora fra Tomaša Babića.

14 Čapo Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji*, (Zagreb, 1997.), 212; Franjo Pokaz, „Plač Gospin“, *Sveta Cecilija sv. 2*, (Zagreb, 1929.).

15 E/N/16

16 E/N/11

17 Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/12.

18 Hrvatski isusovac (Osijek, 17. II. 1855. – Sarajevo, 6. V. 1925).

19 Bixi, Ferdinando, „Plač Gospin“, *Sveta Cecilija sv. III* (Zagreb, 1916.), 68.

20 Povjesničar, etnograf, glazbeni pisac (Budanje kraj Vipave, Slovenija, 12. ožujka 1869. – Zagreb, 18. veljače 1941.).

21 Čapo Žmegač, *Hrvatski uskrsni običaji*, 220.

22 Hrvatski jezikoslovac (Lokve, 5. travnja 1856. – Zagreb, 21. ožujka 1936.)

Za širenje Gospina plača po Slavoniji zaslužnim se smatraju đakovački biskupi i njihova službena izdanja biskupijskih katekizama koji su se sačuvali do danas,²³ iako je verzija pjesme u Slavoniju došla prije Jaića, vjerojatno u 18. stoljeću. Prema riječima Franje Pokaza, Bosna je sa Slavonijom do 1757. godine bila franjevačka provincija, pa je i literatura bosanskih franjevaca dolazila do Slavonije. U Bosni se Gospin plač pojavljuje 1631. godine, a pripisuje se franjevcu Matiji Divkoviću.²⁴

U Brodskom Posavlju Muka Isusova počela se pjevati nakon 1866. godine. Iste godine nabavljen je i „Vinac” Marijana Jaića²⁵ za koji Lukić kaže: „Za pjevanje u crkve ima svit Vinac pa iž njeg pjevaje. Starijem svitu ni ne treba Vinac kad znaju svaku pjesmu što se pjeva, napamet i to više kitic.”²⁶ Iako je „Vinac” bio namijenjen liturgiji, u njemu su zabilježene pjesme koje se pjevaju u crkvi, a ne životi svetaca i slične priče te je služio i kao udžbenik iz kojega su djeca učila kod kuće crkvene pjesme.²⁷

Korizmene pjesme, odnosno *Pjesme pod križem* (do g. 1940.) zapisane su i u rukopisu „Napjevi narodnih pjesama (pučkih) okolice brodske. Za porabu napisao L. Lukić, učitelj u miru”²⁸ s pjesmama uglavnom iz Varoša i Klakara. U rukopisu naslovljenom „Napjevi pod križem u korizmi”²⁹ zapisano je osam napjeva iz Varoša s navedenim imenima pjevača i mesta, ali bez navođenja godine. Sličan je rukopis u „Stari napjevi pod križem”³⁰ s osam zapisanih napjeva.

Prema riječima Luke Lukića, u Varošu je tijekom korizme gotovo do kraja 19. stoljeća postojao običaj da djeca i mladež svake večeri dolaze u crkvu na molitvu i pjesmu pod križem. Pobožnost je trajala oko trideset minuta, a pjevale su se pjesme: *Potekle su tri divice; Sjedi gospa na kamenu; Sv. Roku; O Betleme, grade slavni; Šetnju nam je šetala; Andel Božji snide dole; O andele Gabriele; Ivo trči priko grada; Poslušajte braćo mila i Ajmo spati, Boga zvati*. Osim u Varošu, korizmena pobožnost pod križem odvijala se u prošlosti i u Bebrini i Donjoj Vrbi.³¹

23 Šokac, Krunoslav, „Jadna staza Adamova, korizmeni napjevi iz Bača, Aljmaša i Bogdanovaca”, *Pasionska baština*, (Zagreb, 2019), 33.

24 „O pjesmi Gospin plač”, *Jeronimsko svjetlo*, mjesecnik za pouku i prosvjetu, br. 2, (Zagreb, 1934.), 31.

25 Lukić, Luka, „Hrvatske pučke popijevke. Uspomena iz moje mladosti”, *Sveta Cecilija XXX/ 5* (Zagreb, 1936.), 164–166.

26 Lukić, Crkveno, SZ 96 a.

27 Blažević, *Vinac*, 83.

28 Lukić, Luka, Napjevi narodnih pjesama (pučkih) okolice brodske. Za porabu napisao L. Lukić, učitelj u miru, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/NAP/9.

29 Lukić Luka, *Napjevi pod križem u korizmi*, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/10.

30 Luka Lukić, *Stari napjevi pod križem*, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/NAP/11.

31 Lukić, *Hrvatske pučke*, 167.

Literatura:

Blažević, Krešimir: „*Vinac Marijana Jaića*”, *Etnološka istraživanja* 11, (Zagreb, 2006.), 79–85.

Botica, Stipe, „*Pasionska baština u hrvatskoj tradicijskog kulturi i posebice u usmenoj književnosti*”, *Croatica Christiana periodica* 22/42 (Zagreb, 1998.), 91–106.

Bixi, Ferdinand, „*Plač Gospin*”, *Sveta Cecilija sv. 3*, (Zagreb, 1916.), 68–70.

Čapo Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji*, Zagreb, 1997.

Kapetanović, Amir, „*Odraz najstarije hrvatske pjesmarice (1380.) u Petrogradskom Berčićevu zborniku br. 5 (XV. st.)*”, *Colloquia Maruliana XIX*, (Split, 2010.), 19–29.

Križanec Beganović, Danijela, *Božićni nakit iz fundusa zagrebačkog Etnografskog muzeja*, (Zagreb, 2017.).

Krajnović, Martina, „*Etnomuzikološki rad Luke Lukića (1875.–1956.) uz usporedbu sa snimcima vokalne folklorne glazbe u okolini Slavonskog Broda 80-ih godina 20. stoljeća*”, *Arti musices* 30/ 1, (Zagreb, 1999.), 75–90.

Lukić, Luka, „*Hrvatske pučke popijevke. Uspomena iz moje mladosti*”, *Sveta Cecilija XXX/ 5* (Zagreb, 1936.), 164–167.

Mihanović-Salopek, Hrvinka, „*Šaljiva božićna postbarokna pastoralna kao odraz božićnih igara*”, *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 23/1, (Split, 1997.), 556–580.

„*O pjesmi Gospin plač*”, *Jeronimsko svjetlo*, mjesecnik za pouku i prosvjetu, br. 2, Zagreb, 1934.

Pokaz, Franjo, „*Plač Gospin*”, *Sveta Cecilija sv. 2*, (Zagreb, 1929.), 62–64.

Posavec, Zrinka, „*Božićne pučke pjesme u Slavoniji, Baranji, Srijemu i Bačkoj*”, *Na salašu kraj Betlema, koncert šokačkih tradicijskih božićnih pjesama i običaja iz Slavonije, Baranje, Srijema i Bačke*, Zagreb, 2005.

Sapunar Knežević, Andrea i Togonal, Marijana, „*Stanko Vraz kao folklorist*”, *Croatica et Slavica ladertina*, Zadar, 7/1 (2011.), 200–201.

Šokac, Krunoslav, „*Jadna staza Adamova, korizmeni napjevi iz Bača, Aljmaša i Bogdanovaca*”, *Pasionska baština*, (Zagreb, 2019.), 30–36.

Izvor:

Lukić, Luka, *Napjevi narodnih pjesama (pučkih) okolice brodske. Za porabu napisao L. Lukić, učitelj u miru*, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/NAP/9.

Lukić, Luka, *Napjevi pod križem u korizmi*, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/10.

Lukić, Luka, *Stare crkvene pjesme do g. 1890*, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/11.

Luka, Lukić, *Stari napjevi pod križem*, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/NAP/11.

Lukić, Luka, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/12.

Luka, Lukić, *Stare crkvene pjesme do g. 1880*, Muzej Brodskog Posavlja, Etnografski odjel, E/N/16.

Luka, Lukić, „*Crkveno pjevanje*”, *Svrka*, Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Stara zbirka, SZ 96 a.

O zanimljivom doprinosu etnološkoj literaturi – osvrt na *Zapisnice*

Ivana Dević

Muzej Đakovštine Đakovo

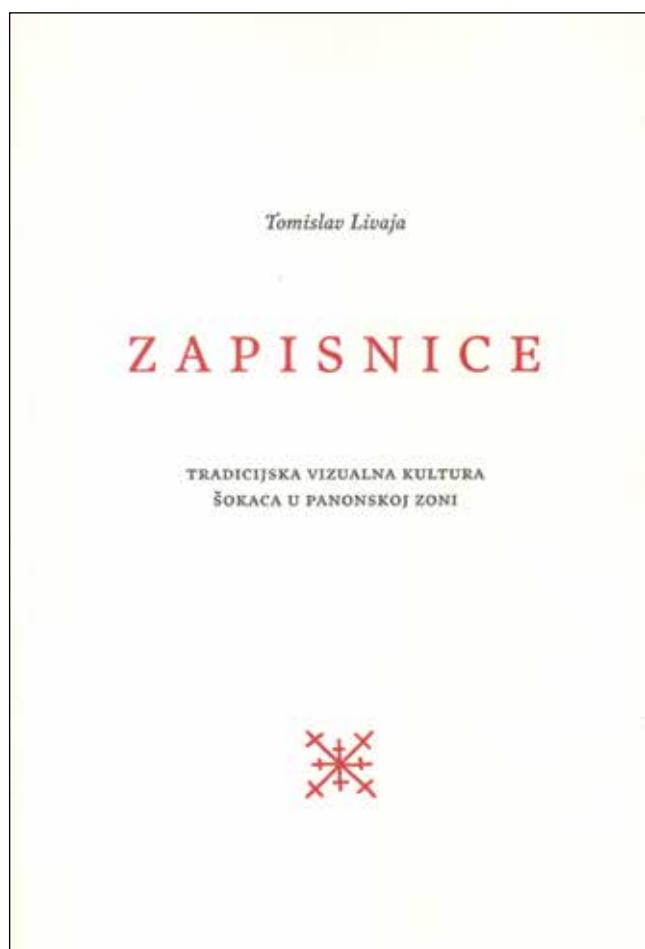
Brojna istraživanja i zanimanja za tradicijsku kulturu pretočena su u knjige, kataloge, zbornike, monografije i druga pisana predstavljanja. Stručnjaci u ministarstvima, institutima, fakultetima, muzejima, umjetničkim školama i raznim uredima pridonose kvalitetnijim promišljanjima o različitim baštinskim elementima. Njihova istraživanja, proučavanja, komparacije i predstavljanja rezultiraju bogatom bazom literature koja pridonosi osnaživanju znanosti.

Knjiga *Zapisnice – Tradicijska vizualna kultura Šokaca u Panonskoj zoni* autora Tomislava Livaje nastaje kao proširenje diplomskoga rada autora. Djelo je to koje daje raznolik pregled teme kroz fizičku, neuroznanstvenu, mitološku, društvenu, prostornu i povjesnu podlogu vizualnog nasljeđa i kulture Šokaca. Iako je autor po zvanju magistar edukacije likovne kulture, vrlo je aktivan na području etnologije. Tako se i ova knjiga naizgled može činiti kao likovno-vizualna interpretacija teme, no zapravo je vrlo uspješan doprinos jednoga amaterskog etnografa.

U prvim poglavljima autor iznosi znanstveno (fizika i neuroznanost) stajalište kojim je, kako sam navodi, htio objasniti nastanak simbola i vjerovanja te prikazati koliki oni utjecaj mogu imati na živote ljudi koji su njima okruženi. Znanstveni kontekst koji prikazuje shvaćanje i doživljavanje stvari oko nas ne bismo tako lako povezali sa samim naslovom. Vrlo je to kompleksno područje koje nije lako svesti na čitak i razumljiv tekst namijenjen široj publici. No, autor tako daje osnove potrebne za dublje shvaćanje pozadinskih procesa tehničkog aspekta audio-vizualnih doživljaja. Informacije iznesene u ovom dijelu, iako možda ne svima sasvim razumljive, mogu biti poticaj za daljnje detaljnije proučavanje teme.

Nakon tog znanstvenog dijela slijedi dio u kojem autor čitatelju daje povjesni okvir i podlogu za razumijevanje i prepoznavanje motiva koji se pronalaze (ili su se pronalazili) u (svakodnevnoj

kulturi Šokaca. Upoznaje čitatelja sa sažetom verzijom vrlo kompleksne slavenske mitologije koja se (ne)svesno proteže kroz vizualne stilizacije svakodnevnih, ali i ukrasnih predmeta. Mitološka perspektiva u ovom kontekstu važna je i zbog shvaćanja važnosti magije i magijskih elemenata u životu ljudi s panonskog područja, a to je dimenzija koje mlađe generacije često više nisu ni svjesne. U ovom dijelu autor ističe i isprepletenost tzv. poganskih običaja (slavenskih običaja prije pokrštavanja) i rituala s kršćanskim vjerovanjima i dogmama. Naglašava kako su ornamentika i vizualna kultura ovih prostora proizašli iz

praslavenske mitologije tako da je njezino poznavanje, uz poznavanje narodnih vjerovanja, neizbjegno u istraživanju folklorne vizualne kulture. Iz svega toga proizlaze onda magijska vjerovanja u svakodnevnom životu koja su svoj trag zauzvrat ostavila i u svim vizualnim elementima kulture Šokaca.

U trećem, posljednjem dijelu knjige bavi se motivima – onim dijelom vizualne kulture koja je najočitija i koju se najlakše primijeti, ali i zapamti. Prema autoru, vizualna kultura ne odnosi se samo na likovnu umjetnost, nego i na sve ono što ostavlja vizualni dojam, kao npr. ples u kolu, namještaj, glazbeni instrumenti. Netko tko to sve promatra sa strane, tko nije svjestan koliki je utjecaj simbolika imala na sve aspekte života, u cijeloj vizualnoj kulturi Šokaca može vidjeti jedan veliki kaos. No, lako se mogu uočiti pravilnosti, dosljednost, simetrija i određeni ritam u svemu tome. Kao primjer autor navodi izradu narodne nošnje: točno se znalo koji će se motivi vesti, koje boje, za koju dob i koji spol.

Kad je riječ o motivima tj. ornamentima, autor ih dijeli prema obliku, razdoblju nastanka, dobi osobe koja ga nosi i značenju. Uz magijsku simboliku koja se pripisivala motivima (sreća, zdravlje, plodnost, zaštita, bogatstvo i dr.), veliku ulogu ima i izbor boja. Autor navodi pet osnovnih boja: bijela, crna, crvena, tamnopлавa i tamnozelena, čiji je izbor također bio vezan za dob i spol osobe kojoj su namijenjeni. Važnost se pridavala zaledu nošnje jer je ono trebalo „čuvati leđa” onome koji je nosi. Nakon pojave zlatoveza dominiraju vegetabilni (cvijeće i plodovi drveća) motivi koji se mehanički kopiraju i umnažaju iz čisto estetskih razloga. Kod Šokica tada se javlja i želja za pokazivanjem imovinskog statusa i praćenja građanske mode čime se simbolični motivi gotovo u potpunosti gube.

Kao što je i sam autor isticao u knjizi – motivi koje nalazimo u narodnom životu nose određenu

simboliku. Danas su oni izmijenjeni, a često i zaboravljeni. Kada vidimo neki motiv, prva stvar na koju pomislimo nije značenje motiva ili njegova simbolika, nego čisto estetski – je li ugodan oku ili nije? Estetika prevladava nad magijskim svojstvima koja su se pripisivala, i u nekoj mjeri još uvijek pripisuju, određenim simbolima. U vrijeme kada racionalna spoznaja nije imala na raspolaganju sva znanstvena saznanja koja danas imamo, magija i nadnaravne sile imale su puno veću ulogu u svakodnevnom životu. Glavni način zaštite protiv svega nepoželjnog – uroka, duhova, bolesti, neplodnosti... – upravo su bili simboli i motivi na odjeći, pokrivačima i svemu onome što su ljudi svaki dan koristili. Znalo se u kojem se životnom razdoblju što nosilo, što je bilo primjerenog za koje vrijeme u godini i za koji spol su ti motivi pretežno namijenjeni.

Bilo je to vrijeme u kojem se vjerovalo u magiju i ono što su „naši stari” govorili. Znanja i spoznaje prenosile su se s koljena na koljeno, često izmijenjene i dodatno mistificirane bez pravog objašnjenja ili saznanja odakle se ta mističnost i čarobna moć pojavila. Ali njima izvori, pismeni dokazi nisu bili potrebni ni važni.

Autor je uočio raskoš, raznolikost i važnost te kulture i skupio najčešće i najprepoznatljivije motive na jednom mjestu. Daje njihova povjesna i mitološka objašnjenja te potiče čitatelja na detaljnije promišljanje o povezanosti svih aspekata života s umjetnošću. Ovo je knjiga koja pridonosi malo drugaćijem shvaćanju važnosti vizualnih pojava u životu naših predaka. Vrijedan je doprinos etnološkoj literaturi te dobar izvor ujedinjenih podataka o motivima i njihovu značenju. Knjiga je ovo koja će zaljubljenicima poslužiti za otkrivanje tradicijskih tajni, a stručnjacima biti polazna točka za buduća komparativna istraživanja.

Drveni zvonici u Ostrošincima

Mirela Ravas

Konzervatorski odjel u Osijeku

U Ostrošincima nedaleko od Našica, u dijelu naselja zvanom Gornji kraj, nalazila su se dva visoka drvena zvonika, jedan katolički i jedan pravoslavni. S obzirom na to da u selu nije bilo crkve do izgradnje kapele posvećene sv. Josipu Radniku krajem 20. stoljeća, zvona sa zvonika najavljuvala su blagdane, pozivala na pogrebe i upozoravala na opasnost.

Razlikovali su se po visini i strani svijeta prema kojoj su bila postavljena vrata kroz koja se ulazio u unutrašnjost zvonika: ulaz u katolički zvonik nalazio se sa zapadne, a u pravoslavni s južne strane.

Zvonici u Ostrošincima, 1978. godine, inv. br. 42554,
Rudolf Bartolović, KO Osijek

U dokumentaciji Konzervatorskog odjela u Osijeku nalazi se zapis profesora Todora Grueva, etnologa, iz 1978. godine u kojem su kratko opisani zvonici. Zvonike je, prema riječima ondašnjih kazivača, izradio Đuro Kovač iz Ostrošinaca prije 100 godina. Tehničku dokumentaciju za zvonike izradila je arhitektica Radmila Androić, a fotografirao ih je Rudolf Bartolović.

Zvonici u Ostrošincima, 2016. godine, osobna arhiva

Već je tada utvrđeno da je stanje zvonika loše i da je materijal od kojega su izgrađeni dotrajao. Zvonici su razgrađeni i uklonjeni su u lipnju 2019. godine zbog opasnosti od urušavanja.

Zvonici u Ostrošincima, 1978. godine, inv. br. 42554,
Rudolf Bartolović, KO Osijek

Čudesni svijet nadnaravnih bića – pogled iza kulisa

Marija Mesarić

Muzej grada Koprivnice

Vjerovanje u nadnaravno i mitska bića dio je popularne kulture posljednjih deset-petnaest godina te izazivaju velik interes javnosti. Popularna su tema na festivalima poput primjerice *Legendfesta*, u pričama, bajkama, slikovnicama, kazališnim predstavama, filmovima, televizijskim serijama, glazbi, videoigricama, ali i popularnim te stručno-znanstvenim radovima etnologa i kulturnih antropologa te folklorista (usp. Šešo 2016; Mesarić 2017). Iako je interes za istraživanje nadnaravnih bića postojao u 19. stoljeću, sve do pojave UNESCO-ove Konvencije o zaštiti i očuvanju nematerijalne baštine predstavljanje nadnaravnih bića u muzejima koji se bave zaštitom i očuvanjem materijalne i duhovne/nematerijalne kulture bilo je dio kontekstualizacije materijalnih predmeta u predstavljuju vjerovanja, običaja i tradicijskog načina života (usp. Nikočević 2003: 63-64). Stoga su vrlo rijetke muzejske izložbe koje se bave predstavljanjem nematerijalne kulture o nadnaravnim bićima kao zasebne izložbene teme sačuvane u usmenoj predaji iz tradicijskih vjerovanja (Mesarić 2017).

Predstavljanje teme o nadnaravnim bićima poticaj je da se u muzejima koji su se bavili zaštitom i očuvanjem materijalne baštine počne promišljati o tome kako predstaviti nematerijalnu baštinu u muzejima. Na koji je način predstaviti posjetiteljima muzejskih izložbi? Jedan je od primjera dobre prakse suradnja s mlađom umjetnicom Ivom Lulić na umjetničkom projektu *Podravina između mitova i legendi*. Taj projekt, koji je počeo 2012. godine, okupio je i potaknuo suradnju među pripadnicima lokalne zajednice, umjetnicima, etnolozima i kulturnim antropolozima, lokalno-regionalnim i nacionalnim muzejima. Rezultat zajedničke suradnje etnologa, umjetnika i lokalne zajednice na projektu u predstavljuju ove popularne i široj javnosti vrlo zanimljive teme izložba je o nadnaravnim bićima iz tradicijskih vjerovanja Podravine. Ovaj primjer dobre prakse otkrit će i skriveni, oku nevidljivi dio

nastanka izložbenog projekta iza kulisa, odnosno na koji je način umjetnica u suradnji s etnolozima, umjetnicima i lokalnom zajednicom predstavila umjetnički projekt *Podravina između mitova i legendi* na muzejskoj izložbi.

Suradnja Muzeja grada Koprivnice s osebujnom Ivom Lulić započela je na poticaj same umjetnice koja je s dionicima lokalne zajednice pokrenula spomenuti projekt. Riječ je o ciklusu fotografija inspiriranih vjerovanjima u nadnaravno iz podravskih narodnih predaja. Fotografije su nastale između 2012. i 2015. godine, na pedeset različitih lokacija u Podravini. U projekt su se uključili i stanovnici Podravine, njih četrdesetak različite životne dobi, od najmlađih u dobi od pet godina starosti pa sve do onih starije životne dobi. Projekt je trajao tri godine, a tijekom te tri godine umjetnica je u Podravini provela devet mjeseci i prešla 15 000 kilometara u potrazi za lokacijama gdje su snimljene fotografije.¹

S pozicije umjetnika, interes autorice za temu nadnaravnih bića Podravine izazov je stvaranja umjetničke fotografije. Autorica je motive nadnaravnih bića Podravine koristila kako bi „dočarala paralelni, oku nevidljivi svijet kroz objektiv stvarajući ga odmah i sada na licu mjesta“ (Šešo 2016: 65). Pritom valja napomenuti da u oblikovanju fotografija nisu korišteni računalni efekti i naknadne intervencije, već su fotografije nastale korištenjem prirodnog i umjetnog svjetla i mnogostrukih kombinacija duge ekspozicije i umjetne rasvjete (ibidem). Svako nadnaravno biće u svom kutku, na lokaciji gdje je uhvaćeno kroz objektiv fotoaparata umjetnice, ima svoju scenografiju nastalu na temelju priče iz usmene predaje pa tako snimanje svake fotografije podsjeća na snimanje pojedinih filmskih scena. Uz lokalno stanovništvo i poznate osobe iz javnog života koje

¹ Usp. <http://ivalulic.com/hr/podravina-izmedu-mitova-i-legendi/> (Pristupljeno 13. 4. 2020).

u ulozi glumaca i statista na neki način utjelovljuju nadnaravna bića, u projektu su sudjelovali autoričini prijatelji, poznanici, kolege umjetnici pomažući za vrijeme snimanja (šminkanje, odijevanje), u pripremi lokacije za snimanje, pri šivanju, nabavi i posudbi rekvizita, s prijevozom i slično.² Autorica je napravila vlastito terensko istraživanje, razgovarala s lokalnim stanovništvom prije samog odabira lokacija i pripreme lokacija za snimanje te za vrijeme snimanja. Surađivala je s etnologima u Muzeju grada Koprivnice i Etnografskom muzeju u Zagrebu kako bi dobila što više podataka o lokalnim specifičnostima vjerovanja u nadnaravno, kao i o nekim od mogućih lokacija za snimanje po kojima je Podravina prepoznatljiva u Hrvatskoj. Po završetku ciklusa odlučila je da njezin ciklus fotografija bude dio predstavljanja nematerijalnog – nadnaravnih bića na muzejskoj izložbi. Uz umjetničke fotografije, ideja autorice bila je da se predstave priče i muzejski predmeti o vjerovanjima u nadnaravna bića. Tako je došlo do vrlo neobične i zanimljive suradnje između umjetnika i etnologa i nastanka umjetničko-etnografske izložbe.

S pozicije etnologa i kulturnog antropologa u ulozi kustosa koji se bavi zaštitom i očuvanjem nematerijalne baštine, ova suradnja jedan je od načina kako predstaviti temu vjerovanja u nadnaravno na muzejskoj izložbi. Predstavljanje nematerijalnih fenomena na izložbi, kako je to uočio Pinna (2003: 3), izazov je za muzeje koji se bave predstavljanjem materijalne baštine. S druge strane, Ivo Mareović u tom izazovu vidi „novi niz interpretativnih i doživljajnih mogućnosti“ (Maroević 2005: 48–49). Nematerijalna kultura prikupljala se terenskim istraživanjima početkom 20. stoljeća fotografiranjem i metodom audiovizualnog

Iva Lulić, Vila, Peterenec, 2013.

snimanja nalaza (tonske zapisi, snimanje filmova) te prikupljanjem priča o predmetima i običajima u obliku kazivanja, kako bi se dokumentirali nematerijalni aspekti svakodnevnog života zajednice (Antoš 2010: 130). Posljednjih nekoliko desetljeća fotografija i audiovizualni zapisi (tonska snimanja, videozapisi) u službi su dokumentacije aspekata nematerijalne baštine te se uz pomoć digitalne tehnologije i multimedije predstavljaju javnosti na društvenim mrežama, internetskim stranicama, izložbama i slično. Fotografija i drugi audiovizualni mediji jedan su od načina kako se uz materijalnu može dokumentirati i nematerijalna baština, čiji cilj je sačuvati segmente svakodnevnog života i na taj način ih muzealizirati. Tu je najčešće u upotrebi etnografska ili dokumentarna fotografija. To je fotografija nastala za vrijeme terenskih istraživanja, fotodokumentacija kulture i načina života ljudi, kako bi se njome putem vizualnog doživljaja sačuvala životna svakodnevница i tradicijski način života lokane zajednice u okruženju u kojem je nastao (Mesarić, 2016: 3).

Uz dokumentarnu fotografiju, jedan od primjera dobre prakse predstavljanja nematerijalnog suradnja je s umjetnicima u predstavljanju fenomena nematerijalne baštine, kojim se kroz interpretaciju i komunikaciju nematerijalni fenomeni mogu predstaviti i približiti posjetiteljima (Antoš 2010: 140). Pritom valja napomenuti da su priče kontekstualizirane uz pomoć umjetničke fotografije, a ne dokumentarne fotografije, što je jedan od mogućih pristupa na koji se mogu kontekstualizirati nematerijalni fenomeni na etnografskim izložbama. Upotrebni fotografije i slika nastalih *in situ*, kao vizualnog prikaza svakodnevnog života, za koje se smatra da su po svojem stilu etnografske ili dokumentarne jer predstavljaju teme i motive iz svakodnevnog života, uočio je Peter Burke, treba pristupiti s odre-

Postav izložbe u Muzeju grada Koprivnice, arhiva MGK

² Ibidem.

đenim oprezom kao i drugim izvorima podataka. Pritom im treba pristupiti kritički, uz razumijevanje cjelokupnog konteksta u kojem su nastale, uz poznavanje pogleda umjetnika, fotografa, slikara na temu koju prikazuje jer fotografije, slike „ne uvode u društveni svijet izravno, nego prije u viđenja tog svijeta u njegovo doba“ (Burke 2003:199). Upotreba umjetničke fotografije važan je dio izložbene scenografije jer predočuje posjetiteljima doživljaj tog oku nevidljivog drugog svijeta. Fotografije dočaravaju prizore iz svakodnevnog života kao da su nastale izvorno, *in situ*, pa je podravska svakodnevница – sela, rijeke, polja i šume postala mjesto susreta prirodnog i nadnaravnog, odnosno čovjeka s mitskim bićima. Valja im pristupiti uz određeni oprez i poznavanje cjelokupnog konteksta u kojem su nastale. Pristup autorice u prikazivanju teme i motiva fotografija te cjelokupan kontekst u kojem su nastale predstavljen je na izložbi *Čudesni svijet nadnaravnih bića iz tradicijskih vjerovanja Podравine* u Galeriji Koprivnica. Uz umjetničke fotografije koje predstavljaju *vile, coprnice, more, vede, pozoa* i druge protagoniste tog čudesnog svijeta, na kraju izložbe predstavljene su dokumentarne fotografije koje prikazuju što se događalo iza kulisa, odnosno posjetiteljima su predočile tijek nastanka umjetničkih fotografija.

Suradnja i zajednička izložba Ive Lulić i više kustosice Muzeja grada Koprivnice Marije Mesarić jedan je od primjera kako se nematerijalna baština, u ovom slučaju fenomen vjerovanja u nadnaravno, može interpretirati i približiti posjetiteljima. Uz umjetničke fotografije Ive Lulić na izložbi su predstavljeni muzejski predmeti iz svakodnevnog života, koji promatrani u kontekstu usmenih predaja dobivaju novi kontekst, stvaraju se nove muzejske priče. Također su predstavljeni segmenti usmene predaje o nadnaravnim bićima, u obliku audiozapisa kazivanja iz dokumentacije Muzeja grada Koprivnice, koji su se mogli poslušati skeniranjem QR koda ili putem slušalice na *discmanu*. Tako je izložbeni prostor postao svojevrsna pozornica na kojoj je svaki protagonist koji je predstavljen putem umjetničke fotografije, zvuka, umjetničke instalacije, priče, u kontekstualizaciji muzejskog predmeta, imao svoju ulogu. Umjetničke fotografije Ive Lulić dio su scenografije izložbenog postava kojoj se zajedno uz zvukove šume Ive Vičića, likovni postav predmeta i priča kao i umjetničkih instalacija Zdenka Bašića posjetiteljima približilo bogatstvo prirodne i kulturne baštine Podравine. Ulaskom u izložbeni prostor, posjetitelji su došli u

Iva Lulić, *Suđenice, Molve*, 2014.

susret s čudesnim svjetom te su se susreli s glavnim protagonistima, likovima koji nisu samo „ilustracija mitova i priča“ već su dio „fotografske predstave (performansa) za sve koji u tome sudjeluju“ (Hlevnjak 2016: 77). Umjetničke fotografije zajedno sa zvučnim kulisama, pričama i instalacijama na trenutak su probudile uspavanu nematerijalnu baštinu, potaknule su sjećanja iz djetinjstva na priče o mraku, vilama, patuljcima, coprnicama, zmajevima ... koje su bake i djedovi u toplini svojih domova pričali svojim unucima.

Literatura i izvori:

- Antoš, Zvjezdana. 2010. „Nematerijalna baština u muzejima“ u *Europski etnografski muzeji i globalizacija. Muzeologija* 47: 130–140.
- Burke, Peter. 2003. *Očevid: upotreba slike kao povijesnog dokaza*. Zagreb: Antibarbarus.
- Hlevnjak, Branka. 2016. „Mitske fotografije“ u Čarobna družba: vjerovanja u nadnaravna bića u Podravini (katalog izložbe). Zagreb: AKD d. o. o., 77.
- Maroević, Ivo. 2005. „Razine muzealizacije vezane uz kulturnu baštinu“. *Informatica museologica* 36/3-4: 44–49.
- Mesarić, Marija. 2016. *Od hiže do hiže: podravska hiža iz Zbirke etnografske fotografije* (katalog izložbe). Koprivnica: Bogadigrafika.
- Mesarić, Marija. 2017. *Čudesni svijet nadnaravnih bića iz tradicijskih vjerovanja Podравine* (katalog izložbe). Koprivnica: Baltazar.
- Nikočević, Lidija. 2003. „Nematerijalni aspekti kulturne baštine i njihovo mjesto u muzejima: pogled etnologa“. *Informatica museologica* 34/3-4: 61–69.
- Pinna, Giovanni. 2003. „*Intangible Heritage and Museums*“ *ICOM NEWS* 4: 3.
- Šešo, Luka. 2016. „U potrazi za mitskim svjetovima u suvremenom društvu“ u Čarobna družba: vjerovanja u nadnaravna bića u Podravini (katalog izložbe). Zagreb: AKD d. o. o., 64–70.

Obrtnička radionica Blažeković – dio povijesti i pogled u budućnost

Josip Ranogajec

Obrtnička radionica Blažeković medičar i voskar

O razvoju obrtničke radionice

Antonija Ranogajec vlasnica je obrtničke radionice Blažeković medičar i voskar od 1985. godine, kada je obrt naslijedila od oca, majstora Franje Blažekovića. On je obrt otvorio 1953. godine. Obrtnička radionica Blažeković medičar i voskar, odnosno gospođa Antonija Ranogajec, nastavila je tradiciju licitarskog i voskarskog obrta u Osijeku te je jedna od rijetkih obrtnica u Slavoniji i Baranji koja čuva i njeguje tu lijepu tradiciju. Kroz cijeli svoj radni vijek njeguje vlastiti izričaj uz temeljito poznavanje zanatske vještine i zanatskog umijeća u izradi licitara, povodeći se uvijek za vlastitim visokim estetskim kriterijima. U svaki proizvod koji je do sada izradila dala je najviše od sebe i svoje osobnosti.

Potvrdu te estetske vrijednosti izrade licitara i svjeća potvrđuje i suradnja s priznatim umjetnicima poput Dragana Striškovića, umjetnika koji djeluje u Rotterdamu, prof. Miroslava Šuteja na projektu Hrvatski božićni nakit u Vatikanu, prof. Ines Krasić na projektu Baranjska kolonija 2007., Josipa Barleka na projektu Etnografskog muzeja u Zagrebu *Čudesni svijet anđela* i Ane Rucner na projektu *Glas anđela*. Upravo sudjelovanje na projektu *Čudesni svijet anđela*, gdje je Antonija izložila svoje licitarske anđele zajedno s još 60-ak renomiranih hrvatskih umjetnika, bilo je priznanje da njezin rad ima i određenu umjetničku vrijednost.

Sve ove godine djelovanja i rada Antonija je svoje poslovanje ponajprije usmjeravala u promociju i očuvanje obrta kao kulturne baštine grada Osijeka, što je naposljetku rezultiralo i sudjelovanjem u nizu projekata od kulturne važnosti za grad i Republiku Hrvatsku. Antonija Ranogajec u svojoj je radionici zadržala i očuvala višestoljetnu tradiciju izrade licitara te na taj način kroz promociju obrta putem različitih kulturnih projekata u Republici Hrvatskoj i izvan nje pridonijela da se ovaj obrt,

Antonija Ranogajec u radionici, 2000., osobna arhiva

odnosno licitarsko umijeće uvrsti na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Istaknula se svojim radovima i angažmanom na izložbi Etnografskog muzeja u Zagrebu „Licitarska umijeća, medičarstvo i svjećarstvo – obrt višestoljetne tradicije“. Sudjelovala je na projektu Ministarstva vanjskih poslova RH „Hrvatski božićni nakit u Vatikanu“, kićenje bora na Trgu sv. Petra u Vatikanu. Svojim licitarskim anđelima oplemenila je izložbu „Čudesni svijet anđela“ Etnografskog muzeja u Zagrebu. Sudjelovala je na 21. međunarodnoj izložbi jaslica „100 Prespi“ u crkvi Santa Maria del Popolo u Rimu. Održala je samostalnu izložbu u Požegi „Licitarsko umijeće tradicijskog i umjetničkog obrta“. Nakon niza važnih projekata gdje se Antonija potvrdila kao majstor svog zanata, Hrvatska obrtnička komora dodjeljuje joj status umjetničkog i tradicijskog obrta 2009. godine, a 2014. godine Antoniji je dodijeljeno priznanje Hrvatske obrtničke komore Plaketa „Zlatne ruke“, s pisanim priznanjem za očuvanje dugogodišnje tradicije obiteljskog obrta i kulturne baštine Republike Hrvatske, njegovanje zanatskog umijeća iz područja medičarstva te promociju proizvoda u zemlji i inozemstvu. U očuvanju i promoviranju

obrta sudjelovala je na nizu obrtničkih sajmova, te je svoj obrt predstavila kroz likovne radionice u dječjim vrtićima, muzejima, školama i gradskim knjižnicama od Vukovara, Osijeka, Belišća, Zagreba do Ulma. Dobitnica je niza priznanja i zahvalnica za sudjelovanje na različitim etno manifestacijama, te Pečata Grada Osijeka za osobit doprinos očuvanju tradicije i povjesnog obrta. U prosincu 2013. godine obilježila je 60. obljetnicu osnutka radionice u Bruxellesu, gdje je kao gost Europskog parlamenta upoznala parlamentarne zastupnike i goste sa svojim obrtom, nematerijalnom kulturnom baštinom RH pod zaštitom UNESCO-a.

Uočivši važnost očuvanja obrta bez obzira na vrijeme novih tehnologija, putem društvenih mreža promovira obrt te prezentira svoje rade, što se pokazalo vrlo dobrom i inovativnim potezom jer je na taj način obrt kao kulturnu baštinu predstavila cijelom svijetu, i to je vrlo lijepo prihvaćeno od strane posjetitelja stranice Blažeković medičar i voskar na Facebooku. Za svoga radnog vijeka Antonija je doista svojim predanim radom i posvećenošću obrtu u pravom smislu te riječi obilježila jedan dio kulture i obrtništva u gradu Osijeku.

Autorski licitarski rad, 2013., osobna arhiva

Budućnost i mogućnosti

Nematerijalna kulturna baština već duže vrijeđe u različitim dijelovima naše zemlje uključuje se u turističku ponudu te se na taj način čuva od zaborava i promovira se određeni kraj. U gradu Osijeku djeluje obrtnička radionica Blažeković medičar i voskar, koja više od 65 godina njeguje i čuva tradicijski način izrade licitara, koji je od 2010. godine upisan na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalnih kulturnih dobara čovječanstva. Kako su nositelji te kulturne baštine Antonija i Josip Ranogajec kroz sve godine svoga rada promovirali kulturnu baštinu na različitim manifestacijama u zemlji i inozemstvu te kroz niz važnih projekata u suradnji s Ministarstvom kulture RH, TZ grada Zagreba, Etnografskim muzejom u Zagrebu, predstavili su istodobno i grad Osijek kao nositelja i čuvara te baštine u svojoj zajednici. Otvorile su se neke nove ideje i projekti kroz koje bi ovu nematerijalnu baštinu našega grada mogli uključiti u već postojeća kulturna događanja te na taj način obogatiti kulturne sadržaje, a istodobno podići i svijest građana o vrijednostima nematerijalne baštine koju posjedujemo.

Jedan od načina prezentacije i promicanja nematerijalnog kulturnog dobra može biti i kroz svojevrsne razglednice na kojima bi se nalazio specifičan tradicijski predmet grada prijatelja grada Osijeka i licitarsko srce kao najprepoznatljiviji znak te baštine, te bi se tako kroz simboliku srca i lijepim pozdravom povezano slikom dva grada pod sloganom „Od srca vas pozdravljamo, prijatelji dragi“. Taj vid pozdrava i promocije mogao bi se koristiti i putem interneta, kao jednog od najzahvalnijih medija za promidžbu, i na taj način spojili bismo višestoljetnu tradiciju i suvremene medije. Isto tako, licitari naše radionice mogli bi se iskoristiti u već postojećim poznatim brendovima grada te bi se na taj način priča o licitarima kao kulturološkoj vrijednosti i više promovirala.

Kako je jedan od osnovnih ciljeva i zadataka nositelja UNESCO-ove Reprezentativne liste očuvanje i promicanje, ali i educiranje u lokalnoj zajednici o dobru koje posjeduje, ovo bi bio jedan lijep doprinos očuvanju te tradicije, ali i turističkoj promociji grada, jer je malo gradova u svijetu koji se mogu pohvaliti da su nositelji UNESCO-ova znaka zaštićenih dobara, bilo materijalnih ili nematerijalnih. Kao jedinoj radionici u gradu koja čuva umijeće izrade licitara, želja nam je da u suradnji s TZ grada Osijeka kroz različite programe

Licitarski likovi: momak i djevojka u najsvetčijem „bilom ruvu sa zlatom“ iz Selaca Đakovačkih, 2014., osobna arhiva

obogatimo turističku ponudu grada. Kako bismo što kvalitetnije mogli prezentirati svoja umijeća, jedna je od mogućnosti tiskanje svojevrsnog malog kataloga s kratkom prezentacijom obrta te još boljom prezentacijom na društvenim mrežama, preko portala koji promiču kulturnu baštinu i turizam.

Radionica Blažeković svojim je licitarima u nekoliko navrata kroz različite projekte Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva kulture RH, TZ grada Zagreba i Etnografskog muzeja u Zagrebu ukrašavala u vrijeme božićnih blagdana jelke u Vatikanu, Rimu, Parizu, Berlinu i Zagrebu te je na taj način ova osječka radionica pridonijela spoznaji da je ukrašavanje božićnih jelki licitarima u tradiciji hrvatskog božićevanja, što je i prepoznato u svijetu. Upravo zbog toga velika nam je želja u vrijeme božićnih blagdana i manifestacije Advent u Osijeku dva bora koja krase naš trg ukrasiti licitarima te na taj način zaokružiti jednu lijepu božićnu priču našega grada.

Ovo su samo neke od ideja na koje načine jedna obrtnička radionica kao nositelj kulturne nematerijalne baštine RH može sudjelovati u obogaćivanju kulturnog identiteta grada i u njegovoj turističkoj promociji diljem svijeta. Za ostvarivanje tih ideja, a naravno i drugih ako se ukažu, mi kao nositelji te tradicije voljni smo surađivati i s TZ grada Osijeka, te s institucijama i stručnjacima lokalne zajednice i Grada Osijeka te Osječko-baranjske županije.

Muzej Slavonije Osijek, koji godinama surađuje s obrtničkom radionicom, 2017. godine uvrstio je dio licitarskih proizvoda u svoju suvenirsku ponudu te na taj način podupire obrtnički rad. Posebno draga suradnja ostvarena je i s Gradskim muzejom Vukovar, koja traje od 2001. godine. Za njih se u našoj

radionici izrađuju licitarske jarebice, vukovarske golubice i motivi iz voćedolskog kalendara. No, to je tek mali korak prema osnovnom cilju održavanja i življenja ovih tradicijskih proizvoda u modernom dobu.

Na žalost, moram ustvrditi da je suradnja s ranije navedenim institucijama izostala ili se svela tek na nekoliko pokušaja započinjanja nekih projekata, npr. kićenje bora. No još uvijek unatoč svim nevoljama, gospodarskim i globalnim, nadam se da će za našeg rada biti volje da se ovaj obrt i ono što je on do sada uspio postići iskoristi od strane lokalnih pa i državnih institucija da uz ostala vrijedna umijeća tradicijske baštine Lijepe Naše pridonese oživljavanju, a ne zamiranju kulturne baštine.

Detalj ukrašene svijeće, 2017., osobna arhiva

Narodna nošnja Požeštine – Biškupci, priručnik za rekonstrukciju nošnje

Valentina Dačnik

Hrvatski sabor kulture

Osobito važan dio rada Hrvatskog sabora kulture, krovne udruge kulturno-umjetničkog amaterizma u RH, nakladnička je djelatnost. Ona se ostvaruje kroz dvije velike biblioteke: Muzičku i Kazališnu te dvije važne edicije: Narodne nošnje Hrvatske i Narodni plesovi Hrvatske. U vremenima potrebe kada brojni entuzijasti obnavljaju i pripremaju scensku odjeću za kulturno-umjetnička društva, priručnici rekonstrukcije i obnove narodnih nošnji izuzetno su poticajni. Potreba za njima neupitna je, a koristi možemo vidjeti u dobro prezentiranim scenskim nastupima brojnih kulturno-umjetničkih društava.

Početke konstantne nakladničke djelatnosti današnji Hrvatski sabor kulture bilježi već 1969. godine, no i prije toga javljaju se značajna izdanja. Prve koreografije turopoljskih i posavskih plesova autora Vladimira Škreblina, Ivana Ivančana i Ivana Gattina objavljaju se u časopisu „Kulturni radnik“ 1950. i 1951. godine. Namjera je bila da tada Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske, uz osposobljavanje koreografa i voditelja na tečajevima, folklornim skupinama pomogne i objavljanjem gotovih koreografija opremljenih raspisanom glazbenom pratnjom. Ubrzo se od toga odustalo. Godine 1956. izdana je knjiga pod nazivom *Narodni plesovi Hrvatske 1*, autora Ivana Ivančana, a sadrži plesove Baranje i Slavonije uz opis plesova, notni materijal, tamburaške pratnje kao i detaljne upute pronalaženja i pristupa građi i koreografiranju. Tim djelom počinje jedna od najvrjednijih edicija Hrvatskog sabora kulture: *Narodni plesovi Hrvatske*.

Tu je i druga jednako važna edicija Narodne nošnje Hrvatske, kojoj pripada i ovaj naslov. Ideja za pokretanje edicije kao niza priručnika za rekonstrukciju narodne nošnje nastala je kao odgovor na potrebu folklornih skupina za pravilnom primjenom nošnje na sceni, što je vrlo aktualno i danas. Najraniji priručnici datiraju u 1984. godinu (*Narodna nošnja Prigorja* autorice Nerine Eckhel

S promocije priručnika u Gradskom muzeju Požega, 2020., GMP

i *Narodna nošnja Slavonije* autora Ivice Šestana) kada u projektu sudjeluje i Etnografski muzej u Zagrebu. Edicija danas broji trideset dva priručnika koji pokrivaju sve regije RH.

Osnovni cilj priručnika je da se detaljnim stručno-znanstvenim pristupom utvrdi i opiše odabrana inačica od strane autora te da se preciznim krojevima u određenom omjeru fiksira. Priručnici nude rješenja za kvalitetnu rekonstrukciju, a kao prilog sadrže dokumentarne fotografije, rječnike lokalnog nazivlja i priloge o pravilnim načinima čuvanja i prezentiranja na sceni. Sažeci su prevođeni uglavnom na engleski, njemački i francuski jezik te su od koristi i za Hrvate izvan domovine koji čuvaju i njeguju svoju baštinu po

cijelom svijetu. U cilju daljnog razvoja ove edicije pristupilo se pronalaženju kvalitetnog materijala i autora koji su bili spremni na ozbiljan i predan rad. Nekoliko godina trajala je potraga za građom, ali i za materijalnim sredstvima. Godine 2019. Ministarstvo kulture RH prepoznalo je vrijednost prijavljenog projekta te na taj način potaknulo i lokalnu zajednicu da se uključi. Županija Požeško-slavonska, Grad Požega i KUD „Šijaci“ Biškupci pružili su materijalnu potporu. Temu Narodne nošnje Požeške kotline obradila je autorica Ljubica Igić 1988. godine, no mlada autorica Dubravka Matoković, etnologinja i kustosica požeškog muzeja, u ovom svom djelu donosi nova saznanja te pojedinosti s terena kojeg je istraživala s jednom od recenzentica ove knjige, Vesnom Kolić-Klikić.

Priručnik *Narodna nošnja Požeštine – Biškupci* donosi detaljne opise ženske i muške tradicijske nošnje mjesta Biškupaca. U njoj su podstrti važni podaci o preslojavanju tradicijskog ruha krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Knjiga je pisana kao priručnik za potrebu obnove i izradu novih ženskih i muških nošnji sela Biškupci. Uz tekstualni dio i fotografije, knjizi su dodani crteži tradicijskih krojeva ženskog i muškog narodnog ruha ovoga kraja. Recenzije su napisale muzejske savjetnice Ivančica Ivkanec i Vesna Kolić-Klikić. Lektorica je Dijana Klarić, prof., a krojeve su crtale Jelena Grabusin, dipl. ing. i Sanja Šprem, dipl. ing. Autori fotografija su Barbara Ozanjek i Boris Knez iz Gradskog muzeja Požega, dok je sažetak na engleski jezik prevela Dunja Horvat Weitner. Urednica priručnika je Valentina Dačnik, prof. Knjiga je otisnuta u 500 primjeraka, a grafičku pripremu i tisk realizirala je tvrtka Print Vidić j. d. o. o. iz Požege.

Svečana promocija priručnika održana je u Gradskom muzeju Požega 6. veljače 2020. godine. Na promociji su sudjelovali članovi KUD-a „Šijaci“ iz Biškupaca, GKUD-a „Požega“, i brojni ljubitelji tradicije, a autorici i njezinim suradnicima prigodnim su riječima čestitali ravnateljica Gradskog muzeja Požega Mirela Pavličić Hein, viša savjetnica za kulturu i ostale društvene djelatnosti Požeško-slavonske županije Ana Pirović, zamjenik gradonačelnika Požege Ferdinand Troha, načelnik općine Velika Vlado Boban i tajnik Hrvatskog sabora kulture Dražen Ješavić.

O knjizi su govorile lektorica Dijana Klarić, prof., urednica Valentina Dačnik, prof. i sama autorica. Recenzentica Vesna Kolić-Klikić, muzejska savjetnica

Prikaz narodne nošnje iz Biškupaca, GMP

ca u miru, koja zbog bolesti nije osobno nazočila, u svojoj je recenziji napisala:

Knjiga etnologinje Dubravke Matoković, više kustosice u Gradskom muzeju u Požegi, pod naslovom Narodna nošnja Požeštine – Biškupci, donosi detaljne opise ženske i muške tradicijske nošnje Biškupaca. U njoj su podstrti važni podaci o preslojavanju tradicijskog ruha krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Knjiga je pisana kao priručnik za potrebu obnove i izradu novih ženskih i muških nošnji sela Biškupci. Uz tekstualni dio i fotografije knjizi su dodani crteži tradicijskih krojeva ženskog i muškog narodnog ruha ovoga kraja. U uvodnom dijelu autorica spominje etnologinje koje su se bavile istraživanjem tradicijskog odjevanja u Požeštini. Kroz uvod upoznaje čitatelja sa zemljopisnom i povijesnom slojevitosti požeškog kraja i sela Biškupci. U tekstu posebno naglašava važnost mjesnog KUD-a „Šijaci“ u očuvanju baštine svojega kraja i naglašava da je dio starijih članova svojim sjećanjima pomogao mnogim etnoložima, folkloristima, muzikoložima i etnokoreoložima u prikupljanju podataka vezanih za narodnu baštinu.

Drugo poglavje donosi prikaz tekstilnih rukotvorskih vještina s posebnim osvrtom na tehnike tkanja i načine ukrašavanja. Ovaj je kraj poznavao vuneno, laneno, pamučno i smjesno tkanje. Tkalo se većinom u dva i četiri nita, a u selima Požeštine bilo je poznato i tronitno tkanje koje susrećemo tek u nekoliko mesta u Hrvatskoj. Tkano su platno proizvodile žene zimi u družinskoj ili kojoj drugoj sobi, pa od raznovrsnih uzorkovanih i neuzorkovanih tkanja sastavljele ženske i muške rubine i dječje košulje.

U trećem poglavlju autorica upoznaje čitatelja sa ženskom i muškom tradicijskom nošnjom Biškupaca koja je sastavljana od pola raznovrsnog uzorkovanog i neuzorkovanog tkanja. Opisane su radne, svečane i žalobne ženske i muške oprave starije i mlađe varijante. Starijoj varijanti pripadaju bijela krila na koja je opasivana vunena zaprega. Kroz opise jasno su naglašeni dijelovi nošnji koji su početkom 20. stoljeća preslojeni s tkaninama manufakturne proizvodnje. Uvarijanti mlađe nošnje u modu su uvedena krila s većim ili manjim tkanim zatkama u boji. Preko krila sa zatkom opasivan je veliki svileni, brokatni ili kašmirski fertun koji ih je pokriva gotovo u cijelosti. Preslojena se ženska nošnja ili kako autorica navodi, mlađa varijanta nošnje, sporadično nosila gotovo do 60-ih godina 20. stoljeća. Ovdje je važno naglasiti da je autorica u spomenutom poglavlju opisala nakit, tradicijsko češljanje djevojačke pletenice i povezivanje glave udanih žena. U knjizi kolegice Dubravke Matoković opisan je redoslijed i način odijevanja tradicijske ženske narodne nošnje iz Biškupaca i upute za njezinu rekonstrukciju i izradu. Prema istom je redoslijedu obrađena i prezentirana muška tradicijska narodna nošnja ovoga sela. Pojedinačno su opisani njezini dijelovi, način i redoslijed odijevanja, upute za rekonstrukciju, prijedlog za njezinu izradu i upute za njezino održavanje i spremanje.

Na kraju knjige autorica je svim potencijalnim korisnicima i onima koji kane raditi rekonstrukciju biškupačke ženske i muške nošnje dala i dodatne upute.

U knjizi su navedeni izvori i literatura koju je kolegica Matoković koristila, te popis fotografija tiskanih u knjizi.

Autorici čestitam na uloženom trudu koji je svakako neće biti uzaludan jer će priručnik za obnovu starih i izradu novih nošnji, sigurna sam, stići u prave ruke. Velika je važnost ovoga priručnika jer donosi i pojašnjava povijesni kontinuitet odijevanja u

Naslovica priručnika

Biškupcima. Bez ovoga poznavanja bilo bi gotovo nemoguće promišljati budućnost mjesta koje ima svoju prošlost i koje spaja karika sadašnjosti. U tom je smislu knjiga odličan putokaz za očuvanje baštine, bolji život današnjih žitelja Požeštine i onih koji će stasati poslije nas.

Hrvatski sabor kulture nastavlja s nakladničkom djelatnosti i ovim putem poziva sve zainteresirane autore, stručnjake i profesionalce da se javi sa svojim radovima kojima će obogatiti ove jedinstvene edicije te na ovaj način pridonijeti očuvanju i prezentaciji bogatoga tradicijskog ruha i nematerijalne kulturne baštine RH.

O šokačkoj kapi u Bošnjacima

Antun Lešić

OŠ fra Bernardina Tome Leakovića Bošnjaci

Ritam života koji je nastupom 21. stoljeća postao ubrzan razlogom je zašto malo pozornosti posvećujemo detaljima, ali i stvarima u potpunosti. Činjenica koja bi mogla stvoriti dalekosežne kulturno-šumske promjene jest i stvarnost tradicijskoga odijevanja u mojojem mjestu, kao i u čitavome Srijemu.

Prva se sagleda u tome da se nedovoljno poseže za artefaktima prošlosti, a tradicijska nošnja koja ima pravila izrade i nošenja podređuje se vlastitim nahodenjima (*Ja ču to nositi kako ja hoću!*). Druga je u izradi pojedinoga tradicijskog komada, a koji se odnosi na brzinu u nastanku, nekvalitetnom ili nedostupnom materijalu i majstoru koji uzima previše slobode (*Ja ču to napraviti kako ja hoću!*). I konačno posljednja koja podrazumijeva nezainteresiranost za tradicijsko odijevanje ili što je slučaj – uskogrudnost (*Možda ču nekad nositi!*).

Svjestan navedenoga, u ovome ču tekstu dati povijesni pregled izgleda šokačke kape u Bošnjacima kako bih, nadam se na vrijeme, podsjetio na izvornost toga dijela muške narodne nošnje. Prvi je spomen o njezinu izgledu iz 1897. godine, o čemu je pisao rimokatolički svećenik Josip Lovretić (1865. –

1948.) u drugome svesku *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slovena*. Evo što je zapisao:

Bošnaci, Župaňa, Gradište, Štitar, Babina greda. Šeširi visoki, posavski, samo Bošnačani nose šešire ko u Otoku, a drugo je odilo i u Bošnačana posavsko (...) (Lovretić 1990: 96).

Rečenica je zanimljiva zato što u istu kategoriju stavlja navedena mjesta, ali kod izgleda kape drži kako Bošnačani imaju šešire kao u Otoku. Kako su, pak, izgledale otočke kape, Lovretić piše sljedeće:

Momci i mladi ljudi nose malko više već oniske kape; momci je zakite cvičem, a ako je mladožena, nosi i bilo čapljino perje za kapom. U svečane su dane kape omekane, ponajviše mrke; stariji ljudi imaju crnu plantiku na kapi, mlađi zelenkastu, a momci nose zlatnu čipku uokolo ili zlatom vezenu plantiku. Zimi nose crne šubare. (Lovretić 1990: 72)

Usporedbom ovih dvaju zapisa vidljivo je kako su Bošnačani 1897. godine nosili dakle oniske, a ne visoke kape. Kitili su ih cvijećem i perjem, u svečanije dane bile su od mekanijega materijala tamnijih nijansi, dok je uokolo bila crna, zelena ili zlatom vezena odnosno čipkana *plantika* (traka).

Martin Domačinović – Porčić sa suprugom, Bošnjaci, početak 20. stoljeća. Autorov digitalni arhiv.

Antun Lešić – Tunjo Korinac (1932. – 1992.), Bošnjaci, kraj 1930-ih godina. Autorov arhiv.

Ivan Bilić – Katičin (1880. – 1951.), Bošnjaci, oko 1944. godine. Autorov arhiv.

To potvrđuje i cijeli niz fotografija Bošnjačana na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Doista, te su kape bile oniske, a primjetljiv je i široki obod. Reprezentativni primjer takvoga oblika jest fotografija bračnoga para Domaćinović – Porčić s početka 20. stoljeća.

Takav oblik, pregledavajući stare fotografije Bošnjačana, zadržat će se sve do 1930-ih godina. Otad bošnjačka kapa kao i kompletan muška i ženska narodna nošnja bivaju zahvaćeni procesom modifikacije. Kapa postaje sve viša, a obod postaje sve uži. Zanimljiva je predaja koja je sačuvana u susjednome Gradištu gdje se i danas može čuti kako su im kape *njekad bile visoke ko bošnjačke*. Ovakav oblik kape u širokoj upotrebi ostaje do 1960-ih godina, a danas se takvi primjeri mogu tek rijetko vidjeti.

Prije nego što je ovaj tradicijski predmet postao marginaliziran u smislu društvenoga odijevanja, dotad je kapa bila upravo statusni simbol. Prve kape djeca bi dobivala još prije polaska u školu, a uz njih su znali dočekati i konac svoga života, naime običaj je bio da se muškarac uz nju sahrani. Nosile su se dok nije nastupilo hladnije vrijeme, a koje je podrazumijevalo nošenje toplijega pokrivala – šubare.

Kape su se redovito naručivale i kupovale na vašarima, a u Bošnjacima su se poslije Drugoga svjetskog rata oni održavali svakoga osmog u mjesecu ili u dva navrata preko godine – o Danu oslobođenja (13. travnja) ili o kirbaju (11. studenoga – *robeni vašan*), na kojima je znalo prodavati i po nekoliko domaćih i stranih šeširdžija. Vašari su mijenjali svoju lokaciju (Crna bara, potom Pogan i na koncu Njivica). Posljednji bošnjački klobučar bio je majstor Ilija Domaćinović (zvani Gulo) iz Bučačiji je zanat, nakon atentata 1944. godine, nastavio nečak Đuro Domaćinović – Vidin.

Izgled kape pojedinoga vlasnika puno je govorio o njegovu imovinskom statusu. Imućniji su nosili tzv. *plišanke*, a oni koji to nisu mogli financirati, imali bi tzv. *čovane* kape i za svečane i radne prigode. Prevladavale su tri boje različitih nijansi: crna, zelena i smeđa. Crnu kapu opasavala je isključivo crna *plantika* (u Bošnjacima nikad zelena kao što je danas čest slučaj!), zelenu većinom zelena *plantika* (vrlo rijetko crna), a smeđu kapu, zelenu ili smeđu. Širina je iznosila najmanje pet centimetara, a vezivala se na dva načina, pozadi u obliku dva ili tri ravna pravokutna sloja različitih dužina ili s lijeve strane u obliku mašne. Iznutra je bila svilena postava na kojoj je redovito bio otisnut

Križarsko bratstvo u Bošnjacima 1935. godine. Sa štamom klobučar Ilija Domaćinović. Autorov digitalni arhiv.

klobučarski žig, npr. *Ilija Domaćinović Bošnjaci, P. Novačić šeširdžija Županja* itd.

Kape su se nakon svakog nošenja ili u slučaju kiše vraćale u prvotni položaj što znači da su se rukom izbijale prema vrhu, sve do ponovnog korištenja, tako da ne dođe do puknuća materijala u svinutoj poziciji. Prije nošenja vlasnik kape sam je uređivao njezin izgled – *fazonu*. U pravilu, prednji kraj dizao se prema gore, dok je zadnji bivao nešto niži, što potvrđuju i stare fotografije, napose one bočno fotografirane. Kape se nosilo ovisno o prigodi. Kitili su ih *špenodlama*, *smiljem*, *šumicom*, *zelenilom*, *lizama* te *surginim* ili *krejinim* perjem. Kapa je bila statusni simbol i diranje u nju ili nasilno skidanje smatralo se izuzetnim prijestupom, što se često kažnjavalo i fizičkim putem jer je na stvari bilo pitanje vlasnikova ponosa.

Odgovoriti na koncu na pitanje kako bi trebala izgledati novozrađena bošnjačka šokačka kapa mogu ovako – držim da je najbolje konzultirati stare fotografije ili sačuvane originalne primjerke. Ugledajući se na njih, nijedan učeni šeširdžija kao i osoba koja je naručuje ne bi trebali pogriješiti, a izbjegla bi se i unifikacija koja je, nažalost, u Šokadiji sve prisutnija.

Literatura:

Lovretić, Josip. 1990. Otok. Vinkovci: Kulturno informativni centar „Privlačica”.

Izvor:

Kazivač Antun Lešić – Đurakov iz Bošnjaka (1947. – 2019.)

Draperije, zavjese ili firange iznad vrata u Selcima Đakovačkim

Vlado Matoković

Selci Đakovački

Ve' zime dok sjedim u toploj kujne dosjetim se da još nješta napišem štoj bilo u pojedinu kuća šokački. 'Ko je im'o lipo okrećite sobe, pa izmolovane il' valjkom izvaljane, taj zno imat i draperije vriž vrati od pridnje sobe il' kujne kad se ulazi iz ganjka i tome slično. Svitu moj, pitate se: a šta su to draperije? Tako žene zvale pa to su zavjese, firange malo kraće koje vjese iznad vrata. Sašite od šarenog cica na cvitice i lipa čipčica ozdol prišita ili brez nje, koja žena kako voljila i čela sašit, pričvrstito na gumi širokoj, pribodeno rajsneglama u zid. Potljem u modu došle uske željezne il' drvene šipkice pa šnjima bilo lakše baratat, ljepe draperije stojale vriž vrati neg' na gumi jer se olabavi, objesi, a znalo se desit da rajsnegla ispadne iz zida pa ni' lipo za viđet. Onda ženi bruka i sramota kad njeko dođe u kuću pa to vidi. Nekoja žena znala imat i sa strane vrata draperiju od iste vrste platna, a potljem u modu došle bile najlonske draperije i to žene metale. Take draperije, zavjese već bile gotove, to jest sašite tvornički pa se žene nisu morale patiti

i šit na mašinu. A te draperije bile malo i skuplje jer su finije izradite, izgledu ko da su od kake čipke il' božem' prosti, da su necane. Ma svakaki uzoraka bilo, nisi se mogo odlučit koju bi kupijo. Od kuda je to došlo u modu na selo ne bi vam zno kast, al' eto uvik nješta novo žene znale unit u svoju kuću i bit u trendu, što bi danas svit kazo. Ja vjerujem po pričanju stariji mještana kac i moji roditelji da su to imale viđet kod đakovačke gospode jer su u no vrime nosili dojivo (mliko, sir i kajmak) njima na prodaju i na taki način donosili novu modu u svoju sredinu. A nije naodmet spomenit i seosku gospodu: učitelja, načelnika sela, lugara i svi ostali koji su bili u no vrime, a zajedno živili u seoskoj sredini te gotovo se sretali šnjima svaki dan. Koliko se to udomaćilo u stanovništvo imo sam i ja prilike viđet njegdi sedamdeseti godina prošlog, dvadesetog stoljeća kod moje tete Mare, a i po pojedinim kućama u selu. Na moje iznenadjenje gotovo nakon 40 godina opet sam se ve godine im'o prilike sresti kod jedne bake, a koja mi je dopušćala da to i

Zavjese draperije, V. Matoković, 2019.

ušlikam da imadem za uspomenu na minule dane.
Jer va današnja mlađarija to ne volje metat u svoje
kuće. Dakako, to treba lipo održavat, prat, peglat
i tome slično, a vo užurbano vrime to ne dopušća.
A koliko je to njekad bilo važno pa ni čudo da su
pojedine đevojke o tome znale i zapjevat u kolu kad
je sviro gajdaš ili samičar, potljem tamburaši prid
crkvom, školom i krstopuću:

Curica je zapjevala pjesmu novu,
sve je babe bećarušom zovu.
Moja mama draperiju meče,
moj se lola našim šorom šeće.
Iznad vrata draperija stoji,
mene lola još i više volji.
Mila mamo draperiju peri,
došo dika 'oce da me ženi.

Eto svitu moj, šokački svit zno sve lipo isticat,
oš' šokačko ruvo, dukate ispod vrata pa i modu iz
svoji domova, kuća pa 'ko volji nek izvolji, što bi
u današnje vrime pisma rekla: inati se Slavonijo!
Samo mi je jako što ako svi odemo iz te Slavonije
šta će na kraju ostati, to sami Bog dragi znade.
Nemojte mi štograd zamjerit što furtom baljezgam
i kako pojedini kažu, priopovidam kojekave gluposti.
Ali to vam je svitu moj dragi, vridni i pošteni život
koji su živili naši roditelji, didaci i bake, a vridno je
zabilježit na papir i da ne ode u zaborav jer bolje
da nestane selo neg' njegovi običaji.

Marija Hortig u kuhinji, V. Matoković, 2019.

Sveobuhvatno predstavljanje zbirke tikvičarstva Muzeja Slavonije

Vlasta Šabić

Muzej Slavonije Osijek

U novije vrijeme mnogi muzealci odlučuju se na obradu cijelokupnog fundusa jedne zbirke u katalogu zbirke, koju često zatim prati i izložba. Sličnim putem išao je i Etnografski odjel Muzeja Slavonije. Zbirka tikvičarstva upisana je 2013. godine u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Slijedilo je istraživanje i obrada cijelokupne građe u Katalogu zbirke, objavljenom 2018. godine u okviru Zaštite nematerijalnih kulturnih dobara, budući da vještina i tradicija šaranja tikvica od 2007. godine ima svojstvo zaštićenoga nematerijalnog kulturnog dobra RH.

Šarane tikvice

Umijeće šaranja tikvica specifično je samo za Slavoniju, gdje se razvila velika raznolikost i bogatstvo ornamenta. Zastupljeno je na užem prostoru sjeveroistoka, na području bivše Vojne krajine: u županjskom, đakovačkom te dijelu vinkovačkog i brodskog kraja.

Tikva je kao posuda zahvalna za uporabu u razne svrhe. Diljem svijeta korištena je tisućama godina, još prije pojave keramike i sjedilačkog načina života, ali i dugo nakon toga. Iako je najčešće bila bez ukrasa, na mnogim je stranama svijeta bilo zastupljeno i njihovo ukrašavanje. Za šaranje u Slavoniji koriste se tikve s trbušastim ili valjkastim vratom – tikvice i *tukvanji* različitih veličina, malene leginice gotovo bez vrata, a katkada i *nategače* ili teglice s dugim vratom za istakanje tekućine iz bureta.

Ukras se izvodi crtanjem olovkom i urezivanjem ornamenta, odnosno šara, koje se istaknu pocrnjivanjem, najčešće pougljenjenom orahovom jezgrom; pojedini detalji oboje se pomoću dušične kiseline, šatvosiranjem, u smeđu boju. Bogat i raznolik ornament uglavnom je raspoređen po nepisanom pravilu: geometrijski na vratu, ramenima i dnu, a biljni na trbuštu.

Iz Kataloga zbirke MSO, 2020., osobna arhiva

Zbirka tikvičarstva

Specifičnost zbirke tikvičarstva Muzeja Slavonije najstarija je šarana tikva u Hrvatskoj, datirana 1734. godinom. Ova tikva jedinstvena je i zbog svoga razvedenog figuralnog ornamenta (sakralnog i vojnog), netipičnog za ovu vrstu rukotvorstva, za koju je inače karakterističan stilizirani biljni ornament u kombinaciji s geometrijskim elementima. Za nekoliko tikvica signiranih godinom pouzdano znamo da su izrađene u 19. stoljeću, dok je većina predmeta iz prve polovice 20. stoljeća. Zbirka nadalje obuhvaća radove iz nekoliko lokaliteta Slavonije s prevagom županjskog kraja, od kojih je Gradište s nekoliko autora, kao središte ove vještine u novije vrijeme, najzastupljenije.

Temelj zbirke postavila je kolekcija tikvica i predmeta ukrašenih tikvičarskom tehnikom učitelja Vladoja Ivakića koju je darovao Muzeju 1947. godine; kao promicatelj tradicijske tehnike i ornamentike proširio je tehniku šaranja s tikvica i na druge predmete (pokućstvo, volovske rogove, tamburice). Ivakić je sa sinom Miroslavom jedan dio života proveo u Osijeku te njegove radove dobrim dijelom vežemo za Osijek, kao i kolekciju Osječanina Ferde Bajsmana.

Detalj izložbe u Muzeju Slavonije, 2020., osobna arhiva

Katalog zbirke tikvičarstva

Muzej Slavonije iz sredstava Ministarstva kulture u 2017. godini realizirao je obradu građe, fotografiranje te oblikovanje kataloga, kao i radionice za studente u suradnji s Umjetničkom akademijom u Osijeku. Dio predmeta snimljen je 2013. godine iz sredstava Muzeja „Stjepan Gruber” u Županji za potrebe njihovog projekta Umijeće šaranja tikvica na području Slavonije. Konačno je zahvaljujući Gradu Osijeku i sponzorima 2018. godine realiziran i tisak Kataloga.

Sadržajno je u katalogu naglasak na kataloškoj obradi svih primjeraka s osnovnim podacima: naziv, autor, podrijetlo, vrijeme, način nabave, dimenzije, inventarna oznaka te opis. Građa je ujedno razvrstana, identificirana koliko su to omogućavali podaci, te interpretirana po većim cjelinama odnosno lokalitetima, autorima i ornamentici s po nekoliko fotografija gotovo svakog predmeta, kako bi se dokumentirao razvijen ornament koji pokriva cijelu površinu. To će omogućiti višenamjensku primjenu kataloga i daljnju znanstvenu obradu ove tematike.

Građa je razvrstana u sljedeće cjeline: tikvice bez ukrasa i tikvice s prikazom procesa izrade, slijede cjeline po lokalitetima i autorima ili kolekcijama. Istoču se dvije cjeline. Jedno je velika cjelina koja pripada ponajprije lokalitetu Gradište te drugim selima županjskog kraja, s izdvojenim autorskim skupinama. Slijedi nekoliko primjeraka iz brodskog i vinkovačkog kraja. Druga su velika skupina radovi nastali pod različitim utjecajima većim dijelom u Osijeku, ponajviše pod utjecajima slavonskih sela. Na prvome mjestu velika je cjelina autorskih radova Vladoja Ivakića, uključujući predmete koji pripadaju njegovoj kolekciji, odnosno radove drugih autora koje je prikupio. Slijede radovi njegova sina Miroslava te iz poratnog vremena radovi samoukog Osječanina Ferde Bajsmana. Posljednja je skupina

tikvica nepoznatog podrijetla. U 132 kataloška broja obuhvaćena su ukupno 143 predmeta iz Zbirke tikvičarstva.

Publiciranjem predmeti su dokumentirani, prezentirani i postali su dostupni što bi trebalo pripomoći prenošenju znanja o ovom jedinstvenom slavonskom nasljeđu i njegovom očuvanju. Za zajednicu je iznimno važno graditi svoj identitet na vlastitom prepoznatljivom nasljeđu u kojem treba biti ukorijenjena. Kulturno dobro važno je za samosvijest i bogatstvo zajednice. Katalog može poslužiti za popularizaciju i edukaciju o umijeću i raznolikoj razvijenoj ornamentici i nepresušnim izvorima narodnog stvaralaštva, ali i za nadogradnju u novoj primjeni. Ujedno će publicirana građa omogućiti i olakšati buduća istraživanja ovog kulturnog dobra.

Izložba i brošura *Tikva mala, a stotinu šara*

Uslijedio je korak predstavljanja Zbirke tikvičarstva Etnografskog odjela na izložbi *Tikva mala, a stotinu šara*, koja je u Osijeku bila otvorena 17. svibnja 2020. godine, dan uoči Međunarodnog dana muzeja, na pomalo neuobičajen način zbog epidemije – bez publike i putem Slavonske televizije. No izložba je priređena još 2019. godine u suradnji s Muzejom Moslavine u Kutini, gdje je gostovala, a popraćena je brošurom.

Nakon sveobuhvatne obrade Zbirke u Katalogu Zbirke tikvičarstva Etnografskog odjela, izložbom se predstavlja dio od oko dvije trećine ove Zbirke. Narodno rukotvorstvo stvaralo je generacijama svoju specifičnu i lokalnu ornamentiku, ali zasnovanu na širim temeljima. Mnogi se motivi s tikvica uočavaju i na drugim predmetima, koji na izložbi ilustrativno prate tikvice. Stoga se izložba i brošura, osim predstavljanja zbirke i kulturnog dobra, uz pomoć omiljenih motiva pojedinih autora šarača pozabavila paralelama u ornamentici na tikvicama i na drugim tradicijskim predmetima. Slikovitosti teme tako pridonose drveni rezbareni predmeti, uskrsna jaja i dijelovi narodne nošnje ukrašeni sličnom ornamentikom kao i na tikvicama: geometrijski ornament poput cik-cak linija, zvijezde, zatim biljni motivi poput tulipana, karanfila, hrastovog lista i žira, vinove loze, drva života, grane.

Izložba je obuhvatila više od 120 tikvičarskih i drugih tradicijskih predmeta koji svojom ornamentikom ukazuju na sličan pristup, utjecaje i inspiraciju.

Dva desetljeća pučkoga crkvenog pjevanja u okviru Đakovačkih vezova

Željko Vurm

Budrovci

Skupno pjevanje prisutno je u životu Crkve od najranijih vremena. Još u prvom stoljeću poslije Krista kršćani su se skupljali u katakombama, gdje su često boravili sa svojim biskupima i svećenicima na svitim obredima, i zajedno pjevali. Ljudi kao zajednica smatrali su se pripadnjem dijelom cijele liturgije. Pjesma ih je povezivala u zajedništvu, služenju i slavljenju Boga. Kada je Crkva dobila slobodu, kršćani su gradili crkve i postavljali ljudi koji su se brinuli za pjevanje kao bitni liturgijski dio. Voditelji pjevanja postali su skladatelji, reformatori i teoretičari, a pjevanje u crkvi zvalo se koral, jer se pjevalo u koru (oko oltara). Uz brojne crkvene glazbene učitelje i zajedničko djelovanje puka koral se vjerno očuvao, ali nastali su i brojni drugi glazbeni oblici. Na Drugom vatikanskom saboru

za bogoslužje bila je prihvaćena crkvena pučka popijevka. Zahvaljujući pučkoj pobožnosti i ljubavi prema tradicijskim vrijednostima, pučko crkveno pjevanje u nas je veoma bogato i raznoliko. To je zasigurno najjači, najbogatiji i najomiljeniji iskaz kršćanske ljubavi i pobožnosti. Bogati repertoar hrvatskih pučkih popijevki i crkvenih skladbi ljudi iz raznih dijelova svijeta doživljavaju s čuđenjem i oduševljenjem. Posebno su popularne pjesme posvećene Blaženoj Djevici Mariji, a skupine na smotrama rado pjevaju i pjesme posvećene patronima njihovih crkava. Veoma rasprostranjeno, pučko pjevanje čuva popijevke koje su nastale u bližoj ili daljoj prošlosti, a mnoge od njih i danas su u uporabi.

Pučko crkveno pjevanje

Ciljodržavanjasmotripučkogacrkvenogpjevanja jest očuvanje tradicijskog pjevanja crkvenih pjesama na pučki način. Prije dva desetljeća bilo je mnogo više izvornih pjevača koji su se bavili ovom vrstom glazbenog izričaja, ne samo na smotrama, nego u svakodnevnom životu. U međuvremenu, svijet su napustile mnogobrojne starije osobe koje su bile izravni nositelji takvoga pjevanja na području Slavonije i Baranje, te u drugim dijelovima Hrvatske i na područjima izvan Hrvatske gdje žive Hrvati. Takve pjesme karakterizira emocionalnost, spontanost i zanesenost. Pučko pjevanje prisutno je još uvijek i na večernjicama, pobožnostima, hodočašćima, proštenjima, smotrama i u raznim drugim prilikama. Stoga postoji izreka: *Tko pjeva – dvostruko moli.* Zbog individualnih karakteristika *počimalji* (počimalji) i specifičnosti sredina dolazi do manjih odstupanja u tekstuallnom smislu, a negdje i u melodijskom, pa se događa da ista pjesma pri pjevanju različitim skupinama zvuči različito.

Pučkoga crkvenog pjevanja sve se više prihvataju pjevačke skupine kulturno-umjetničkih društava, u novije vrijeme ženske i muške pjevačke klape, a rado se pridružuju i pojedini crkveni

zborovi, koji takvo pjevanje prezentiraju na njima svojstven način. Budući da folklorne pjevačke skupine, klape i zborove vode stručni voditelji, primjećuje se izvjestan pomak u kvaliteti pjevanja, ali i odmak od staroga načina pjevanja, kada su glavnu ulogu imale počimalje koje su se brinule o liturgijskom i izvanliturgijskom pjevanju u župama i filijalama gdje nije bilo orguljaša. No, najvažnije je da postoji interes za ovakve smotre, da se čuvaju i populariziraju stari crkveni napjevi i širi suradnja između pjevačkih skupina, što potvrđuju i smotre u drugim mjestima diljem Hrvatske, kako na lokalnim i regionalnim tako i na državnim i međunarodnim smotrama.

Karakteristike pjevačkih skupina

Pjevačke skupine najčešće su ženske, ali postoje i muške te mješovite. Kada je u pitanju bogoslužje, broj pjevača nije ograničen jer pjeva kompletan puk, a na pjevačkim smotrama uvriježen je broj pjevača od šest do dvanaest, a može ih biti i više. Takve skupine negdje se nazivaju i zborom, iako nisu pjevački zbor u smislu koji se odnosi na školovanu pjevačku strukturu.

Najbrojniji pjevači i pjevačice pučkoga crkvenog pjevanja osobe su starije životne dobi, ali pridružuju im se i mlađe osobe, jer su ovakvi pjevači uključeni i u aktivnosti kulturno-umjetničkih društava gdje se bave i folklornim pjevanjem. Stoga neke izvedbe pjesama, umjesto dinamičkog nijansiranja, poprimaju folklorni oblik pjevanja.

Najčešće pjesme posvećene su Blaženoj Djevici Mariji

U interpretaciji pjevačkih skupina moguće su se čuti mnoge pjesme posvećene Blaženoj Djevici Mariji, a bilo je i pobožnih popijevki posvećenih Isusu, raznim svecima – zaštitnicima župa i drugih. Na primjer: *Veseli se, Majko Božja; Nek mine, Majko, s lica tvog; O, Marijo, zvijezdo mora; Sred te se pećine; Pruži ruku, Majko sveta; O, Marijo, sude od milosti; Čuj nas, Majko; O, mila Majko nebeska; Zdravo, Majko Isusova; Jedan lik mi u srcu стоји; Spomeni se, Djeko mila; Lijepa si, lijepa, Djeko Marijo; Šetala se Marija pa Isusa vodila; Danak svaki Božjoj Majci; Ah, kol si slatka, Djevicice; Da mogu ljljan biti; Sunašće na počin palo; Žeđa duša moja; O, hostijo; O, Isuse naš premili i mnoge druge.*

Prva smotra na 34. Đakovačkim vezovima

Pučko crkveno pjevanje uključeno je u program 34. Đakovačkih vezova 2000. godine i traje kontinuirano tijekom dva desetljeća pa se ove godine trebala održati dvadeseta smotra, ali s obzirom na pandemiju koronavirusa smotra se nije mogla održati.

Prva smotra pučkoga crkvenog pjevanja u okviru Đakovačkih vezova održana je u đakovačkoj katedrali, a ostale smotre najvećim dijelom održane su u samostanskoj crkvi Presvetoga Srca Isusova, u samostanu Milosrdnih sestara svetoga Križa u Đakovu. U vrijeme obnove samostanske crkve (2008. i 2017. godine) smotra pučkoga crkvenog pjevanja održana je u Maloj crkvi (crkvi Svih svetih), a smotra 2018. godine, odlukom gradske vlasti, održana je ponovno u đakovačkoj katedrali, i to zbog kiše koja je padala u vrijeme smotre. Smotra se trebala održati na Strossmayerovu trgu ispred katedrale. Organizirali su je maestro Ivo Andrić, voditelj i dirigent Mješovitog katedralnog zbora, i Mirko Damjanović, voditelj i predsjednik KUD-a „Šokadija“ iz Strizivojne, a sudjelovalo je jedanaest pjevačkih skupina. Sljedeće, 2019. godine, organizatori su tražili da opet vodim

smotru, a ista je održana na montažnoj pozornici na Strossmayerovu trgu. Do 2018. godine smotre su se održavale petkom na dan službenoga otvaranja Đakovačkih vezova neposredno prije otvaranja, a od te godine smotra je pomaknuta na nekoliko dana ranije.

Na dosadašnjih devetnaest smotre nastupile su pjevačke skupine iz Đakova i okoline te s područja Osječko-baranjske, Brodsko-posavske, Vukovarsko-srijemske županije, ali i iz drugih područja Hrvatske te iz Mađarske i Vojvodine. Uz pjesme na hrvatskom jeziku pjevane su i pjesme na slovačkom, mađarskom i njemačkom jeziku, jer su sudjelovale i pjevačke skupine nacionalnih manjina iz Hrvatske i skupina iz Mađarske.

Sve pjevačke skupine, kako ženske tako i muške, koje djeluju u okviru kulturno-umjetničkih društava odjevane su u svečane nošnje svoga kraja, a samostalne skupine odijevaju se prigodno u stilu svoga pjevanja. Pojedine članice skupina na smotre nose molitvenike, pjesmarice i krunice.

Organizatori Željko Vurm, Darija Vrbešić, Tomislav Vuković i Zoran Ušković, osobna arhiva

Prostori održavanja smotri

Najboljim se pokazao prostor u samostanskoj crkvi Presvetoga Srca Isusova gdje su Milosrdne sestre svetoga Križa dobri domaćini, gdje postoje prostorije za pripremanje i raspremanje pjevačkih skupina prije i poslije nastupa, gdje se može održati i misa prije smotre kada dobar dio vjernika ostane na smotri kao publika, gdje je izvrsna akustika i nema potrebe za ozvučivanjem nastupajućih skupina, gdje smotra ne ovisi o vremenskim prilikama i gdje je doživljaj i sudionika smotre i posjetitelja svečan, a pjesme ugodno proživljene i doživljene.

Prostor crkve Svih svetih lijep je i akustičan, ali je malen pa ne omogućuje da svi sudionici

smotre vide nastupe svih sudionika i u nj stane malo posjetitelja. Prisutan je i problem skučenog prostora za pripremanje i raspremanje sudionika prije i poslije nastupa. Tu je i blizina kružnoga toka koji se nalazi odmah ispred crkve, a njime cirkulira promet vozila.

Katedralni prostor je lijep, ali u tom prostoru uvriježeni su koncerti ozbiljne, zborske i druge sakralne glazbe. Pomoćne prostorije nalaze se preko Strossmayerova trga, u Župi Svih svetih.

Najnepovoljniji je prostor za pučko crkveno pjevanje na montažnoj pozornici na Strossmayerovu trgu. Ovisan je vremenskim prilikama. Teško je kvalitetno ozvučiti takvu vrstu pjevanja, a pozornica na Trgu nije usporediva s ljestvom i ugodačnjem crkvenog prostora. Postoje i razni distraktori pozornosti kao što su zvona s katedrale, šetači pasa, biciklisti, slučajni prolaznici i slično. Budući da se smatra na tom prostoru održava prije važnijih vezovskih programa i u vrijeme radnoga vremena, nekim sudionicima problem je stići na vrijeme, a i interes posjetitelja je manji. U to vrijeme bude i večernja misa u katedrali pa treba pričekati da se programom smotre ne ometa bogoslužje, odnosno da se ljudi koji izidu iz katedrale smještaju u prostor predviđen za posjetitelje.

Jedna od organizatorica, Anita Lučić, osobna arhiva

Organiziranje smotri i vođenje programa

U ime Đakovačkih vezova sve sudionike smotri i posjetitelje pozdravljali su predsjednici Folklornog odbora Đakovačkih vezova Adam Pavić i Tomislav

Vuković, a svim pjevačkim skupinama i domaćinu – Milosrdnim sestrama sv. Križa – uručivane su prigodne zahvalnice.

Od početka održavanja smotri pučkoga crkvenog pjevanja sam sam animirao pjevačke skupine odlazeći na razne pjevačke smotre (od Topolja u Baranji do Brodskog kola, uključujući i razne folklorne manifestacije, slao dopise, primao i ispraćao sudionike i vodio program, a u posljednje vrijeme u realizaciji smotri pomagala mi je nekoliko puta Darija Vrbešić, te u posljednje vrijeme članovi Folklornog odbora Đakovačkih vezova – Anita Lučić kao voditeljica i Zoran Ušković kao asistent kod prijema nastupajućih skupina. Program u katedrali svetog Petra 2018. godine vodili su Monika Jurić i Dino Klem.

Zahvalnice i prigodne poklone za sve pjevačke skupine pripremila je Turistička zajednica Grada Đakova.

Dojmovi pojedinih sudionika

Svoje dojmove o smotri pučkoga crkvenog pjevanja izrazili su i neki sudionici.

Miroslav Šarić, voditelj HKD „Lisinski“ Našice i HKD „Izvor“ Donja Motičina: *Prvo bih izrazio žaljenje što smo ove godine zakinuti za folklorne manifestacije pa tako i crkveno pučko pjevanje koje smatram izrazito bitnim. HKD „Lisinski“ Našice sudjelovao je samo prošle godine na pjevanju kada se održavalo na Strossmayerovu trgu. Mišljenja sam da bi ova smatra kao i sve smotre takvog tipa trebale biti održane u crkvenim prostorima. Potpuni doživljaj crkvenih pučkih pjesama najbolje je dobiti u crkvama zbog akustike, te vjerujem da bi i doživljaj slušatelja bio autentičan onome kada su naši stari te pjesme pjevali na svetim misama. Šteta je kada na ovako bitnoj smotri za crkveno pučko pjevanje pojedine grupe izaberu duhovne šansone te time naruše bit smotre. Također, sve bi grupe trebale biti uredno i propisno odjevene u narodne nošnje svoga kraja. Smatram kako nam ova smotra crkvenog pučkog pjevanja treba biti poticaj da u svojim mjestima potičemo očuvanje crkvenog pučkog pjevanja i otrognemo te pjesme od zaborava i sačuvamo ih za buduće generacije.*

Gordana Doko, voditeljica Ženske pjevačke skupine „Vesela Šokadija“ Koritna: *Teško je i pomisliti da ove godine neće biti Đakovačkih vezova, onakvih kakve mi želimo. Da će ove godine naše srce biti prazno i našim gradom neće se čuti zvuk zaprežnih kola, zvečkanje dukata, cika*

veselih snaša i zvuk tambura. Uvijek smo se kao članice Ženske pjevačke skupine „Vesela Šokadija” Koritna radovale Vašem pozivu, gdje smo pjesmom mogle pokazati kako častimo i kako se radujemo našoj Majci Mariji. Uvijek bismo pjevale marijanske pjesme. I sada u ovo vrijeme poznate nam situacije uvjetovane koronavirusom radujemo se našoj Majci Mariji i molimo je za pomoć. Nadam se da ćemo sljedeću godinu svi zajedno slaviti Boga i našu Majku Mariju.

Marica Mišković, voditeljica Ženske pjevačke skupine „Vranovke” Vranovci-Bukovlje: Za ovu smotru imamo samo riječi hvale. Kao čuvarice pučke tradicijske baštine nastojimo sačuvati to neizmjerno blago koje se polako sklanja pred sve jačom globalizacijom i trendom nečega novoga, a svoje ne cijenimo kao da je to nešto pogrešno. Pjevale smo i u katedrali i na Strossmayerovu trgu, ali neprocjenjivo je iskustvo u katedrali, duhovnom hramu, u kojemu srce obuzeto sabranošću i milinom svetaca pjeva ljestve, skladnije i produhovljene nego na nekom drugom mjestu. Hvala Vam za sav trud i organizaciju. Vole vas članice Ženske pjevačke skupine „Vranovke” iz Vranovaca i Bukovlja.

Janja Crnković, voditeljica Ženske pjevačke skupine KUD-a „Ethno-golubica” Vinkovci: Sve pohvale za pjevačke skupine, svi su bili odlični. Nemamo nikakvih prigovora. Želimo Vam puno uspjeha u dalnjem radu. KUD „Ethno-golubica” Vinkovci.

Marija Bošnjak, voditeljica Pjevačkog zbora August Šenoa iz Pečuha: U ime Zbora najtoplje Vam zahvaljujem na dugogodišnjem ulaganju za Đakovačke vezove. Bila nam je velika čast i priznanje sudjelovati na smotrama pučkoga crkvenog pjevanja u Đakovu. Korisno je bilo vidjeti ostale skupine i prikazane pjesme. Isto tako divno je bilo vidjeti prekrasne nošnje. Nadamo se da će biti još prilike za sudjelovanje na smotrama.

Izvjesna perspektiva

S obzirom na popularnost pučkoga crkvenog pjevanja među pukom i članovima kulturno-umjetničkih društava i raznih pjevačkih skupina, nadam se da ova glazbena aktivnost, bitna za očuvanje i vjerskih i folklornih sadržaja, ima izvjesnu perspektivu i treba je sačuvati kao potvrdu našeg vjerskog i nacionalnog identiteta.

Kronologija smotri pučkoga crkvenog pjevanja:

2000. – Katedrala svetog Petra

Pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Gundinci

Pjevačka skupina KUD-a „Ravnica” Stari Perkovci

Pjevačka skupina Udruge umirovljenika Slavonski Brod

Pjevačka skupina KUD-a „Ivan Goran Kovačić” Beravci

Pjevačka skupina KUD-a „Šokica” Slobodnica

Pučka pjevačka skupina „Snaše” Klakar

2001.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Ženska pjevačka skupina crkve svetoga Nikole biskupa Budrovci

Pjevačka skupina KUD-a „Tomislav” Donji Andrijevci

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Koritna

Izvorna pjevačka skupina „Semeljačke snaše” Semeljci

Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač

Mješovita pjevačka skupina KUD-a „Podvinje” Podvinje

2002.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Pjevačka skupina KUD-a „Matija Gubec” Slavonski Kobaš

Pjevačka skupina KUD-a „Vukojevci” Vukojevci

Pjevačka skupina KUD-a „Luka Ilić Oriovčanin” Oriovac

Pjevačka skupina KUD-a „Sloga” Bapska

Pjevačka skupina KUD-a „Seljačka sloga” Zadubravlje

Pjevačka skupina KUD-a „Tomislav” Donji Andrijevci

2003.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Pjevačka skupina KUD-a „Podvinje” Podvinje

Pučka pjevačka skupina „Snaše” Klakar

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Šokadija” Budrovci

Pjevačka skupina HFD-a „Sesvečice” Podravske Sesvete

Mješoviti zbor Župe svetoga Mateja Apostola Gundinci

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Seljačka sloga” Bogdanovci

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Braća Banas” Josipovac Punitovački

2004.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Izvorna ženska pjevačka skupina „Semeljačke snaše” Semeljci

Pjevačka skupina KUD-a „Ivan Filipović” Velika Kopanica

Pjevačka skupina KUD-a „Otok” Otok

Pjevačka skupina KUD-a „Biđani” Bicko Selo

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Kupina” Kupina

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Šokadija” Strizivojna

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Izvor” Donja Motičina

2005.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Pučka pjevačka skupina KUD-a „Zora” Piškorevcii

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Koritna

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Petőfi Sándor” Ivanovci

Muška pjevačka skupina „Ižipci” Topolje

Pjevačka skupina KUD-a „Tamburica” Vinkovci

Ženska pjevačka skupina „Zadubravlje” Zadubravlje

Ženska pjevačka skupina filijalne crkve svetog Nikole iz Gornje Vrbe, Župa Ruščica kod Slavonskog Broda

2006.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Šokadija” Strizivojna

Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač

Ženska pjevačka skupina Crkve svetoga Valentina Batina

Izvorna pjevačka skupina „Semeljačke snaše” Semeljci

Ženska pjevačka skupina Vrbica-Đurđanci

Mješovita pjevačka skupina KUD-a „Podvinje” Podvinje

2007.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Pjevačka skupina KUD-a „Braća Banas” Josipovac Punitovački

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Ethno-golubica” Vinkovci

Pjevačka skupina KUD-a „Ivan Tišov” Viškovci

Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač

Ženska pjevačka skupina „Snaše” Klakar

Muška vokalna skupina „Bećarine” KUD-a „Tena” Đakovo

2008. – Crkva Svih svetih – Mala crkva

Mješovita pjevačka skupina KUD-a „Ivan Tišov” Viškovci

Mješovita pjevačka skupina KUD-a „Slavonac” Forkuševci

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Gorjanac” Gorjani
Muška vokalna skupina „Bećarine” KUD-a „Tena” Đakovo
Izvorna pjevačka skupina „Semeljačke snaše” Semeljci
Muška pjevačka skupina KUD-a „Hrvatski sokol” Slivnica, Zadar

Ženska pjevačka skupina KUD-a Gradske udruge umirovljenika Vinkovci Ženska pjevačka skupina „Snaše” Klakar

2009.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Mješovita pjevačka skupina KUD-a „Zora” Piškorevcii

Skupina pučkih pivača „Salona” Solin

Ženska pjevačka skupina „Snaše” Garčin

Pjevačka skupina KUD-a „Braća Banas” Josipovac Punitovački

Ženska pjevačka skupina „Snaše” Klakar

Mješovita pjevačka skupina KUU-e „Napredak” Podravski Podgajci

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Koritna

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Šokadija” Stari Mikanovci

2010.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Izvorna pjevačka skupina „Semeljačke snaše” Semeljci

Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Ivan Tišov” Viškovci

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Podvinje” Podvinje

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Ethno-golubica” Vinkovci

Ženska pjevačka skupina Župe svetoga Martina Strizivojna

2011.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Pjevačka skupina KUD-a „Seljačka sloga” Gajić

Pjevačka skupina KUD-a Gradske udruge umirovljenika Vinkovci

Pjevačka skupina Kulturno-prosvjetne zajednice Hrvata „Šokadija” Sonta, Vojvodina (Srbija)

Pjevačka skupina KUD-a „Tomislav” Donji Andrijevcii

Crkvena pjevačka skupina Župe svetog Martina biskupa Strizivojna

Pjevačka skupina KUD-a Hrvata „Bodrog” Bački Monoštor

2012.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Klapa „Slavonica” Đakovo

Pjevačka skupina KUD-a „Druga mladost” MUH Slavonski Brod
Pjevačka skupina „Biđani” Bicko Selo
Mješoviti zbor crkve Svih svetih Donja Motičina
Zbor mađarskog KUD-a „Kiskoszeg” Batina
Crkveni zbor Župe svetog Jurja mučenika Bapska
ŽPS župne crkve svetog Lovre Baranjsko Petrovo Selo

2013.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Izvorna pjevačka skupina „Semeljačke snaše” Semeljci
Ženska klapa Certissa Đakovo
Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač
Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Gundinci
Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Koritna
Ženski pjevački zbor Augusta Šenoe Pečuh, Mađarska
Župni zbor crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije Duboševica

2014.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Ženska pjevačka skupina „Aljmaš” Aljmaš
Ženska pjevačka skupina „Petrijevčanke” Petrijevci
Muška vokalna skupina „Starotopoljani” Staro Topolje
Pjevačka skupina KUD-a „Berislavić” Novi Grad
Pjevačka skupina KUD-a „Ravnica” Stari Perkovci
Muška vokalna skupina „Strossmayer” Strizivojna
Crkveni zbor Beravci

2015. Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Izvorna pjevačka skupina „Semeljačke snaše” Semeljci
Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Koritna
Pjevački zbor Udruge Nijemaca i Austrijanaca „Drei Rosen aus Vukovar” Vukovar
Pučka pjevačka skupina „Snaše” Klakar
Ženska pjevačka skupina Slovačkog KUD-a „Braća Banas” Josipovac Punitovački
Vokalna skupina „Mursella” Petrijevci

2016.

Samostanska crkva Presvetoga Srca Isusova

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vesela Šokadija” Koritna

Ženska pjevačka skupina KUD-a „Šokadija” Šumeće
Ženska pjevačka skupina KUD-a „Ivan Filipović” Velika Kopanica
Ženska pjevačka skupina „Posavke” KUD-a „Posavac” Kaniža
Pjevački zbor Augusta Šenoe Pečuh, Mađarska
Ženska pjevačka skupina KUD-a „Kupina” Kupina
Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač

2017. – Crkva Svih svetih – Mala crkva

Muška vokalna skupina „Bećarine” KUD-a „Tena” Đakovo
Pjevačka skupina KUD-a Gradske udruge umirovljenika Vinkovci
Pučka pjevačka skupina „Veseli Slatinčani” Stari Slatinik
Pjevačka skupina KUD-a „Ethno-golubica” Vinkovci
Muška pjevačka skupina „Baje” Ivanovac
Muška pjevačka skupina „Veseli Šokci” Slavonski Brod
Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač

2018. – Katedrala svetog Petra

Ženska pjevačka skupina „Vranovke” Vranovci-Bukovlje
Pučke pjevačice crkve sv. Lovre Baranjsko Petrovo Selo
Muška pjevačka skupina „Stanari” Cvelferija
Pjevačka skupina KUD-a „Prigorje” Križevci
Ženska pjevačka skupina „Druge” Strizivojna
Muška vokalna skupina „Bećarine” KUD-a „Tena” Đakovo
Ženska pjevačka skupina KUD-a „Ogranak Seljačke sloge” Posavski Bregi
Muška pjevačka skupina „Strossmayer” Strizivojna
Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač
Ženska vokalna skupina „Klencarice” Horvati, Zagreb
Ženska pjevačka skupina crkvenog zbara „August Šenoa” Pečuh, Mađarska

2019. – Strossmayerov trg

Muška vokalna skupina „Bećarine” KUD-a „Tena” Đakovo
Pjevačka skupina KUD-a „Ethno-golubica” Vinkovci
Ženska pjevačka skupina KUD-a „Vranovci-Bukovlje” Bukovlje
Ženska pjevačka skupina HKD-a „Podgoračani” Podgorač
Pučka pjevačka skupina „Veseli Slatinčani” Stari Slatinik
Pjevačka skupina A sastava folklorne sekcije HKD-a „Lisinski” Našice
Zahvaljujem Turističkoj zajednici Grada Đakova na ustupljenim podacima.

Marijanska molitva iz Bošnjaka

Vinko Juzbašić

Bošnjaci

U Bošnjacima je prije sedamdeset pet godina nastala marijanska molitva koja se moli unutar krunice. Ta molitva nije tiskana u katoličkim molitvenicima, nije poznat ni njezin autor, a teološki je ispravna. Kao potvrdu tomu, a nakon kratkoga pregleda nastanka Gospina svetišta u ovom srijemskom mjestu, donosim mišljenja nekoliko hrvatskih teologa.

Svetište Drage Gospe Bošnjačke, 2019., osobna arhiva

Nastanak svetišta i tekst molitve

Svetište Drage Gospe Bošnjačke, kako se u narodu i danas zove ovo molitveno i hodočasničko mjesto, nastalo je u vrijeme Gospinih ukazanja u Bošnjacima (Vukovarsko-srijemska županija) koja su, prema svjedočenjima vidjelaca, trajala od 10. svibnja 1945. do 15. kolovoza 1963. Vidjeoci su, a riječ je o djeci, početkom ovih događaja bili ispitivani od crkvenih i državnih vlasti, a neki poslije i zatvarani. S vidjeocima su se okupljala i s njima molila i druga djeca koja nisu imala viđenja. Na početku je bilo devetero djece, potom šestero, a poslije se ustalila skupina od njih troje: Marija Golubić te Marija i Đuro Domačinović. Na svetište, jedan vrt u današnjoj Ulici Ljudevita Gaja, napose prvih godina ukazanja stizalo je vrlo mnogo hodočasnika i iz udaljenijih krajeva bivše države. Vlast je u početku kontrolirala, a ubrzo potom i onemogućivala dolaske hodočasnika, pa su ukazanja nastavljena u župnoj crkvi sv. Martina

biskupa. Tijekom osamnaest godina ovih događaja na svetištu su zabilježena mnoga ozdravljenja i milosti, a iz ove dječje molitvene skupine poslije su nastala dva duhovna zvanja (svećenik Ivan Borilović i s. Bernardica Golubić). Gospa je tražila gradnju dvaju poklonaca (koji su i izgrađeni, a poslije od strane vlasti i srušeni), crkve s dva tornja (koja ni do danas nije izgrađena) te izradu specifične medaljice koja je sredinom 50-ih godina bila i izrađena te proširena među vjernicima. Iako branjena od komunističkih vlasti, hodočašćenja ni nakon završetka ukazanja nisu prestala, a vjernici su na svetište nastavili stizali potajice, pojedinačno i u manjim skupinama. Danas je ovo svetište uređeno, izgrađena su i blagoslovljena dva zidana poklonca (posvećena sv. Martinu i sv. Antunu Padovanskom), kapelica u kojoj je kip Drage Gospe Bošnjačke te križni put, a svake se godine početkom srpnja i na važnije Gospine blagdane ondje organiziraju molitvena okupljanja s procesijom do župne crkve, koju od 1997. godine predvode mjesni župnici pa danas onamo stižu hodočasnici ne samo iz okolnih srijemskih mesta, već i iz susjedne Bosne i Slavonije.¹

Ključan datum nastanka marijanske molitve bio je 7. srpnja 1945. Tada je „progovorio“ sv. Martin tražeći da djeca „kucaju“, tj. da moleći na koljenima dođu na mjesto ukazanja kako bi sutradan mogli čuti Gospin glas. Preporučio je i da se moli jedna molitva u krunici. Ta je molitva ovako glasila: *Zdravo Marijo, milosti puna, na glavi Ti rajska kruna, zvijezdama si okićena, u Mjesecu obuvena, a u Sunce odjevena, na nebesa uznesena, Svetim Trojstvom okrunjena, moli za nas. Gospodin je s Tobom.*

¹ Radovi Vinka Juzbašića o ovoj temi: „Draga Gospa Bošnjačka: Ukazanja u Bošnjacima 1945. – 1963.“, Vlastita naklada, Vinkovci, 1998.; „Bošnjaci – hrvatska Fatima“, *Zlatno pero*, god. 6, br. 1 (20), Zagreb, siječanj 2003., str. 20–24.; „Bošnjaci, sveto mjesto, anđeli moji: Razgovor s vidjelicom s. Bernardicom Golubićem“, *Vlastito izdanje*, Bošnjaci, 2006.; „Svetište Drage Gospe u Bošnjacima“, *Hrašće*, br. 33, Drenovci, svibanj – prosinac 2007., str. 51–54.; „Bošnjačko svetište u poslijeratnim partijskim izvještajima (1. dio)“, *Slavonski narodni kalendar čića Grge Grgina* 2017., Diozit, Slavonski Brod, 2016., str. 45–52.; „Bošnjačko svetište u poslijeratnim partijskim izvještajima (2. dio)“, *Slavonski narodni kalendar čića Grge Grgina* 2018., Diozit, Slavonski Brod, 2017., str. 53–60.

Draga Gospo Bošnjačka
moli za nas

Lice medalje Drage Gospe Bošnjačke, osobna arhiva

Molila se u krunici na mala zrnca, i to na sljedeći način; na početku ova molitva, a nakon nje se nastavlja: „blagoslovljen plod utrobe Tvoje” itd. do kraja Zdravomarije. Tako deset puta u jednoj „desetici” krunice i na kraju Slavaocu.²

Mišljenje hrvatskih teologa

Želeći nešto više saznati o ovoj molitvi, prije nekoliko godina uputio sam pisma nekim našim teolozima pitajući ih je li ona negdje već objavljena, primjerice u nekim starijim molitvenicima, je li poznat njezin autor, znaju li kada je, gdje i kojom prigodom nastala te je li teološki ispravna, odnosno katolički pravovjerna. Na pisma sam dobio četiri odgovora iz kojih ovdje izdvajam samo one dijelove koji se izravno odnose na moje pitanje.

Isusovac p. Ivan Fuček iz Rima o ovoj je molitvi kratko napisao: „Molitva mi nije poznata. Ustvari je pučka Zdravomarija. Nema ništa protuvjerskog, dapače, Gospa je okićena pobožnošću puka.”³

Pomoćni zagrebački biskup mons. Ivan Šaško poslao je najduži odgovor: „Pitate me o molitvi

Zdravo Marijo, milosti puna
na glavi Ti rajska kruna
zvijezdama si okićena
u Mjesec obuvena
a u Sunce odjevena
na nebesa uznesena
Svetim Trojstvom okrunjena
moli za nas.
Gospodin je s Tobom.

MEDALJICA DRAGE GOSPE BOŠNJAČKE
Izdao: Vinko Juzbašić, Bošnjaci, 2001.
1000 primjeraka

Molitva uz medalju, osobna arhiva

Zdravo Marijo, kako se ona moli u istočnoj Hrvatskoj (osobito Srijemu i Slavoniji). Poznate su mi neke slične inačice molitve Zdravo Marijo ovakve vrste, ali ne znam njihovo točno podrijetlo. Premda sam liturgičar, nemam pouzdane podatke o nastanku te molitve. (...) Što se tiče same molitve, očito je riječ o pučkoj molitvi koju je ipak sastavio vjerojatno neki svećenik ili dobro upućeni laik, jer se u toj rečenici nalazi skraćeni odlomak navještaja iz *Otkrivenja* svetoga Ivana apostola i evanđelista (Otk 11, 19a; 12, 1-6a, 10ab), koji se čita na svetkovinu Uznesenja Blažene Djevice Marije: „Žena zaodjenuta suncem, mjesec joj pod nogama, a na glavi vijenac od dvanaest zvijezda.” Izrijek u molitvi spaja 4. i 5. otajstvo slavnih otajstava krunice: „Koji je tebe, Djevice, na nebo uzeo” i: „Koji je tebe, Djevice, na nebu okrunio.” Glede teološke točnosti za koju pitate, mogu reći sljedeće. Ovako formulirana molitva može stvoriti poteškoće u izričaju koji kaže: „Svetim Trojstvom okrunjena.” Formulacija koja je sačuvana u današnjoj jezičnoj osjetljivosti mogla bi ostaviti dojam da je kruna od Presvetoga Trojstva, što bi bilo pogrešno. Shvaćena u duhu u kojem je, pretpostavljam, pisana i moljena, nema u sebi teološki spornih izrijeka, jer je zapravo prerečeno ono što molimo u krunici. Gledajući ustroj, jasno nam je da je u početne riječi molitve

2 Vinko Juzbašić, „Draga Gospa Bošnjačka: Ukažanja u Bošnjacima 1945. – 1963”, Drugo, dopunjeno izdanje, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2000., str. 14-15.

3 Pismo p. Ivana Fučeka DI od 17. ožujka 2010., autorov arhiv.

,Zdravo, Marijo, milosti puna; Gospodin s tobom' dodan umetak (embolizam; trop). Takvi su postupci poznati u liturgiji, osobito kada je riječ o ulaznim antifonama ili pričesnim pjesmama. Slični se molitveni tekstovi nalaze danas u liturgijskoj knjizi „Zbirka misa o Blaženoj Djevici Mariji“ (na hrvatski prevedena 1988. godine). Taj je postupak poznat na kršćanskome Istoku i Zapadu. Vjerujem da bi se podrobnjim istraživanjem moglo naći liturgijsko izvorište.”⁴

Župnik iz Čepina nedaleko od Osijeka, dr. sc. Zvonko Pažin, o ovoj je molitvi napisao sljedeće: „Molitvu koju ste mi poslali nisam, nažalost, pronašao u svojoj zbirci molitvenika. Teološki je sasvim ispravna. Njezin prvi dio u potpunosti se nadahnjuje sljedećim odlomkom iz Knjige otkrivenja: ‚I znamenje veliko pokaza se na nebu: Žena odjevena suncem, mjesec joj pod nogama, a na glavi vijenac od dvanaest zvijezda.‘ (Otk 12,1). Naravno, kruna je podrijetlom latinska riječ (*corona*) i znači upravo – vijenac. Ono, na nebesa uznesena jest tradicionalna vjera Istočne i Zapadne Crkve koju je kao istinu (dogmu) naše vjere, nakon konzultacija sa svim biskupima svijeta, svečano objavio (*ex cathedra*) Pio XII. 1950. Posljednji zaziv „Svetim Trostvom okrunjena“ izraz je katoličke tradicije (koja se, očito, nadahnjuje navedenim retkom iz Knjige otkrivenja) da je Marija na nebu okrunjena, kao što se govori u petom otajstvu slavne krunice.”⁵

Karmelićanin p. Zvonko Martić iz Karmela sv. Ilijе na Buškom jezeru (BiH) u e-poruci napisao je: „Što se tiče nastanka ove molitve, osobno ne znam ništa osim da mi je jedan kazivač spomenuo da je ovu molitvu negdje oko 1950. godine govorila jedna djevojka, koja je navodno imala ukazanja Blažene Djevice Marije, u Roškom Polju (Tomislavgrad), jer je navodno njoj Gospa naredila tu molitvu.”⁶

Zaključno promišljanje i prijedlozi

Vrijedno je i prokomentirati pisma ovih naših teologa. P. Fuček kratko piše kako mu nije poznata ova molitva, kako u sebi nije protuvjerska te da je to pučka marijanska molitva. Najopširniji je biskup Šaško koji također ne zna za njezino podrijetlo pa je i on drži za pučku molitvu, povezuje ju s posljednjom novozavjetnom knjigom i drži teološki ispravnom. Župnik Pažin molitvu nije pronašao u molitvenicima, a i on je povezuje s posljednjom knjigom Novoga zavjeta i dogmom Marijina uznesenja iz 1950. godine. Najzagovetniji je p. Martić koji njezin nastanak predajno stavlja u Bosnu i sredinu prošloga stoljeća, ali i nekoliko godina kasnije nego što je ona nastala u Bošnjacima. Iz iskaza ovih teologa jasno je da im nije poznat autor ili sastavljač ove molitve, da dosad nije publicirana u liturgijskim tekstovima te da je teološki ispravna tj. da odražava vjeru i nauk Katoličke crkve.

U literaturi sam primijetio da se ova molitva, ali u nešto izmijenjenom i skraćenom obliku, zadržala ne samo u Srijemu (osobito Bošnjacima), već i u Slavoniji, napose kod starijega stanovništva u novogradiškoj Posavini, ali da se ondje ne spominje ni vrijeme, ni mjesto njezina nastanka.⁷ Sklon sam vjerovanju da je ta molitva onamo donesena od hodočasnika koji su pohodili bošnjačko svetište u poslijeratnim godinama, a da je s vremenom, jer je riječ o usmenoj predaji, došlo i do njezine djelomične modifikacije.

Ovu marijansku molitvu objavio sam u knjigama 1998. i 2000., a 2001. godine, izdao sam u tisuću primjeraka i „svetu sličicu“ na kojoj je bošnjačka medaljica (prednja strana), a na naličju njezin tekst. Tu bi molitvu trebalo pravopisno uskladiti uzimajući u obzir i liturgijska pravila. Godine 1999. izdana je još jedna „sveta sličica“, a ondje piše da za nju odgovara rimokatolički župni ured u Bošnjacima, a zapravo to je privatno izdanje, podrijetlom Vidovljjanina, Josipa Šokića iz Županje.

4 Pismo mons. Ivana Šaška od 26. listopada 2010., autorov arhiv.

5 Pismo Zvonka Pažina od 27. studenoga 2010., autorov arhiv.

6 E-poruka p. Zvonka Martića OCD od 26. prosinca 2012., autorov arhiv.

7 Višnja Mikić, „Mikrofon i krunica zajedno“, *Glas Koncila*, 18. studenoga 2012., str. 32. i Višnja Mikić, *Od Dubovca drevnog pa do naših dana – Gospino polje, mjesto molitve i mira*, Tiskara Arca, Bili Brig, 2016., str. 90.

Velikih 35 godina folklornog rada KUD-a „TENA”

Mato Ručević

KUD „Tena”

Krajem travnja, sada već davne 1985. godine, zaljubljenici u folklornu baštinu Ana Perić i Ivo Pavić posjetili su direktora komercijalnog sektora tadašnjeg PIK-a Đakovo Zvonka Benasića s idejom da se pri PIK-u osnuje kulturno-umjetničko društvo. I tako je krenulo. Najprije je sastavljen predinicijativni odbor u koji su imenovani Zvonko Benasić, Mato Filaković, Ivan Andraković, Zdravka Dean, Ana Perić i Ivo Pavić. Slijedili su potom razgovori i prikupljanje potpisa zainteresiranih za početak rada folklorne skupine, pa je tako uskoro imenovan i inicijativni odbor koji je počeo raditi na pripremi osnivačke Skupštine budućeg RKUD-a. U inicijativni odbor imenovani su Zvonko Benasić, Ivo Andraković, Ana Perić, Mirjana Brod, Mato Perić, Zdravka Dean, Mato Filaković, Ivan Bašan i Drago Svalina. O ovome svjedoči i članak u ondašnjem *Đakovačkom listu* br. 271, u podrubrici Naš kombinat, koji je pod naslovom „Osniva se kulturno-umjetničko društvo“ sastavila Zdravka Dean. I onda je došao i taj dan, 21. svibnja, kada je održana i Osnivačka skupština RKUD-a PIK-a

Đakovo, društva koje će u sljedećim godinama promijeniti ime u KUD „Tena“, koje i danas ponosno nosi. Od tada je prošlo punih trideset pet godina!

Trideset pet godina, uspoređujući s nekim drugim društvima, možda i ne zvuči kao velik broj, ali je broj u koji se natiskalo toliko mnogo uspomena, druženja, lijepih trenutaka, plesa, pjesme, nastupa i koncerata, turneja u sve krajeve svijeta... i postignuto je toliko vrijednih priznanja da ih je teško i pobrojiti! Predugo bi trajalo da nabrojimo sve koncerte i gostovanja, sve nastupe, domaće i strane, pa čak i da nabrojimo baš svaku turneju, veliku i malu. S ponosom ističemo da je „Tena“ pronijela ime Đakova i pokazala baštinu predaka u Meksiku, Egiptu, Kini, Indoneziji, Rusiji, SAD-u itd.

U tih trideset pet godina stotine i stotine članova prošlo je kroz „Tenine“ prostorije, naučilo prve plesne korake, zapjevalo slavonske pjesme, odsviralo prve taktove. I svi su oni ugradili dio sebe, dio svoje duše u društvo koje imamo danas, a koje

„Tena“ na turneji u Egiptu 2004., osobna arhiva

Folkloraši na turneji u Kini 2009., osobna arhiva

čini pokretačku snagu folklora Slavonije. A što je to „Tena” danas? Osnivanjem društva prije više od tri desetljeća željela se ponuditi još jedna aktivnost djelatnicima tadašnjeg kombinata, no vrlo brzo članovi su postajali i oni koji nisu bili zaposlenici PIK-a. Krajem 1985. godine Uprava društva odlučila je angažirati folkloraša, osječkog plesača, dr. sc. Enriha Merdića na mjestu voditelja, čime si je zacrtala i buduće smjernice rada – koreografirani folklor. Đakovština je oduvijek bila bazen prepun kvalitetnih izvornih društava, koja su gajila izvorni folklor, iako je i sam pojam izvornost postao upitan onoga trenutka kada su narodni plesovi i pjesme preseljeni s prirodnih pozornica (placeva ispred crkava, ledina i pašnjaka...) na umjetne pozornice. „Tena” je ponudila alternativu – u pristupu radu, obradi narodnog blaga, ali i u onome čime će se predstavljati na sceni, a to su uskoro postale koreografije iz svih dijelova Hrvatske. Njegujući ponajprije folklor svoga kraja, Đakovštine, i promičući gorjanske ljelje, „Tena” je pridonijela očuvanju tradicijske baštine koja je prepoznata i od UNESCO-a. U svom repertoaru „Tena” njeguje i baranjske običaje, običaje Hrvata iz susjedne Vojvodine, ali i pjesme i plesove iz Posavine, Podravine, Pokuplja, Prigorja, Međimurja, Like, Istre, Primorja, Splita, Dubrovnika, Bosanske Posavine itd. Sve ove koreografije bilo bi nemoguće izvesti bez nošnji pa tako „Tena” danas posjeduje fundus kojega se ne bi posramila ni puno veća i starija društva. Originalnih slavonskih nošnji više je od 150 kompleta, a uz slavonske tu su još i baranjske, prigorske, pokupske, posavske, ličke i dubrovačke nošnje, dok su prema originalima adaptirane i izrađene bunjevačke, primorske, krčke, splitske, istarske i nošnje Hrvata iz mađarske Podravine. Od samih početaka brigu o nošnjama vodila je Ana Perić, da bi tu ljubav poslije prenijela i na svoju kćer, Anitu Delić.

Uz vrlo bogat fundus nošnji „Tena” posjeduje i više od 50 vlastitih instrumenata.

„Tena” je danas društvo koje okuplja više od 250 aktivnih članova – od onih najmlađih (u plesnim ansamblima „Pčelice”, „Zvončići” i „Dukati”), nešto starijih srednjoškolskog i starijeg uzrasta (okupljenih u reprezentativni ansambl „Slavonske kraljice”), veterana i Muške vokalne skupine „Bećarine” do Tamburaške škole i orkestra. Sa svim ovim uzrastima rade vrhunski pedagozi i stručnjaci. Prostorije „Tene” zauzete su od ponedjeljka do petka, od popodnevnih do kasnih večernjih sati, a nerijetko ćete ondje nekoga naći i vikendom, na nekakvoj edukaciji, tečaju ili samo na druženju. U „Tenu” podjednako dolaze oni koji se samo žele družiti, kao i oni zagrijeni ljubitelji folkloru, kako iz grada tako i iz okolnih mjesta i KUD-ova. Usuđujemo se reći da je „Tena” jedan od nositelja kulturnog života grada, jer gotovo da nema događaja od javne važnosti u organizaciji Grada, Crkve ili neke druge ustanove u kojoj ne sudjeluju njezini članovi. Članovi smo Hrvatskog sabora kulture, CIOFF-a, sudjelujemo u aktivnostima oko organizacije Đakovačkih vezova, voditelji i članovi „Tene” godinama su predavači na Seminaru folkloru koji se održava uoči Vinkovačkih jeseni. Članovi „Tene”, sadašnji ili bivši, u pravilu su odlični učenici, mnogi su postali prepoznatljiva imena u kulturnim, društvenim i drugim krugovima, orkestar je svojedobno osvajao visoka priznanja na glazbenim natjecanjima, a veliki dio današnjih članova poznatih tamburaških sastava i bendova svoje glazbene početke vuče upravo iz „Tenine” tamburaške škole.

Članovi, osim stjecanja folklornih znanja, njeguju zdrav društveni život, razvijaju komunikacijske vještine, solidarnost, ali i odgovornost, odgajajući se tako da svojom mladenačkom energijom i poletnošću budu motor pokretač mnogih pozitivnih stvari u svojoj bližoj i daljoj okolini.

S ponosom slobodno možemo reći da je „Tena” ime za koje se zna na gotovo svim kontinentima, na svim stranama svijeta, ime na koje može biti ponosan svaki član inicijativnog odbora osnivanja KUD-a, svaki bivši i sadašnji član, ali i svaki Đakovčanin, svaki Slavonac i svaki stanovnik ove prelijepе i tako raznolike zemlje.

I za kraj – kažu da je čovjek sa svojih 30-ak godina na vrhuncu snage i da su tek tada pred njim zlatne godine. Vjerujemo da su i pred „Tenom” godine u kojima će iznova potvrđivati svoju svjetsku klasu. Stoga, neka joj je – neka nam je sretan 35. rođendan!

Đakovačka ženska klapa Certissa

Manuela Jerković

Klapa Certissa

Široke ravnice kojima zvoni slavonska pjesma pred desetak godina dobine su prvu žensku klapu. S ciljem njegovanja i promicanja klapske pjesme kao autohtonog izraza hrvatske glazbe unutar kulture Hrvatske i inozemstva u srcu Slavonije, našem Đakovu, javila se inicijativa za osnivanjem ženske klape.

Vokalno pjevanje karakteristično za područje Dalmacije poznato kao klapsko pjevanje 2012. godine uvršteno je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva. To je višeglasno pjevanje bez pratnje glazbala i izvorno se pjeva „na uho”, pri čemu pjesmu povede prvi tenor te se potom uključuju ostali. Klapu u pravilu čini desetak članova, ali može ih biti i manje i više. Klapa izvodi i promovira klapski način izvedbe izvornih hrvatskih napjeva, pjesme duhovnog izričaja te novokomponirane autorske pjesme, kao i popularne skladbe u obradama za klape koje u svojim izvedbama pjevaju *a capella* te razvijaju klapsku pjesmu. Tradicijski, klape su bile rezervirane isključivo za muškarce. Tek 70-ih godina 20. stoljeća javljaju se prve ženske klape sa šibenskog područja, a od 90-ih snažno se razvijaju i postaju ravnopravno prisutne. U počecima pjevale su iste napjeve kao i muške klape, a danas imaju svoje pjesme, repertoar i prilagođene aranžmane.

Na inicijativu Manuele Jerković u listopadu 2011. godine osniva se ženska klapa Certissa Đakovo. Ideja o osnivanju ženske klape u Slavoniji rodila se iz želje za populariziranjem klapskog duhovnog i svjetovnog načina pjevanja u gradu Đakovu. Od osnivanja do danas klapu je vodilo četvero glazbenih voditelja. Bili su to Ivan Rakonca, Zdravko Drenjančević, Manuela Molnar te sada Marija Ševarac. Svatko od njih dao je svoj doprinos u kvaliteti pjevanja i predstavljanja. Klapa broji desetak stalnih članica, a kroz proteklo desetljeće prošao je kroz nju veći broj pjevačica.

U svojim počecima Certissa je uvježbavala izvorne klapske pjesme, a poslije i obrade drugih glazbenih žanrova, posebno popularnih hrvatskih i stranih autora. Iz prijateljevanja članica prije nastanka klape s vremenom su proizile želja i

Članice u Zagrebu, osobna arhiva

misao o osnivanju zajedničkog okupljanja, koja neće ostati samo unutar malene društvene skupine, već će i razbiti predrasudu da je klapsko pjevanje geografski rezervirano za područje Dalmacije.

Postupno i s velikim entuzijazmom tradicionalnu vokalnu glazbu s juga Hrvatske donijele smo u naš slavonski gradić velikoga srca za pjesmu. Redoviti sastanci klape i probe koje su protjecale u smijehu, veselju i samo katkada u suzama odvijale su se dva puta na tjedan po dva do tri sata u prostorijama različitih podupiratelja i ljubitelja lijepе pjesme. Kako bi se klapa razvijala, izgradila reputaciju te privukla pozornost sugrađana, ali i šireg područja, uključila se u različite manifestacije u gradu i okolini.

Prve nastupe, kao i usklađenu odjeću, članice su same financirale, a hvalevrijedna pomoć Grada Đakova i raznih dobročinitelja uslijedila je kasnije s renomiranjem klape. Stečena reputacija na gostovanjima prilikom manifestacija otvorila je vrata nastupima diljem Hrvatske, no i u inozemstvu gdje je nastup klape Certissa uvijek izmamio pljesak, osmijehe i radost slušatelja. S povećanjem broja nastupa širio se i repertoar pjesama pa je uz dalmatinske pjesme bilo i sve više slavonskih i zabavnih pjesama obrađenih na način klapskog a

Članice prije nastupa,
osobna arhiva

capella pjevanja. Veći pothvat od obrada različitih pjesama bilo je snimanje vlastite pjesme i glazbenog spota. Tako je nastao prvijenac klape, pjesma *Slavonijo moja*, promovirana prilikom koncerta klape u Centru za kulturu u Đakovu 2014. godine. Stihove pjesme napisala je Ružica Elez Lazarov, a uglazbio ju je Dario Balekić.

Težnja za unaprjeđenjem kulturne scene grada Đakova klapskim pjevanjem rezultirala je organiziranjem prve smotre klape u listopadu 2016. godine. Smotra „U srcu te nosim“ jedinstven je događaj koji svake godine u Slavoniju dovodi različite klape iz svih krajeva Hrvatske, BiH, Austrije i Slovenije, pa je klapa Certissa razvila prijateljstva s mnogim klapama (Prvi komin Snježanin iz Zagreba, Školji iz Tkona, Policijska klapa sv. Mihovil iz Splita, Dobrkovići iz BiH, Galeb iz Slovenije, klapa Graz iz Austrije, Viole iz Drvenika, Bratovština iz BiH, klapa Zadar, Kolajna iz Zadra i dr.)

Tako u srcu Slavonije na najljepšoj pozornici na otvorenom ispred katedrale sv. Petra te ispred kipa velikog mecene i promicatelja duhovnih i kulturnih vrijednosti Hrvata, biskupa J. J. Strossmayera, odjekuje pjesma dalmatinskih težaka, koja je nekad poput pošalice, nekad poput tužaljke ili zaziva ljubljenoj osobi, a nekad poput molitve Bogu. Naziv smotre inspiriran je našim gradom koji je u srcu Slavonije te motivom srca i ljubavi pa nosi naziv „U srcu te nosim“. Želja je, unatoč nedaćama

koje su najčešće finansijske naravi, održati tradiciju smotre.

Dugoročni planovi klape vezani su za organiziranje koncerta povodom obilježavanja Međunarodnog dana žena, organizaciju smotre klape te redovitih gostovanja klape izvana grada i države, gdje će se osim pjesmom i odjećom s tradicionalnim slavonskim vezom naš grad promovirati kao destinacija koja čuva tradiciju, ali i afirmira različitost kulturnih izričaja na glazbenom području.

Klapa želi u Đakovo privući sve generacije ljubitelja ovog oblika pjevanja s ciljem isticanja širine duše vrijednih slavonskih žena, koje su osim po vrijednom radu poznate i po vedroj pjesmi. Jednako tako klapa se nuda i mnogim gostovanjima od kojih iz prošlosti valja istaknuti gostovanje u Omišu na festivalu klapa, na smotri klape u KD Lisinski u Zagrebu te na koncertima u Širokom Brijegu, Grudama, Somboru i na drugim mjestima gdje se može čuti klapsko pjevanje. Posebna čast klapi Certissa bila je pjevati himnu Republike Hrvatske na otvorenju 53. Đakovačkih vezova. Od osnutka klape je prisutna na Vezovima i rado se odaziva programima organizatora.

Današnje su članice klape Certissa Manuela Jerković, Branka Hrga, Katica Štroliga, Dorotea Bosak, Manuela Molnar, Renata Kratofil, Ivana Grejza, Mia Molnar, Ivanka Vargić, Mirna Molnar i Koviljka Prebeg.

35 godina Saveza kulturno-umjetničkih društava Đakovštine

Ana-Marija Sarić

SAKUD Đakovštine

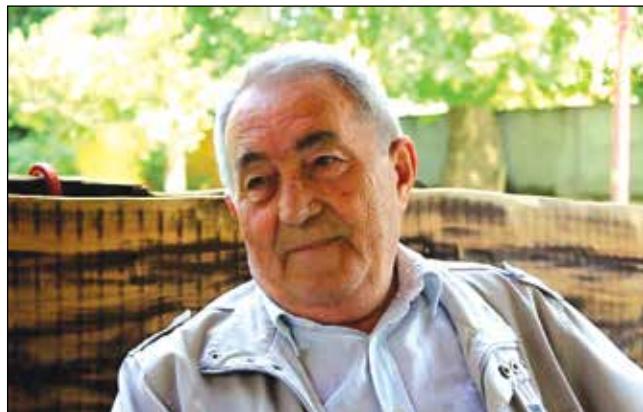
Počeci rada te svrha i cilj postojanja Saveza

Godina 1985. vrlo je važna za povijest Saveza jer je upravo te godine, i to 23. prosinca, osnovan Savez kulturno-umjetničkih društava Općine Đakovo. Iako se ovaj datum uzima kao referentan datum osnivačke skupštine, neki od izvora ističu kako je Savez zapravo pravni sljedbenik nekadašnje Samoupravne interesne zajednice za kulturu grada Đakova (SIZ). Bez obzira na same početke Saveza kao organizacije koja udružuje i okuplja kulturno-umjetnička društva pod jedno okrilje, bitan je njegov cilj i svrha postojanja. Savez je osnovan u cilju promicanja, razvitka i unaprjeđenja tradicijske kulture, očuvanja narodnih običaja i tradicije, promicanja kulturno-umjetničkih aktivnosti kroz riječ, glazbu, pjesmu i ples. Radi ostvarivanja ciljeva SAKUD potiče i promiče sve oblike kulturno-umjetničkog djelovanja, podupire organiziranje kulturnih aktivnosti na području Đakovštine, priređuje susrete i smotre različitih oblika kulturno-umjetničkog amaterizma te u suradnji s vanjskim suradnicima educira voditelje folklornih skupina za stručan i kvalitetan rad unutar amaterskih kulturno-umjetničkih društava.

Savez kulturno-umjetničkih društava Đakovštine ili SAKUD Đakovštine krovna je organizacija kulturno-umjetničkih društava s područja Grada Đakova i okolnih sela koja u većoj ili manjoj mjeri gravitiraju Đakovu (jednostavnije – Đakovština). Danas Savez okuplja dvadeset pet članica s područja Đakovštine koje se aktivno bave kulturno-umjetničkim amaterizmom.

Kulturno-umjetničke manifestacije u organizaciji SAKUD-a Đakovštine

S ciljem očuvanja narodnih običaja i tradicije te promicanja kulturno-umjetničkog amaterizma kroz pjesmu, ples i glazbu Savez je već duži niz godina organizator smotre folklora Đakovštine –

Josip Vinkešević (1936. – 2016.), Etno media

poznatije još kao kvalifikacijske smotre Đakovačkih vezova, koja se održava svake godine početkom svibnja, te Smotre folklornog pjevanja Đakovštine kao i suorganizator drugih smotri i folklornih manifestacija na području Grada Đakova.

Kada je riječ o Vezovima, neizostavan je dio njih Smotra folklora Đakovštine – među folklorašima poznatija još kao „kvalifikacije za Vezove“. Idejni je začetnik ove Smotre etnokoreolog te dugogodišnji predsjednik SAKUD-a Đakovštine i SAKUD-a Slavonije i Baranje – Josip Vinkešević. On je zajedno sa svojim, tada najbližim, suradnicima pokrenuo ovu Smotru 1988. godine. Danas se održava u organizaciji Saveza KUD-ova Đakovštine, SAKUD-a Grada Đakova, Folklornog odbora Đakovačkih vezova te Turističke zajednice Grada Đakova. Termin održavanja „kvalifikacija“ svake je godine u svibnju, a organizatori ga najčešće vežu za datum obilježavanja Dana grada Đakova. Osim što je ova Smotra kvalifikacijska smotra za Đakovačke vezove (u pogledu određivanja dana i termina nastupanja domaćih skupina u završnim danima Vezova), ona je ujedno kvalifikacijska i za ostale smotre folklora u Republici Hrvatskoj, kao što su Brodsko kolo, Vinkovačke jeseni, Međunarodna smotra folklora

Predsjednici Saveza
u 21. stoljeću,
osobna arhiva

Zagreb, Susret hrvatskih folklornih ansambala i izvornih skupina, Baranjski bećarac, Šokačko sijelo, Na Neretvu misečina pala i druge.

Tradicija koju kroz pjesmu Savez održava više od dva desetljeća obilježava kroz Smotru folklornog pjevanja Đakovštine, a ove godine Smotra bi se trebala održati po dvadeset četvrti put. Na Smotri, koja se održava potkraj listopada odnosno početkom mjeseca studenog, svake godine nastupi između deset i petnaest društava s područja Đakovštine koja se publici predstave izvodeći tri pjesme u *a capella* izvedbi, i to: deseterac (svatovac, bećarac, pokladarac, drumarac), izvornu pjesmu te autorsku pjesmu. Nastupe društava osim publike svake godine prati i stručna komisija koja po završetku natjecateljskog dijela Smotre proglašava najbolje u nekoliko kategorija, i to: najbolja počimalja (m/ž), najbolja izvedba deseterca, izvorne pjesme, autorske pjesme te opći dojam. Ujedno, odabiru se društva koja će nastupiti na Županijskoj smotri folklornog pjevanja te smotrama nacionalnog karaktera.

Tijekom svih ovih godina Savez je pokretao i druge Smotre, no zbog slabog odaziva društava one se nisu održale u dužem kontinuitetu. Jedna od takvih je i Smotra tamburaških sastava Đakovštine koja se održala samo dva puta, i to 2013. i 2014. godine. Cilj te Smotre bilo je okupljanje tamburaša Đakovštine, njegovanje i čuvanje glazbene tradicije, te poticanje glazbenog stvaralaštva u slavonskom duhu.

Danas se, pak, svi napori Saveza okreću ka edukaciji i usavršavanju mladih folklornih entuzijasta koji žele raditi na očuvanju tradicije

sela Đakovštine kroz različite radionice i seminare tradicijske kulture. Radionice u organizaciji Saveza koncipirane su tako da educiraju polaznike o različitim tradicijskim tehnikama koje se koriste pri izradi dijelova tradicijskog narodnog ruha kao i njegova očuvanja, a sve s ciljem prenošenja znanja i vještina na mlađe generacije. Seminari su, pak, okrenuti više ka edukaciji u području pjesme i korištenja tradicijskog narodnog ruha na folklornoj sceni.

Nositelji kulturnog nematerijalnog dobra

U prosincu 2018. godine SAKUD Đakovštine, uz ZAKUD (Zajednicu kulturno-umjetničkih društava) Vukovarsko-srijemske županije i Folklorni ansambl Broda, postao je nositelj kulturnog nematerijalnog dobra šokačkog kola – tradicijskog plesa koji se izvodi uz pjesmu i instrumentalnu pratnju u Slavoniji, Baranji i Srijemu. Šokačko kolo poznato je još i pod nazivima taraban, drmeš, šokačko ili jednostavno samo – kolo. Kolo se pleše uz instrumentalnu pratnju samo jednog instrumenta (primjerice gajde ili samice) ili više njih istodobno (pratnja tamburaškog sastava) te istovremeno pjeva. Kao društveno događanje šokačko je kolo do sredine 20. stoljeća bilo važno za život zajednice, okupljalo se za seoske svečanosti te o pokladama, a neizostavni dio bilo je upravo plesanje šokačkog kola, u užem smislu značenja. Naziv šokačko kolo uvriježio se tijekom 20. stoljeća uslijed scenske primjene te je i danas na terenu poznat pojam ne samo među Hrvatima Šokcima, nego je znatno rasprostranjeniji, opće prihvaćen. Deseterački stihovi šokačkog kola danas su

se gotovo izjednačili s bećarcem, pa se često mogu čuti tekstovi koji prate aktualna društvena zbivanja. Proces kreiranja novih poskočica više nije toliko živahan, tako da se u šokačkom kolu mogu čuti uglavnom njihove starije varijante. Spontane izvedbe podrazumijevaju plesanje, odnosno igranje šokačkog kola na različitim svečanostima poput svadbi, vjerskih svečanosti ili neformalnih druženja kad se kolo izvodi da bi se označio poseban trenutak u društvenom događaju.

Mnogo napora u postizanju cilja da se šokačko kolo zaštiti kao kulturno nematerijalno dobro dao je cijenjeni Josip Vinkešević (1936. – 2016.). Vinkešević je ujedno od 1969. godine pa do uoči Domovinskog rata obnašao funkciju predsjednika Kulturno-prosvjetne zajednice Općine Đakovo, preteče današnjeg Saveza kulturno-umjetničkih društava Đakovštine.

Vodstvo Saveza danas i nekada

Jedan od najistaknutijih predsjednika koji je ostavio trajni trag sasvim sigurno je Josip Vinkešević (1985. – 1992.), folklorist, koreograf, etnokoreolog te izdavač nekoliko knjiga. Iza njega ostali su trajni zapisi u vidu knjiga koje je izdao sa suradnicima, a koje današnji umjetnički voditelji u društвima Đakovštine koriste u svom radu s novim generacijama.

Nakon Vinkeševića, na čelo Saveza dolazi Ivan Balen, dok Vinkešević postaje tajnik Saveza. Do kada je točno Balen bio na čelu Saveza, nije sasvim

poznato jer arhivski zapisi toga vremena nisu dostupni, kaonitko je bionačelu Saveza svedo 2001. godine. Tada predsjednik Saveza postaje Goran Prebeg, ujedno tadašnji predsjednik KUD-a „Sklad” Đakovo te tu dužnost obnaša jedan mandat. Nakon njega, 2005. godine vodstvo Saveza preuzima Vida Blažević, članica KUD-a „Drenjanci” Drenje, da bi 2007. godine Stjepan Bogdanić (Viškovci) preuzeo funkciju predsjednika i tu funkciju obnašao sve do 2011. godine (podatak prema arhivskim zapisima, iako neki sugovornici tvrde kako je gospođa Zdenka Antunović obnašala dužnost predsjednice jedno vrijeme, no o tome ne postoje zapisi). Janja Glavačević, članica KUD-a „Šokadija” Strizivojna te ujedno tadašnja predsjednica „Šokadije”, krajem 2011. godine preuzima funkciju predsjednice SAKUD-a te istu obnaša sve do 2015. godine kada funkciju preuzima Ivanka Perković, dotadašnja tajnica Saveza i članica KUD-a „Sklad” Đakovo, te je obnaša do danas.

Danas je Savez, osim što okuplja KUD-ove s područja Đakovštine, i sam dio većih organizacija/udruženja u kulturi kao što je Hrvatski sabor kulture (HSK) – krovna organizacija kulturno-umjetničkog amaterizma u Republici Hrvatskoj. Kao član HSK-a SAKUD Đakovštine sudjeluje u raznim edukacijama i seminarima čiji je cilj usavršavanje postojećih tehnika, znanja i načina rada u kulturno-umjetničkom amaterizmu, kao i sudjelovanje na kulturno-umjetničkim manifestacijama od nacionalne važnosti.

Smotra tamburaških sastava Đakovštine, izvor: Glas Slavonije, snimila Maja Muškić, 2013.

Škakljalice

dr. sc. Mario Blekić

Slavonski Brod

Škakljanje je vrsta dodira, igra koja nasmijava, a smijeh je simptom pozitivne emocije koja se doživljava tijekom takve igre. Važan je i kod djece i kod odraslih. Smijehom se reagira na škakljanje već u prvim mjesecima života. Roditelji od malih nogu škakljaju svoju djecu, što se može tumačiti kao simbol obiteljske sreće i ljubavi. To je jedan od prvih oblika komunikacije između mlađe djece i njihovih roditelja. Evolucijske teorije upućuju na to da pozitivne emocije, kao što su emocije povezane sa smijehom, pružaju brojne dobrobiti za pojedinca: potiču kreativnost i fleksibilnost u razmišljanju, povećavaju dugovječnost, smanjuju zdravstvene rizike te povećavaju vjerojatnost pojave pozitivnih emocija u budućnosti.¹

Presvlačenje djeteta ni roditelju ni djetetu nije zanimljivo bez malo igre i maženja. Uz maženje i ljubljenje tijekom presvlačenja, lagano škakljanje djeteta jedna je od prvih igara koju roditelji igraju s djecom. Uz škakljanje roditelji često govore/pjevaju narodne pjesmice kao npr. „Ide buba, kuda će? Ide (ime djeteta) u gaće!” dodirujući i prolazeći prstima po golim rukicama i nožicama dok presvlače dijete. Jednostavno igranje i komunikacija pomaže djetetu da osjeti svoje tijelo te da se istodobno privikava na ritual presvlačenja i prostor oko sebe – uči razumijevati njegovu širinu te njegove mogućnosti. Roditelji rado dodiruju i škakljaju dijete sve dok se ne počne meškoljiti i dok to ne postane neugodno.

„Što si sladak, sad ču te pojesti!“ – izvan konteksta ovakva vrsta igre doima se grubom, no roditelji u žaru igre upravo tako govore svojoj djeci jer ne mogu odoljeti njihovoј ljupkosti. Također, pjesmice praćene škakljanjem koje se pjevaju maloj djeci izvan konteksta mogu ponekad zvučati grubo, ali zapravo tonom, smijehom, škakljanjem uveseljavaju dijete:

Ide buba, tovar nosi.

Sad će stati, pa će klati, klati, klati....!

Kolji, kolji gicu. Škaklaj se po vratu!

S povorkе Đakovačkih vezova, snimila Vlatka Berc, 2017.

Ljubljenjem ili škakljanjem prstića, dlanova, stopala..., posredno stimuliramo djetetov živčani sustav. U početku djetetovo tijelo reagira refleksno bez kontrole nad pokretima. Tijekom vremena postaje svjesnije svoje rukice, nožice, prstića pa i pokreti postaju sve više voljni.

Postoje različite podjele ovakvih pjesmica, a prema autoru Crnkoviću u *malešnice* pripadaju: brojalice, razbrajalice, nabrajalice, bajalice, uspavanke, tepalice, molitvice, pitalice, rugalice, zagonetke, igralice, pjesme za kolo, cupkalice, hincalice, izmišljalice, zamišljalice, oponašalice, dodirivalice, nagomilavalice te brzalice.² Dječje narodne pjesme vrlo su stari oblik dječje književnosti, one se svakodnevno obnavljaju, ali također proširuju ili nadopunjaju. Dječje igre i pjesmice smatraju se folklorom baš zbog toga što su dio života svakoga od nas. S obzirom na to da ih ima vrlo mnogo, ovdje su prikupljene samo pjesmice praćene škakljanjem djece koje se pojavljuju u našemu kraju, uz nekoliko primjera iz Bosne i Hercegovine (u dalnjem tekstu: škakljalice).

1 Leavens, David A. et al. Tickling. Current Biology, Volume 26, Issue 3. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cub.2015.06.014>

2 Crnković M. (1998). Hrvatske malešnice. Zagreb: Školska knjiga.

Igra počinje jednostavnom pjesmicom koju prati kretanje prstima po tijelu djeteta i završava laganim škakljanjem.

Jedna od najčešćih škakljalica je:

Ide buba, kuda će? Ide (ime djeteta) u gaće!

Kaniža, Slavonski Brod

Postoje brojne inaćice ove pjesmice:

Ide buja, kuda će, ode (ime djeteta) u gaće!

Slavonski Kobaš

Ide baja, kuda će, ode (ime djeteta) u gaće!

Svilaj

Ide baga, kuda će, ode (ime djeteta) u gaće!

Gundinci

Lizi baga, kuda će, ode (ime djeteta) u gaće!

Donja Vrba

Lazi baga, kuda će, ode (ime djeteta) u gaće!

Vinkovci

Laze baja, kuda će? Ode u gaće!

Derventa (BiH)

Šaga baga, kuda će, ode (ime djeteta) u gaće!

Zadubravlje, Sibinj

Baka lazi, kolazi. Kud će? Tu će, pa (ime djeteta) u gaće!

Bukovlje, Sovski Dol

Ide mrav, ide mrav! Kuda će? (ime djeteta) u gaće!

Kaniža, Stupljanski Kuti

Ide miš, kuda će? Ode (ime djeteta) u gaće!

Završje

Ide buba švaba! Kud će, šta će (ime djeteta) u gaće!

Slavonski Brod

Ide buba, gdje će? Ide (ime djeteta) u gaće!

Lipik

Buba plazi, kuda će? Našoj (ime djeteta) u gaće!

Adžamovci

Buba švaba kuda će? Pravo (ime djeteta) u gaće!

Gornja Bebrina

Ide žaba krakača. Kuda će, kuda će? U gaće! U gaće!

Požega

Baga, baga, baguće. Ja je pitam kuda će. Kaže (ime djeteta) u gaće!

Banja Luka (BiH)

Ide buba, bakače. Hoće (ime djeteta) u gaće!

Kiseljak (BiH)

Ide baga, baguće. Ja je pitam kuda će. Ona meni kaže odo (ime djeteta) u gaće! Nova Gradiška

Ide baba, buba' će. Ne zna di će, kuda će. Ode (ime djeteta) u gaće!

Viškovci

Šaga baga lazi. Ide nešto traži. Ne zna što će, kuda će. Ode (ime djeteta) u gaće! Sijekovac (BiH)

Šaga baga lazi. Sebi nešto traži. Kud će, tu će. Ode (ime djeteta) u gaće!

Novo Selo (BiH)

Ide buba, lazit će. Pitaju je kuda će (ime djeteta) u gaće!

Čajkovci

Ide guga, gamizi. Pitali je kuda će. (Ime djeteta) u gaće!

Podvinje

Ide baja rakača. Ne zna kud će. Ne zna šta će. Ode u gaće!

Vinogorje

Nešto manje česte škakljalice su:

Ide guga Liza. Di će stati večerati? Tu, tu, tu, tu, tu....

Davor

Ide guga Riza i neveriza. Di je stala, tu papala! Tu, tu, tu...

Davor

Kukavica, vjeverica. Di će stati večerati? Tu, tu, tu, tu, tu....

Donji Andrijevci

Guga Liza, neveriza. Gdje će stati večerati? Tu, tu, tu, tu....

Strizivojna

Ide baka šaka, baka šaka! Kud će, gdje će? Evo ovdje će!

Glogovica

Ide maca, vreba okom, da poškaklja (ime djeteta) skokom!

Babina Greda

Ide bubamara, ne može da spava. Nije našla krevetić! Gili, gili...

Sredanci, Završje

Ide baja bubamara. Nema gdje da spava. Našla si je kućicu!

Sibinj

Ide buba mara, traži tvoga stana. Gdje li će ga naći? Tu će, tu će..!

Nova Gradiška

Šaga baga plazi. Kućicu si traži. Evo je!

Oprisavci

Šetala bubica, tražila kućicu. Tu je našla, tu je našla...!

Staro Topolje, Vrpolje

Buba, buba, bubica. Gdje je njena kućica? Tu je, tu je....

Slavonski Brod

Ide baka po putiću, po crvenom klobučiću. Pada kiša! Sakrila se, sakrila se...! Vrbnik

<i>Ide baka, bakunica. Gdje je njena kolibica? Evo je, evo je, evo je...!</i>	Bučje
<i>Ide baka, bakuljica. Pita gdje je kolibica. Tu je, tu je..!</i>	Velika Kopanica
<i>Ide baka, bakuljica. Gdje je njena koljebica? Evo je, evo je!</i>	Štitar, Velika Kopanica
<i>Kolji, kolji gicu. Škakljaj se po vratu!</i>	Vrbanja
<i>Ide buba, tovar nosi. Sad će stati, pa će klati, klati, klati....!</i>	Ruševi
<i>Oštrim, oštrim bricu (kažiprstima se pokazuje) da zakoljem gicu (škakljanje ispod vrata)</i>	Slankamen
<i>Ide baga, bagudica, traži malih koštičica!</i>	Donja Vrba
<i>Tu zeko pije mlijeko. Naiđe lovac i brzo bježi u šumu!</i>	Virovitica
<i>Rek'o mi je pop, da nabijem top. Nisam im'o kada, evo sada, sada, sada!</i>	Brodski Drenovac
<i>Sije baba brašno, ni imala na što (lјulja se djetetova glava lijevo-desno)</i>	
<i>Uzela je didinu, cicu-micu kabanicu (škakljanje)</i>	Kaniža
<i>Ide muha, traži kruha. Naći će ga iza uha!</i>	Sl. Brod, Derventa (BiH)
<i>Buba lazi, buba lazi. (Ime djeteta) traži! Našla ga je!</i>	Slavonski Brod
<i>Ide bage, skakuće. Ja je pitam kuda će. Ona kaže tuda će!</i>	Dragovci
<i>Mala buba smarala, po tebi je šarala. Odlučila doč, po tvom tijelu proc!</i>	Pleternica
<i>Ide buba rogata, gdje je kuća bogata!</i>	Nova Gradiška

Dječje narodne pjesmice pripadaju u nematerijalno kulturno dobro, a prenose se uglavnom usmenom predajom. Slavonija i cijela Hrvatska bogate su ovakvom raznolikom nematerijalnom kulturnom baštinom. Mogu se svrstati u usmenu književnost, ali i u folklorno stvaralaštvo u području glazbe, predaje, igara, obreda, običaja. Prikazane pjesmice (malešnice) mogu se svrstati i u igralice i u brojalice i u dodirivalice. Ovisno o izvedbi ili postanku, malešnice su takva vrsta književnosti da uvijek moraju imati nekakvu funkciju. Ono što pomaže u smirivanju, uspavljanju, lјuljanju, u obraćanju Bogu, zadirkivanju i ruganju, razvijanju mašte i sl. jesu zvuk, ritam, rima i slika (Crnković: 1998). Većina je prikupljenih pjesmica melodična, imaju ritam, lako se pamte i pristupačne su djeci. Učenje kroz malešnice i igre prstima voljno je, nenametljivo i trajno jer ih djeca vole. One su poticaj za igru te sama igra pa su najpouzdanije i najprimjenjivije za uvođenje djeteta u govor, za poticanje njegova kvalitetnog i jednostavnog usvajanja. Pomažu pri razvoju govora i spoznajnih sposobnosti te govorne kreativnosti.³ Osim na govor, imaju utjecaj i na razvoj pokreta i ritma, te su vrijedne u odgojno-obrazovnom radu s predškolskom djecom.

U drugim zemljama također postoje slične pjesmice/škakljalice (*nursery rhymes*). Navedeni primjer pokazuje kako se ista pjesmica kroz vrijeme i u različitim krajevima istoga govornog područja usmenom predajom mijenjala.

*Round and Round the Garden*⁴

Najčešća moderna verzija ove pjesmice je:

*Round and round the garden
Like a teddy bear;
One step, two step,
Tickle you under there!*

³ Velički V., Katarinčić I. (2011). Stihovi u pokretu. Zagreb: Alfa.

⁴ Pjesma *Round and Round the Garden* u slobodnom prijevodu okolo i naokolo vrtu. Dostupno na https://en.wikipedia.org/wiki/Round_and_Round_the_Garden. Pristupljeno 4. 6. 2020.

Irska verzija:

*Round and round the racecourse
Catch a little hare
One step, two steps
Thickly under there!*

Škotska verzija:

*Round and round the garden
Like a wee mouse
Up the stair, up the stair
And in the wee house!*

Verzija Južnoafričke Republike:

*Round and round the mulberry bush
Like a teddy bear
One step, two step
Tickly under there!*

Engleska verzija:

*Round and round the garden
Like a teddy bear
One step, two step
Tickle under there!*

Skupljajući ove pjesmice u pedijatrijskoj praksi i među poznanicima saznaće se kako dio roditelja još uvijek njeguje obiteljsku pjesmicu u igri s djecom, dok se puno više roditelja jedva sjeća što su im baka ili neki član obitelji pjevali u djetinjstvu. U procesu prikupljanja pjesmica dosta je roditelja naknadno poslalo tekst pjesmice, nakon što su pitali starije. Sami ne prakticiraju tu vrstu igre sa svojom djecom. Nažalost, dječje narodne pjesmice sve se manje mogu čuti među djecom i postupno izumiru. Djeci se nude gotovi proizvodi (popularne pjesmice i tekstovi, unaprijed oblikovani materijali, računalne igre, animirani i crtani sadržaji, nosači zvuka itd.). Na taj ih se način sputava u stvaralačkoj spontanosti. Manje se stvaraju nove pjesmice, a i roditelji ne ponavljaju stare, prenošene usmenom predajom, već koriste gotove, one koje su svima poznate i univerzalne. Ipak, najbolje je kada se smisli vlastita pjesmica praćena pokretima koji zabavljaju i zблиžavaju roditelja i dijete. Nikako ne treba propustiti uživati s djecom u igri i različitim škakljalicama koje imaju veliku ulogu u njihovu razvoju.

Đakovački vezovi, snimila Silvija Butković, 2018.

Literatura i izvori

- Crnković M. (1998). Hrvatske malešnice. Zagreb: Školska knjiga.
Leavens, David A. et al. Tickling. Current Biology, Volume 26, Issue 3.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cub.2015.06.014>
Velički V., Katarinčić I. (2011). Stihovi u pokretu. Zagreb: Alfa.
Round and Round the Garden. Dostupno na
https://en.wikipedia.org/wiki/Round_and_Round_the_Garden. Pristupljeno 4. 6. 2020.

Pregled klimatoloških podataka za Đakovačke vezove od 1972. do 2018.

Kristijan Paljar

meteorolog*

Uvod

Jedan je od ciljeva ovoga rada na stručno-popularan način čitateljima Revije približiti meteorologiju kao znanost, upućujući na službene i neslužbene klimatološke podatke u vrijeme trajanja Đakovačkih vezova. Drugi je valorizirati klimatološke podatke gospodina Bartola Bačića, koje je godinama objavljivao u Reviji Đakovačkih vezova. Gospodin Bačić je putem tabelarnih prikaza čitateljima nastojao ukazati na temperaturne razlike, oborine, tip vremena, kao i vremenske prilike i neprilike u vrijeme obilježavanja Đakovačkih vezova. Njegovo neumorno prikupljanje ovih osnovnih podataka zasigurno može poslužiti u stručno-znanstvene svrhe s ciljem pregleda klimatoloških prilika kroz srpanj u Đakovu. Njegova ideja, entuzijazam pri prikupljanju, kontinuirano mjerjenje i objavljivanje podataka iz godine u godinu zaslужuje pohvalu jer su objavljeni podaci vrijedan izvor za stručnjake kao nadopuna službenim mjerjenjima. Ovo je osobito važno jer se podaci Državnog hidrometeorološkog zavoda (DHMZ) uglavnom odnose na veća geografska područja pa podaci za Đakovo mogu biti vrijedan izvor podataka.

Osnove o meteorologiji

Meteorologija (od grčke riječi *meteoron*) znanost je koja proučava fizičke pojave u zračnom omotaču oko Zemlje – atmosferi. Proučavanjem vremena čovjek se bavio već u najranijoj ljudskoj povijesti, međutim, tek s otkrićima osnovnih fizikalnih zakona postavlja se kamen temeljac za daljnji razvoj moderne meteorologije. Primjenom prvih mjernih instrumenata za mjerjenje meteoroloških pojava počinje razvoj meteorologije. Velika revolucija u razvoju ove znanosti nastaje uvođenjem telegrafa

Oblačno nebo na 50. Đakovačkim vezovima,
snimila Mirta Germovšek, 2016.

1853. godine, koji je omogućio brzu razmjenu podataka. Zadatak je moderne meteorologije izučavanje zakona prirode i osiguranje praktične potrebe živog svijeta na Zemlji. Kao i svugdje, tako i u meteorologiji imamo podjele na uža područja proučavanja. Podjela je moderne meteorologije na dinamičku i sinoptičku, klimatologiju, biometeorologiju i agrometeorologiju. Dinamička meteorologija pomoći fizikalno-matematičkim zakona opisuje i tumači pojave u atmosferi. Sinoptička meteorologija bavi se prognozom vremena i koristi pritom rezultate dinamičke meteorologije. Klimatologija je najstarija grana meteorologije, a proučava srednje stanje atmosfere polazeći od raznih klasifikacija klime. Fizička meteorologija ima za cilj istraživanja različitih optičkih, akustičkih pojava u atmosferi, a bavi se i strukturu oblaka. Biometeorologija se bavi utjecajem atmosfere na čovjeka. Agrometeorologija proučava utjecaj atmosfere na život biljnog svijeta.

Meteorologijom se bave stručnjaci meteorolozi, ali i brojni amateri koji prikupljaju klimatološke podatke. Današnja brza komunikacija, dostupnost i razmjena podataka pridonose kvalitetnijoj stručnoj meteorološkoj prognozi kao i detaljnijem prognoziranju vremenskih prilika i njihova utjecaja.

* Zaposlen kao stručni suradnik (iz meteorologije) Informativnog centra Virovitica (ICV), Plave televizije (Studio Virovitica) i član Crometeo tima

Klimatološki podaci za Đakovo i promjene

Zahvaljujući kolegama u DHMZ-u možemo ustvrditi da se klimatološki podaci s klimatološke postaje u Đakovu bilježe od 1981. godine do danas. Prema ovim službenim podacima možemo razaznati sljedeće: absolutni maksimum °C na području Đakova tijekom srpnja izmjerena je 22. srpnja 2007. godine i iznosio je 40,1 °C. Absolutni maksimum temperature zraka ili najviša izmjerena temperatura zraka na području Đakova izmjerena je 6. kolovoza 2012. godine. Vrućih 40,6 °C.

Utjecaj čovjeka na klimu naglo je povećan u drugoj polovici 18. stoljeća s početkom industrijske revolucije. Sagorijevanjem fosilnih goriva, promjenom tipova podloge koja nastaje, primjerice: urbanizacijom, sjećom šuma i razvojem poljoprivrede, došlo je do promjene kemijskog sastava atmosfere, odnosno do povećanja koncentracije plinova staklenika u atmosferi u odnosu na predindustrijsko doba (prije 1750. godine). Također, od početka industrijalizacije do danas znatno su se povećale koncentracije ugljikovog dioksida, metana, dušikovog oksida i halogeniziranih ugljikovodika u atmosferi, što je uzrokovalo jači efekt staklenika i veće zagrijavanje atmosfere od onog koje se događa prirodnim putem. Ovu znanstveno dokazanu vezu čovjek osjeća kroz temperaturne ekstreme, olujne vjetrove, nagle promjene vremena i vremenskih uvjeta u kratkom vremenskom razdoblju, što za posljedicu ima sve izraženije i češće vremenske neprilike ili olujna nevremena. Na žalost, ali sa znanstvenom sigurnošću mogu istaknuti da će zagrijanost atmosfere u godinama pred nama za posljedicu imati sve izraženije, ali i ekstremnije vremenske uvjete. Sasvim sigurno na nama je da se prilagodimo. Pod prilagodbom mislim na to da počnemo razmišljati strateški kako bismo na što manje bolan način, a opet ekonomski prihvataljiv, predviđeli negativan utjecaj zagrijavanja atmosfere i okrenuli ga u svoju korist.

Objavljeni klimatološki podaci u Reviji

Prva objava „vremenskih podataka” nalazi se u članku Mije Markotića pod nazivom *Bartol Bačić – kroničar vezovskog vremena*, u Reviji br. 35 iz 2005. godine. Od 2007. godine redovito u Reviji izlaze njegove tabele s prikupljenim podacima. U kratkom uvodnom tekstu doznajemo kako je gospodin Bačić uzor za amatersko bavljenje meteorologijom bio poznati meteorolog-amater

Boris Koljčicki. Iz teksta također doznajemo i o počecima mjerena količine oborina za Đakovo. Nabavom menzure za mjerjenje 1987. godine Bačić počinje bilježiti i podatke o padalinama.

Iz izmjerениh podataka koje je gospodin Bartol Bačić od 1972. godine do danas izmjerio neupitan je porast temperature zraka tijekom nedjelje za vrijeme Vezova u nizu mjerena od 47 godina. Najtoplje godine bile su 2000., 2012. i 2017. godina, kada su se temperature zraka kretale od 35 do 37 °C. Važnost bilježenja i objavljivanja klimatoloških podataka tijekom Đakovačkih vezova upravo je u kontinuitetu, čime danas možemo dobiti cjelovitiju sliku promjena. Iščitavanjem ovakvih vrijednih podataka ponajprije klimatolozi mogu doći do raznih spoznaja koje pridonose boljem razumijevanju klimatoloških promjena. Sve ovo u konačnici može pridonijeti boljem razumijevanju, istraživanju i predviđanju promjena klime u godinama pred nama.

Vrući ljetni dan povorce, snimila Mirta Germovšek, 2016.

Umjesto zaključka

Trend porasta temperature zraka u 20. i 21. stoljeću zabilježen je i na postajama u Hrvatskoj. Stoljetni nizovi mjerena temperature zraka upućuju na porast između 0,02 °C i 0,07 °C na 10 godina. Kao i na globalnoj razini, trend porasta temperature zraka osobito je izražen u posljednjih 50, odnosno 25 godina. Osim službenih mjerena od strane DHMZ-a, mjerena gospodina Bačića dobar su izvor podataka. Ipak, u stručnom radu služimo se isključivo službenim mjerenima kao vjerodostojnjima, što ne isključuje zaključak da su ovakva mjerena vrijedna. Službena baza DHMZ-a klimatološka mjerena na području Đakova ima od 1981. godine, dok je gospodin Bačić započeo motrenje i zapisivanje još 1972. Svaka pohvala na trudu, ljubavi, entuzijazmu i u konačnici na zbilja vrijednim podacima koji su stariji čak devet godina od službenih iz baze DHMZ-a.

Upute autorima

- ❖ Tekstovi se objavljaju na hrvatskom jeziku te ih treba slati elektroničkom poštom na adresu: urednik.revijadj@gmail.com. Slanjem tekstova autori pristaju na pravila uredničkog rada te korekture teksta Uredništva, a prema pojedinačnom dogovoru i kontaktu.
- ❖ Rok za slanje tekstova za sljedeći broj je 15. travnja 2021. godine.
- ❖ Tekstovi za objavljivanje trebaju biti uređeni i strukturirani na sljedeći način:
 - Članak – od 5 do 10 kartica teksta (kartica iznosi 1 800 znakova s razmacima)
 - Prikaz – do 5 kartica teksta
- ❖ Tekstovi trebaju sadržavati naslov rada, ime i prezime autora te ustanovu u kojoj autor radi.
- ❖ Elektronički tekst isporučuje se kao neoblikovani tekst (bez uvlaka, *Tab* označavanja i sl.) u *.doc* obliku. Obvezno je korištenje fonta *Times New Roman*, veličine slova 12, proreda 1,5. Priloge (tablice, grafikone, fotografije i sl. prikaze) potrebno je poslati u posebnoj datoteci.
- ❖ Prilozi – označiti rednim brojevima slijedom pojavljivanja, a u tekstu označiti mjesta s kojima su povezani (primjerice: slika 2, tablica 4 i slično). Prilozi (osobito fotografije) moraju kvalitetom zadovoljiti uvjete tiska (rezolucija od minimalno 300 dpi). Legende (potpisi pod prilozima) navesti prema rednim brojevima na kraju teksta. Obvezno je navođenje naziva fotografije, vrijeme njezinog nastanka (godina ili stoljeće) i autora/vlasnika/izvora.
- ❖ „Citati” – do 45 riječi navoditi unutar teksta pod navodnim znacima regularnim fontom; ukoliko je citat duži, treba ga izdvojiti iz cjeline teksta kao zaseban paragraf uz navodne znake.
- ❖ Bilješke (napomene, fusnote) uvrštavati slijedom teksta, označavati ih arapskim brojkama.
- ❖ *Kurziv* koristiti za lokalne nazive, istaknute sintagme i sl. (npr. ženske narukvice *šticle*).
- ❖ Reference u tekstu navoditi u zagradi, uz prezime autora, godinu objavljivanja teksta i referiranu stranicu (npr. Išgum 1984: 61).
- ❖ Lekturu i korekturu tekstova obavlja Uredništvo.
- ❖ Korištena literatura i izvori (bibliografija) bilježe se na kraju teksta, abecednim redom prema prezimenu autora, a više radova istog autora navodi se kronološki.
- ❖ Za Reviju se prima jedan tekst, iznimno prema dogovoru s Urednikom i obradi teme dva.

Revija predstavlja

125

Revija predstavlja
Đakovački vezovi

Marija Gačić, etnologinja, Ivan Pavić: Muška vokalna skupina „Bećarine” i
čič’ Mata – dvadeseta godišnjica djelovanja

Fotografija na prethodnoj stranici: Silvija Butković

Muška vokalna skupina „Bećarine” i čič’ Mata – dvadeseta godišnjica djelovanja

Marija Gačić
Ivan Pavić

Najpoznatija muška pjevačka skupina u Đakovštini, a slobodno možemo reći i cijeloj Slavoniji, u svakom su slučaju „Bećarine”. Skupina je utemeljena prije točno dvadeset godina, tj. 2000. godine, kao sekcija KUD-a „Tena” Đakovo. Na tom prvom, utemeljiteljskom sastanku sudjelovali su još i danas aktivni članovi Ivica Prepunić Gito, Jakob Mandić Jakša, Ivan Pavić i danas već legendarni Matija Pavić – čič’ Mata. Tada je utvrđeno, a to se zadržalo do danas, da je glavni interes skupine tradicijska slavonska pjesma u *a capella* izvedbi, uključujući i starogradске pjesme. S obzirom na to da su nastupi „Bećarina” redoviti na Smotri folklornog pjevanja Đakovštine, vole istaknuti kako su među prvim skupinama cjelovito primjenili preporuku o skladanju novih pjesama po uzoru na

stare šokačke pjesme. Danas je to za „Bećarine” već uobičajena praksa te imaju više od dvadeset vlastitih autorskih pjesama u šokačkom stilu.

Njihov pionirski niz nastavlja se i sudjelovanjima na festivalima tamburaške glazbe koji su suvremeni način čuvanja i razvoja hrvatske tamburaške glazbe. „Bećarine” su prva pjevačka skupina koja je samostalno nastupila na festivalu Zlatne žice Slavonije u Požegi, još 2007. godine. Zaredalo ih se još četiri u Požegi, četiri u Županji te u Slavonskome Brodu i Belišću. U kontekstu svojih festivalskih izvedbi posebno su ponosni na pjesmu „Moja duša” (Tvrtko Gačić, Zdravko Drenjančević, Ivan Pavić), koja je s vremenom postala svojevrsna šokačka himna. Do danas je na YouTube platformi pregledana više od 1,5 milijuna puta, a ovoj slavi

pridonijela je i nagrada za najljepši tekst o Slavoniji na spomenutom festivalu u Požegi. Tu titulu ponijela je 2012. godine i njihova pjesma „Zlatovez“ (Zdravko Carević, Tomislav Radičević).

Da „Bećarine“ ipak nisu prosječna vokalna skupina koja izvodi tradicijsku glazbu, dokazuju i činjenicom da se aktivno bave izdavaštvo te je iza njih već šest nosača zvuka: Sa slavonskih sokaka I (2004.); Sa slavonskih sokaka II (2006.); Zazivam vas svekolike (2007.), božićne pjesme; Ljubeznoj (2010.), starogradske pjesme; Moja duša, (2011.), komplikacija; Pisme Bećarina (2013.), autorske pjesme. Tu je i sedam videospotova, i to za pjesme: Moja duša (2011.); Lipa (2011.); Zlatovez (2012.); Samica (2014.); Srce Slavonije (2014.); Bijela rubina (2018.); Tiha noć (2018.); Slavonijo, zemljo sveta. O desetoj godišnjici djelovanja izdali su i „Spomenic Bećarina 2000. – 2010.“ Sve navedeno svjedoči o planskoj djelatnosti „Bećarina“, ne samo radi vlastite zabave i razonode članova, koje sigurno ne nedostaje, nego s ciljem trajnog bilježenja tradicijske glazbe i baštine kojoj su toliko predani. Velika je to vrijednost njihova rada koji na ovaj način ostaje dokumentiran i trajno sačuvan za budućnost. Time ih se slobodno može nazvati primjerom dobre prakse koju vrijedi slijediti.

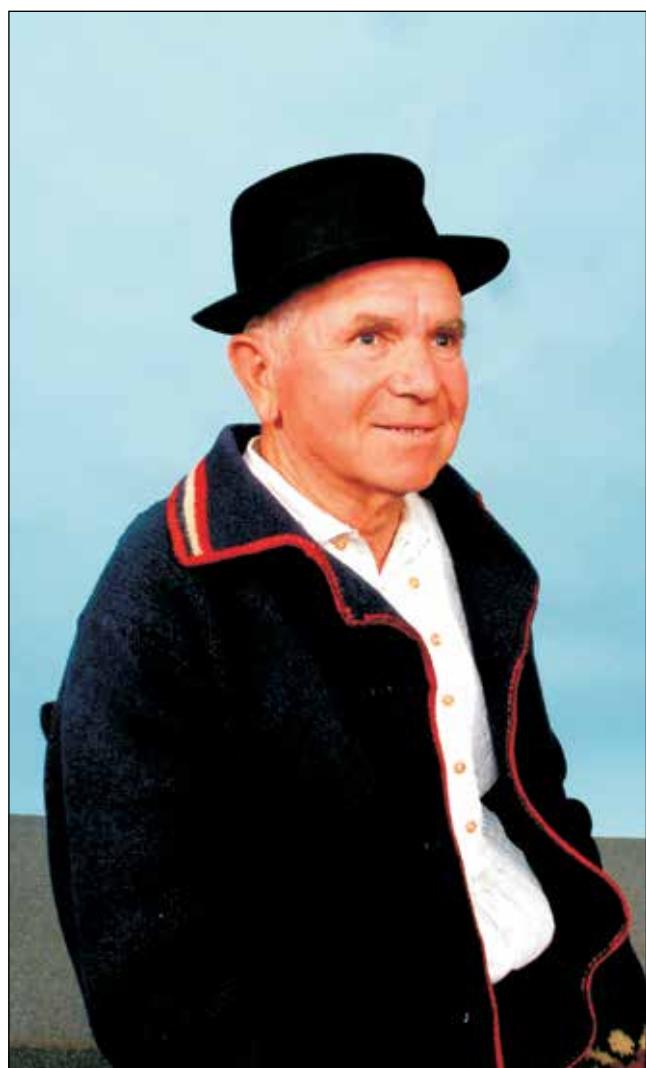
„Bećarine“ danas čini dvadeset pjevača. Pokraj četvorice koji su članovi od samoga početka, Matije Pavića Mate, Ivice Prepušića Gite, Jakoba Mandića Jakše i Ivana Pavića, tu su Vladimir Moskalj, Ivica Posavčević, Antun Marijanović, Mirko Hajduković, Branko Matoš, Stjepan Bogdanić, Ivica Trgovčević, Ivan Kovačić, Željko Ilišević, Branislav Vidaković, Ivica Budrovac, Ivo Vukadin, Zlatko Rebić, Željko Kasunić, Pavo Ančić i Matija Blažević. Uz njih, kroz skupinu je u ovih dvadeset godina prošlo ukupno četrdeset pet pjevača od kojih su se neki zadržali duže, neki kraće, no uz ovu obljetnicu vrijedno je spomenuti i one koji više nisu aktivni u „Bećarinama“: Ivan Kovačić, Petar Janković, Antun Raković, Franjo Vinković, Zdravko Carević, Josip

Kiralj, Želimir Strnad, Rober Haner, Ivan Bogdanić, Ivan Vukadin, Tomislav Vukadin, Zoran Ušković, Željko Jakobović, Andrija Boni, Jurica Brataljenović, Goran Sito, Stanko Jakobović, Jozo Širić, Damir Drenjančević, Marko Ivanković, Ivica Kretonić, Josip Krivošić, Marko Drlić, Josip Klemen, Tomislav Bošnjaković, Dubravko Knežević.

Već spomenuti Matija Pavić – čič’ Mata s vremenom je postao sinonim za „Bećarine” i najprepoznatljiviji njihov član. Zato je sasvim opravdano upravo njemu posvetiti koji redak više. Rođen je 30. listopada 1937. u Gorjanima gdje je završio osnovnu školu i ostao vjeran svome rodnom selu, zemlji i poljoprivredi. Od ranog djetinjstva, tj. od prvog razreda osnovne škole, bavi se kulturno-umjetničkim radom: pjeva, pleše, glumi... Sudjelovao je u različitim školskim sekcijama, a zatim i u dramskoj sekciji lokalnog DVD-a i u KUD-u „Gorjanac”. Jedan je od utemeljitelja KUD-a „Gorjanac” u kojem je bio aktivan do 1984. godine. Ponosno ističe da je s istim KUD-om sudjelovao i na prvoj Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu 1966. godine, prvim Vinkovačkim jesenima iste godine te na prvim Đakovačkim vezovima 1967. godine. Sigurno se malo tko može pohvaliti, kao čič’ Mata, da je bio sudionik svih Đakovačkih vezova od početka do danas. 1985. godine priključio se inicijativi za osnivanje RKUD-a PIK-a Đakovo koji je kasnije preimenovan u KUD „Tena”. Od prvoga dana aktivno sudjeluje u radu KUD-a „Tena” u

Matija Pavić

Hrvatskoj i na svakom kraju svijeta gdje je društvo nastupalo. Već je spomenuto da je sudjelovao u osnivanju Muške vokalne skupine „Bećarine” u kojoj je nastariji član, a ujedno prvi i najredovitiji. Iako u 83. godini života, čič Mata svojim jedinstvenim glasom iznimne boje i jedinstvenim talentom i dalje obogaćuje nastupe „Bećarina”, otvorenja Đakovačkih vezova, nosače zvuka, smotre foklora i tradicijskog pjevanja te u svakome tko ga čuje izaziva divljenje.

Jasno je da se uspjeh vokalne skupine mjeri kvalitetnim izvedbama te da je za postizanje kvalitete potrebno, uz pjevački talent, imati viziju i vodstvo. Kroz ovih dvadeset godina taj zadatak ispunjavali su Zdravko Drenjančević (od 2001. do 2006.), Ivan Rakonca (2007.), Ivan Pavić (koji je preuzimao voditeljsku ulogu u više navrata 2000., 2001., 2006., 2007., 2008. i 2009.) te Tomislav Radičević (od 2009. do danas). Svaki voditelj svojim radom ugradio je dio svoga stila i načina njegovanja tradicijske vokalne glazbe te su „Bećarine” to što jesu danas: uzorna vokalna skupina, brojna članovima, nastupima i uspjesima.

Za zaključiti je u ovoj kratkoj priči o „Bećarinama” da njihov put i dugotrajnost želimo i brojnim drugim pjevačkim skupinama u Slavoniji. „Bećarinama” posebno čestitamo dvadeset uspješnih godina djelovanja te im želimo još mnogo dobrih nastupa, sjajnih rezultata, novih izdanja i uživanja u šokačkoj pjesmi.

Fotografije iz osobne arhive „Bećarina”

Međunarodna
smotra
folkloru

Međunarodna smotra folklora

Đakovački vezovi

- 131 Danijel Geošić: Pregled 53. Đakovačkih vezova
139 Monika Bogadi: Konjička natjecanja na Vezovima 2019. godine
141 Maja Nikačević: Djeca u središtu Đakovačkih vezova
144 Marija Ilakovac: Pregled folklornih događanja na Malim vezovima
146 Bartol Bačić: Vremenske prilike

Fotografija na prethodnoj stranici: Silvija Butković

Pregled 53. Đakovačkih vezova (21. lipnja – 7. srpnja 2019.)

Najveći festival izvornog folklora slavio rodu predanu i prkosnu ženu Slavonku

Danijel Geošić

Đakovo

Svako selo, svaki grad, svaka kuća, svaka nošnja, svaka pjesma, svaki ples i svaki vez pričaju priče o svojem iskonu. I zato su nam Đakovački vezovi tako prirasli srcu. I zato nas je svake godine sve više i više u Đakovu. (Iz uvoda u scensku sliku „Spremit ću se ja i sama“.)

U godini kada je Đakovo obilježilo 780. rođendan od svoga prvog dokumentiranog spomena i u kojoj je mons. Ivan Ćurić izabran i zaređen za pomoćnoga đakovačko-osječkoga biskupa, što je događaj koji se u vjerničkom puku posebno veliča, iza nas ostaju 53. Đakovački vezovi. Smotra izvornoga folklora Slavonije i Baranje, unesena u Statut Grada Đakova, festival je tradicijske kulture

koji privlači brojne kulturno-umjetničke ansamble iz svakog kutka hrvatske domovine, ali i tisućama kilometara udaljenih krajeva izvan njezinih granica, posebno onih u kojima žive Hrvati. Procjene o posjećenosti govore da u dva i pol tjedna trajanja ove manifestacije gradom prođe i po sto tisuća ljudi! Narodna baština i običaji, tamburica i pjesma, kolo i lipicanac, lokalna gastronomija i kulturno blago magnet su za turiste koje privlače (ne)materijalno nasljeđe naših predaka i znamenitosti slavonskog, baranjskog i zapadnosrijemskog zavičaja. Zato je Hrvatska turistička zajednica (HTZ) Đakovačkim vezovima nekoliko puta dodijelila status top-događaja koji promiče kontinentalne destinacije,

jačajući snagu nacionalnoga turističkoga brenda i imidž hrvatskog turizma. I predsjednica Republike Kolinda Grabar-Kitarović, za boravka na lanjskim Vezovima, osjetila je glasne otkucaje Srca Slavonije, kada Đakovo pred cijeli svijet stavila svoju raskoš i sjaj, zbog čega je u veljači 2020., na kraju mandata, Đakovačkim vezovima uručila Povelju Republike Hrvatske za iznimani doprinos očuvanju i njegovanju slavonske tradicijske baštine te promicanju hrvatske nacionalne kulture i identiteta.

„Spremit ću se ja i sama”

„Ej tamburo, pali svoje žice! Razvezite pisme i tkanice. Dižte barjak crven-bili-plavi, nek' se zna kad Slavonija slavi!” Ponosno je pjesmom Julija Njikoša i Ivana Boždara u vrelini ljetne noći tisuće zaljubljenika u tradicijsku folklornu baštinu Vera Svoboda uvela u 53. Đakovačke vezove. Dojmljiva slika iz srca Đakova, s otvaranja najvećeg festivala narodne kulture u Hrvata na Trgu Josipa Jurja Strossmayera poslana je kamerama Hrvatske radio-televizije u domovinsku i iseljenu Hrvatsku. Scenski prikaz „Spremit ću se ja i sama” Mirka Ćurića i Darka Milasa lento je vremena razmotrao do daleke 1878. godine, kada se oslikavaju zidovi nove stolne crkve, kapitalnoga graditeljskog djela biskupa Strossmayera. Ovog je karizmatičnoga patriota figurom i riječju vjerodostojno utjelovio sâm Milas, parafrasirajući njegove pastirske i vizionarske poruke. Dok promatra tako one koji lijeno pristupaju poslu i štete domovini, Strossmayer grmi iz svega glasa u nagоворima na rad i prosperitet, da se „narod naš uvijek sjeti da jedino i samo iz srca Boga svoga crpiti može onu snagu i krjepost koja mu je

nužna da sva svoja zla preboli i prevlada. I uzdiše (naš narod, op. a.) s pravom za boljom, mirnijom i slavnijom budućnosti koja će mu jednoga dana svanuti... I valja mu navijeke hrabar i ponosan biti!” Zato nije slučajno da je u Đakovu, varošu u zakutku Carstva, u nastojanju da u duhu naroda produbi spoznaju o njegovu identitetu i potakne ga na rad i prosperitet, sazidao najimpresivniju katedralu Austro-Ugarske, u svojoj prostranosti i veličini, baš kako je njezin graditelj govorio, majku svih crkava dijeceze Đakovačko-srijemske.

S više od stotinu iskusnih izvođača, profesionalnih kazališnih glumaca, glazbenika i folklorića, autorski je dvojac na otvorenu pozornicu postavio intrigantnu priču u čijem je središtu žena. U svojim je čvrstim rukama slavonska žena od pamтивјека držala ne tri, već sva četiri ugla kuće. Unatoč strogoj patrijarhalnoj tradiciji ravnice u krilu Drave, Dunava i Save, osim poslušna, bila je odlučna, rezolutna, nepokolebljiva! Žena je koncem 19. stoljeća simbol kućne radinosti, cijelim je svojim bićem u radu, redu, revnosti, spretnosti, žurbi, poslovanju; oko šporeta, u *avlji*, s *marvom*, u polju, s djecom. Ima svoje *ja*, baš kao u prkosnome naslovu scenske igre „Spremit ću se ja i sama” (za udaju, op. a.), protkane glazbenim interludijima. Kao takva, ova najradinija i najgizdavija žena svijeta, Slavonka, odjevena u zlatno *ruvo* i kose počešljane *k'o u rimskih carica*, stup je svakoga doma, domovine, vjere, naroda, jezika – mati hrvatstva. U toj se istini zrcali veza Strossmayerove Crkve, katedrale i žene; katedrala s posvetom „Slavi Božjoj, jedinstvu Crkava, slogi i ljubavi naroda svoga”, dovršena 1882., svjetionik katoličke ravnice i kulture izranjavanoga

istoka domovinske grude te čestitost neslomljive žene koja uporno zaboravu trga vjeru otaca i običaje predaka.

Poruke poslane s otvorenja manifestacije referirale su se na kulturno-povijesni vezak hrvatskog roda, čija imućna nematerijalna baština s bećarcem, proljetnim ophodom gorjanskih ljlja (kraljica) i još jedanaest drugih dobara obogaćuje UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva.

„Stigla je prilika da Đakovački vezovi 53. put pokažu što su tradicija i običaji Hrvata Slavonca”, kazao je otvarajući Vezove gradonačelnik Đakova Marin Mandarić. Emocije su ponijele župana Ivana Anušića: „Drago mi je da nas je ovoliko puno i da će cijela Hrvatska gledati kako Slavonija voli svoje običaje i tradiciju, kako su Slavonci još tu i zauvijek tu ostaju. Trebamo pokazati tko smo, kakvu kulturu i tradiciju imamo. I trebamo se time ponositi!” Poručio je s katedralnoga platoa osječko-baranjski župan. „Ako je Đakovo srce Slavonije, stanovnici Đakovštine srce su toga srca. Danas je lako zaboraviti svoju povijest, tradiciju i običaje i zato mi je posebno draga da Đakovo to ne zaboravlja! Učimo tako i svoju djecu i uživajmo u povijesti i kulturi Slavonije i Baranje!” Rekao je uime premijera Andreja Plenkovića njegov izaslanik, potpredsjednik Vlade i ministar poljoprivrede Tomislav Tolušić. Posebnu čast dolaskom na Vezove u ulozi partnerske Slovačke izrazio je njezin veleposlanik u Hrvatskoj Peter Susko, govoreći na hrvatskom jeziku. Nova je dimenzija

ove manifestacije izvornoga folklora od 2018., kao što je poznato, promocija običaja i tradicije zemlje partnera, jer izgradnja kulturnih mostova i međunarodnoga prijateljstva, vjeruju organizatori Vezova, Đakovu dugoročno može donijeti pozitivan gospodarski, turistički i društveni učinak.

A o čemu govori pred prepunim Strossmayerovim trgom uprizorena priča? Lijepa i mlada Marija, unatoč protivljenju svoga oca, gradskoga gazde, silno se želi udati za skromnog momka Ivu. Iva pomaže Seitzovima u oslikavanju fresaka katedrale koju u tadašnjem Đakovu sa samo tri tisuće žitelja podiže Strossmayer. Nasuprot Ivi stoji imućni đakovački kovač Jozu koji radi za carsku vojsku. I on želi ruku najljepše djevojke u gradu pa kuje planove kako da Mariju makne od Ive, da Ivu proguta mrak. Majka Eva i njezina desna ruka Stana, međutim, lukavo „skuhaju” gazdu Stipu, pomogne im malo i rakija, i on pristane svoju Mariju dati Ivi tamburašu.

Po običaju, Vezovi su i ovaj put ušli u izloge prodavaonica na gradskome korzu i u Ulici bana Josipa Jelačića, na putu kojim prolazi nedjeljna povorka. Doista, lijepo je u šetnji gradom zastati pred izlogom poslovnog prostora u službi izložbenog vezovskog postava i vratiti vrijeme unatrag. Savez kulturno-umjetničkih društava grada Đakova (SAKUD), Folklorni odbor i pojedinci entuzijasti, zaljubljenici u tradicijske starine, ponovno su se iskazali ilustrirajući, vođeni temom 53. Đakovačkih vezova, ženu u njezinu prirodnom ambijentu stare Slavonije. Pokazali su neke detalje svakodnevice; iz kuhinje, špajza, sobe, s dvorišta i salaša, za vrijeme pranja rublja, žetve ili kakvoga drugog rada u polju... Uz mnoštvo antikviteta u središtu svih insertâ iz života stoji žena u radnoj ili svečanoj nošnji. U konkurenciji KUD-ova najbolji je bio izlog KUD-a „Sklad” Đakovo; briljirali su i KUD „Perkovčani” Novi Perkovci i KUD „Slavonija” Đurđanci. U kategoriji pojedinaca nagrađene su

Ana Živković iz Selaca Đakovačkih te Martina Matoković i Katica Miličević iz Đakova. Među vrtićima i osnovnim školama posebno se istaknuo izlog Dječjeg vrtića Đakovo, koji slijede DV „Sunčev sjaj – Nazaret” i OŠ „Vladimir Nazor” Đakovo.

Živa bujica narodnoga duha

Nedjeljni svečani mimohod svih sudionika Đakovačkih vezova, konjanika i svatovskih zaprega jezgra je manifestacije koja njeguje hrvatsku kulturnu baštinu, sačuvanu u običajima, nošnjama, pjesmi, plesu, glazbi, rukotvorinama, uporabnim predmetima, konjima i kolima, ma uopće svim sferama iščezele, ali nezaboravljene svakodnevice našega nacionalnoga prostora. Bilo je tako i na 53. Vezovima, kada je pedeset jedno kulturno-umjetničko društvo, nanizano poput dukata pod vratom Šokice u zlatari, predefiliralo u povorci od Maloga do Velikoga parka. Bećarac, logovac, ojkalica, ganga, prasak kandžija, maruševečki kuburaši... Tamburica, lijerica, šargija... S mnogobrojnim KUD-ovima, pridošlim sa svih strana Hrvatske, bili su gosti s dalekog australskog kontinenta – Folklorna skupina „Mladi Hrvati” iz Melbournea te skupine iz zemalja okruženja: Italije, Njemačke, Austrije, Bosne i Hercegovine, Sjeverne Makedonije, Srbije, Češke i partnerske Slovačke. „Naše društvo na ovo čeka već četrdeset godina! Ponosni smo, emocije su jake... Zaista smo sretni što smo u Đakovu”, sažela je dojmova skupine koja je prevalila najduži put Suzi Horvat iz Australije, članica „Mladih Hrvata”. Preplavljeni je osjećajima također bila još jedna predstavnica iseljene Hrvatske, Eva Tadić iz Salzburga; za nju je biti „kod kuće” trenutak ponosa koji, kako priznaje, ne prolazi bez treme: „Naš HKUD ,Vilim Cecelja’ postoji dvadeset godina. Obožavamo to što radimo! Želimo pokazati kako i mi u dijaspori čuvamo i njegujemo hrvatsku tradiciju.”

Mimohod je otpočet simboličnom primopredajom zastave Međunarodnoga savjeta organizatora festivala folklora i tradicijske umjetnosti (CIOF) iz ruku dugogodišnjeg umjetničkoga voditelja KUD-a „Tena” Enriha Merdića, čiji ansambl „Slavonske kraljice” već trideset godina reprezentira folklor Hrvatske na svim svjetskim meridijanima, gradonačelniku i predsjedniku Organizacijskoga odbora Đakovačkih vezova.

Kompoziciju okupljenih više od tri tisuće čuvar(ic)a tradicijske baštine, s četveropregom i dvopregom Državne ergele, pratio je skladan korak

lipicanaca, ranom zorom upregnutih u trideset okićenih zaprega Šokaca u čijim se stajama i dan-danas čuje vriska gizdavih konja. Njihovu umirujućem topotu poseban je doživljaj na začelju te žive bujice narodnog duha pružilo još šezdeset jahač(ic)a iz konjičkih udruga, ponosno zajahavši vlastita grla na kojima zimi, uoči korizme, oživljuju staru tradiciju pokladnog jahanja u slavonskim selima uz negdašnju Vojnu granicu. Plemenitoj životinji, od pamтивјека vjernom pratitelju i prijatelju slavonskog čovjeka, prethodilo je veliko šokačko kolo, koje na Strossmayerovu trgu od 47. Đakovačkih vezova (2013., op. a.) plešu predstavnici svih KUD-ova iz nedjeljnoga defilea. Rodila se još jedna vezovska tradicija s porukom domovinskog zajedništva, jer u kolu ispletene ruke simboliziraju bogatstvo i različitost krajeva Lijepi Naše, ali i otvorenost hrvatskoga naroda za prijateljstvo i suradnju s drugim narodima.

U Vezovima uživala i Predsjednica

Uz brojne Đakovčane i goste koji su pljeskom pozdravljali sve sudionike, vezovski je mimohod uživo pred katedralom pratila predsjednica Republike Kolinda Grabar-Kitarović. Odgovarajući na novinarsko pitanje o dojmovima koje će ponijeti iz Srca Slavonije, s najveće smotre izvornog folklora u Hrvatskoj, Grabar-Kitarović kazala je: „Uživala sam u svakoj folklornoj skupini, bilo je vrlo veselo i tako bi i trebalo biti. Zahvaljujem svim stanovnicima Đakova i svim sudionicima Đakovačkih vezova, na kojima se okupilo trideset tisuća ljudi, na iznimno srdačnom dočeku i prekrasnoj atmosferi.” Gledajući povorku, nije mogla odbiti koji gutljaj šljive i loze, kapljice što Šokca drži u snazi, žilavim i raspojasanim, bez koje se ne dolazi na Vezove.

Predsjednica Grabar-Kitarović sudjelovala je i na svečanoj svetoj misi za sve sudionike i goste Vezova, koju je u katedrali sv. Petra predvodio nadbiskup

Đuro Hranić. U pastuharni Državne ergele lipicanaca domaćin je predsjednici bio ravnatelj Ergele Nikola Grizelj. Razgledavala je u povodu Vezova otvoreno južno krilo reprezentativne zatvorene jahaonice i prošetala stajama u kojima borave lipicanski pastusi, vrijedno nacionalno bogatstvo i kulturno dobro.

Najbolje ruho prvi put pod šatorom

Ne pamti se kada je na otvorenoj vezovskoj pozornici u Strossmayerovu parku izostao tradicionalni program „Slavonijo, zemljo plemenita”, kojim izborom najbolje nošenoga narodnoga ruha završavaju Đakovački vezovi, kao prošloga ljeta kada se to dogodilo zbog silovitog pljuska koji se u nedjeljno predvečerje izlio nad gradom. Nagla promjena vremena organizatore je primorala na jedino *ad hoc* rješenje, izbor pod vezovskim šatorom iza Male crkve.

U skraćenome se izboru najljepših narodnih nošnji za laskav naslov najljepše djevojke, snaše i momka u narodnom ruhu na pozornici izmjenjivalo šesnaest kandidata i kandidatkinja iz Slavonije i Baranje, s pridruženim predstavnicama i predstavnicima kulturno-umjetničkih društava iseljene Hrvatske. Stručni žiri (Marija Gačić, predsjednica te članovi: Ljubica Gligorević, Jasmina

Jurković Petras, Josip Forjan i Ivana Dević) odlučio je da pobjedničke titule idu u Beravce, Lužane, Gundince i – Stuttgart.

Snašom je u najljepšoj narodnoj nošnji proglašena Eva Plavšić iz Beravaca, prva je pratilja bila Martina Galović iz Satnice Đakovačke, a druga Jasmina Mihalj iz Velike Kopanice. Za djevojku u najljepšem narodnom ruhu izabrana je Barbara Mihić iz Gundinaca, prva joj je pratilja Paulina Bilušić iz Starih Perkovaca, a druga Ena Fligić iz Slobodnice. Među momcima prvo je mjesto ponio Filip Beketić iz Lužana, u narodnoj nošnji iz mjesta Pričac u blizini Oriovca, prvi je pratitelj bio Danijel Kolarević iz Starih Mikanovaca, a drugi pratitelj Luka Dorić iz Budrovaca. Nagrada za fotogeničnost

pripala je Nataši Pavlović iz Stuttgarta, koja je kao djevojka iz iseljeništva pobrala najveće simpatije publike. Podrijetlom iz Hercegovine, Nataša je studentica strojarstva i članica KUD-a „Krešimir” Hrvatske katoličke zajednice Stuttgart Bad Cannstatt, gdje punih dvadeset godina pleše i pjeva, ponosna na svoje korijene. Nadmetala se u nošnji iz Donjih Andrijevaca, skrojenoj od šarene svile, koju joj je ustupio Mladen Seletković Pavićev.

Tradicijsko stvaralaštvo Slovaka

Značajna je novost u programske konceptu od 2018. zemlja partner s kojom se, zahvaljujući njezinoj posebnoj ulozi tijekom najvažnijih i najposjećenijih vezovskih dana, nastoji uspostaviti tješnja kulturna suradnja i prijateljstvo. Na 53. Đakovačkim vezovima za partnera je odabrana Slovačka Republika, što je službeno potvrđeno za posjeta slovačkog veleposlanika Petera Suska Đakovu uoči Dana grada 8. svibnja. Izbor Slovačke nije iznenadenje ako je poznato da brojna slovačka manjinska zajednica živi u selima Josipovac i Jurjevac Punitovački u Općini Punitovci, najsjevernjem dijelu Đakovštine, ali i u Jelisavcu i Markovcu Našičkom na našičkom području. Slovački ansambl predano njeguju izvorni folklor maticne zemlje, napose SKUD „Braća Banas” iz Josipovca Punitovačkog, osnovan 1967. godine kada su

nastali i Đakovački vezovi, koji neprekidno djeluje do danas, u posljednjih četvrt stoljeća pod okriljem Matice slovačke Josipovac. Zanimljivo je također da poveznicu s katoličkom Slovačkom pronalazimo u povijesti Đakovačke i Srijemske biskupije koja je dala temeljni pečat razvoju Đakovštine. U Josipovac je prve Slovake radi krčenja šume hrasta cera još 1881. pozvao biskup Strossmayer iz već naseljenih mjesta u orahovičkome kraju (njih četrdesetak), dok su preostale obitelji stigle iz Slovačke. Šume i šikare pretvorili su u plodnu zemlju i zauzvrat od Strossmayera dobili njive i okućnice.

Pod slovačkom su zastavom na Vezovima sudjelovali spomenuti domaći SKUD „Braća Banas” i gostujuće Dječje folklorno društvo „Klnka” iz Bratislave. Društvo „Klnka”, koje je dio tamošnje Osnovne umjetničke škole Eugen Suchoň, osnovali su 1978. bivši članovi folklorne plesne skupine „Lúčnica”. Domaća je pozornica primila stotinu osmero djece i mladih između četiri i osamnaest godina, okupljenih u „Klnki” u Kulturnom centru Dúbravka u Bratislavi. „Klnka” je poznata po izvedbama temeljenim na preciznim tehnikama obogaćenim spon-

tanom razigranošću svojih članova i repertoaru izgrađenom na tipičnim plesovima i pjesmama različitih slovačkih regija, što je uspješno pokazala kako u mimohodu tako i nastupom na ljetnoj pozornici Strossmayerova parka. Plesne izvedbe mlađih Slovaka, tvrdi umjetnička producentica, profesorica i koreografkinja ansambla Ingrid Saňková, ističu tradicije, običaje i rituale slovačkog sela tijekom cijele godine, a prikazuju i bezbroj inozemnih plesova, inspiriranih putovanjima i gostovanjima od Islanda do Crnoga mora, poput ovog u Đakovu, gdje su na Trgu Josipa Jurja Strossmayera Slovaci Đakovštine i KUD „Ivan Brnjik Slovak“ iz Jelisavca predstavljali gastronomiju, stare zanate i tradicijske proizvode, nudeći najbolje od stvaralačkog blaga svoga naroda.

U društvu veleposlanika Suska i konzulice Linde Karašove, to su blago predstavili gosti iz Centra narodne umjetničke proizvodnje u Bratislavi; Dagmar Juríková rukotvorinama od žice, Pavol Gregor radovima nastalim od slame, čipkarica Terézia Vitková, Viera Slezáková izradom pisanica i Valéria Gyurusiová rukotvorinama od šuške. Slovaci đakovačkog i našičkog kraja predstavili su također radove od šuške i žice, salvetne tehnike i oslikavanje stakla i keramike. Doživljaj slovačke tradicije ne bi bio potpun bez mirisa i okusa nacionalne kuhinje, specijaliteta poput polesnjaka, pogačica od krumpira, langošica, krumpira na kiselo, *trnové trhané halušky*, proje, Hrubi kolač – makovnjače, buhtički, domaćih rezanaca, krpica i ostalih proizvoda od jaja. Kuhar David Gutek pripremao je *orechové šúľance* (noklice s orasima), *kapustové strapačky* (noklice s kupusom i dimljenim mesom), *lokše s makom a lekvárom* (palačinke od krumpirova tjesteta punjene makom i džemom od šljiva), *lokše s kačacou pečienkou* (palačinke od krumpirova tjesteta punjene pačjom paštetom) i kruščice s namazom od čvaraka i bryndzom (posebnom vrstom slovačkog sira).

Znakovito, 53. Vezovi otvoreni su 5. srpnja na Dan iseljenih Slovaka, spomendan svetih Ćirila i Metoda, koji se u Slovačkoj slavi kao državni praznik i neradni dan. Subota je stoga opravdano bila trenutak zemlje partnera, sve do već spomenutog večernjega programa na pozornici u Strossmayerovu parku, gdje su poseban sentiment publike pobudila djeca bratislavskoga ansambla „Klnka“ plesnom šetnjom svim krajevima svoje zemlje.

Program prilagođen publici

Osim koncepta i kvalitete vezovskog programa, koji je brojnim pratećim sadržajima, uključujući glazbene i zabavne u svim žanrovskim izvedbama, folklor i kulturno nasljeđe spojio sa suvremenom notom velikih manifestacija a da pritom nije istisnuo ikonsku bit Vezova, za zavidnu posjećenost treba zahvaliti marketingu 53. Đakovačkih vezova, ponajprije usmjerenom na PR aktivnosti na društvenim mrežama. Organizatori Vezova prepoznali su ih kao praktične komunikacijske kanale kojima se jedna tradicionalna priredba, proširena u koraku s vremenom, može približiti generacijama digitalnog doba.

Iako Facebook stranica postoji od ranije, a 2018. manifestacija je napokon dobila i vlastitu mrežnu stranicu, tek je 2019. otvoren vezovski profil na Instagramu, te YouTube kanal s objavljenih šest promotivnih videa, svojevrsnih pozivnica u Srce Slavonije. Na 53. Đakovačke vezove s duhovskog proljetnog ophoda selom pozivale su gorjanske ljelje, ispod krošanja Strossmayerova parka plesnim korakom slovački KUD „Braća Banas“ iz Josipovca Punitovačkog, a s plodnih polja Đakovštine iz okićenih kola s upregnutim lipicancima piškorevački KUD „Zora“. Naglasak je stavljen i na Gastrofest na kojem su se iz večeri u večer tematski spravljala lovačka jela i gulaš, fiš i đakovački čobanac. Njegov je neizostavni dio bila i Kulenijada, na kojoj je kušano i ocijenjeno pedeset pet uzoraka kulena

(kulina) iz cijele Slavonije i Baranje; šampionski je pehar pripao Nikoli Barišiću iz Valpova, dok je vicešampionski naslov za svoj kulen ponio Domagoj Majdak iz Đakova.

„Javnost je pozitivno reagirala na naše objave na društvenim mrežama i ova je aktivnost pomogla kako bismo ostvarili izvrsnu posjećenost. U manje od mjesec dana uoči finalnog vezovskoga tjedna stranica Đakovačkih vezova na Facebooku dobila je dvije tisuće novih pratitelja”, primjetila je direktorica Turističke zajednice Marija Burek, pa je onih koji su kliknuli *like* na toj stranici 1. srpnja bilo gotovo četiri tisuće petsto! Dodala je da su prvi put u šatoru iza Male crkve, koji je u večerima od 28. lipnja do 7. srpnja bio poput košnice, zahvaljujući glazbeno-zabavnom programu i gastronomskoj trpezi, postavljeni LCD zasloni iskorišteni za emitiranje promotivnih spotova Đakovačkih vezova, što također nije prošlo neprimjećeno. „Svakoga smo dana za trajanja Vezova na službenu mrežnu stranicu manifestacije www.djakovacki-vezovi.hr plasirali barem dvije-tri objave o aktualnim događajima. Programu bismo dodali Googleovu kartu s točno označenom lokacijom svakog najavljenog zbivanja, čime smo, vjerujemo, pomogli u snalaženju u gradu posjetiteljima pristiglima izvan Đakova”, zaključuje Marija Burek.

Svoj dojam, koji možda najbolje oslikava Đakovačke vezove 2019. promatrane očima gostiju, na Facebooku je zabilježio i podijelio Alen Antunović iz tamburaškoga sastava „Vranac“. „Svima ste pokazali kako napraviti impresivan rezultat.

Kako organizirati tradicionalnu manifestaciju u polupraznoj Slavoniji i usput oboriti sve rekorde posjećenosti. Kako očuvati tradiciju i vratiti ljudima osmijeh na lice. Odličan program, pomno osmišljen i prilagođen publici. Ništa nije bilo slučajno. Sjajno tempirani koncerti, odlično upareni izvođači, gastronomski ponuda vrhunska”, zapisao je pjevač s kojim su se, komentirajući dojmove, mnogi uspjeli složiti.

Zlato vlastita identiteta, najveći brend Đakova

Jesu li Vezovi najveći brend grada Đakova? Nadaleko je i naširoko poznato da Đakovčani žive (za) svoje Vezove, tijekom kojih cijeli grad ljepotom i urbanom arhitekturom postaje pozornica za raznolikost programâ. „Brendiranje kulture imperativ je prepoznatljivosti u kakofoniji vrijednosti pa se ulaganjem u brend ulaže u emotivnu vezanost za vrijednost. Razvojem brenda, od ujednačavanja logotipa i prepoznatljivosti vizuala do promoviranja i ulaganja u vidljivost, dodatno ćemo ojačati povezanost kulturnog, turističkog i gospodarskog karaktera Đakovačkih vezova”, mišljenja je gradonačelnik Mandarić. Možda i najbolja nova metafora, kojom u jednoj rečenici opisuje za Đakovo i Đakovčan(k)e najvažniju i najprepoznatljiviju gradsku manifestaciju, može se izdvojiti iz njegova razgovora za *Glas Slavonije*, objavljenog u ovome regionalnom dnevnom listu 5. srpnja 2019., u kojem gradonačelnik Vezove definira kao „trenutak kada Đakovo ponosno izlaže zlato vlastita identiteta”.

I doista, u vrijeme kada je kontinentalni turizam najpopularniji dosad i jedan od najbrže rastućih ekonomskih sektora u svijetu, Đakovačke vezove valja postaviti i razvijati kao ključan turistički proizvod i kulturološki top-brend. Svojom esencijom te ostvarenim nasušnim povratkom tradicijskim vrednotama i blagu našega naroda, izloženom prvog srpanjskog vikenda pod nebom Slavonije i Baranje, Vezovi snaže emociju lokalnog patriotizma, promoviraju domovinske vrijednosti, jačaju nacionalni ponos i zajedništvo, ali i promiču prepoznatljivost Đakova. Osim toga, Đakovački su vezovi polustoljetnim postojanjem evoluirali i prihvatali kontekst aktualnog trenutka pa se kao izvorna folklorna, kulturna i turistička revija, od posebnog značenja za Đakovo, Osječko-baranjsku županiju i Hrvatsku, povezivanjem s partnerskim zemljama otvaraju Evropi i svijetu pletući vez međunarodne suradnje.

Fotografije u tekstu snimio Zlatko Mesić

Konjička natjecanja na Vezovima 2019. godine

Monika Bogadi

Voditeljica konjičkih natjecanja

Prošlogodišnja konjička natjecanja u sklopu 53. Đakovačkih vezova dio su stalnog i atraktivnog programa na Državnoj ergeli Đakovo. Već tradicionalno u dva dana, subotu i nedjelju, održana su natjecanja u dvije konjičke discipline: preponskom jahanju i vožnji zaprega.

U svim disciplinama konjičkoga sporta muškarci i žene nastupaju zajedno. Preponsko jahanje ili preskakanje prepona olimpijska je disciplina¹, a odvijasena omeđenuprostoru(parkur)spreponama različita oblika i visine, koje treba redom svladati u ograničenu vremenu i sa što manje pogrešaka (rušenja prepona). Cilj je testirati vještina, točnost i istreniranost natjecateljskog para. Ako par nije narušio visinu ili širinu nijedne prepreke, prošao je bez pogreške. Ako je neka od prepreka srušena ili je konj otkazao poslušnost, pogreške se zbrajam (rušenje nosi 4 kaznena boda, prva neposlušnost isto toliko, druga neposlušnost je još 4 kaznena boda, a nakon treće par je diskvalificiran). Pobjednik je par s najmanje skupljenih kaznenih bodova, par

koji je završio parkur u najkraćem vremenu ili koji je skupio najviše pozitivnih bodova (ovisno o tipu utakmice koja se jaše).

Preponska natjecanja na Vezovima održana su u zatvorenoj jahaonici, a u dva dana održano je deset utakmica na visinama od 0,60 m do 1,20 m. Natjecalo se dvadesetak natjecatelja. Na nižim utakmicama mladi jahači i mladi konji stjecali su potrebno iskustvo i borili se za prva priznanja i nagrade, dok su na višim utakmicama (1,10 m, 1,15 m i 1,20 m) nešto iskusniji jahači vodili borbu za plasmane i nagrade.

Najuspješnija jahačica bila je Danijela Žuljević iz Sportskog KK SEM koja je pobijedila u najzahtjevnijim utakmicama (onima na visini 1,20 m), održanima na kraju svakog natjecateljskog dana. Posebno je zanimljiva bila nedjeljna utakmica „rastućih teškoća“ gdje je jedna od prepona bila tzv. *joker* na visini od 1,40 m. Spretnim i dobro uvježbanim jahačima ni on nije bio prezahtjevna prepreka jer ga je većina bez teškoća savladala.

Andrija Obrovac u parkuru čunjeva, pobjednik „Nagrade Ergele Đakovo“ u jednopregru

¹ Konjička natjecanja na OI zastupljena su od 1900. godine, kada su u Parizu održane igre u 87 disciplina u 20 sportova.

Plasirani jednoprezi prije dodjele nagrada u vožnji zaprega

Sudačko vijeće natjecanja: Ivica Mandić, Ivica Bogadi i Dražen Lajić s ravnateljem i upraviteljem Državne ergele Đakovo Nikolom Grizeljom i Ivanom Kunom odaju počast pobjednicima i plasiranim u utakmicama u vožnji zaprega.

Zaprežna natjecanja u RH posljednjih nekoliko godina odvijaju se prema međunarodnim pravilima FEI organizacije². Državna ergela lipicanaca Đakovo danas ima puno kvalitetnih grla lipicanske pasmine, koje osim vrhunskog izgleda krasiti i izuzetna radna sposobnost, što je đakovačke lipicance dovelo u sam vrh zaprežnog sporta. Razvoj zaprežnog sporta njeguje se organizacijom natjecanja i sudjelovanjem u njima, te važnom edukacijom vlasnika i uzgajivača lipicanaca, vozača i sudaca u zaprežnom sportu.

I zaprežna natjecanja održana su oba dana. U subotu su se za „Nagradu Ergele Đakovo“ vozile utakmice A i C, odnosno dvije zaprežne discipline: dresura i čunjevi. Zbroj bodova u te dvije discipline odlučio je pobjednike prvoga dana. U kategoriji jednopreg to je bio Andrija Obrovac, a u kategoriji dvopreg Josip Zirn, oba vozači Državne ergele Đakovo.

U nedjelju se vozilo 4. kolo Croatia kupa. To je natjecanje Hrvatskog konjičkog saveza u kojem se vozi kombinirana utakmica na vrijeme. Kroz

desetak kola natjecatelji skupljaju bodove za kup, što je bio slučaj i u Đakovu. Kombinirana utakmica sastoji se od čunjeva i dvije fiksne maratonske prepreke unutar parkura. Vozile su se obje discipline, jednopreg i dvopreg. Dok se natjecanje u jednopregu uspjelo održati do kraja, natjecanje dvoprega prekinulo je veliko nevrijeme. Iako se u kupu voze dvije identične utakmice, svi vozači uspjeli su odvoziti po jednu pa je natjecanje završeno regularno. Pobjednici ovog 4. kola u jednopregu bili su Ivan Nikolić iz KK Maestoso i u dvopregu vozač Državne ergele Đakovo Antun Živić.

Danijela Žuljević, pobjednica preponskih utakmica na visini 1,20 m

Marijana Perić, utakmica u preponskom jahanju na visini 0,60 m

Fotografije: Silvija Butković, Državna ergela Đakovo i Lipik

² Fédération Equestre Internationale međunarodna je krovna organizacija konjičkih sportova.

Djeca u središtu Đakovačkih vezova

Maja Nikičević

Folklorni odbor

Treću godinu zaredom, na veliko zadovoljstvo naših najmladih, ali i njihovih roditelja, program Malih vezova obogaćen je pratećim manifestacijama. Prateći program Malih vezova, koji počinje izložbom likovnih radova djece i učenika naših vrtića i osnovnih škola, a završava drugim dijelom edukativnih radionica u Strossmayerovu parku, iz godine u godinu poprima sve jasnije konture svoga osnovnog cilja, a to je izravno uključivanje što većeg broja djece u događanja vezana za Đakovačke vezove i neizravno u sve ono što zovemo kulturna baština i tradicijsko stvaralaštvo našega zavičaja. Iz godine u godinu u program je uključeno sve više djece, roditelja, učitelja, ali i svih onih ljudi koji vrijedno rade s djecom tijekom cijele godine. Ono što najviše veseli, činjenica je kako tih dana sve sudionike veže tradicija naših predaka. Ništa tako ne razgali dušu kao scena u kojoj se djeca igraju tradicijskim elementima i interpretiraju ih na sebi svojstven način, u kontekstu svijeta u kojem žive. Na taj način istražuju svoje podrijetlo, nasljeđe i baštinu, a pri tome uživaju, nesvesni da upravo ovaj način interpretacije višestruko utječe na njihov emocionalni razvoj, motoričke sposobnosti, auditivno-glazbenu komunikaciju, općenito na intelektualni razvoj. Grad Đakovo i Turistička zajednica Grada Đakova u tome imaju veliku ulogu jer upravo njihova podrška svemu ovome daje dodatni pečat i zasigurno ostavlja dojam kako su djeca najvažnija spona za očuvanje tradicije i prenošenje iste te tradicije na neke nove generacije koje će se tek roditi.

Mali vezovi, koji su se održali tjedan dana prije 53. Đakovačkih vezova, počeli su otvorenjem izložbe likovnih radova djece i učenika s područja Grada Đakova i Đakovštine. Izložba je otvorena 27. lipnja s početkom u 17 sati u prostoru zgrade Reichsman na đakovačkom korzu. Tema natječaja bila je *Tradicijsko graditeljstvo u Đakovštini*. Cilj je bio potaknuti učitelje i učenike na istraživanje slavonskih tradicijskih kuća te gospodarskih i drugih građevina unutar kuće i dvorišta. Djeca i učenici trebali su različitim likovnim tehnikama oživjeti baštinu tradicijskih slavonskih kuća i dvorišta te osvijestiti njezinu prisutnost i vrijednost u našim

Snimila: Silvija Butković

svakodnevnim životima. Odluku o najuspješnijim radovima donijelo je stručno povjerenstvo na čelu s predsjednicom Dajonom Karas, mag. educ. art. Na natječaj su pristigla rekordna sto devedeset dva likovna rada iz sljedećih ustanova: Dječji vrtić Đakovo, Dječji vrtić „Zvrk“ Đakovo, Dječji vrtić „Sunčev sjaj – Nazaret“ Đakovo, OŠ Đakovački Selci, OŠ Satnica Đakovačka, OŠ J. A. Čolnića Đakovo, OŠ Drenje, OŠ „Josip Kozarac“ Josipovac Punitovački, OŠ Matija Gubec Piškorevc, OŠ „I. Brlić Mažuranić“ Strizivojna i OŠ Budrovci. Izložbu je otvorio gradonačelnik Marin Mandarić, a publici su se obratile predsjednica povjerenstva Dajana Karas te u ime organizatora Maja Nikičević. Predsjednica povjerenstva pohvalila je sve pristigle radove i trud njihovih mentorova i učenika, ali i pozvala sve mentore da poštuju rokove predaje radova i propozicije natječaja. Svim prisutnim mentorima uručene su zahvalnice, a djeca i učenici primili su nagrade sponzora. S velikim zadovoljstvom možemo reći kako je naša najstarija i najveća nakladnička kuća, Školska knjiga, prepoznala edukativne programe Malih vezova kao hvalevrijedne projekte te ih je odlučila podržati osiguravajući najnovije naslove svim nagrađenim učenicima likovnog i literarnog natječaja, ali i otvorila vrata nekim budućim suradnjama. Tako je uz đakovačku tvrtku Univerzal, koja je sponzor oba natječaja od samog početka, dodatno obogatila fond nagrada. U nastavku donosimo tko su nagrađeni:

Vrtići i predškola

1. Lucija Čališ, mentorica: Elizabeta Škalić, Dječji vrtić Đakovo,

2. Una Škalić, mentorice: Karolina Perić i Vedrana Nikolašević, Dječji vrtić „Zvrk” Đakovo,

3. Lana Cindrić, mentorica: Ljiljana Poljak, Dječji vrtić Đakovo.

Pohvala: Ema Racić, mentorica: Ljiljana Poljak, Dječji vrtić Đakovo; Nera Perković, mentorica: Ljiljana Poljak, Dječji vrtić Đakovo; radovi djece Dječjeg vrtića „Sunčev sjaj – Nazaret” Đakovo.

Razredna nastava

1. Lana Mačinković, OŠ „I. Brlić Mažuranić”, Strizivojna, mentorica: Ivana Goluža,

2. Kristian Dedić, OŠ J. A. Čolnića, Đakovo, mentorica: Sanda Kaniža,

3. Antonio Poplašen, OŠ Đakovački Selci, mentorica: Evica Šerfezi.

Pohvala: Mihael Homa, mentorica: Vedrana Solin, OŠ Matija Gubec Piškorevci; Dora Davidović, mentorica: Anita Drmić, OŠ Đakovački Selci.

Predmetna nastava

1. Mirna Moher, OŠ Matija Gubec Piškorevci, mentorica: Brigitka Kovačić,

2. Josipa Tomić, OŠ Matija Gubec Piškorevci, mentorica: Brigitka Kovačić,

3. Ivona Bilić, OŠ Matija Gubec Piškorevci, mentorica: Brigitka Kovačić.

Sljedeći dan, 28. lipnja, održana je promocija literarnih radova, koja je ove godine na inicijativu organizatora i stručnog povjerenstva proširena za još jednu kategoriju: kategoriju srednjih škola. Na našu veliku žalost, zainteresiranih mentora i učenika u ovoj kategoriji nije bilo pa je povjerenstvo zaključilo kako se sljedeće godine ova kategorija neće organizirati.

Promociju je otvorio zamjenik gradonačelnika Robert Francem. Tema natječaja bila je *Kolo*, jer je u prosincu 2018. godine šokačko kolo Rješenjem Ministarstva kulture i Uprave za zaštitu kulturne baštine dobilo status nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske. Šokačko kolo posebna je sastavnica slavonskoga identiteta jer se i danas, kao i u prošlosti, pojavljuje u najvažnijim životnim i javnim društvenim događajima (poput svadbi, javnih proslava itd.). Šokačko kolo ima ulogu

svojevrsnoga društvenog foruma, jer pjesmama koje prate ples sudionici tematiziraju različite društvene pojave, životne situacije, humoristične scene i slično. Osim toga, u kolu se javno mogla prezentirati vještina plesa pojedinaca, a u njemu ni danas nema dobnog ni spolnog ograničenja. Šokačko kolo je, dakle, izravna poveznica naše suvremenosti s vlastitom baštinom koja neometano živi u našim lokalnim zajednicama, razvija se i prenosi na buduće naraštaje.

Odluku o najuspješnijim radovima donijelo je stručno povjerenstvo: predsjednica povjerenstva Ivana Bilač, prof. hrvatskoga jezika, članica povjerenstva Krasanka Kakaš, prof. hrvatskoga jezika, i u ime organizatora Maja Nikačević, dipl. učiteljica. Na natječaj je pristiglo ukupno trinaest literarnih radova, u kategoriji razredne nastave devet, a u kategoriji predmetne nastave četiri. Radovi su pristigli iz sljedećih ustanova: OŠ „Vladimir Nazor” Đakovo, OŠ Drenje, OŠ Luka Botić Viškovci, OŠ Matija Gubec Piškorevci, OŠ Đakovački Selci, OŠ J. A. Čolnića Đakovo. Nakon što su se učenici predstavili svojim literarnim radovima, mentorima i učenicima uručene su nagrade i zahvalnice. U nastavku donosimo popis nagrađenih učenika po kategorijama:

Razredna nastava

1. Šimun Brlošić, OŠ Matija Gubec Piškorevci, mentorica: Gabrijela Baltić,

2. Iva Paloš, OŠ Đakovački Selci, mentorica: Anita Drmić,

3. Anabela Jurman, OŠ Matija Gubec Piškorevci, mentorica: Nikolina Ripić.

Predmetna nastava

1. Nikolina Halaši, OŠ Luka Botić Viškovci, mentorica: Ivana Čizmar,

2. Nikolina Rajki, OŠ Drenje, mentorica: Mihaela Topić,

3. Lana Stegić, OŠ „Vladimir Nazor” Đakovo, mentorica: Mira Racić.

Pohvala: Dora Klaić, OŠ J. A. Čolnića Đakovo, PŠ Široko Polje, mentorica: Ana Šašvari.

Subota dopodne 29. lipnja bila je rezervirana za prvi dio edukativnih radionica namijenjenih djeci. Radionice su održane na Strossmayerovu trgu, što

nam nije išlo u prilog zbog visokih temperatura i nedostatka hlađa. Prvoga dana održano je ukupno osam radionica koje su vodile učiteljice Sanja Vidović i Marina Novak, te učiteljice Krasanka Kakaš i Ružica Jaman, odgojiteljice Rozalija Đambić i Zdenka Balabanić iz Dječjeg vrtića „Sunčev sjaj – Nazaret”, odgojiteljice Ljiljana Poljak i Marica Duvnjak iz Dječjeg vrtića Đakovo, Irena Ivkić, kustosica Muzeja biskupa J. J. Strossmayera, Marina Tarnaj u ime Udruge žena „Cicika”, odgojiteljice Lidija Perić i Marina Kovačević iz Dječjeg vrtića „Zvrk” i etnologinja Lucija Halužan iz Posudionice i radionice narodnih nošnji iz Zagreba. Unatoč vrućini, radionice su bile vrlo dobro posjećene, no zaključeno je kako se sljedeće godine mora pronaći adekvatniji prostor.

Istoga dana navečer održan je 2. Festival dječjeg stvaralaštva „Baština djeci”, koji je okupio oko dvjesto pedeset sudionika i znatno veći broj gledatelja nego godinu prije. Ovo je program na koji smo posebno ponosni jer predstavlja spoj tradicije i suvremenosti, drugačiji od svih drugih dječjih festivala u Hrvatskoj, jedinstven i poseban, baš zbog toga. Mjesta za napredak ima još puno. Svakako treba poraditi i na njegovoj prepoznatljivosti, ne samo na lokalnoj razini, nego i mnogo šire, jer ovakav festival to svakako zasluzuјe. Odlični voditeljski dvojac Marino Jukić i Magdalena Ivančić, učenici OŠ Josipa Antuna Čolnića, dali su poseban pečat ovome festivalu svojom spontanošću i dječjim šarmom.

Sudionici festivala bili su: KUD „Seljačka sloga“ iz Gradišta, koji su se predstavili dječjim običajem *dojdola*; Folklorni ansambl „Dukati“ KUD-a „Tena“ otplesali su plesove Međimurja i Posavine; KUD „Hrvatska čitaonica“ iz Selaca Đakovačkih izveli su splet dječjih igara, brojalica, pjesama i plesova iz Đakovštine; Udruga za promicanje glazbene kulture „Arija“ predstavila se svojim zborom i komornim tamburaškim sastavom; Kulturna udruga „Kolajnica“ iz Šibenika izvela je pjesme i plesove svoga kraja, dok nas je Kulturna udruga „Šibenske šuštine“, također iz Šibenika, počastila plesovima Slavonije; Hrvatski kulturni centar „Bunjevačko kolo“ iz Subotice predstavio se bunjevačkim igrama; Folkorna skupina OŠ Augusta Šenoe iz Gundinaca nasmijala nas je igrokazom na šokačkom izričaju; a ritmička Plesna skupina „Mix“

KUD-a „Sklad“ predstavila se koreografijom Lado Elektra: Ljeljo. Posebno nas raduje činjenica što smo upravo pozivom za sudjelovanje na našem Festivalu potaknuli ritmičarke da se okušaju u nekim novim pustolovinama, poigraju tradicijom i od nje izvuku nešto potpuno drugačije i svoje. U tome su uspjele jer su koreografiju pripremljenu za Festival u svome gradu prijavile Hrvatskom saboru kulture te su pozvane na Susret hrvatskih plesnih ansambala, koji se održao 9. studenog 2019. godine i na kojem su osvojile posebnu nagradu za

Snimila: Silvija Butković

korištenje tradicionalnih motiva. Od srca im još jednom čestitamo i nadamo se da će se i dalje, s vremenima na vrijeme, igrati tradicijom. Osobitu čar ovome programu daje završna točka u kojoj svih dvjesto pedeset sudionika zajednički pjevaju bećarac popraćen najvećim pljeskom i ovacijama publike.

Završni dan Malih vezova kulminirao je veselom povorkom malih folkloraša iz Hrvatske, ali i šire, koji su se na ulicama grada i na pozornici u Strossmayerovu parku predstavili pjesmama, plesovima i običajima svoga kraja. Program u parku upotpunjeno je drugim dijelom edukativnih radionica. Ovoga puta voditeljice su bile Dubravka Scharmitzer, Mirjana Klepo, Sanja Lasić i Tamara Jakšić, profesorice iz Srednje strukovne škole Antuna Horvata, kustosice Jelena Boras i Ivana Dević iz Muzeja Đakovštine, Vinko Babić, poznati šarač tirkvica iz Gradišta, Ivana Bilać, prof. iz OŠ J. A. Čolnića, Krunoslav Paun, opančar iz Donjih Andrijevaca, odgojitelji Goran i Koviljka Prebeg i predstavnici Domaće radinosti NoLi, Mirko Andrić i Mia Kiridžija Andrić.

Pregled folklornih događanja na Malim vezovima

Marija Ilakovac

Folklorni odbor

I prošlogodišnji Mali vezovi veselo su u pjesmi i plesu održani u sklopu Đakovačkih vezova. Tradicionalno, vikend prije Vezova rezerviran je za dječje nastupe kojima djeca predstavljaju folklorni rad protekle godine u matičnim društvima. Đakovačkoj dječjoj smotri folkloru prethodio je sastanak Folklornog odbora Malih vezova s voditeljima dječjih kulturno-umjetničkih društava Đakovštine. Ovom prilikom naglašena je važnost pridržavanja već prije utvrđenih propozicija smotre.

Propozicije koje se društвima dostavljaju zajedno s priјavnicama za smotru sažete su u sljedećem: program jedne dječje skupine unutar KUD-a traje 5 minuta, program dvije (mlаđa i starija djeca) traje 7 minuta. Za najmlаđe (predškolske) skupine naglasak je stavljen na oživljavanje i uvrštanje u program starih igara, brojalica, obnavljanje rekvizita za igru – igračaka, na rad na spontanosti u dječjoj igri, te na autohtonom govoru tijekom izvođenja programa. Kod starijih dječjih skupina treba voditi brigu o plesovima koje izvode, pjesmama i stihovima, da budu primjereni njihovu uzrastu. Poželjno je s ovim dječjim skupinama raditi dvoglasno pjevanje. Način sviranja treba biti što bliži izvornom i bez puno ornamentike. Način odijevanja za sve uzraste treba biti u skladu s tradicijom. Način češljanja kod djevojčica treba biti u skladu s tradicijom te uzrastom. Ne valja dopustiti utjecaj mode i ležernih frizura (kao što je npr. popularna *riblja kost*) u tradičiskom češljanju. Folklorni odbor ističe važnost pridržavanja navedenih propozicija, a s ciljem održavanja kvalitete nastupa folklornih skupina. Svi savjeti polaze od pretpostavke da je pravilno njegovanje tradicijske baštine svima u interesu te da samo zajedničkim radom i trudom možemo održati kvalitetu nastupa. Također, dogovoren je obilazak svih domaćih KUD-ova na dječjim smotrama u Kuševcu, Selcima Đakovačkim i Satnici Đakovačkoj. Dječja smotra u Kuševcu održana je 25. svibnja 2019. godine, u Satnici Đakovačkoj 2. lipnja 2019. godine, a u Selcima Đakovačkim 16. lipnja 2019. go-

Snimila: Vlatka Berc, 2017.

dine. Ove smotre prilika su da se djeca pripreme za vezovski nastup te poboljšaju svoj nastup slušajući sugestije Folklornog odbora.

Na 53. Đakovačkim vezovima 30. lipnja 2019. u povorci dječje smotre folkloru Mali vezovi sudjelovalo je odabранo trideset jedno folklorno društvo te dvije skupine mažoretkinja. Manifestaciju je uveličalo petnaest dječjih KUD-ova domaćina, četrnaest društava iz različitih krajeva Hrvatske te društva iz Vojvodine i Republike Sjeverne Makedonije. Povorka Malih vezova od 1200 sudionika krenula je u 16:00 sati od župne crkve Svih svetih preko korza, pokraj katedrale sv. Petra pa do do Strossmayerova parka.

Sudionici u povorci Malih vezova 2019. godine bili su:

Đakovačke mažoretkinje KUD-a „Sklad“ Đakovo
KUD „Šokadija“ Budrovci
KU „Kolajnica“ Šibenik

KUD „Milko Cepelić“ Vuka
KUD „Metković“ Metković
FD „Otočac“ dječja skupina „Čerišnjice“ Otočac
KUD „Drenjanci“ Drenje
KUD „Rudar“ Glogovac
KUD „Vidovec“ Vidovec
KUD „Ivan Tišov“ Viškovci
KUU „Tomislav“ Županja
KUD „Fijolica“ Orešovica
KUD „Grgur Karlovčan“ Kalinovac
KUD „Kuševac“ Kuševac
HKUD „Petar Zrinski“ Vrbovec
KUD „Moslavec“ Voloder
KUD „Sveti Juraj“ Draganić
Mažoretkinje KUD-a „Sloga“ Satnica Đakovačka
KUD „Sloga“ Satnica Đakovačka
HCK „Bunjevačko kolo“ Subotica
KUD „Rovišće“ Rovišće
KUD „Veseli Šokci“ Punitovci
KUD „Družina“ Pag
KUD „Hrvatska čitaonica“ Selci Đakovački
KUD „Slavonija“ Gornji Andrijevci
KUD „Ledina“ Gašinci
KUD „Mladost“ Josifovo (Republika Sjeverna Makedonija)
Matica Slovačka Jurjevac – Jurjevac Punitovački
KUD „Vesela Šokadija“ Koritna
KUD „Širokopoljac“ Široko Polje
KUD „Zora“ Piškorevc
KUD „Šokadija“ Strizivojna
KUD „Tena“ Đakovo

Pojedinačni nastupi društava i njihovo predstavljanje u Strossmayerovu parku počeli su u 16:30 i trajali do 20 sati. Od mnoštva dječjih igara gledali smo zanimljive *Cigančice malena, Lončića, Došla majka s kolodvora...* Voditelji društava u suradnji sa starijim suseljanima iznimno se trude u prisjećanju i oživljavanju starih, već pomalo zaboravljenih dječjih igara svoga sela i uvrštavaju ih u program za Male vezove. Djeca u društvima bila su počešljana i spremljena uredno, pojedini besprijekorno i uzorno, na ponos svojih predaka. Pjesma i ples bili su veseli, dječji, razigrani i većinom dobro uvježbani. Društva su izrazila zadovoljstvo time što su se predstavila u najboljem svjetlu. Sa smotre Malih vezova društva se upućuju dalje, na folklorne smotre diljem zemlje. Gostujuća društva prikazala su folklorno blago svojih zavičaja. Možemo zaključiti da je smotra folklora Mali vezovi ispunila očekivanja organizatora i publike, koja je bila mnogobrojna i na korzu i u gledalištu parka.

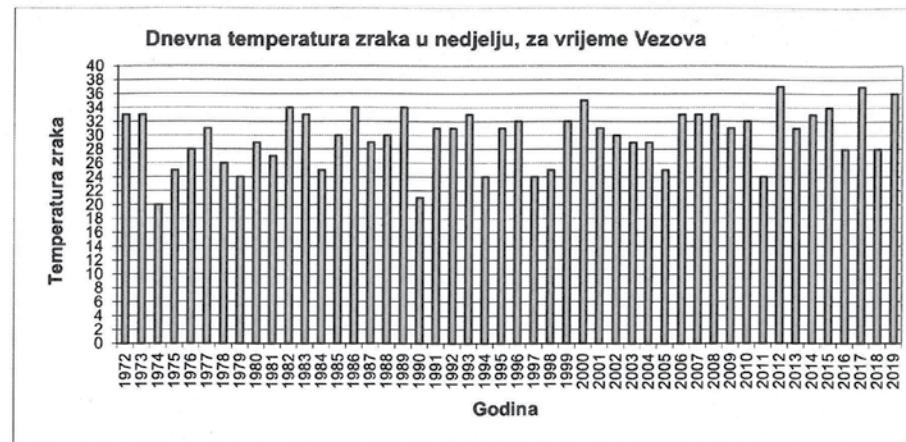
U zaključku ovog pregleda ostaje zahvaliti svim KUD-ovima domaćinima na pomoći u realizaciji Malih vezova, na njihovom nesebičnom doprinosu očuvanju tradicije. Zahvaljujemo i na organizaciji smještaja i ugošćivanju gostujućih KUD-ova. Još jednom domaćini su pokazali široko srce i toplu dobrodošlicu. Dječja pjesma i ples vladali su gradom, a mnogobrojni posjetitelji nagrađivali su ih pljeskom. Djeca su još jednom prikazala ljepotu narodne nošnje, plesa, igara, pjesme i svirke. Mali čuvari tradicije pokazali su kako se to radi s lakoćom i s ljubavlju. Čuvali su svoje i uživali u tome. Budimo to što jesmo!

Snimila: Vlatka Berc, 2017.

Vremenske prilike u vrijeme održavanja Đakovačkih vezova

Bartol Baćić

RbR	Godina	temp	Godina	temp	Godina	temp
1	1972	33	1974	20	2017	37
2	1973	33	1990	21	2012	37
3	1974	20	1979	24	2019	36
4	1975	25	1994	24	2000	35
5	1976	28	1997	24	1982	34
6	1977	31	2011	24	1986	34
7	1978	26	1975	25	1989	34
8	1979	24	1984	25	2015	34
9	1980	29	1998	25	1972	33
10	1981	27	2005	25	1973	33
11	1982	34	1978	26	1983	33
12	1983	33	1981	27	1993	33
13	1984	25	1976	28	2006	33
14	1985	30	2016	28	2007	33
15	1986	34	2018	28	2008	33
16	1987	29	1980	29	2014	33
17	1988	30	1987	29	1996	32
18	1989	34	2003	29	1999	32
19	1990	21	2004	29	2010	32
20	1991	31	1985	30	1977	31
21	1992	31	1988	30	1991	31
22	1993	33	2002	30	1992	31
23	1994	24	1977	31	1995	31
24	1995	31	1991	31	2001	31
25	1996	32	1992	31	2009	31
26	1997	24	1995	31	2013	31
27	1998	25	2001	31	1985	30
28	1999	32	2009	31	1988	30
29	2000	35	2013	31	2002	30
30	2001	31	1996	32	1980	29
31	2002	30	1999	32	1987	29
32	2003	29	2010	32	2003	29
33	2004	29	1972	33	2004	29
34	2005	25	1973	33	1976	28
35	2006	33	1983	33	2016	28
36	2007	33	1993	33	2018	28
37	2008	33	2006	33	1981	27
38	2009	31	2007	33	1978	26
39	2010	32	2008	33	1975	25
40	2011	24	2014	33	1984	25
41	2012	37	1982	34	1998	25
42	2013	31	1986	34	2005	25
43	2014	33	1989	34	1979	24
44	2015	34	2015	34	1994	24
45	2016	28	2000	35	1997	24
46	2017	37	2019	36	2011	24
47	2018	28	2012	37	1990	21
48	2019	36	2017	37	1974	20

Sastavio: Bartol Baćić, mob:098-212-902

VRIJEME TIJEKOM ĐAKOVAČKIH VEZOVA 2019.g

Godina	Petak				Subota				Nedjelja				Godina	
	Temperatura °C		Vrijeme		Temperatura °C		Vrijeme		Temperatura °C		Vrijeme			
	U jutro	Dnevna	U jutro	Dnevna	U jutro	Dnevna	U jutro	Dnevna	U jutro	Dnevna	U jutro	Dnevna		
1972	21	27			22	30			23	33			1972	
1973	22	32			22	33			22	33			1973	
1974	18	29			20	32			16	20			1974	
1975	20	31			21	25			19	25			1975	
1976	21	30			22	30			21	28			1976	
1977	22	34			24	32			20	31			1977	
1978	18	24			14	18			15	26			1978	
1979	18	26			17	26			20	24			1979	
1980	15	22			18	27			20	29			1980	
1981	19	31			18	25			18	27			1981	
1982	18	27			21	34			24	34			1982	
1983	20	30			20	32			21	33			1983	
1984	14	22			15	22			13	25			1984	
1985	17	28			18	28			17	30			1985	
1986	20	32			22	33			22	34			1986	
1987	23	29			21	30			19	29			1987	
1988	23	35			21	32			20	30			1988	
1989	21	31			22	30			23	34			1989	
1990	19	23			15	23			15	21			1990	
1991	20	28			21	31			22	31			1991	
1992	19	30			20	32			21	31			1992	
1993	21	31			17	32			21	33			1993	
1994	20	30			18	26			18	24			1994	
1995	20	26			19	28			20	31			1995	
1996	17	30			21	32			21	32			1996	
1997	22	32			22	31			19	24			1997	
1998	18	30			17	25			17	25			1998	
1999	19	29			20	31			21	32			1999	
2000	18	25			18	31			22	35			2000	
2001	15	27			19	30			20	31			2001	
2002	14	26			16	28			19	30			2002	
2003	17	26			16	26			19	29			2003	
2004	18	26			17	27			17	29			2004	
2005	23	32			16	17			17	25			2005	
2006	20	32			20	31			20	33			2006	
2007	13	26			18	30			20	33			2007	
2008	23	32			20	28			18	29			2008	
2009	19	30			20	30			21	31			2009	
2010	20	33			22	33			22	32			2010	
2011	15	24			13	22			11	24			2011	
2012	25	38			25	37			25	37			2012	
2013	20	31			20	30			19	31			2013	
2014	17	29			18	32			20	33			2014	
2015	22	32			21	32			21	34			2015	
2016	18	33			21	34			19	28			2016	
2017	21	37			21	35			23	37			2017	
2018	20	28			19	25			16	28			2018	
2019	16	32			20	35			23	36			2019	
2020													2020	

sunčano
kiša

djelomično oblačno
kiša i grmljavina

oblačno

magla
poledica

snijeg
tuča, grad

